

■ MARCELLO POTOCCO

NACIONALNI IMAGINARIJI LITERARNI IMAGINARIJI

year asian cultural various recent poetry procession interested theme time invites marking context materials devoted world testament exegesis period encourage translation reading address interdisciplinary american jewish focus theory approaches panel invited discussion of textually literary offer hermeneutics consultation well judaism theological paul hebrew new invite welcome ethics literature explore texts society history hermeneutical ah biblical scholar historical aspect commentary including romances jewish perspectives may scriptures linguistics religious texts early religion ancients christian christianity purposes purpose traditions religion work hellenistic particular understanding questions practice culture issues include feminist violence work hellenistic particular understanding methods ways antiquity disciplines together greek include feminist violence work hellenistic particular understanding methods disciplines together greek include feminist violence work hellenistic particular understanding methods please analyze critical might medical information international language studies

DIGITALNA KNJIŽNICA / DISSERTATIONES / 20

PEDAGOŠKI INŠTITUT / 2012

NACIONALNI IMAGINARIJI
LITERARNI IMAGINARIJI

Knjigo posvečam staršem in sestri, ki ji dolgujem ne le svojega navdušenja nad kanadsko literaturo, ampak tudi številna preslikavanja in brskanja po knjižnicah. In torej tudi pomoč pri nastanku te knjige.

Hvala tudi Barbari za pregled zadnjih različic angleških povzetkov.

■ MARCELLO POTOCCO

NACIONALNI IMAGINARIJI LITERARNI IMAGINARIJI

Različice nacionalnega
poziva v literaturi
in v literarnih
kontekstih

Marcello Potocco, *Nacionalni imaginariji. Literarni imaginariji. Različice nacionalnega poziva v literaturi in v literarnih kontekstih*

Znanstvena monografija

Zbirka: *Digitalna knjižnica*

Uredniški odbor: dr. Igor Ž. Žagar (glavni in odgovorni urednik), dr. Jonatan Vinkler, dr. Janja Žmavc, dr. Alenka Gril

Podzbirka: *Dissertationes (znanstvene monografije)*, 20

Urednik podzbirke: dr. Igor Ž. Žagar

Urednik izdaje: dr. Jonatan Vinkler

Recenzenta: dr. Boris A. Novak, dr. Janez Vrečko

Oblikovanje, prelom in digitalizacija: dr. Jonatan Vinkler

Slika na naslovnici: www.wordle.net

Izdajatelj: *Pedagoški inštitut*

Ljubljana 2012

Zanj: dr. Mojca Štraus

Naklada izdaje na CD-ju: 100 izvodov

Izdaja je primarno dostopna na <http://www.pei.si/Sifranti/StaticPage.aspx?id=123>

Imetnik stvarnih avtorskih pravic je izdajatelj; imetnik moralnih avtorskih pravic na tem delu je avtor Marcello Potocco. To delo je na razpolago pod pogoji slovenske licence Creative Commons 2.5 (priznanje avtorstva, nekomercialno, brez predelav). V skladu s to licenco sme vsak uporabnik ob priznanju avtorstva delo razmnoževati, distribuirati, javno priobčevati in dati v najem, vendar samo v nekomercialne namene. Dela ni dovoljeno predelovati.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.0:323.1(0.034.2)
323.1:821.0(0.034.2)

POTTOCCO, Marcello

Nacionalni imaginariji. Literarni imaginariji [Elektronski vir] : različice nacionalnega poziva v literaturi in v literarnih kontekstih / Marcello Potocco. - El. knjiga. - Ljubljana : Pedagoški inštitut, 2012. - (Digitalna knjižnica. Dissertationes ; 20)

Dostopno tudi na: <http://www.pei.si/Sifranti/StaticPage.aspx?id=123>

ISBN 978-961-270-131-4 (CD-ROM)
ISBN 978-961-270-132-1 (pdf)
ISBN 978-961-270-133-8 (swf)
ISBN 978-961-270-134-5 (zip iso)

264292352

Vsebina	7
Seznam slik	9
Namesto uvoda	II
I Poskusi s teorijo	13
Imaginarno in Cornelius Castoriadis	15
<i>La logique ensembliste-identitaire</i>	24
Narodne identifikacije	27
<i>Skupni miti in razpršenost naslavljalcev</i>	33
Literatura, ideološkost in imaginarno	39
<i>Ideološkost kot funkcija</i>	45
<i>Med strukturo in recepcijo</i>	49
II Poskusi z imaginarijem in s podstavami	59
»Narod« in kanadski utemeljitveni mit	61
Večkulturnost, garnizijska mentaliteta in kanadski utemeljitveni mit	83
<i>Med retoriko ...</i>	84
<i>... in prakso</i>	93
Poskus s slovenskim utemeljitvenim mitom	99
Nacionalne težnje literarne zgodovine v luči primerjalne književnosti	115
Med mitom in institucijami	129

<i>Prvi poizkus: vloga šolstva</i>	139
<i>Drugi poizkus: založniški trg</i>	147
<i>Kolonialna mentaliteta</i>	151
III Poskus z literaturo	163
Kanadska imaginacija	165
<i>Kanadska pesnitev (»long poem«)</i>	170
<i>Kanadske pesnitve: uvodni akordi</i>	172
E.J. PRATT KOT NACIONALNI MITOLOG	176
BRÉBEUF IN NJEGOVI SOBRATJE	177
TOWARDS THE LAST SPIKE (1952)	188
<i>Konfederacijski pesniki</i>	195
<i>Archibald Lampman kot epik</i>	197
<i>Archibald Lampman kot lirični pesnik</i>	200
<i>Dihotomije pri drugih konfederacijskih pesnikih</i>	207
<i>John Newlove: preboj</i>	209
PONOS	212
NEWLOVOV ODMIK OD IDEOLOŠKOSTI	224
<i>Od mrzle divjine do ... (namesto sklepa)</i>	235
Povzetek	237
Summary	245
Literatura	253
Imensko kazalo	281

<i>Št. slike</i>	<i>Naslov</i>	<i>Stran</i>
1	Cornelius Castoriadis	17
2	Stuart Hall in Paul DuGay: krog kulture	20
3	Razrez kanadske populacije po maternem jeziku	28
4	Grafični prikaz Platonove prispodobe o daljici	47
5	Dvojezični znak za ulico Preston v predelu Ottawe, kjer domuje italijanska skupnost	62
6	Prve kanadske province (1871)	66
7	Lawren Harris: Lake Superior, skica XLVII. Tipični slikarski prikaz kanadske pokrajine	70
8	Skica iz potopisnega dela Samuela Hearna A journey from Prince of Wales's Fort in Hudson's Bay to the northern ocean, undertaken by order of the Hudson's Bay Company for the discovery of copper mines, a north west passage, & c. in the years 1769, 1770, 1771 & 1772 (1795)	77
9	Poročila jezuitov iz Nove Francije. Relation de ce qui s'est passé en la Nouvelle France, en l'année 1634: enuoyée au R. Pere provincial de la Compagnie de Iesvs en la prouince de France. Pariz: Chez Sebastien Cramoisy ..., 1635	78
10, 11	Roughing It in the Bush.»Dnevniki« Susanne Moodie, kot kasneje parafrazira naslov Margaret Atwood v eni izmed svojih zbirk. Izvorni natis iz leta 1852 in platnice izdaje iz leta 1857	79

<i>Št. slike</i>	<i>Naslov</i>	<i>Stran</i>
12	Pierre Boucher, Prva zgodovina »Nove Francije«, 1664	80
13	Večkulturnost	86
14	Oče Jean de Brébeuf. Mučenje očetov de Brébeufa in Lalemanta, ok. 1740	95
15	Tom Thomson, Pine Island, Georgian Bay, olje na platnu, 1914–16	131
16	Tom Thomson, The Jack Pine, olje na platnu, ok. 1916–1917	175
17	Stran iz Poročil Jezuitov (1646–1670) za zagotovitev francoskih pravic v irokeških deželah	181
18	Zabijanje »zadnje konice«. Craigellachie, British Columbia, 7. novembra 1885	189
19	Emily Carr, Blunden harbour totems, olje na platnu, ok. 1930	219
20	Samuel Hearne	228

»Zato, da bi imeli občutek sebe, moramo imeti predstavo o tem, kako smo to postali in od kod smo prišli,« je o identiteti oziroma identifikaciji izjavil kanadski teoretik Charles Taylor.¹ Vprašanje identitete je v zadnjih desetletjih spodbudilo niz študij o sebstvu, identiteti in identifikaciji. Bolj kot kdaj koli je jasno, da so identifikacije, kakršne poznamo ali kakršne smo poznali, zgodovinski pojav, ki ga povezujemo z obdobjem, ko je prišlo do propada tradicionalnih zaščitniških ali v božje orientiranih skupnosti; ko posameznik ni več vedel, kam spada, kam naj se postavi v »očitni raznolikosti stilov in vzorcev obnašanja.«² A v tem obdobju, ki ga po navadi povezujemo z vznikom t. i. moderne, njen začetek pa postavljamo v razsvetljenje in v predromantiko, je bila, kot pravilno ugotavlja Taylor, nova le drugačna potreba po pripoznanju: s strani drugih in zlasti s strani sebe. Pripoznanje pa v prvi vrsti pomeni osmišljanje sebe in svoje vloge v svetu. Pomeni iskanje svoje zgodbe o svetu. Ali kot pravi še en Kanadčan, pesnik in pisatelj Robert Kroetsch: »Lahko bi rekli, da nimamo svoje identitete, dokler nam kdo ne pove naše zgodbe.«³ Potemtakem potreba po pripoznanju ni vzniknila na novo, marveč so se spremenile razmere, ko pripoznanje lahko spodleti, ker je

1 Charles Taylor, *Sources of the self: the making of the modern identity* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 197–198.

2 Anthony Giddens, *Modernity and Self-identity: self and society in the late modern age* (Stanford: Stanford University Press, 1991), 34; Zygmunt Bauman, *Modernity and ambivalence* (New York: Ithaca, 1991), 19.

3 Kroetsch v: William Westfall, On the Concept of Region in Canadian History and Literature, v: *A Passion for Identity: an introduction to Canadian studies*, ur. David Taras in Beverly Rasporich, 2nd ed. (Scarborough, ON: Nelson Canada, 1993), 342.

namesto v bogovih in v strogo hierarhični družbi vir bistva in pripoznanja treba iskati v individualizirani identiteti. Vse to so seveda vprašanja, ki so lahko vzniknila po vzpostavitvi dvoma kot sistematičnega bistva subjekta, kajti izpad tradicionalne entitete je povzročil subjektivni zasuk v kulturo, ki je definirana z obratom v notranjost, v dojemanje sebe kot bitja z notranjimi globinami.⁴

Na vseh naštetih premikih in predpostavkah temelji tudi tisti specifični tip identifikacije, ki mu nameravam slediti v pričujoči študiji – nacionalno poistovetenje. Izraz, ki zbuja nelagodje: najprej zaradi neenovitih in negotovih opredelitev pojma narod (nacija), potem zaradi prekrivanja med pojmom nacionalna in kulturna identiteta, ki bi ju nekateri raziskovalci radi enačili ali celo nadomeščali, nazadnje pa zaradi negotove fiksnosti ali nefiksnosti naroda ter inherentne ideološkosti narodne identifikacije in identifikacij na sploh. Pričujoča študija, v kateri se – čeravno ne povsem brez distance ali dvoma – nagibam h konstruktivističnim pojmovanjem identifikacij kot nefiksne posledice opomenjevalnih praks, želi ohranjati dvojno naravo: značaj enotne narative, v katero se združujejo njeni sestavni deli, na drugi strani pa – z izjemo zadnjega poglavja – samostojnost poglavij, ki jih je mogoče prebirati kot neodvisne, sklenjene enote. Skoznja naj se razkrivajo različni vidiki, a enoten pogled na razmerja med narodno identifikacijo, ideologijo in literaturo, še posebej seveda, kot se pokažejo na izbranih literarnih primerih. V tem okviru se študija osredinja predvsem na vprašanje nacionalne ideološkosti v angleški kanadski poeziji, literarni zgodovini in družbi, vendar nenehno na ozadju slovenske, skorajda identične situacije tako v kulturni in družbeni realnosti kot v literaturi. Le z nekoliko drugačnimi letnicami.

Da bi nespecialističnemu bralcu približal svet in literaturo Kanade, sem knjigo po svojih močeh opremil z minimalnim slikovnim gradivom in, kjer je bilo to spričo avtorskih pravic ali obsega mogoče, z reprodukcijami ali spletnimi povezavami obravnavanih in omenjenih pesmi. V glavnem besedilu sem – razen ob eni izjemi – pesmi opremil s prevodi, ki so se mi v letih ukvarjanja s kanadsko poezijo nabrali v domačem računalniku. Daljše citate, ki jih navajam, sem spričo obsega pustil v izvirniku, tj. v angleščini.

4 Charles Taylor, *The Politics of Recognition*, v: *Multiculturalism: examining the politics of recognition*, ur. Amy Gutmann (Princeton N.J.: Princeton University Press, 1994), 28–29; prim. tudi Taylor, *Sources of the self*.

I POSKUSI S TEORIJO

Če danes najpogosteje govorimo o zasuku v človekovem dojemanju sebe in okolice, ki naj bi ga prinašala premik iz moderne v post-moderno¹ – namesto o fiksnih individualnih ali kolektivnih identitetah pa o družbeni in diskurzivni določenosti identifikacij –, vse prepogosto pozabljam na tisto, kar je raznolikim, četudi začasnim osmišljanjem skupnega; kar proces osmišljanja sproži in vodi, ne glede na vsakokratno družbenozgodovinsko skupnost in položaj subjekta v njej. To skupno je po mojem prepričanju imaginarno, na katerega opozarjata dve od najvznemirjivejših razumevanj tega pojma s konca prejšnjega stoletja: sociološki in filozofski zaris družbeno imaginarnega pri Corneliusu Castoriadis in njegova literarnoantropološka aplikacija znotraj estetike recepcije pri Wolfgangu Iserju.

Imaginarno kot pojem v zgodovini nikoli ni bil dojet enoznačno in se je veskozi izmikal enotnim opredelitvam. Že znotraj psihoanalitičnih in antropoloških teorij obstaja široko polje različic, kako opredeliti bodisi imaginarno bodisi njegovo razmerje do identitete: od Freudove in Lacanove, do podobne Winnicottove in slednjič do teorije Arnolda Gehlena, ki to področje razume kot območje prenosa, kjer človek s projekcijo sebe v nedoločeno prihodnost popravlja pomanjkanje gonov in nelagodje zdajšnje realnosti. Vse omenjene teorije imaginarno razumejo kot razmerje med notranjo željo in realnostjo, pa tudi, na kar posebej opozarja Iser, kot nekaj, kar lahko v tek sproži le takšen ali drugačen jedr-

¹ Aleš Debeljak, *Postmoderna sfinga: kontinuiteta modernosti in postmodernosti* (Celovec; Salzburg: Wieser, 1989); Janko Kos, *Na poti v postmoderno* (Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 1995); prim. Peter Wagner, *A sociology of modernity: liberty and discipline* (London: Routledge, 1998) idr.

ni jaz. To pomeni, da bi imaginarno moralo imeti neko zunanjo osnovo oziroma temelj.² Iser opozarja, da je slednje značilno tudi za pojmovanje imaginacije pri Samuelu T. Coleridgu in imaginarnega pri Jean-Paulu Sartru, saj ju razumeta kot osnovno človekovo zmožnost ali kot dejavnost spajanja različnih elementov.³ Različnost paradigem Iser razume kot potrditev, da ne gre le za različnost diskurzov, marveč za fundamentalno nedoločljivost imaginarnega, ki ga je možno opredeliti le kot nedoločljiv, a vselej prisoten in nujen odnos do okoliškega sveta, saj je možno istost zaznavanega predmeta potrditi le s pomočjo imaginarnega.⁴ Natanko s tem je imaginarno lahko tudi temelj identifikacije, če jo seveda razumemo kot odnos med sebstvom in svetom.

Sigmund Freud je stanje brez tovrstnih razmerij do sveta, ki se vselej udeležajo v t. i. »objektnih odnosih«, opredelil kot primarni narcisizem; kot nekakšno omnipotenco jaza, ki je še nerazločen od drugega (M/matere), zato o(b)staja v nekakšni prvobitni enotnosti in polnosti.⁵ Kot meni Lacan, je identifikacija po razločitvi jaza ravno nadomestek za prvobitni narcisizem, ki je prividen – imaginaren, ker je na eni strani odsev prvobitne enotnosti, obenem s tem pa je odvisna od pripoznanja drugega v sebi, torej ponotranjenja zunanjih vidikov sebe. Jaz namreč hrepeni po stopitvi s tistim, kar je po razločitvi že opredeljeno kot drugi in kar je lahko le še podoba, imago.⁶ Takšno pojmovanje imaginarnosti, opozarja Iser, pa je zavajajoče, ker je preveč povezano z nezavednim in z njegovimi zakoni, ki potrebujejo nanašanje na drugega, da drugega in preko drugega sebe identificiramo.

Cornelius Castoriadis postavlja pod vprašaj prav nanašalnost samo, iz nje izhajajočo fikcijskost in zamejenost podobe. Tudi v temelju Castoriadisovega pojmovanja identifikacije je sicer težnja k opomenjanju, ki posameznike združuje v imaginarni skupnosti, težnja, ki je po mnenju Tadeja Praprotnika v temelju sleherne identitete oziroma identifikacije.⁷ Toda Castoriadisovega imaginarnega v temelju ne smemo pojmovati

2 Wolfgang Iser, *The fictive and the imaginary: charting literary anthropology* (Baltimore: J. Hopkins University Press, 1993), 206.

3 Isto, 173 isl., 180–181.

4 Isto, 182–184, 203.

5 Sigmund Freud, *Metapsihološki spisi* (Ljubljana: ŠKUC; Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1987); Sigmund Freud, *Očrt psihoanalize* (1938) (Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 2000).

6 Jacques Lacan, Zrcalni stadij kot oblikovalec funkcije jaza, *Delta* 10, št. 1–2 (2004), 43–49; prim. Jacques Lacan, *Spisi* (Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 1994); Madan Sarup, *An introductory guide to post-structuralism and post-modernism* (New York, 1993), 5–27.

7 Tadej Praprotnik, *Ideološki mehanizmi produkcije identitet: od identitete k identifikaciji* (Ljubljana: Študentska založba, 1999), 37.

■ I
 Cornelius
 Castoriadis
 (avtor skice:
 Pablo Secca,
 licenca CC
 3.0).

kot iskanja nekakšnega izgubljenega, nerealnega, v temelju pravzaprav določenega dvojnika. Castoriadis ga, nasprotno, opredeli kot živi tok, ki nastaja v slehernem odnosu do sveta. Če rečem tako, potem imaginarno ni nekaj določenega, že obstoječega, je pa nekaj, kar se kljub svoji izvorni neopredeljivosti udejanja zgolj skozi logiko določljivega.⁸ Tudi Castoriadis namreč imaginarno postavlja v tesno zvezo s simbolnim, saj se imaginarno po njegovem mnenju more izraziti in obstajati samo v simbolnem in skozi logiko simbolnega. Vendar je pri Castoriadis u

8 Iser, *The fictive*, 210 isl.

ginarno, drugače kot pri Lacanu, ukoreninjeno v človekovi ustvarjalni sposobnosti, da v stvari vidi »tisto, kar ni« ali nekaj drugega kot tisto, kar je: torej v zmožnosti ustvarjanja pred-stav oziroma v izvorni zmožnosti ustvarjanja stvari in odnosov med njimi. Simbolno je prvobitnemu neomejenemu toku predstav, ki kažejo in nezamejeno skačejo druga na drugo, dejavnik zamejevanja, saj predpostavlja zmožnost vzpostavitve trajne povezave med dvema pojmom, v katerem eden pred-stavlja drugega.⁹ Pravzaprav predstava v pravem pomenu nastane šele v trenutku zamejitve in prav po zmožnosti, da se daje v zamejitev logiki simbolnega, se imaginarno loči od individualnih fantazij, psihoz ali delirija. Ta zmožnost je po Castoriadisovem mnenju temelj sleherne identifikacije, ki mobilizira imaginarno. Simbolno vzpostavlja smisel kot predstavno in odnosno vez med – prej nezamejenimi – podobami, in sicer kot vez med označencem in označevalcem.

Smisel je osrednja kategorija identifikacijskih procesov, ki jih preko imaginarnega opisuje Castoriadis. Glede na nezamejenost predstavnega polja v imaginarnem govoru o magmi smislov, ki jih od kaosa loči razpoložljivost za vzpostavitev trajne povezave.¹⁰ Pojem imaginarnih smislov pri njem označuje izbiro (za povezavo) znotraj magme smislov: njihovo organizacijo. Čeprav Iser opozarja, da bi za označence v magmi mogli reči, da so v modusu ne-obstoja, magma ni prazni, odsotni označenec; je skupek označencev, ki jih dokončno ne opredeljuje noben kôd ali konvencija, čeprav se dajejo v zamejitev simbolni organizaciji. Na ta način, na drugi strani, določeno (organizacijo samo) potegnejo v vrsto preoblikovanj, saj povzročajo nastanek, razgradnjo in zanikanje tega istega določenega, ki je v neprestanem stanju spreminjanja.¹¹ Imaginarni smisli v sebi nosijo zmožnost trajne povezave v simbolnem, ki pa nikoli ni dokončna, saj s svojim vdorom, s svojo »magnatsko« naravo, simbolno organizacijo vselej znova destabilizirajo in jo povlečejo v spremenljivost.

V takšnem pojmovanju imaginarno ni (kot pri Lacanu) »sekundarna« posledica poskusa identifikacije, marveč prvobitni temelj, ki ga identifikacija šele udejanji v obliki konkretnih imaginarnih smislov. Zato tudi ne more biti (zgolj) težnja k nedosegljivi nekdanji enotnosti;

9 Cornelius Castoriadis, *Imaginary Institution of Society* (Cambridge: Polity Press, 1997), 127 idr. Naj nadim manjši terminološki zaznamek: pred-stavljati pri Castoriadis pomeni na novo privedi v bivanje, ne znova privedi v bivanje.

10 Izraz magma smislov dovolj plastično prikazuje osnovno nedoločljivost imaginarnega kot neoblikovane in nediferencirane gmote, ki se v posamične predstave in smisle oblikuje šele, ko se podredi delovanju povezave med označevalcem in označencem. Isto, 340–344.

11 Iser, *The fictive*, 209 isl.

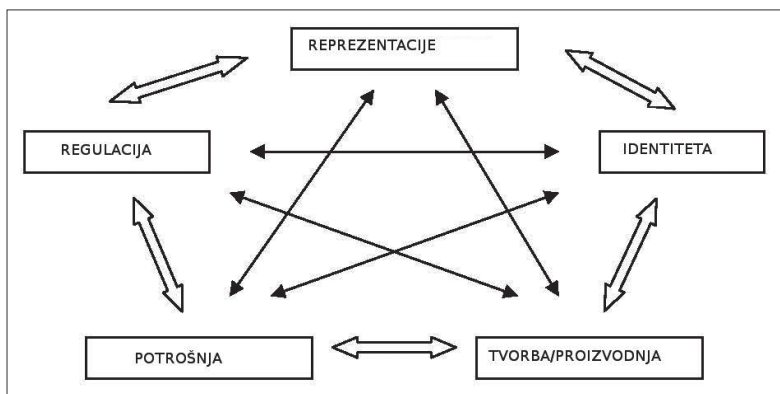
nezavedno je po Castoriadis »oblikovano« kot prvobitna nerazločenost, s čimer ima v mislih dvoje: nerazločenost subjekta od ne-subjekta, se pravi prvobitno dojetje vsega kot sebstva in sebstva kot vsega, in hkrati nerazločenost predstavljanja od predstav, predstavljajočega od predstavljenega. Če težnjo že vzpostavljene psihe po preseganju te razločenosti dojemamo kot željo,¹² potem Castoriadis opozarja, da ne gre za kakršen koli odsev nedosegljive enotnosti, s katerim se identificiramo. Gre preprosto za lastni proizvod psihe, »svojega lastnega izgubljenega objekta«, ki šele skozi predstave nekaj ustvari kot »manjkajoče« in kot želeno,¹³ in sicer v trenutku, ko iz nerazločenosti vstopi v simbolno logiko razločenih in opredeljenih enot. Zato je edina identifikacija lahko le identifikacija skozi simbolno organizacijo imaginarnih smislov, ko smisel ni več izključno v domeni sebstva, marveč načini njihove organizacije nastajajo v neločljivi krožni povezanosti med psiho in družbo (okoljem), znotraj katere poteka simbolno zamejevanje imaginarnega. Posameznik, poenostavljeno rečeno, zasnuje realnost in svoj prostor v realnosti – svojo identiteto – šele v trenutku, ko je iztrgan iz svojega zaprtega sveta, iz imaginarne omnipotence in neomejene moči dodeljevanja smislov.

Prav zato Castoriadis v tem procesu na izpostavljenem mestu postavi smisel, in ne podobe: bistveno je, da se mora drugi (M/mati) pred posameznikom razgaliti kot ta, ki ni vir ali gospodar smisla, vrednot, norm itd.; otroka mora napotiti na institut smisla in k smislu kot instituiranem, neodvisnem od katerega koli posameznika. Tu pa je mogoče videti, da se povezava magme smislov s simbolnim pravzaprav razkriva kot povezava (posameznikove) psihe z družbo. Samo institut družbe, ki po Castoriadisovem mnenju izhaja iz t. i. družbeno imaginarnega, lahko zameji primarno imaginacijo psihe, in sicer s tem, ko psiha prevzame oblike – eide –, ki so družbeno instituirane, in smisle, ki jih nosijo; prav s tem pa obenem zasnuje vmesnik med zasebnim ter javnim, skupnim svetom.¹⁴ Izkazuje se, da je imaginarno pravzaprav lastnost, ki jo posameznik lahko udejanji samo znotraj družbeno imaginarnega, se pravi znotraj družbeno instituiranih smislov; že logika trajne simbolne povezave je dejansko institut družbe. Tako bo tudi subjekt vstopil v mehanizme izdelave individuov kot socialnih individuov. S privzemanjem različnih kategorij smislov bo vstopal v socialne vloge, sprejemal različne družbene identifikacije in v mreži družbenih odnosov gradil identiteto, a pri

12 Isto, 213.

13 Castoriadis, *Imaginary Institution*, 227 isl.; Cornelius Castoriadis, *Logic, Imagination, Reflection*, v: *Psychoanalysis and the Imagination*, ur. A. Elliott in S. Frosh (London: Routledge, 1995), 21.

14 Castoriadis, *Imaginary Institution*, 308 isl.

2 Stuart Hall in Paul DuGay: krog kulture. Tvorba pomenov v kulturi nastaja v sovisnosti od vseh petih dejavnikov: produkcije, potrošnje, regulacije, reprezentacije in identifikacije. Risba je povzeta iz knjige obeh avtorjev Du Gay, Paul, in Stuart Hall. *Doing cultural studies: the story of the Sony Walkman*. London: Sage; The Open University, 1997.

tem bo posameznik s svojim individualnim tokom predstav v vsakem trenutku lahko deloma prekroutil privzete družbeno instituirane smisle oziroma (parcialno) identiteto in s tem pravzaprav prekroutil celotno (družbeno) simbolno logiko.

Če je že Raymond Williams zatrjeval, da je kultura vselej selekcija in organizacija družbe, in zato pravzaprav označevalni sistem,¹⁵ Castoriadis pokaže, da je ta sistem zares kompleksen, hkrati enovit in spremenljiv. Do podobnih zaključkov sta, izhajajoč iz Williamsove šole, prišla teoretika kulturnih študijev Stuart Hall in Paul du Gay, ki kulturo ravno tako razumeta kot način organizacije vseh možnih »pomenov in protipomenov, ki krožijo znotraj družbe in njenih različnih skupin«,¹⁶ Hall pa kulturo celo opredeli kot skupek vzajemnih pomenov, potrebnih za komunikacijo v skupini.¹⁷ Tudi v takšnem kroženju pomenov med tvorbo, identifikacijami, distribucijo in predstavljanjem je predpostavljena njihova hkratna enovitost in spremenljivost. A Castoriadisov model morda bolje, zlasti pa bistveno drugače od kulturnih študijev odgovarja na vprašanje notranje potrebe po organizaciji družbe.

15 Raymond Williams, *Navadna kultura: izbrani spisi* (Ljubljana: Studia Humanitatis, 2005), 45 isl., 186, 206 isl.

16 Paul Du Gay in Stuart Hall, *Doing cultural studies: the story of the Sony Walkman* (London: Sage; The Open University, 1997), 3, 12.

17 Stuart Hall, *Representation: cultural representations and signifying practices* (London: Sage; The Open University, 1997), 2 isl.

Za teoretike kulturnih študijev je takšna organizacija tako rekoč poljubna, brez prave notranje nuje, razen mehanizmov organizacije in (diskurzivnih) bojev samih. Na ta način pa ni možno zajeti tiste plati kulture in identifikacij, ki obojega ne razume kot gole, v veliki meri poljubno delujoče strukture bojujočih se pomenov, temveč kot »ponotranjene slike sveta, v katerem imajo«, če uporabim besedišče Aleša Debeljaka, »vse stvari svoje ime«, »spontano mrgoljenje kulturnih podob /.../, ki zavezuje v svoji eksistencialni razsežnosti«, ker daje smiselni okvir za prepoznavanje lastne eksistence.¹⁸

Natanko takšen posameznikov prvobitni odnos do prostora, časa in jezika, v katerem se izraža, izpostavi Castoriadis z opredelitvijo bistva skupnosti, ki ga imenuje družbenozgodovinsko. Za to »anonimno kolektivno celoto«, ki vsako družbo vpisuje v kontinuum prostora in časa, je po Castoriadisovem mnenju značilno, da se vzpostavlja v tem, kar (že) je, in tem, kar v prostorskem in časovnem kontinuumu lahko šele postane. Z drugimi besedami: obstaja kot tisto, kar je v družbi materializirano v obliki danih struktur ter institucij, in hkrati tisto, kar šele strukturira in institucionalizira.¹⁹ To pa pomeni, da v prostorsko-časovnem kontinuumu ohranja relativno stabilnost, a hkrati nenehno spremenljivost, saj v vsakem trenutku obstaja kot vzpostavljena družba, s svojimi institucijami in osmišljevalskimi praksami, a obenem kot vzpostavljajoče v njej; kot tisto, kar nenehno redefinira tako institucije kot osmišljevalske mehanizme in prakse.

Naj si dovolim narediti krajši ovinek. Castoriadis ločuje več plasti posameznikovega in družbenega doživljanja realnosti; najpomembnejši sta naravni »stratum« na eni strani spektra in družbeni stratum na drugi strani (vmes je še logični stratum). Na prvega se družbena realnost zgolj naslanja kot na nekaj, kar ji je fizično dano in kar organizira v skladu z nečim več, nečim, kar investira vanj. V družbenem stratumu pa sta organizacija in produkt organizacije realnosti isto, sta materializacija tistega, kar je investirano v organizacijo, se pravi imaginarne osmislitve sveta oziroma realnosti, v kateri skupnost živi – še več, ki jo z investicijo imaginarnih smislov (so)ustvarja. Vsaka družba, zatrjuje Castoriadis, definira in razvije sebi lastno podobo (»image«) univerzuma, v katerem živi, in skuša iz nje narediti osmišljeno celoto, v kateri bi bil prostor tako za naravne objekte kot za družbene predmete in individue.²⁰ Gre za ar-

18 Aleš Debeljak, *Individualizem in literarne metafore naroda* (Maribor: Obzorja, 1998), 15.

19 Castoriadis, *Imaginary Institution*.

20 Isto, 147–149. Podrobneje Castoriadis o tem spregovori v poglavju Marksizem in revolucionarna teorija.

tikulacijo svojega odnosa do sveta in do predmetov, ki jih svet vsebuje, ki se začne pri vzpostavitvi skupine same: »nas« preko imena (Heleni, Nemci, Franki, Sloveni itd.), obenem ali mimo imena pa se v podobah totemov, mestnih ali deželnih bogov, prednikov, v prostorsko-časovnem podaljšku osebe kralja ipd. zasnuje in materializira institut, ki vzpostavi skupnost kot nekaj obstoječega.

Brez teh opredelitev ne bi bilo ne sveta ne družbe, marveč le nerazločni kaos. Zato je pomen vzpostavljene kolektivnosti najprej razlikovanje od kaosa in šele nato razlikovanje od drugih skupnosti. S tem se Castoriadisov model izmika modelom binarnih opozicij in diferenc, značilnih zlasti za poststrukturaliste, vendar ohranja predstavo o dvojnosti kulturne identitete kot posebni artikulaciji posamezne družbe, ki kaže na nenehno zmožnost spreminjanja, na neesencializem sleherne kulturne identitete torej, a obenem na osnovno enotnost instituta družbe, ki se ohranja, ne glede na spreminjanje in na doživete spremembe. Kajti če družbena skupnost s pomočjo spremenljive tvorbe smislov, simbolov in mitov, s katerimi predstavlja sedanost in preteklost, pridobiva lastno samobitnost, pri tem vendarle obstaja področje, ki se izmika institutu sveta smislov: in to je prav tisto posebno in najpomembnejše območje, ki se mu izmika kot center in hkrati vir spreminjanja. Kar družbo zleplja skupaj, njena identiteta, je po Castoriadisovem mnenju princip enotnosti, v skladu s katerim se ravna vse raznolike kategorije smislov, ki v družbi tvorijo podobo sveta. To je območje, ki pravzaprav ustvarja svoj lastni eidos in izhaja iz njega. Castoriadis ga imenuje primarni ali centralni imaginarni smisel. To je oziroma to so tisti smisli – Bog, družina, pravo, država, narod –, ki v določeni družbi privedejo v bivanje so-pripadnost predmetov, dejanj in posameznikov, predstav in delovanja; ki ustvarjajo (predmete) iz nič in organizirajo svet. Zanje je značilno, da niso, kot bi poenostavljeno lahko trdili za jezikovne smisle, »pripeti na nekaj«: nimajo svojega označenca, ali če rečem drugače, so lastni označenec. Njihov označenec bi lahko bile le individualne predstave, ki jih v posameznikih sprožajo o sebi in pravzaprav ustvarjajo. In prav okoli teh označevalcev/označencev se osredinja vsakokratna družba.²¹

Družbenozgodovinsko kot udejanjenje družbeno imaginarnega je, skratka, tisto, kar skozi institut omogoča oblike in smisle, ki jih je psiha, kot pravi Castoriadis, popolnoma nezmožna privedi v bivanje, in od tod, iz potrebe po tem, da jih privede v bivanje, izhaja vnaprejšnja komplemen-

21 Gre preprosto za to, da člani družbene skupnosti neki označevalec berejo skozi isti nabor smislov. Castoriadis to načelo skuša ponazoriti ob sledečem primeru: Kaj je označenec besede ‚Bog‘, če ne množstvo posamičnih predstav Boga, ki vzniknejo preko centralnega imaginarnega smisla, ki je Bog? Isto, 140; prim. tudi 359–364.

tarnost med posameznikom in družbo. Zato Castoriadis ne trdi zaman, da sta podoba sveta in podoba sebe vselej povezani: podoba sebe vključuje bistveni trenutek izbire predmetov, dejanj in nenazadnje simbolov, ki utelešajo tisto, kar ima za neko družbo pomen in vrednost. Izbira – institut imaginarnih smislov – je tista, ki družbo ločuje na eni strani od kaosa in na drugi strani od drugih družb. Tudi institut družbeno-zgodovinskega ima metafizično, eksistencialno razsežnost v toliko, kolikor je strah pred kaosom obenem strah pred smrtnostjo lastne kolektivne institucije, pred končnostjo in razgradljivostjo vseh njenih pomenov. S kulturno repeticijo, kot jo imenuje Kevin Robins, se skuša družba zaščititi pred celotno smrtjo tako, da pripozna »majhne spremembe smrti«, ²² tj. tisto, kar je mogoče imenovati določljiva nedoločnost smislov. Institut imaginarnih smislov družbo potemtakem metafizično določa in ni zgolj mehanična reprodukcija. Obenem ni nekaj, kar bi posameznika v družbi brezpogojno določalo, temveč posameznikova kreativna sposobnost v enaki meri »povratno« vpliva na družbeno imaginarno. Ravno zato Castoriadis govori o kreativni družbeni in posameznikovi sposobnosti investicije imaginarnih smislov. Ta povratna zanka pa je možna le, če sta predstavná zmožnost in »simbolno« zamejevanje skupna družbi in njenim posameznikom; če med obojima obstajajo skupne točke, spričo katerih posameznik sploh sprejme točno specifične obstoječe družbene smisle in s tem točno določene identifikacije. Ob predpostavljeni komplementarnosti med tvorbo smislov pri posamezniku in v institutu družbe je namreč posameznik pretežno nosilec nezamejenega toka magme smislov v družbo in posledično spreminjanja, predelave njenih delno ustaljenih smislov. Medtem pa je institut družbe sicer vselej odprt za ustvarjalnost novega, a obenem opredeljuje enotnost tvorb in zato enotno pripadnost posameznikov določeni organizaciji predstav.

Na videz je takšno razumevanje blizu vsaj nekaterim interpretacijam ali formulacijam o diskurzu. Po Hallovem mnenju naj bi že Foucault v svojih poznih delih predvideval podobno interakcijo in tudi Hall sam na podoben način kot Castoriadis opredeljuje identifikacijo kot šiv med diskurzom oziroma družbenimi praksami in procesi subjektivitete, s pomočjo katerih posameznik šele postane (družbeni) subjekt. ²³ Pri tem ostaja v okviru prepričanja, značilnega za večino raziskovalcev kulture in identitete, pa tudi ideologije (Anthony Giddens, Zygmunt Bauman, Jorge Larraín idr.), ki izhajajo iz predpostavke, da sta koncepta identite-

22 Kevin Robins, *Interrupting identities: Turkey/Europe*, v: *Questions of cultural identity*, ur. Stuart Hall in Paul Du Gay (London: Sage: The Open University, 1996), 61 isl.

23 Hall, *Representation*, 6.

te in kulture lahko nastala le skupaj, kot trdi Zygmunt Bauman, oziroma da je kulturna identiteta proizvod moderne individualnosti.²⁴ Toda raziskovanje imaginarnega mora način »moderne« identifikacije nujno šteti le kot tip udejanjanja družbeno imaginarnega. Morda se to najjasneje vidi ravno ob vprašanju diskurza.

La logique ensembliste-identitaire

V razpravah o diskurzu se kot eden najpomembnejših problemov zastavlja vprašanje, kolikšen del realnosti zavzema diskurz. S širjenjem jezikovne logike, logike binarnih opozicij in razmerij moči v socialno delovanje družbenih akterjev se zdi, da diskurz postaja vseobsegajoč, toda vprašljivo je, ali zares lahko zajema celotno realnost ali pa vendarle ne obstaja v nečem, kar ni diskurz²⁵ – kar bi lahko poimenovali družbene formacije ali pa – kot Castoriadis – institut družbe. Diskurzna logika v okviru družbeno imaginarnega ni nič drugega kot »la logique ensembliste-identitaire«, kot jo označi Castoriadis, tj. logika razlikovanja in jasnih razmerij med členi. Ta je po njegovem mnenju sicer lahko zunanji mehanizem udejanjanja smislov, ne pa njen izvor in gonilo. Četudi je mehanizem identifikacije potemtakem diskurziven ali splošneje reprezentativen, je zanjo potrebna aktivna udeležba psihe oziroma aktivno sonašanje psihe in družbenih smislov.

Sposobnost družbeno imaginarnega za razliko od individualnega imaginarnega ne temelji zgolj na zmožnosti vstopanja v nezamejeni tok čistih predstav, temveč družbeno imaginarno šele omogoča – priključuje bivanje – razmerje med podobo in predmetom, se pravi, da priključuje v bivanje smisle: magmo smislov, ki jo Castoriadis opredeli kot »tisto, iz česar lahko izvlečemo ali iz česar lahko sestavimo nedoločljivo število njenih sintetičnih organizacij«. ²⁶ Vse, kar je dejansko dano – predstave, narava, smisli –, je po svojem načinu bivanja magma: vezano je na (nezamejeni) tok možnih predstav, vendar hkrati na zamejevalnost instituta, v zahodnoevropski družbi vpetega v delovanje logike, ki z enim gibanjem tok razstavlja v jasno razločene in opredeljene osnovne dele, z dru-

24 Zygmunt Bauman, *From Pilgrim to Tourist – or a Short History of Identity*, v: *Questions of cultural identity*, ur. Stuart Hall in Paul DuGay (London, Thousand Oaks: Sage, 1996), 19; Lawrence Grossberg, *Identity and Cultural Studies – Is That All There Is?*, v: *Questions of cultural identity*, ur. Stuart Hall in Paul Du Gay (London: Sage; The Open University, 1996), 97.

25 Prim. Göran Therborn, *Ideologija moči in moč ideologije* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1987); Jorge Larraín, *Ideology and cultural identity: modernity and the Third World presence* (Cambridge: Polity Press, 1994).

26 Castoriadis, *Imaginary Institution*, 343.

gim pa takó opredeljene dele združuje po načelu jasno določenih razmerij med njimi.²⁷ V osnovi gre za logiko jezika kot kóda, ki se po Castoriadis kaže v dveh dimenzijah: kot individualno predstavljanje in izrekavanje, *legein* (razločevanje-izbira-domneva-sestavljanje-štetje-govorjenje), ter kot družbeno delovanje, *teukhein* (zbiranje-urejanje-izdelovanje-sestavljanje), ki je vselej v neki namembnosti: je delovanje, ki izdeluje vrednost v skladu z vnaprej danim eidosom. Če sta jezik in družba v tvorbi smislov kreativna, kar pomeni, da se nenehno obnavljata – spreminjata, je to zato, ker je osnova njunega delovanja magma smislov. Če sta sploh lahko enotna, to je artikulirana znotraj razmeroma enotne identitete, potem je to zato, ker se (začasno) dajeta v zamejitev prav te logike simbolov-izrazov, ki so »ravno dovolj enoznačni, da jih je moč uporabljati«.²⁸

Ravno zaradi tega je jasno, da Castoriadis pri razlagi vloge smisla sicer izhaja iz delovanja jezikovne logike, vendar je jezik zanj le posebno, četudi najznačilnejše območje simboličnega. Res je, da imaginarno »iz nič«²⁹, z investicijo smisla v materialne in nematerialne družbene odnose, ustvarja vzorce ter oblike in s tem (so)oblikuje družbo, vendar se območje družbeno imaginarnega v jeziku in njegovi prevladujoči logiki (*legein*) popolnoma ne izčrpa. Na tej točki je Castoriadisovo mišljenje radikalno drugačno od prepričanja tistih, ki identifikacijo in imaginarno obravnavajo, kot da sta mogoča le znotraj diskurza, katerega delovanje in odnosi moči naj bi prežemali tudi proces identifikacije. A s tem bi pristali na okamenitev pojma imaginarno, identifikacijo pa obravnavali izključno kot posledico moderne avtonomizacije subjekta, ki se v radikalnih pojmovanjih diskurza dejansko izkaže kot neavtonomen. Castoriadis je po mojem prepričanju tu natančnejši. Robins pravilno opaža, da se je v Castoriadisovem videnju zahodna, judovsko-grška civilizacija najuspešnejše upirala zaprtju magme smislov, smrti imaginarne kreativnosti. Vendar ne brez cene; dvom in priznavanje potencialne umrljivosti slehernega pomena (označenca) sta jo vzpostavila kot historično družbo par excellence, obenem pa pripeljala do izpraznjena vseh označencev in zato do notranjega sesuvanja lastnega procesa historizacije ali projekta avtonomizacije.²⁹

Obenem s tem se Castoriadis zaveda hermenevtične obremenjenosti lastnega pogleda. Kajti kot razumevajoči lahko pri razumevanju izhaja le iz udejanjenja lastnega družbeno imaginarnega, kar pomeni, da

27 Isto, 221–272. Najbrž bi lahko uporabil izraz analitično-sintetična logika oziroma organizacija.

28 Glede navedenega prim. John Thompson, *Studies in the theory of ideology* (Cambridge: Polity Press, 1984), 39.

29 O tem prim. Robins, *Interrupting identities*, 61–63.

ne more zares zajeti udejanjenj družbeno imaginarnega v drugih kulturah in družbah, saj so kakršni koli odnosi, kategorije in pomeni radikalno nemogoči izven konkretnega družbeno imaginarnega ter njegove strukture; izven obstoja v-sebi in za-sebe. Ne more(mo) jih niti razumeti, razen skozi pojme, ki so proizvod našega imaginarnega. Pojemovna dvojica racionalno (zajeto v razstavljalno-sestavljalni logiki) in imaginarno potemtakem določa prav in samo naše dojemanje ter osmišljanje sveta. Symbolizem in razlikovalno-sestavljalna logika, katere izvor s svojima dimenzijama *legein* in *teukhein* Castoriadis prvokrat zazna pri Aristotelu in Platonu ter nato pri Kantu in Heglu, je (samo) v tej družbi tisti, ki ga imaginarno potrebuje, da se izrazi. Brez dvoma zato, ker gre za logiko, ki jo je moč opredeliti kot »razumsko« – natančneje, kot logiko, ki je vzporedna vzniku individua in svobodne volje (npr. v Aristotelovem pojmovanju *hexein* in *proairesis*),³⁰ racionalnologične perspektive nasproti mitski perspektivi in slednjič vzniku kartezijskega subjekta.

Gre potemtakem za tisti tip družbeno-imaginarnega, ki kot nosilca svoje dejavnosti predpostavlja individuum oziroma subjekt. Zato tudi ni presenetljivo, če tudi Castoriadis ugotavlja, da je narod – kot kulturna, ne kot politična kategorija – prevzel vlogo identifikacije s skupnim: nanašanja na simbole, ki so skupnost včasih povezovala z »drugo« realnostjo, zdaj pa jo povezujejo s skupno zgodovino, kulturo itd.³¹ Tudi in še zlasti v primeru naroda se izkazuje, da je racionalna logika s svojim simbolizmom, ki povezuje racionalno in imaginarno, poglavitno sredstvo, s katerim subjekti skušajo poenotiti družbeno polje. Osmišljanje posameznikovega obstoja v svetu – kot zatrjujeta tudi Giddens in Bauman³² – pa potemtakem ni nekaj, kar bi bilo novo šele z nastopom subjekta, marveč se z nastopom subjekta zgolj spremenijo pogoji pripoznanja; način, ki posamezniku daje legitimacijo in smisel v času, prostoru in svetu.

30 Prim. Marcello Potocco, Problem estetskega v liturgični drami, 2, *Dialogi* 36, št. 3/4 (2000), 13–14.

31 Castoriadis, *Imaginary Institution*, 148.

32 Giddens, *Modernity*, 34; Bauman, *Modernity*, 19.

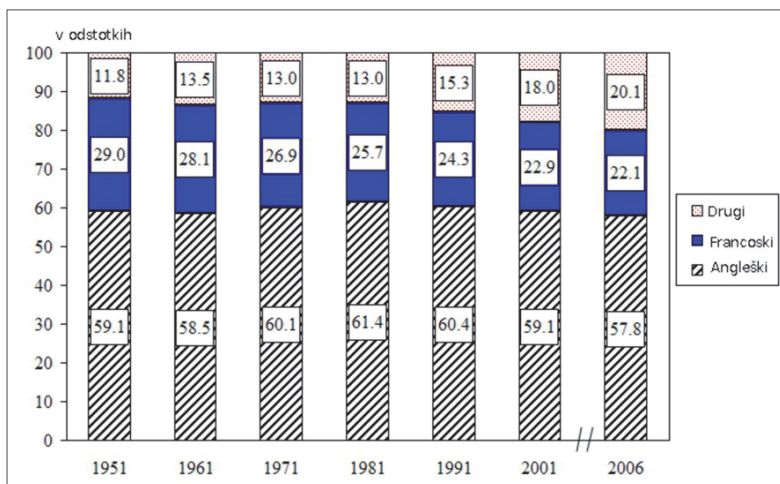
Čeprav sta v ospredju pričujoče knjige tako kanadska kot slovenska narodna identifikacija – z njunim zrcaljenjem v literarni tvornosti –, lahko zaris »vprašanja naroda« osredinimo okoli slovenskih pojmovanj in ga začnemo z nekaterimi definicijami, na kakršne bi danes v resnici le stežka pristali, so pa bile značilne ob jugoslovanskih pritiskih tik pred slovensko osamosvojitvijo. Percepcijo narodne identitete, značilno za slovito 57. številko *Nove revije*, v okviru katere je narod bolj ali manj razumljen kot fiksna tvorba, utemeljena v »izvorno etničnem faktičnem rodu«,¹ je slabo desetletje prej v spisu *Vprašanje naroda. Vprašanje poezije* napovedoval Dušan Pirjevec z opredelitvijo naroda kot gibanja, ki ga Pirjevec – podobno kot kasneje Ivan Urbančič in Tine Hribar² – pojmuje kot kolektivni subjekt, katerega končni cilj je samovzpostavitev naroda kot nacije v lastni državi.³

Kakor je razvidno posebej pri Hribarju, se v ozadju skriva Heglova opredelitev naroda (*ein Volk*) kot tistega, ki naj postane udeležen v zgodovini svetovnega duha, problem vseh tovrstnih opredelitev pa je slej ko prej v tem, da narod sicer pojmujejo kot razvoju podvrženo tvorbo, vendar obenem kot tvorbo, ki ima fiksno in nezvedljivo osnovo v tisti entiteti, ki jo najpogosteje imenujejo etnija. Na podobno situacijo naleti-

1 Ivo Urbančič, Jugoslovanska ‚nacionalistična kriza‘ in Slovenci v perspektivi konca nacije, *Nova revija* 8, št. 57 (1987), 50; prim. Janko Kos, *Duhozna zgodovina Slovencev* (V Ljubljani: Slovenska matica, 1996), 9–22.

2 Urbančič, Jugoslovanska nacionalistična kriza; Tine Hribar, Slovenska državnost, *Nova revija* 8, št. 57 (1987), 3–29.

3 Dušan Pirjevec, *Vprašanje o poeziji, Vprašanje naroda* (Maribor: Obzorja, 1978), 64 isl.

3 Razrez kanadske populacije po maternem jeziku (vir: Statistics Canada, www.statcan.gc.ca).

mo v Duhovni zgodovini Slovencev Janka Kosa,⁴ kjer je Kos sicer previdnejši pri definiciji pojmov, a vztraja pri hegeljanskemu razvoju naroda in neposredni povezanosti entitet, ki jih imenuje ljudstvo, narod in nacija. Pri tem je še posebej problematičen pojem ljudstva, ki ga namesto pojma etnija očitno uporablja za tiste skupnosti, ki še niso ali ne morejo biti narod. Iz te logike pa je očitno, da je tudi za Kosa ljudstvo oziroma etnija nujna predosnova, brez katere narod ne more nastati.

Takšna fiksna preddoločnost je po vzponu konstruktivističnih teorij naroda težko sprejemljiva, obenem pa izrazito jasno kaže na težave ob poizkusih opredelitve naroda in narodne identifikacije. Eric Hobsbawm del teh težav pripisuje dejstvu, da so kriteriji ali kombinacije kriterijev, s katerimi skušamo definirati narod (jezik, kultura, religija, zgodovina, prostor), ena-

4 Janko Kos, *Literatura, Literarni leksikon 2* (Ljubljana: Državna založba Slovenije; Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1978).

ko nejasni kakor predmet, ki ga želijo definirati. Še dodatno takšne definicije zaplete dejstvo, da nekateri narodi tem kriterijem preprosto ne ustrezajo.⁵ Primer Kanadčanov in njihove identitete je več kot zgovoren, saj se zdi, da v Kanadi dejansko odpovejo vsi kriteriji, kot so jezik, religija ali celo kultura. Zato bi narod še toliko bolj lahko opredelili kot imaginarno,⁶ diskurzivno ali ideološko konstrukcijo,⁷ zgrajeno s pomočjo ceremonialov, šolstva, simbolnih figur ipd.⁸

Toda tudi ob konstruktivističnih teorijah je moč formulirati zadržke, saj lahko ob brezpogojnem upoštevanju njihovih stališč hitro pristanemo pri pretirano poljubnem določanju možnosti in procesov, s pomočjo katerih naj bi bil konstruiran narod. Lahko se sicer strinjamo z mnenjem Benedicta Andersona, da je narod kot skupina, v kateri ni možen neposredni medčloveški stik, zamišljena skupnost, ki temelji zgolj na predstavi o medsebojni povezanosti njenih članov,⁹ a veliko bolj problematična je trditev, da pri vzpostavljanju takšnih zamišljenih skupnosti poglobljevati ali celo izključno vlogo igra diskurzivna ter iz okoliščin izvirajoča konstrukcija.

Teza o konstruiranosti naroda se vsaj implicitno naslanja na dve logični premisi: da se narodna identifikacija – tako kot sleherna identifikacija – lahko vzpostavlja samo v odnosu do drugega in da njene mehanizme v temelju določa vsakokratni diskurz. Identiteta oziroma identifikacija je že pri Lacanu zgrajena kot »govor drugega«, ob katerem se območje imaginarnega podredi simbolnemu. Vstop drugega kot simbolna diferenciacija privzema identifikacijo iz pomske igre moči in razlike, ki jo lahko opredelimo predvsem kot razliko med jazom in drugim.¹⁰ Da opomenjanje – kar identifikacija nedvomno je – izhaja iz sistema razlik, je nenazadnje možno izpeljevati tudi iz saussurovske lingvistike, saj naj bi tvorba pomena nastajala v vsakokratni strukturi oziroma kódu, prav iz sistema razlik med posameznimi znaki.

5 Praprotnik, *Ideološki mehanizmi*, 63.

6 Benedict Anderson, *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma* (Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost, 1998).

7 Ernest Gellner, *Nations and nationalism* (Ithaca: Cornell University Press, 1983); Elie Kedourie, *Nationalism*, 4th ed. (Oxford: Blackwell, 1994).

8 O vlogi ceremonialov ipd. prim. npr. Eric Hobsbawm in Terence Ranger, *The invention of tradition*, Canto ed., reprinted. (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 20, 172 isl.

9 Anderson, *Zamišljene skupnosti*, 14 isl.

10 Pri zarisu Lacanovega pojmovanja se naslanjam na njegova dela: Lacan, *Spisi*; Jacques Lacan, *Štirje temeljni koncepti psihoanalize. Seminar* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980); Lacan, Zrcalni stadij. Prav tako so mi bile v pomoč dela Madana Sarupa, Tadeja Praprotnika in Elizabeth Grosz, gl. Sarup, *An introductory guide*; Praprotnik, *Ideološki mehanizmi*; Elizabeth Grosz, *Jacques Lacan: a feminist introduction* (London: Routledge, 1990).

Kathryn Woodward identiteto obenem opredeli kot položaje, ki jih privzamemo v družbenem kontekstu, na eni strani s procesi simboličnega zaznamovanja, to je načinov, kako – izhajajoč iz logike razlike – osmislimo družbene odnose in prakse, na drugi strani pa s pomočjo družbenega razločevanja ali vpisovanja, to je načina, kako simbolično razlikovanje »živimo« v družbenih odnosih. Identitete so v vsakem primeru, tudi ko se vpisujejo v družbene odnose, tvorjene s pomočjo sistemov predstavljanja, vendar po njenem mnenju »predstavljanje vsebuje označevalne prakse in simbolne sisteme, skozi katere proizvajamo pomen in ki *nas postavijo na položaje kot subjekte*. Reprezentacije proizvajajo pomen, skozi katerega osmislimo naše vsakdanje izkustvo in to, kar smo«. ¹¹

Nobenega dvoma ni, da so identifikacije nujno odvisne od praks opomenjanja, proizvajanja in privzemanja (skupnih) smislov, ¹² vendar nam že zgornji navedek pokaže, kje se skriva ena od pasti tako pojmovane identifikacije. Sistem razlik, tj. sistem binarnih opozicij nikoli ni vrednostno nevtralen, kajti člen, ki je označen kot drugi ali kot odsoten, je vselej (vrednostno) zaznamovan. V razmerju, kjer odsotni pojem sicer prvega dopolnjuje in šele konstituira, je skrito vprašanje hierarhije in moči, ki je vpisana že v jeziku in se širi na področje družbenega. To je eden od temeljev teorije diskurza, posebej, ker v (derridajevski) igri razlike, v kateri se členu opozicije nenehno razsrediščata in destabilizirata, izginjata trdnost in fiksna tvorba pomenov, znotraj katerih se giblje gradnja identitete. ¹³ Obenem pa je odpoved vrednostni nevtralnosti v binarnih opozicijah osnova za tiste definicije, ki dejavnost subjekta reducirajo na avtomatski in brezprizivni sprejem naslovljenega poziva na položaj subjekta, tako kot Woodwardova v zgornji definiciji, in ki po mojem mnenju ne odgovarjajo drugače kot aksiomatično na vprašanje, ki ga v zvezi s strukturalističnim ter poststrukturalističnim modelom identitete izpostavi Vladimir Biti. Namreč: je sistem razlik (markiranje diferenc) res »vzrok« oziroma predpostavka identitetam ali pa je njihova posledica, to je učinek? ¹⁴ Drugače rečeno – ali ni šele subjekt z že vzpostavljeno identiteto ta, ki ustvari vrsto razlikovalnih pojavov in sisteme razlik?

11 Kathryn Woodward, *Identity and difference* (London: Sage – Open University, 1997), 14, kurziva M. P.

12 Du Gay in Hall, *Doing cultural*, 2. isl.; prim. Stuart Hall, *The Work of Representation*, v: *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, ur. Stuart Hall (London; Thousand Oaks: Sage; Open University, 1997), 13–64.

13 Jacques Derrida, *Izbrani spisi*, Krt 91 (Ljubljana: ŠOU, 1994); Praprotnik, *Ideološki mehanizmi*, 56; Tomo Virk, *Moderne metode literarne vede in njihove filozofsko teoretske osnove* (Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani – Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, 1999).

14 Vladimir Biti, *Identiteta*, *Primerjalna književnost* 23, št. 1 (2000), 12.

Takšno vprašanje se v okviru diskurzivnih teorij, a tudi v okviru kulturnih študijev, ki jim pripadata Stuart Hall in Woodwardova, seveda ni moglo zastaviti že zaradi tega, ker se oba tipa teorij v veliko večji meri osredotočata na sinhrono procese opomenjanja in diskurzivnega ali ideološkega naslavljanja, teže pa je z njimi opazovati novitost in/ali raznolikost identifikacije v diahroniji.¹⁵ Pa vendar se prav z diahronim vidikom opazovanja povezuje opozorilo zgodovinarja Anthonyja D. Smitha, da bi ob prevelikem poudarjanju spremenljivosti kategorij, kot so razredne, spolne, etnične in druge identitete, težko zajeli njihovo drugo plat, to je, njihovo sorazmerno trajnost.¹⁶ Kako torej kljub spremembam diskurzov razložiti relativno stabilnost in trajnost, ki jo v diahronem vidiku izkazujejo narodne identifikacije?

Modelu diferenc je prav zato mogoče očitati, da s poudarjanjem imaginarnosti identifikacij ter z osredotočenjem na opomenjevalne prakse kot vir konstrukcije subjektive identitete, zanemarjajo kontinuiteto identifikacijskih procesov, ki bi vsaj v drugačno luč postavile trditve, da so identitete – kakor zatrjuje Tadej Praprotnik – le nekaj fiktivskega, kar nima realne eksistence, tudi če nastaja znotraj materialnih praks.¹⁷ V primeru nacionalne identifikacije pa bi to pomenilo nujnost vnovičnega ovrednotenja kriterijev, ki jih Hobsbawm deloma zavrača kot nejasne: tradicije, etnije, zgodovine ipd. Smith in Adrian Hastings tako, denimo, opozarjata prav na elemente kontinuitete, ki jih zaznavata v nacionalnih identifikacijah, ne da bi pri tem zanikala pomen opomenjevalnih procesov in reprezentacije v procesu njihove tvorbe.

Po mnenju Hastingsa in zlasti Smitha je narod vendarle utemeljen v etnosimbolični tradiciji, pri čemer pa etnije ne smemo razumeti kot nečesa vneprej danega in nespremenljivega. Smith sam opozarja, da so za opredelitev etnične skupine bistveni zgodovinski in simbolno-kulturni elementi ter da se etnične skupine med seboj razločujejo prav glede na razlike med temi elementi. Pri tem posebej izpostavi, da za etnično identiteto niso pomembni dejanski skupni predniki, marveč mit skupnih prednikov,¹⁸ kar pomeni, da je že etnična identiteta konstruirana. V tem lahko – kljub dejstvu, da se nekateri kriteriji za določanje etnične in/ali narodne identitete pri obeh prekrivajo – vidimo tudi eno od bistvenih razlik med Smithovim pojmovanjem etnije kot možne podlage za narodno identifikacijo ter Kosovim pojmovanjem ljudstva kot je-

15 Hall, *The Work of Representation*, 21, 30 isl.

16 Anthony Smith, *The ethnic origins of nations* (Oxford: Blackwell, 1999), 4 isl., 23 isl.

17 Praprotnik, *Ideološki mehanizmi*, 12.

18 Smith, *The ethnic origins*, 20–22, kurziva M. P.

zikovne in psihobiološke kontinuitete, ki jo slednji razume kot inherentno, nadčasovno podlago za narod. Po Smithovem mnenju etnijo opredeljujejo skupno ime in tradicija, občutek solidarnosti, notranja kohezivnost ter deloma povezana kultura, k čemur Hastings – podobno kot Kos – dodaja še skupni jezik.¹⁹ Za narod in narodno identifikacijo naj bi bila v primerjavi s kohezivnostjo etnije – večjo homogenost ljudstva poudarja tudi Kos – značilna predvsem večja diferenciacija posameznikov, oprta na skupne institute družbe, med kateri sta po mnenju Hastingsa najpomembnejša politična identiteta oziroma narodna politika, utemeljena v narodnem jeziku, in tej podloženi pisni knjižni jezik, ki ni več zgolj »ljudski«. ²⁰ Kos temu dodaja skupno narodno kulturo ter ustrezno socialno organizacijo, Anthony Smith pa še skupni pravni red (pravice in dolžnosti), ekonomijo ter, enako kot Hastings, enovit teritorij.²¹

Toda ne Hastings ne Smith etnije ne pojmujeta, tako kot, denimo, Kos, Hribar ali Urbančič, kot relativno fiksne identitete, ki bi si jo narodna identifikacija po logiki razvoja nujno jemala za podlago svojemu nastanku. Možnost, ki jo v takšni logiki razvoja predlaga Kos, da se narod s pomočjo ljudske mobilizacije, pod vodstvom verske ali posvetne inteligence ter kulture organizira v nacionalno državo, Smith razume kot le eno od možnosti nastanka nacionalne države. Tej možnosti, ki naj bi ji bila podlaga t. i. demotična etnija, Smith zoperstavi še drugo možnost t. i. lateralne etnije, kjer nacionalno državo organizirajo elite s pomočjo državne birokracije.²² Slednje pa omogoča tudi možnost, da v procesu organizacije v nacionalno državo sodeluje več etnosimboličnih tradicij, ne glede na to, ali so pri tem razmeroma enakovredne (kot to velja v primeru Švice) ali ena prevlada nad drugimi (kot v primeru Francije ali Španije).

Takšno pojmovanje tudi ustrezneje pojasni dvojni način oblikovanja modernih narodov, ki ga zaznavajo sodobne teorije naroda,²³ in sicer po principu *ius sanguini* (torej na podlagi izvorno-etnične enotnosti) ter po principu *ius soli*, kot dogovorne konstrukcije, najpogosteje povezane z naseljenim skupnim ozemljem.²⁴ Z drugimi besedami, med etnič-

19 Isto, 20; Adrian Hastings, *The construction of nationhood ethnicity, religion, and nationalism* (Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1997), 3–4, 19.

20 O tem prim. tudi Anderson, *Zamišljene skupnosti*, 151–153.

21 Kos, *Dubovna zgodovina*, 16–18; Hastings, *The construction*, 11 isl., 167 isl.; Smith, *The ethnic origins*, 14 isl.

22 Smith, *The ethnic origins*, 52 isl.

23 Med drugim prim. Dimitrij Rupel, Odgovor na slovensko narodno vprašanje, *Nova revija* 8, št. 57 (1987), 56; Hastings, *The construction*; Hobsbawm in Ranger, *The invention*, 280 idr.

24 Z zagovarjanjem nacionalne države na osnovi skupnega ozemlja je v eni danes klasičnih razprav o narodu francosko narodno identiteto pravzaprav skušal utemeljiti že Ernest Renan v 19. stoletju; gl. Ernest Renan, Kaj je narod, *Napredna misel* 2, št. 4 (1914 1913), 110–125.

no tradicijo in narodom obstaja relacija, a ta nikakor ni fiksna in je nikakor ni možno zvesti na kriterij »ena etnija – en narod«. Zato pojem naroda brez težav zaseda pomensko polje, ki prav tako zaznamuje zgolj državno oziroma politično konstituirano skupnost, sestavljeno iz ene ali več etničnih identifikacij, takšno, kakršno lahko vidimo tudi v primeru Kanade. Ob tem pa bi veljalo poudariti, da prav pojem etno-simbolična tradicija veliko bolje kot etnija nakazuje razumevanje narodne identifikacije kot dinamične reprezentacije. Nobeden od zgoraj naštevanih kriterijev v takšni dinamični reprezentaciji ne more biti ekskluziven, privilegiran tako, da brez njega bodisi etnična bodisi narodna identifikacija ne bi bili mogoči. Le tako lahko razumemo enega od osnovnih problemov, na katerega je mogoče naleteti vsaj v primeru Belgije, Švice in Kanade, namreč problem večjezične (in večetnične) nacionalne države. Kot navaja Anderson, zgodovinarji Švicarje pogosteje obravnavajo kot en narod, jezikovne in etnične pripadnosti v Švici živečih skupin pa po navadi ne obravnavajo v neposredni povezavi s sosednjimi narodi oziroma državami. Anderson še posebej opozarja na dvojno stratifikacijo – da se je nad raznoličnim enojezičnim prebivalstvom razprostrl sloj dvo- ali večjezične birokratske in izvršnooblastne elite.²⁵ V Kanadi je situacija skoraj identična, zato ne preseneča, da se tam v zvezi z lastnim »narodom« temu pojmu izogibajo, od konca šestdesetih let 20. stoletja pa je kljub frankofonemu separatizmu in kljub uradno deklarirani večkulturnosti v javnem diskurzu razmeroma dosledno prisotna opredelitev Kanadčanov kot dvojezičnega in dvokulturnega naroda.²⁶

Skupni miti in razpršenost naslavljalcev

Smithovo zgoraj citirano izjavo, da je *mit* skupnih prednikov v tvorbi etnične identifikacije pomembnejši od dejanskih skupnih prednikov, je možno razumeti kot opozorilo, da etnična identifikacija nastaja na presečišču preteklih, zdajšnjih in prihodnjih identitet in reprezentacij. Kanadski zgodovinar William Westfall tudi za regionalno identifikacijo – ki jo nekoliko nenavadno imenuje »kulturna regija« – ugotavlja, da obstaja le, če obstaja mitologija, sestavljena iz kulturnega materiala v konkretnem prostoru, ki jo ljudje prepoznajo kot svojo, vloga kulturnih in zlasti književnih tvorb pa je posebej bistvena zato, ker ubesedi

25 Anderson, *Zamisljene skupnosti*, 141–144.

26 Gl. podrobneje v poglavju pričujoče knjige *Narod in kanadski utemeljitveni mit*. Podobna situacija se zrcali v literarnem sistemu, kjer se kljub podpori t. i. literaturam manjše razširjenosti, večina imigrantskih ali staroselskih piscev asimilira v pisanje v angleščini ali francoščini.

skupno, od vseh prepoznano mitologijo.²⁷ Nobenega razloga ni, da ne bi enako veljalo za etnično in nacionalno identifikacijo.

Vloga literature je v tvorbi skupnih mitov privilegirana vsaj zato, ker izhaja iz istega strukturnega temelja kot mit; ne le, ker je zaradi svoje fizične opredeljenosti z zakonitostmi jezika paradigmatški primer opomenjevalnih praks, marveč tudi zato, ker je s svojo narativno oblikovanostjo paradigmatški primer »pripovednega« presečišča med kontinuiteto in diskontinuiteto. Identiteto je mogoče opredeliti hkrati kot psihološki in narativni dosežek, pri tem pa bi bilo omejevanje identitete kot naracije le na jezikovno plat vsaj malce enostransko. Identiteta sestva, ki je sicer utemeljena v jeziku, je prav tako plod *refleksije*, kot trdi Anthony Giddens, kajti oseba v miselnem procesu sebe razume v pojmih biografije oziroma avtobiografije.²⁸ Če imaginarno skupaj s Corneliusom Castoriadisom razumemo kot prvobitno zmožnost tvorjenja podob, ki se šele naknadno dajejo v zamejitev simbolnemu in so šele sekundarno organizacija smiselnosti človekovega doživljanja, je jasno, da bi bilo omejevanje psihe in imaginarnih identifikacij na naracijo in diskurz preozko.²⁹ Vendar to hkrati pomeni, da lahko med narativnostjo in reprezentacijo vsaj do neke mere potegnemo enačaj.

Paul Ricoeur je v študiji *Jaz kot drugi* opredelitev identitete ponovil kot verigo sledočih trditev: »razumevanje sebe je interpretacija; pripoved kot takšna je med vsemi znaki in simboli privilegirano posredovanje interpretacije sebe; pripoved se nanaša na zgodbo /tj. zgodovino/ kot izmišljijo, s čimer iz zgodovine življenja naredi fiktivno zgodovino, ali če hočemo, zgodovinsko izmišljijo, ki v sebi križa historični stil biografije z romanesknim stilom imaginarnih avtobiografij.«³⁰ Identiteto torej opredeli kot narativno identiteto, odnos med strukturo zgodb v fikcijah in praksami, ki niso narativne, pa skuša opisati kot hermenevtični krog, v katerem narativna perspektiva pridobiva svojo smiselno celoto le kot sestav posameznih dejanj, dogodkov, obenem pa je sleherno dejanje, dogodek, smiselno organizirano le iz celote zgodbe. Oziroma: po-

27 Westfall, *On the Concept*, 340–342.

28 Giddens, *Modernity*, 51 sl.

29 Castoriadis, *Imaginary Institution*.

30 Paul Ricoeur, *Sé come un altro*, reprint. (Milano: Jaca Book, 2002), 202. Izraz *storia* oz. *histoire* hkrati pomeni zgodbo in zgodovino, zato ga je težko enoznačno prevajati, čeprav Ricoeur v eni izmed opomb poudarja, naj ga razumemo kot zgodovino: Paul Ricoeur, *Krog med pripovedjo in časovnostjo* (Ljubljana: Društvo Apokalipsa, 2000), 68. Prav tako je dvoumen Ricoeurjev izraz fikcijsko, ki se ne nanaša toliko na nerealnost, marveč prej na tisto, kar Castoriadis in Iser opredelita kot imaginarno. Glede problema identitete kot narative sicer gl. celotno 5. in 6. pogl. navedene knjige. Gl. tudi Ricoeur, *Krog med pripovedjo*; Paul Ricoeur, *Zgodovina in pripoved* (Ljubljana: Društvo Apokalipsa, 2001).

sameznik ali skupnost gradita identiteto tako, da sprejemata zgodbe, ki jih sama izdelujeta (si jih »izmišljata«). To se v veliki meri sklada s konstruktivističnimi tezami o opomenjanju: pomen in smisel zgodb nista nekaj objektivno danega, ampak se dogajata med potekom interpretacije, interpretacija zgodb pa je, kot poudarja Ricoeur, dialog med zgodbo in interpretom. Je – če naj uporabim pojem Hansa Georga Gadamerja³¹ – del učinkovne zgodovine: se pravi del zgodovine lastne interpretacije, v teku katere se njen lastni smisel nenehno spreminja. Na takšno dinamično relacijo nenazadnje meri tudi Castoriadisova opazka, da so jezik, posameznik in družba v tvorbi smislov v nenehnem procesu spreminjanja, a da je logika simbolov ravno dovolj enoznačna, da jih je v vsakdanjem življenju moč uporabljati.³² Z drugimi besedami: identifikacijo in tako tudi narodno identifikacijo lahko razumemo kot strukturiran in hkrati strukturirajoč se sistem, ki izhajajoč iz v preteklosti opomenjenih pogojev, kriterijev in praks, znova in sproti opomenja vsakokratno celoto smislov v posameznikovem življenju.

A če je narativa – izdelava mita – tisti mehanizem, ki skrbi za unifikacijo praks, reprezentacij in doživljanja življenja oziroma samopercepcije naroda,³³ so, nasprotno, pogoji, prakse in posamični smisli, ki jih mit sešije v kolikor toliko enovit sklop reprezentacij, izrazito raznoliki. Omenjal sem nekatere izmed najpogostejše omenjenih pogojev, ki jih narativa združuje v celoto v procesu nacionalne identifikacije – od enovitega ozemlja, pisnega jezika, države, skupnega razumevanja družbenih vzorcev in vrednot do enovite pravne in ekonomske prakse, religijskega izročila itn.³⁴ Za nekatere izmed teh pogojev je mogoče reči, da izkazuje večjo povezavo z moderno nacionalno državo in njenimi političnimi instrumenti, medtem ko se drugi izraziteje povezujejo s praksami v najširšem smislu pojmovanih kulturnih institucij, vendar se oba vidika med seboj tesno prepletata. Hobsbawm, denimo, navaja, da pri »inveciji« nacionalne tradicije sodelujejo državne simbolne figure, kot so predsednik ali kralj, parlament, proslave itd., vendar tudi elementi, ki bi jih lahko opredelili kot del nacionalne kulturne tradicije: npr. arhitektura

31 Hans-Georg Gadamer, *Resnica in metoda* (Ljubljana: Literarno Umetniško Društvo Literatura, 2001).

32 Castoriadis, *Imaginary Institution*, 340 isl.

33 O problemu narative in narodne samoreprezentacije prim. tudi Homi Bhabha, *Nation and narration* (London: Routledge, 1990).

34 Glede vsega naštetega pa prim. tudi Mitja Velikonja, Dom in svet, kultura in studije naroda, v: *Cooltura: uvod v kulturne studije* (Ljubljana: Študentska založba, 2002), 284.

državnih stavb.³⁵ To nam priča, da se v procesu nacionalne identifikacije nerazdružljivo prepletajo prakse državno-političnih ter kulturnih institucij, kar je razvidno tudi iz opisa procesov, ki jih navaja Mitja Velikonja kot temelj nacionalne oziroma nacionalnokulturne homogenizacije: 1.) asimiliranje kulturnega policentrizma, 2.) kanoniziranje, 3.) standardiziranje in tipiziranje skozi institucije uradnega knjižnega jezika, šolskega sistema, medijev, muzejev itd. ter 4.) aktivno podpiranje v obliki subvencij ipd.³⁶ Velikonjev zaris, ki nacionalno identifikacijo povezuje tako s politično konstitutivnimi kot tudi s kulturno reprezentančnimi motivi, med drugim ponavlja trditev, da je nacionalna kultura bolj ali manj prisilno poenotenje – da gre tudi tu za »vprašanje moči, povezano s pojmomoma 'narod' in 'nacionalna država',«³⁷ potem ko je primarnost verske, fevdalne (vazalne) in lokalne identitete nadomestila nacionalna, »vertikalno solidarnost pa občutek horizontalno povezane nacionalne skupnosti.«³⁷

Vse od althusserjanskih definicij ideologije naprej bi povezavo narodne identifikacije z unificirajočem ideološkim apelom seveda težko zanikali. Pierre Macherey in Etienne Balibar odlično pokažeta ideološko moč nacionalnega jezika v šolskem sistemu,³⁸ Althusser pa svojo tezo o t. i. ideoloških aparatih države prav tako povezuje s homogenizirajočo močjo nacionalne države in z delovanjem šolstva.³⁹ Že Althusser z vpejljavo ideoloških aparatov države hkrati zatrjuje, da je poenotujoča moč nacionalne (in pri Althusserju kapitalistične) ideologije razpršena po širokem spektru materialnih praks, med katerimi poleg šolskega omenja še politični, informacijski in slednjič kulturni ideloški aparat države, kamor med drugim šteje književnost. Toda razmerje med unifikacijo narative in njeno razpršenostjo v vsakdanjem življenju je treba razumeti tudi nekoliko širše. Homogenizirajoča moč narative vselej ostaja v dinamičnem odnosu do množice načinov življenja, Hallovih »pomenov in protipomenov«, ki krožijo v družbi. Nacionalna identifikacija, ki je strukturirana v enotnih predstavah navzven in organizirana v skladu s položaji in mehanizmi, ki določajo homogenizacijo različnosti v neki družbi, navznoter nastaja iz vsaj osnovne notranje diferenciranosti. To pomeni,

35 Hobsbawm in Ranger, *The invention*, 271 isl., 283 isl.

36 Velikonja, *Dom in svet*, 287.

37 Isto, 284–287.

38 Etienne Balibar in Pierre Macherey, O literaturi kot ideološki obliki, v: *Ideologija in estetski učinek: zbornik*, ur. Zoja Skušek-Močnik (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980), 237–266.

39 Louis Althusser, Ideologija in ideološki aparati države, v: *Ideologija in estetski učinek: zbornik*, ur. Zoja Skušek-Močnik (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980), 50–61.

da mora v družbi obstajati dovolj veliko število možnosti osmišljanja ter možnosti kreativne investicije smisla v institut družbeno-zgodovinskega: v tem primeru naroda.

Na ta način je treba brati Smithovo opozorilo, da je za vzpostavitve naroda potrebna vključitev vseh družbenih razredov,⁴⁰ prav tako pa Kosovo zatiranje, da gre pri narodu za skupnost, ki je v sebi »diferencirana, heterogena, hierarhizirana, kar pomeni, da se člani na višje in nižje sloje, pogosto na ostro profilirane razredne elite in sorodne socialne plasti«. ⁴¹ Dinamični proces diferenciacije in homogenizacije pri tem najbolje opiše opis lingvističnega trga pri Pierru Bourdieju, ki ga je moč aplicirati tudi na področje narodne unifikacije. Tudi nacionalno homogenizacijo je mogoče razumeti kot trg, na katerem udeležence kljub njihovim nasprotujočim si ciljem družijo skupni interes, da se trg sploh ohrani; s tem ko se vključijo v spopad medsebojnih pomenov in protipomenov, sodelujejo pri reprodukciji pravil, ki veljajo na trgu in o katerih sicer »razpravljajo«. ⁴²

Šele v okviru takšnega razumevanja je, slednjič, tudi literaturo možno razumeti kot enega temeljnih sredstev narodne unifikacije: na eni strani – znotraj sistema kulturnih institucij – kot ideološko sredstvo narodne identifikacije, na drugi strani kot sredstvo, ki na »nacionalni trg« prinaša široko, morda največje ali vsaj najbolj raznoliko množstvo pomenov in protipomenov, ki bodo cirkulirali v dinamičnem procesu homogenizacije. Zato nemara najslavnejši tezi Dušana Pirjevca in Dimitrija Rupla, da je v slovenskem literarnem prostoru v odsotnosti politične združitve literatura prevzemala vlogo narodnega samoutemeljevanja, ⁴³ nikakor nista ne presenetljivi ne novi, pa tudi slovenski unikum v resnici ne moreta biti. Če nič drugega, bomo videli, je bila podobna teza razširjena tudi v kanadskem literarnem sistemu, kjer sta jo razvijala Northrop Frye in Margaret Atwood. Vse te opazke je mogoče razumeti v luči nekega razmeroma preprostega dejstva. Pomembnejšo vlogo nacionalnega samoutemeljevanja sta literatura in literarni sistem lahko odigrala v tistem tipu konstrukcije naroda, ki se ni utemeljevala v politično-teritorialni (državni) enotnosti (torej na principu *ius soli*), marveč v principu skupnega etničnega in kulturnega izvora (ki navadno šele mora biti pripoznan v skupni državi). To zagotovo velja za slovenski primer – in če-

40 Smith, *The ethnic origins*, 61.

41 Kos, *Duhovna zgodovina*, 16; prim. Biti, *Identiteta*, 19–20.

42 Pierre Bourdieu, *Language and symbolic power*, reprint. (Cambridge: Polity Press, 1994), 77 isl.

43 Gl. Pirjavec, *Vprašanje o poeziji*; Dimitrij Rupel, *Stobodne besede od Prešerna do Cankarja: sociološka studija o slovenskem leposlovju kot glasniku in pobudniku nacionalne osvoboditve* (Koper: Založba Lipa, 1976).

prav je na prvi pogled videti prej nasprotno, tudi za samoutemeljevanje kanadske nacije.

Drugi tip nacionalizma si je zato za samoutemeljevanje naroda razvijal vzporedne mehanizme. In kljub opozorilom, da književnost tudi v »etnično-kulturnem« nacionalizmu ni bila in ni mogla biti edino sredstvo oblikovanja narodne identitete,⁴⁴ je, kot smo lahko videli, mogoče reči, da je med umetnostmi v »privilegiranem« položaju, ker je s svojo determiniranostjo v obstoju jezikovne logike najustreznejši mehanizem mitološke narativizacije.

---

44 Gl. npr. Marko Juvan, 'Slovenski kulturni sindrom' v nacionalni in primerjalni literarni vedi, *Slavistična revija*, št. 1 (2008), 7.

Medtem, ko je vprašanje odnosa med literaturo in njeno družbeno umeščenostjo prvo sodobnejšo obravnavo doživelo že v estetskih razpravah Jana Mukašovskega, je v zgodnjih sedemdesetih letih 20. stoletja pri t. i. althusserjancih sistematičnejši pretres doživelo tudi ožje vprašanje razmerja med ideologijo in literaturo. Toda althusserjanci so literaturo po večini omejili na ideologiji podvrženo družbeno prakso in v veliki meri zanemarili posebnost estetskega izkustva, zlasti pa njegovo povezavo z imaginarnim. Zdi se, da je pojem imaginarnega, ki je bil podrobneje razdelan, na primer pri Corneliusu Castoriadis ali pri Wolfgangu Iserju, bistven za obravnavo razmerja med literaturo in ideološkostjo. Prav ob pojmu imaginarno se izkaže, da literature ni mogoče pojmovati le kot družbeno prakso, ki je strukturirana kot ideološko prikrivanje. Nasprotno, ideološka interpelacija ponavadi pride do izraza šele ob razmerju literarnega dela z bralcem oziroma z družbenimi normami interpretacije, v obojem pa se udejanja kot intervencna moči.

Težko je seveda zanikati Althusserjevo tezo, da ideologija lahko naslavlja tudi prek literarnega diskurza. Toda literatura je pri althusserjancih razumljena predvsem kot del kulturnega ideološkega aparata.¹ Čeprav Althusser in njegovi somišljeniki literarnemu delu povsem ne odrejajo avtonomnosti, menijo, da je umetniška avtonomnost že fiksirana z modelom.² Umetnina in model umetnine naj bi vselej nastajala iz razmerja do zgodovinskih družbenih praks, to pa pomeni, da naj bi v sebi že vsebova-

1 Althusser, *Ideologija*, 50.

2 Pierre Macherey, Nekaj temeljnih konceptov, v: *Ideologija in estetski učinek: zbornik*, ur. Zoja Skušek-Močnik (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980), 157–159, 178–199.

la potlačeno družbeno zgodovino in zgodovino ideoloških oblik.³ Prav zaradi tega, ker naj bi izrabljajoč umetniško avtonomnost literatura prikivala družbeno zgodovino, Pierre Macherey in Etienne Balibar literarni učinek opredelita kot privilegirani diskurz podrejanja. Vendar v tovrstnih opredelitvah, ki sleherno umetniško prakso razumejo kot ideološko, naletimo vsaj na dve težavi.

Althusserjanske definicije ideologije in njenih aparatov se naslanjajo ne le na obstoj nacionalne države, marveč predvsem na splošno tezo, da so ideologije kot del nadzidave določene z razrednim bojem⁴ – in jih tako vzpostavljajo kot totalizirajočo ali generalno ideologijo, nekakšno vse-ideologijo, ki naj bi prežemala celoten družbeni sistem in tudi vsako subjektivno identifikacijo.⁵ Po mnenju althusserjancev je ideologija torej centralizirana diskurzivna formacija ali vsaj centralizirana množica diskurzivnih tvorb, ki s svojim pozivom posameznika že vnaprej izoblikujejo kot *svoj* subjekt, saj naj bi posameznik v tvorbi samodejno privzel njemu določeno »prazno mesto«, to je njemu določen subjektni položaj v ideološkem diskurzu.⁶ Toda prav predpostavka o samodejnosti pri privzemanju položaja, na katerega je subjekt pozvan, je izredno problematična. Na podobno težavo opozarja teoretik kulture Stuart Hall, katerega kritika je sicer namenjena Foucaultovemu pojmovanju diskurza, a jo je mogoče prenesti na področje ideologije že zato, ker se oba pojma v sodobnih teorijah pogosto prekrivata.⁷ Hall upravičeno opozarja, da subjekt, če bi samodejno privzel subjektni položaj, ne bi imel stalnosti ali (lastne) identitete, ker bi njegovo identiteto – ali bolje rečeno, njegove identitete – neprenehoma določali izključno položaji, ki jih privzema. Prav tako pa s samodejnim privzemanjem subjektnih položajev ni mogoče razložiti možnosti, da subjekt določenega položaja sploh ne

3 Balibar in Macherey, *O literaturi*, 240–267.

4 Zoja Skušek-Močnik, Uvod, v: *Ideologija in estetski učinek: zbornik*, ur. Zoja Skušek-Močnik (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980), 22–25.

5 Althusser, *Ideologija*, 73–77; Therborn, *Ideologija moči*, 16, 29.

6 Michel Pêcheux, Diskurz in ideologija(e), v: *Ideologija in estetski učinek*, ur. Zoja Skušek-Močnik (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980), 119–120.

7 Stuart Hall je svoje pojmovanje subjektnih položajev in artikulacije že sam prenesel tudi na področje teorije ideologije – gl.npr. Larrain, *Ideology*, 76. O problematičnem razmerju med pojmom ideologija in diskurz tukaj ni smiselno podrobneje govoriti. Vseeno pa naj navedem enega sprejemljivejših poskusov združevanja obeh pojmov. Diane Macdonell tako za ideologijo trdi, da je materialna, izoblikovana v institucijah in z boji, diskurz pa opredeli kot določeno območje uporabe jezika, ki jo opredeljujejo institucije, na katere se nanaša, ter položaji, iz katerih prihaja in s katerimi zaznamuje govorce; hkrati naj bi diskurz pridobil svoj pomen oziroma smisel z nanašanjem na ideološke položaje, iz katerih izhaja. Gl. *Theories of discourse: an introduction* (Oxford: Basil Blackwell, 1986), 3, 100.

zavzame:⁸ zato Hall meni, da je v interakciji med subjektom in diskurzom (ideologijo) treba predvideti tudi subjektov avtonomni odziv. Delovanje ideologije tako lahko predpostavimo le kot začasen in ne nujen stik med subjektom in zanj proizvedenim subjektivnim položajem.⁹ Takšen sklep izhaja še iz ene logične predpostavke. Če bi subjekt vnaprej podlegel učinku moči, ko bi samodejno privzel predvideni subjektivni položaj, potem sploh ne bi bilo potrebe po oblikovanju in nadzorovanju s strani ideologije.¹⁰

Drugo težavo pojmovanja »vse-ideologije« je mogoče zaznati v odnosu do umetniške prakse. Althusser umetnosti neposredno sicer ne opredeli kot ideologijo, ji pa, enako kot Macherey in Balibar, podeli privilegirano razmerje do nje, saj naj bi ideologijo razkrivala in bila hkrati ideološka interpelacija.¹¹ V obeh primerih gre za klasično teorijo odseva, po kateri je sleherno delovanje, stanje in osmišljanje, četudi znotraj umetniške prakse, pojmovano kot ideološko, to pa ni problematično le zaradi omejene avtonomnosti umetniških praks, ampak zlasti zato, ker v umetnosti ne omogoča razločevanja partikularnih ideoloških teženj, denimo nacionalne interpelacije, svetovnonazorske interpelacije itn. Menim, da slabosti althusserjanske misli izhajajo iz omejenega razumevanja procesa identifikacije in imaginarnega. Althusserjanci razumevanje ideologije utemeljijo ravno na imaginarnem, toda imaginarno pojmujejo ne le kot nekaj, kar je dano prek družbenih struktur, marveč zlasti kot prikrivanje družbenih struktur.¹² Misel o prikrivanju je utemeljena v lacanovskem razumevanju identifikacije. Lacanova dialektika identifikacije izhaja iz t. i. zrcalnega stadija, ko prvo srečanje z zunanjo podobo lastnega telesa v otroku spodbudi razločitev. Če posameznik pred zrcalnim stadijem sebe dojema kot onnipotentni jaz, nerazločen od sveta, z uzrtjem svoje in materine podobe v zrcalu doseže razcep na sebe in na drugega. Subjekt skuša sebe prepoznati skozi zunanjo podobo, a ob nezmožnosti doseči prvotno celovitost je takšno prepoznanje nujno napačno prepo-

8 Stuart Hall, 'Who Needs „Identity“?', v: *Questions of cultural identity*, ur. Paul DuGay in Stuart Hall (London; Thousand Oaks: Sage, 1996), 10–14; Stuart Hall, Introduction, v: *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, ur. Stuart Hall (London; Thousand Oaks: Sage; Open University, 1997), 55–56.

9 Hall, *Who Needs*, 5–6.

10 Terry Eagleton, *Ideology: an introduction* (London; New York: Verso, 1991), 45 isl.

11 Louis Althusser, 'O razmerju umetnosti do spoznanja in ideologije', v: *Ideologija in estetski učinek: zbornik*, ur. Zoja Skušek-Močnik (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980), 322–324.

12 Althusser, *Ideologija*, 66–68; Larrain, *Ideology*, 70, 72.

znanje, ker je, kot pravi Elizabeth Grosz, prikrivanje lastne vrzeli: odsotnosti fiksne ali dane identitete.¹³

Podobno naj bi se v ideološkem razmerju individuum-subjekt razcepil na »sebe« in na drugega: označevalec, prek katerega apelira ideološki poziv in za subjekt proizvaja subjektni položaj.¹⁴ Razcepitev s svojo prividnostjo prikriva na eni strani subjektovo identitetno vrzel in na drugi strani odnose družbenih struktur, ki proizvajajo subjektne položaje. Toda lacanovsko dojetje imaginarnosti in z njo povezane ideološkosti, kot je opozarjal že Cornelius Castoriadis, preveč sloni na predstavi prividnega drugega.¹⁵ Imaginarno je tisto, kar pri posamezniku omogoča istovetnost in kontinuiteto vsakršnega zaznavanega predmeta, medtem ko je podoba oziroma pred-stava, ki je sicer temelj osmišljanja predmetov, šele (udejanjena) povezava, ki jo imaginarno zavzame do zaznavnega. Imaginarno je tako mogoče pojmovati tudi kot tok, ukoreninjen v posameznikovi sposobnosti ustvarjanja predstav *ex nihilo*. Prav takšno, kot eruptivna magma potencialnih smislov, se lahko izkaže kot stična točka med posameznikom, homogenizacijo družbe, ideologijo in umetniškimi praksami – in sicer zato, ker se vendarle lahko izrazi samo s stvaritvijo predstave, to pa pomeni s pomočjo simbolne sestavine: skozi *smisel* kot odnosno vez med označencem in označevalcem. Tako lahko tudi posameznik zasnuje realnost in svoj prostor v realnosti – svojo identiteto – šele, ko je psiha zamejena v simbolno organizacijo, ki je po Castoriadisovem mnenju vselej odvisna od instituta družbe. Šele družbeno imaginarno s svojimi splošnimi osmislitvenimi mehanizmi lahko priključ v bivanje razmerje med podobo in predmetom, se pravi, smisle.¹⁶

Slabost tako pojmovane družbene homogenizacije je vsaj ta, da ne izpostavlja problema ideološkega in ideologije. To še posebej velja zato, ker naj bi bil proces homogenizacije nedeljiv, tako da je družba hkrati že vzpostavljena in šele vzpostavljajoče (se).¹⁷ Magma smislov (in psiha) sta zato zmožni simbolno organizacijo potegniti v preoblikovanja, razgradnjo in spreminjanje, saj s kodom nikoli nista dokončno zamejeni. Toda Castoriadis z zaničanjem marksistične materialistične osnove, s tem, ko poudarja simbolno smiselno organizacijo družbe, ne pa materialnih pogojev, pušča odprt prostor za obravnavo ideologije, ki ni vezana na klasično predpostavko o totalizirajoči »vse-ideologiji«. Ideologijo je namreč mo-

13 Grosz, *Jacques Lacan*, 50.

14 Pêcheux, *Diskurz*, 115–116, 122–124.

15 Castoriadis, *Imaginary Institution*, 3; prim. Iser, *The fictive*.

16 Castoriadis, *Imaginary Institution*, 308–311.

17 Isto, 108.

goče razumeti kot eno od možnih različic družbeno imaginarnega. Na tanko tako jo razume tudi Claude Lefort: in sicer kot posebni red imaginarnega, ki svoje legitimnosti ne gradi, tako kot v tradicionalnih družbah, iz nanašanja na sfero transcendentnega, marveč izhaja iz družbene samega, iz tostranstva, ki ga skuša transhistorizirati.¹⁸ Na ta način Lefort na eni strani ideologijo omeji na kapitalistično družbo, na drugi strani pa celotno družbeno imaginarno zvede na ideološki proces, zato se še vedno ne izmakne pojmovanju totalizirajoče vse-ideologije. Toda Lefort pravilno opozarja, da je ideologijo kot možnost družbeno imaginarnega mogoče opredeliti upoštevajoč vzporednice s klasično sociološko delitvijo na tradicionalne in moderne družbe.

Sociologi, kot sta Charles Taylor ali Zygmunt Bauman, upravičeno opozarjajo, da se subjekt, katerega simbolne strukture več ne podpirajo tradicionalnih imaginarnih predstav, identifikacije zave kot lastnega problema in vire smisla ter pripoznanja prične iskati drugače,¹⁹ vendar ne nujno prek ideologije. Taylor zatrjuje, da se osmišljanje subjekta t. i. moderne prenese v notranjost, v individualizirano identiteto, toda individualizirana identiteta po drugi strani vodi k volji po obvladovanju okoliškega sveta. Vodi torej v gospodstvo nad svetom, ki je povezano z uveljavitvijo kartezijanskega dualizma subjekta in objekta, zlasti pa z razsvetljenko prevlado razuma in refleksije kot temeljev posameznikovega delovanja na eni strani in diskurzivne avtoritete na drugi strani.²⁰ Diskurz moderne je torej utemeljen v zmožnosti posameznikovega teleološkega delovanja in razumskega nadzora nad svojim telesom ter naravo – okolico –, zato je racionalno-individualistično delovanje odsev družbeno imaginarnega moderne.²¹ Bauman za racionalno-individualistični diskurz moderne zatrjuje, da ga določa narava jezika, ki »klasificira«: kar pomeni, da stvari razločuje, zato da jih nato poveže s pomočjo vzorcev istosti in različnosti.²² Toda takšna je po Castoriadisovem mnenju narava imaginarnega nasploh: imaginarno potrebuje logiko jezika kot koda, ki se kaže v dimenzijah razločevanja z izbiro (*legein*) ter urejanja s sestavljanjem in delovanjem (*teukhein*). »Šele na zelo napredni stopnji jasnega racionalnega mišljenja /.../ pa označevalca, označenca in njuno vez *sui*

18 Claude Lefort, *Les Formes de l'histoire: essais d'anthropologie politique* (Paris: Gallimard, 1978), 295.

19 Taylor, *The Politics*, 28–30; Bauman, *From Pilgrim*, 19.

20 O tem prim. Bauman, *Modernity*; Giddens, *Modernity*.

21 Wagner, *A sociology of modernity*, 44–45.

22 Bauman, *Modernity*, 1.

generis – vzdržujemo kot hkrati združeno in razločeno.«²³ »Razločevalno-sestavljajna« logika (*la logique ensembliste-identitaire*) je torej v slehernem družbeno zgodovinskem mehanizmu poenotenja pomenov,²⁴ a o ideologiji v njem ni mogoče govoriti, dokler je družbeno imaginarno še prosto odprto za vdor magme smislov.

Bauman in Giddens v diskurzih moderne opozarjata prav na potlačitev drugačnosti in ambivalenc (odprtosti). Glede na to, da celo Castoriadis, podobno kot Debeljak, zamejitev ambivalenc zasledi že pri Platonu in Aristotelu, je »razsvetljenski projekt« in prek njega ideologijo mogoče pojmovati kot naprednejšo stopnjo racionalnega mišljenja: kot radikalizacijo, ki – če sledimo Baumanu – prinese vse večjo prevlado vsiljenega poenotenja, eliminacije drugačnosti in fiksiranja pomena. Ideologije se izkažejo kot skrajni poizkus poenotenja smislov v družbi, ki po opozorilih Aleša Erjavca v moderni ne zavzema družbe v celoti, zavzema pa večino družbene realnosti.²⁵ Stuart Hall ob tem pripominja, da v okviru družbenega dialoga pomenov nikoli ni mogoče popolnoma zamejiti, a prav takšen poskus fiksiranja pomena je razlog, zakaj v družbi posreduje moč²⁶ – zaradi česar je ideologijo, tako kot to stori John Thompson, mogoče opredeliti kot »način, kako smisel služi ohranjanju nadvlade«, takšna opredelitev pa ideološkost neposredno poveže z odnosi moči in oblasti v družbi.²⁷ Izjava kot nosilka smisla v družbi moderne ni le sredstvo komunikacije, ampak je ponavadi že poseg v svet, ki izhaja iz pozicije oziroma iz moči, ki si jo je bil posameznik pridobil v strukturi.²⁸ V primerjavi s splošnejšo odprtostjo družbeno imaginarnega je za delovanje ideologije torej značilna prav težnja k fiksaciji pomena, in sicer ne glede na to, ali takšna fiksacija teži k prikrivanju moči, njeni legitimaciji ali k reifikaciji. Racionalna »razločevalno-sestavljajna« logika s svojim simbolizmom, ki povezuje racionalno in imaginarno in se tako utemeljuje v tistem, kar definira kot zunanjo preverljivost, pa je poglavitno sredstvo, s katerim subjekti stopajo v merjenje moči. Ideološke mehanizme je v tem okviru mogoče pojmovati kot radikalizacijo poenotujoče racionalno-argumentativne logike.

23 Castoriadis, *Imaginary Institution*, 127.

24 Isto, 340–345, 359.

25 Aleš Erjavec, *Ideologija in umetnost modernizma* (Ljubljana: Partizanska knjiga, 1988), 43.

26 Hall, *Introduction*, 10.

27 Thompson, *Studies in the theory*, 40, 73, 129–132.

28 Bourdieu, *Language*, 66–67.

Ideološkost kot funkcija

Umetniško ali literarno delo je v družbi moderne lahko izjava, s katero subjekti ali skupine stopajo v ideološko merjenje moči, ni pa vselej ideološka izjava. V to nas zlasti prepričujeta opredelitev imaginarnega, ki se dotika širšega razmerja imaginacije (in tako tudi umetnosti) do družbeno-zgodovinske skupnosti, ter spoznanje, da je ideološko delovanje samo radikalizirani del družbeno imaginarnega moderne. Glede na obstoj različnih paradigem imaginarnega in imaginacije Wolfgang Iser sklepa, da te niso le posledica različnih videnj, marveč osnovne nedoločnosti imaginarnega, ki se je zmožno izraziti le skozi zaznavne dejavnike in ga zaznavni dejavniki (so)oblikujejo. Imaginarno je prisotno le kot »utelešenje«, mobilizirano od zunaj,²⁹ med zunanje spodbude (aktivatorje) imaginarnega pa sodita tako »Castoriadisovo« družbeno imaginarno kot fiktivno, izraženo v umetniških delih.

Iserjevo pojmovanje imaginarnega postavi razmerje med umetnostjo in družbo na drugačno raven kot althusserjanska misel, po kateri naj bi odnosi materialne baze neobhodno pogojevali umetniško delo.³⁰ Iz Iserjevega razumevanja sledi, da takšna pogojenost ne obstaja, kajti imaginarno, ki je v primarnem modusu nedoločeno, se skozi vsako od spodbud udejanja na njej lastni način, res pa je, da so načini udejanjanja, denimo, v umetniškem delu med seboj povezljivi, kar pomeni, da se v njem poleg fiktivnega lahko udejanji tudi družbeno imaginarno. Zato bi bilo pretirano ločevanje spodbud imaginarnega enako neupravičeno kot pogojevanje umetnosti izključno z družbenimi odnosi, kajti reduktivno bi bilo trditi, da se imaginarno v umetniškem delu lahko manifestira samo skozi spodbudo fiktivnega. Estetski učinek umetniškega dela je celo vselej v razmerju do spoznavne oziroma izkustvene identifikacije,³¹ saj je v nekem odnosu do zunanjega sveta. Najbrž pa je prav prevelika osamosvojitve ustreznih prvin, povezanih z identifikacijami v družbenozgodovinski skupnosti, tista, ki bo umetniško delo iztrgala iz območja delovanja fiktivnega in ga postavila v območje družbeno imaginarnega, posebej v območje ideološkega delovanja. Ideološkega delovanja tedaj ne moremo razumeti kot samostojne manifestacije, ampak kvečjemu kot potencial ideologije v umetniškem delu, ki povzroči učinek v stvarnosti;³²

29 Iser, *The fictive*, 181–185, 222, 224.

30 Althusser, *Ideologija*, 82–84; Balibar in Macherey, *O literaturi*, 245; prim. tudi Dimitrij Rupel, *Literarna sociologija* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982), 51.

31 Althusser, *O razmerju*, 322.

32 Erjavec, *Ideologija*, 50.

še natančneje, kot potencial, da moč posreduje z namenom fiksiranja odprtosti pomena.

To stališče je mogoče sprejeti le, v kolikor privzamemo prepričanje, da gre pri potencialu pravzaprav za funkcijo, ki sooblikuje konkretno udejanjenje imaginarnega oziroma posameznikov odnos do sveta. Funkcija je že Mukařovský opredelil kot način subjektovega uveljavljanja v svetu in hkrati kot aktivni odnos med stvarjo in ciljem: torej kot doseganje ustreznega stališča do sveta v subjektu.³³ Če torej privzamemo, da se v umetniškem delu lahko udejanjajo različne spodbude imaginarnega in da funkcije sooblikujejo posameznikov odnos do sveta, je možno v umetniini prepoznati elemente, ki niso enake narave kot estetski, denimo ideološke prvine, ali v umetniškem delu ugotoviti celo premoč kakšne od zunajestetskih funkcij.³⁴ Toda pojem funkcije ni povsem neproblematičen. Hans Robert Jauß opozarja, da pojem funkcije, kot ga razume Mukařovský, skuša posameznikova izkustva, na katera se funkcija nanaša, objektivizirati, medtem ko so posameznikovi izkustveni svetovi, med katere uvršča tudi svet estetskega izkustva, veljavni kvečjemu intersubjektivno in določeni z enako naravnostjo posameznikov do iste realnosti.³⁵ Poglavitnejša težava funkcij v odnosu do posameznikovih izkustev realnosti pa je njihova (ne)samostojnost. Jauß pravilno ugotavlja, da Mukařovský kljub občasni zamejitvi predvideva preširoko množstvo funkcij, kajti vse človeške dejavnosti prevaja v funkcije, ne da bi preveril njihovo samostojnost glede na razmeroma maloštevilna sklenjena izkustvena območja ali naravnosti do realnosti. To ne pomeni, da je pojem funkcije neuporaben, kajti v sebi sklenjena izkustva realnosti in pojem funkcije sta komplementarna, saj se šele v posameznem izkustvu funkcija lahko udejanji. Pomeni pa, da ideološke funkcije ne moremo vnaprej obravnavati kot samostojne funkcije, ki bi docela zavzela kakršno koli izkustvo realnosti, vključno z estetskim izkustvom, ali pa podlagala katero koli literarno besedilo ali umetniško delo.

Čeprav sistematična razdelava sklenjenih izkustev realnosti v tem trenutku ni mogoča, nam pri opredeljevanju samostojnosti ali nesamostojnosti ideološke funkcije primerno izhodišče nudi Platon. Iz njegove prisposodbe o daljici je moč izvzeti štiri tipe človekovega dostopanja do resničnosti, ki jih lahko predpostavimo kot osnovne možnosti odnosov do sveta: to so domnevanje oziroma sprejemanje podob čutnih zaznav

33 Jan Mukařovský, *Estetske razprave* (Ljubljana: Slovenska matica, 1978), 34, 160–169, 238–243.

34 Isto, 64.

35 Hans Robert Jauß, *Estetsko izkustvo in literarna hermenevtika* (Ljubljana: LUD Literatura, 1998), 123.

<p>umevanje (uvid v ideje)</p> <p>razumevanje (dostop do eidov)</p>	spoznanje
<p>čutne zaznave (praktične izkušanje)</p> <p>domnevanje, predstave, odsevi</p> <p>domnevanje</p>	videzi

4
Grafični prikaz Platonove prispodobе o daljici.

(odsevi, predstave); čutne zaznave, ki bi jih bilo mogoče imenovati tudi praktično izkušanje, nato pa razumevanje (dostop do eidov) in umevanje (filozofi z neposrednim uvidom v ideje).³⁶ Ob predpostavki, da je razumevanju in umevanju skupno spoznavanje in da Platon v prispodobі o mizarju umetniško mimezis postavlja na raven odsefov praktičnega izkušanja,³⁷ je lažje razumeti, zakaj so-

36 Platon, *Zbrana dela* (Celje: Mohorjeva družba, 2004), *Država*, 509d–511e.

37 Isto, 595a–598c. Logika, ki ji sledim pri sklepanju o umetniški mimezis, je razmeroma preprosta in dovolj jasna, če obe prispodobі povežemo. V prispodobі o mizarju pesniki proizvajajo posnetek praktično izkustvenih bitnosti, kakršne izdelujejo rokodelci, na enak način kot v prispodobі o daljici voda, zrcala in drugi odsevni predmeti zgolj zrcalijo dejansko izkustvene predmete. Zato lahko sklepamo, da pesniki praktično izkustvene bitnosti odsevajo enako popačeno kot voda ali zrcala. V širšem in drugačnem okviru na podobno logiko opozarja O. Žunec, prim. npr. *Mimezis* (Zagreb: Biblioteka Latina et Graeca, 1988), 106–109, 118, 128.

dobna teorija govori pretežno o treh vrstah možnega odnosa do sveta: nameč o (čutno-)estetskem, izkustvenem in spoznavnem zadržanju. Iser, ki estetsko pojmuje kot performativno reprezentacijo, to zadržanje, denimo, ločuje od preostalih dveh naštetih.³⁸ Janko Kos, po drugi strani, govori o estetski, spoznavni in etično-moralni funkciji v literarnem delu, a v strukturi literarnega dela razločuje primernejšo trojico, ki deloma zrcali opredelitev funkcij pri Mukašovskem, tako da bi upoštevalje strukturo literarnega dela lahko izdvojili estetsko, »praktično« in racionalno ali »teoretsko« zadržanje.³⁹ Vsaj o naštetih zadržanjih je najbrž mogoče reči, da tvorijo samostojna izkustva realnosti, zlasti če upoštevamo, da o njih najpogosteje govori tudi Mukašovský v zvezi s funkcijami.⁴⁰

Ideološka funkcija v tem okviru ni niti nekaj, kar bi že vnaprej podlagalo strukturo literarnega dela, niti funkcija, ki bi docela zavzela oziroma se nanašala na sklenjeno izkustvo realnosti, marveč je nesamostojna funkcija, kar omogoča soobstojanje potencialnosti ideologije in estetskega v umetniškem delu.⁴¹ To potrjujeta tako Jauš s priznanjem, da estetsko izkustvo ob brezdistančnem uživanju objekta lahko podleže nevarnostim ideološkega zavzetja,⁴² kot Therborn, ko zatrjuje, da so estetska, filozofska, znanstvena in druge prakse zmožne delovati ideološko, čeprav obenem implicirajo prekinitev z okoliškimi ideologijami.⁴³ Vsekakor pa je šele z diferenciacijo ideološke funkcije možno pokazati na določnejše ideološke vplive v literarnem delu, ne da bi pri tem vnaprej predpostavljali rušenje estetskega izkustva. Kajti če funkcija obstaja v odnosu do subjekta ali do izkustva resničnosti, potem ne more biti odvisna le od vsebnosti strukturnih prvin, saj estetska funkcija, denimo, lahko nastopa tudi zunaj umetnosti, in obratno, v umetniškem delu nastopajo druge funkcije, na primer, ideološka; v tem primeru pa bo realizacija funkcije kajpak odvisna od vzajemnega součinkovanja strukture in recepcije.

38 Iser, *The fictive*, 298–299; Wolfgang Iser in Huimin Jin, Literatura kot dejanje prestopanja meje: intervju-pogovor s profesorjem dr. Wolfgangom Iserjem, *Primerjalna književnost* 25, št. 2 (2002), 84.

39 Janko Kos, *Morfologija literarnega dela* (Ljubljana: Državna založba Slovenije; Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1981), 21, 66.. Vredno je opozoriti, da je Kos sprva tudi na ravni formalne strukture še govoril o etični plasti literarnega dela, gl. npr. *Literatura*, 77–78, 80. Šele kasneje, kot je razvidno v *Morfologiji literarnega dela*, jo je nadomestil s pojmom idejno-racionalna plast.

40 Mukašovský, *Estetske razprave*, 160–163.

41 Erjavec, *Ideologija*, 43–44.

42 Jauš, *Estetsko*, 102.

43 Therborn, *Ideologija moči*, 17.

Med strukturo in recepcijo

Nikita Nankov opozarja na Ecovo trditev, da je proces identifikacije tudi v literaturi odvisen od vsiljenega smisla ali načina branja, ki ga določata bodisi enotna avtoriteta bodisi enotni kód smiselnega tolmačenja. Kadar se tvorba in vsiljevanje koda proizvodnje in tolmačenja tekstov nanašata na vzpostavljanje skupne družbene identitete, kot trdi Nankov,⁴⁴ je pri sprejemu literarnega dela dana osnova za poenostavljeno, ideološko poenotujočo identifikacijo smislov, dogodkov in njihovih povezav. A čeprav bo realizacija ideološke funkcije odvisna od tega, ali bo norma sprejemnika poudarila ideološke elemente ali pa jih bo na račun estetskega učinka zanemarila, bo ta poudarek potemtakem možen le, če bo funkcija sama že imela podlago v specifičnem kodu proizvodnje teksta. Struktura je na ta način tesno povezana z načinom interpelacije in s prvinami, s pomočjo katerih se vrši interpelacija, kajti o ideološkem učinku je potrebno govoriti tudi kot o ideološki interpelaciji. Ta pa je možna le, če se bo bralec zmožen identificirati s preko fikcije podanimi »realnimi« izjavami, ki jih pozna iz izkustvenega sveta.⁴⁵ Pri »realnih« izjavah gre na prvi pogled za zmes praktično-izkustvenega ter idejno-spoznavnega zadržanja, zato bi v besedilu morale obstajati tema dve izkustvoma ustrezne prvine. Toda na ravni besedilne strukture so bistvenejša razmerja med »realnimi« in »fikcijskimi« prvinami, kajti po mnenju Machereya in Balibarja umetniško delo deluje ideološko, ko dosega »imaginarno razrešitev« ideoloških protislovij. Pravilneje bi bilo reči, da je potencial ideološkosti večji, kadar razmerje »realnih« in »fikcijskih« prvin ne bo kršilo ali preinterpretiralo bralčevih norm recepcije ter tako rušilo bralčeve identifikacije z zunanjim apelom.

Primerno iztočnico za opredeljevanje besedilnih razmerij nudi razumevanje, po katerem je za literaturo značilno, da njena »resničnost« obstaja v strukturi in ne v zunanji izkustveni resničnosti.⁴⁶ Ta misel Northropa Fryeja izhaja iz predpostavke, da imajo vse besedne strukture svoj sredobežni, v zunanjo resničnost usmerjeni, ter sredotežni vidik, pri čemer je slednji usmerjen v samo oblikovanost oziroma v razmerje med besedami. Možnost za ideološko realizacijo se v literarnem delu pojavi v trenutku, ko v procesu branja namesto posebnega ravnovesja, ki ga po Fryejevem mnenju ustvarja usmerjenost v oblikovanost, prevlada sredo-

44 Nikita Nankov, *Narratives of National Cultural Identity*, *Canadian Review of Comparative Literature* 27, št. 1–2 (2000), 94–96.

45 Balibar in Macherey, *O literaturi*, 258–260.

46 Northrop Frye, *The Great Code: The Bible and Literature* (San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1983), 46, 61–62; Northrop Frye, *Anatomija kritičstva* (Ljubljana: LUD Literatura, 2004), 73–74.

bežnost, ki bralca znatneje usmerja k identifikaciji z zunanjim svetom, z njegovimi zakonitostmi in načinom osmišljanja. Eden najznačilnejših takšnih primerov, na katere opozarja Frye, je na ravni metaforičnega oblikovanja t. i. »naivna alegorija«, preprosto, neproblematično in nekonfliktno prevajanje idej v podobe, kakršno je po njegovem mnenju v temelju ideološko zamaskiranega pisanja, značilnega za sodobno šolstvo, avdiovizualne medije itn.⁴⁷ Frye tako potrjuje vsaj dve hipotezi: da je ideološka prevelika skladnost prvin; ter da struktura literarnega dela po večini ne more biti vnaprej ideološka, artikulira se šele v ideoloških aparatih oziroma v načinu branja, ki izhaja iz specifičnega načina osmišljanja v družbeno-zgodovinski manifestaciji. Nasprotno, literarna umetnina v območju fiktivnega postane prostor, kjer delo prevzema sebi lastno obliko.

Skupno vez, ki omogoča ideološko delovanje v besedilu, je moč videti v razlagi človekove identitete kot pripovedi, ki izhaja prav iz Fryejevega ločevanja med *mythos* kot sestavljenostjo (kompozicijo) in *mitos* kot fabulo ali dejanjem, tj. zbirom posamičnih dogodkov. Človekovo izkustvo kot identifikacija je po Ricoeurjevem mnenju časovno izkustvo, ki je artikulirano kot pripovedni dogodek, pri čemer je dogodek določen natanko s svojim odnosom do učinkovanja celostne pripovedne oblike in je torej konstitutivni del hermenevitičnega kroga.⁴⁸ Akter identifikacije, se pravi, nosilec delovanja v pripovedni strukturi sta lahko posameznik ali skupina – denimo, narod – in če z Ricoeurjem predpostavim, da sta temeljni obliki pripovedne strukture fikcija in zgodovina, pri čemer kot zgodovino razumem sleherno manifestacijo družbeno imaginarnega, je jasno, da je obema skupen potencial identifikacije, pri tem pa je drugi tip strukture značilnejši za izgradnjo skupinskih tipov identitet. Zato ni težko razumeti, da sta fikcija in zgodovina tudi dva možna načina ideološkega delovanja, pri čemer fikcija – literatura – vselej oscilira med ideološkim »šolskim« branjem, notranjim potencialom ideološko sti in prevlado fiktivnega.

Če se na tej točki literarnost dotika zgodovinskega, pa prav tako obstaja druga stična točka. Tako Ricoeur kakor Frye namreč kot pripovedno strukturo pojmujeta tudi mitološko ali mit, kar na eni strani pomeni, da je mit oblikovan kot verbalni niz dogodkov, na drugi strani pa, da ni možno povsem ločevati mita kot niza dogodkov od njihovega besednega udejanjenja v strukturi. Skoraj enaka dvojnost na ravni repre-

47 Frye, *Anatomija*, 88.

48 Ricoeur, *Krog med pripovedjo*, 67–72, 105–108, 132–133; Ricoeur, *Sé come*, 232–233.

zentacije konstitutivno zaznamuje dvopolno strukturo literarne pripovedi kot samorazkrivajoče se pripovedi. Ricoeur kot eno temeljnih značilnosti literarne pripovedi opredeli dvojnost med pripovedovalcem in svetom, ki ga ta izreka; kajti pripovedovalec kot avtor diskurza določi sedanjost, ki je sedanost pripovedi, medtem ko osebe razgrinjajo svoj lastni čas; tako se v podvojitvi med izrekanim in izrečenim zasnuje podvojitve med pripovednim glasom in pripovednim glediščem.⁴⁹ Podvojenost časa, ki s tem nastaja v literarnem delu, je po svojem bistvu nadčasovna, toda prehodna; njena moč je, da »zaprte posode diskontinuiranih dob preoblikuje v kontinuirano trajanje«,⁵⁰ kar pomeni, da so časovni delci mogoče šele iz brezčasovne celote in obratno.

Podobnost tovrstne časovne strukture s predmoderno ritualno in mitološko shemo je najočitnejša iz raziskav Mircea Eliadeja, ki mitološko strukturo tolmači kot krožno »večno« vračanje. Gre za strukturo, v kateri sta mitski *illo tempore* in prostor kot središče sveta prisotna kot hkratni (brezčasni) tukajšnji čas in prostor.⁵¹ Aristotelovo nasprotovanje Platonovi zamisli umetniškega posnemanja kot navadnega ponavljanja eidosov ali stvari in njegovo Platonovi nasprotno zamisel postvarjanja kot dokončanja potencialnosti obstoječega je potrebno brati ravno v tej luči.⁵² Platonova reakcija je izraz spremembe v epistemološki strukturi antičnega sveta, kjer je *logos* namesto mitske totalitete vse bolj pridobival intelektualne, racionalne razsežnosti. Aristotelovo opredelitev in kasnejše opredelitve umetniške mimesis tako berem kot poizkus, nasproten Platonu, da s potrditvijo obstoječega stanja v njenem obstoju in strukturi najde nadomestitev nekdanje mitske totalitete, kar pomeni tudi njeno prvobitno ustvarjalno sposobnost.⁵³ Strukturno podobnost, a obenem razliko med mitsko in »pesniško« pripovedjo bo potemtakem, poleg dvojne časovnosti, mogoče najti v načinu (ustvarjalne) reprezentacije, natančneje, v odnosu do reference. Mitska pripoved se od

49 Paul Ricoeur, *Konfiguracija časa v fiktivski pripovedi* (Ljubljana: Društvo Apokalipsa, 2001), 209–212.

50 Isto, 324.

51 Eliadejeve raziskave so dostopne predvsem v njegovem delu *Kozmos in zgodovina: mit o večnem vračanju* (Ljubljana: Nova revija, 1992). Prav tako v delu *Zgodovina religioznih verovanj in idej* (Ljubljana: DZS; Društvo za primerjalno religijologijo, 1996). Na podobnost mitološke strukture z estetskim izkustvom pa opozarja Janez Vrečko v študiji *Ep in tragedija* (Maribor: Obzorja, 1994).

52 Iser, *The fictive*, 281–287.

53 Glede Platonovega poskusa nadomestitve nekdanje mitske totalitete primerjaj razlago Platonove in Aristotelove mimesis v navedenem delu Janeza Vrečka; prav tako delo Miodraga Pavlovića *Poetika* žrtvenog obreda (Beograd: Nolit, 1987), 179 isl. Najbolj sijajno pa ta problem pokaže Ozren Žunec v svoji razpravi o mimesis, kjer t. i. slikarsko mimesis ločuje od prvobitnejše ontične mimesis in Platonove težave s pesniškim posnemanjem pripisuje prav pozabi biti, do katere naj bi prišlo v pesniški oziroma slikarski mimesis. Gl. Žunec, *Mimesis*.

umetniške loči vsaj po posebnem razmerju oziroma po posebni identiteti med prisotnim in ne-prisotnim. Mitska simbolika, za razliko od pesniške, ustvarja identiteto med stvarjo in podobo, ki je verujoča – zavezujoča, v kolikor v njej ne obstaja moment notranje napetosti med možnim in resničnim ter med podobnostjo in razlikami.⁵⁴ Nasprotno pa naj bi prisotno posnemanje v literaturi služilo simboliziranju odsotnega in nedosegljivega. Podobno zatrjuje Frye; na eni strani je prav osnovna, »neodvisna« zgodbena struktura oziroma osredotočenost nanjo tista, ki literaturo pozitivno razločuje od drugih besednih udejanjenj *mythosa*, na drugi strani ima literarni jezik, za razliko od mitskega, zmeraj svoj sredobežni in sredotežni vidik. Razmerje sredotežnosti do dejanskih dogodkov pa je po njegovem mnenju imaginativno oziroma imaginarno.

Kljub temu imaginarno ni tisto, kar bi bistveno razločevalo umetniško od mitske pripovedi. Nasprotno, Ricoeur moči sleherne imaginacije pripisuje zmožnost, da prehaja iz ene v drugo izkušnjo in različnost preoblikuje v identiteto.⁵⁵ Če so možna različna udejanjenja imaginarnega, je mit vsekakor ena izmed teh možnosti, četudi je s svojo utemeljenostjo v vnaprejšnji onkrajšvetni hierarhiji danes bržkone nemogoča.⁵⁶ Čeprav pogosto, denimo, govorimo o utemeljitvenem mitu naroda, je ta pravzaprav fryjevski *mythos*, saj gre za temeljno poenotujočo in združujočo strukturo, h kateri se zateka družbena skupina ob gradnji identitete, tako rekoč za vir, ob katerem se iskanje napaja. Mitološka reprezentacija pa se nanaša na transcendentalno dano referenco (recimo pogojno »označenca«) in s to referenco ustvarja zavezujočo popolno identiteto, zaradi katere je beseda – označevalec – vselej fiksna, je podoba in oblika zunajčloveškega sveta.⁵⁷ Povezana je z ritualno mimezis, kjer je reprezentacija le medij, skozi katerega je svojo dejavnost izpolnjeval *mit* kot uvid v božansko oziroma v identiteto z njim.

Niti zgodovinska pripoved niti fikcija ne premoreta tovrstne transcendentnosti, razlike v njuni sprejemljivosti za ideološkost, ki nastaja znotraj zgodovinskega polja moči kot poenotujočega bistva družbeno imaginarnega, pa se nanašajo prav na njun način reprezentacije. Prva se po Iserju vselej nanaša na pragmatično zunanjo referenco dejanskega sveta ali na konstrukcijo sveta, ki je z vzpostavljenimi kriteriji resničnosti vsaj na videz zunanje preverljiv. Fikcijska pripoved pa, kot manife-

54 Boris Paternu, *Razpoja slovenske proze* (Novo mesto: Dolenjska založba, 1993), 27.

55 Ricoeur, *Sé come*, 218.

56 O mitu kot enem izmed možnih udejanjenj imaginarnega prim. zlasti 1. pogl. Castoriadisovega dela.

57 Jean Cazeneuve, *Sociologija obreda* (Ljubljana: ŠKUC; Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1986), 182–183, 229–230.

stacija fiktivnega, ustvari novo dimenzijo nanašanja, ki ni več opisujoče, ampak pred-haja pojmovanje resničnega: ustvari lastno, tako rekoč krožno referencialnost, ki ne postane izključno samonanašalna, ker nastaja v razmerju med danim in med posnemanjem, ki ne more biti svoj lastni predmet.⁵⁸ Iser jo podobno kot Ricoeur, a ne le po časovnosti, opredeli kot dvojnostno strukturo in jo izvaja iz razmerja, ki ga fiktivno zavzema do imaginarnega.⁵⁹

Svet fikcije in realni svet sta tako drug drugemu prirejena v vzajemni horizontskosti;⁶⁰ fiktivna pripoved združuje prisotno in ne-prisotno v odnosu, ki razkriva njuno podobnost in razliko, ko izhaja iz hkratne povezanosti danega, empiričnega, »zunajtekstualnega«, ter notranjega, tekstualnega sveta. Bistvo takšne dvojnostne strukture, ki v igro požene fiktivno, je v tem, da oba svetova nimata več pomena sama po sebi, ampak se lahko bereta samo drug skozi drugega – družbeno-zgodovinsko skozi umetno (tekstualno) in obratno –, zato drug drugega napravljata za neresničnega in drug drugega spreminjata v označevalec, ki ga tisto, kar označuje, več ne zapolnjuje. To ni le izničenje prisotnosti, ampak fikcijska sopostavitev napotuje na izničenje vsakršne predhodno vzpostavljene povezave med znaki, zlasti ko z izvlečenjem detajlov iz zunanega sveta in njihovim vnovičnim poljubnim spajanjem opozarja, da je potrebno ta svet razumeti le na način, *kot da bi bil* (Als-ob) svet. V tem dvojem se fikcija tudi po Iserjevem mnenju razlikuje od zgodovinske in mitološke pripovedi, kajti tovrstno hkratno branje osredišči pozornost na znake kot znake. Čeprav oba, Iser in Jauß, zatrjujeta, da fikcija nekaj sporoča o realnosti, to med drugim pomeni, da onemogoča ideološko branje, ki predpostavlja vnaprej določeno zvezo med označencem in označevalcem ter določen, poenotujoč način razumevanja, poenostavljenega branja smislov. Fikcija kot manifestacija v nasprotju s tem svojo fiktivnost in nezavezujočnost poudarja že z lastno obliko ali vsaj s svojim razmerjem do bralca.

To razmerje bi lahko opredelili tudi kot pripoved, kjer sta dva različna izraza povzdignjena na raven bistva, ne da bi se pri tem ukinila njuna razlika.⁶¹ Ricoeur z opredelitvijo pripovednega glasu v fikciji, ki izpostavlja sebe kot pripovedovalca in svoj čas kot ločen od časa pripovedi, opozarja na strukturo dialoškosti vsaj na ravni dialoškega soočanja med pripovedovalcem in osebami pripovedi. Dialoškost kot soočanje pa je mo-

58 Iser, *The fictive*, 224–227.

59 Isto, 223–246, 281–303.

60 Jauß, *Estetsko*, 125.

61 Ricoeur, *Konfiguracija časa*, 317.

goče najti tudi v liriki, kar je posledica »dvojnostne strukture«, ki tako na formalni ravni kot v semantičnem polju iztrga označevalce iz zunajtekstualnih polj, jih znotraj tekstualnega polja izbriše, osami, sprevrne ter ponovno spaja po svoje, tako da stari pomeni pridobivajo nove pomenskosti in vseskozi stopajo v dialogiziranje, relativizirajo druge pomene, ki so jih prej morebiti izbrisovali, skratka, nikoli ne zaprejo kroga možnih pomenskih kombinacij in možnih branj in prav zaradi tega ne zapadejo (ali težje zapadejo) v možnost poenotujočega ideološkega branja. Notranja »dialoškost« ter zunanja fiktivna sopostavitev notranjetekstualnih in zunajtekstualnih svetov torej delujeta v nekakšni krožni soodvisnosti.

Dialoškost v tem oziru zaznamuje tisto načelo sestavljanja, ki ga Mukařovský opredeli kot skladnost in nasprotnost prvin, Floyd Merrel pa kot »gibanje«. Ko Mukařovský opredeljuje različne funkcije v umetniškem delu, zatrjuje, da mora takšno delo, poleg tega, da v sebi nosi čim številčnejše in čim bolj raznolike sledi zunajestetskih vrednot, te prvine dinamizirati v zgradbo, kjer bodo skladnosti med njimi enako močne kot nasprotja, ne da bi pri tem porušila ravnovesje celote. Umetnine z močnimi notranjimi nasprotji prav zaradi svoje razklanosti in iz nje izhajajoče večznačnosti nudijo manj primerno osnovo za mehanično, nekritično in nekonfliktno uporabo sistema praktično veljavnih vrednot v sprejemnikovem okolju.⁶² Tudi Merrel v svojih semiotičnih analizah posebej opozarja, da estetska vrednost izhaja iz »napetosti« – ne glede na to, ali je ta ustvarjena na ravni metafore, na ravni metafore-metonomije ali na ravni celotne umetniške sestave –, ki je posledica neuravnoteženosti med dvema poloma sistema in je vir slehernega gibanja oziroma spremembe.⁶³ Še pomembnejšo opazko pa zasledimo pri Levu Vygotskem, ki mu »pesniška metoda« kot tvorec poglobitnega afektivnega učinka v umetnosti pomeni sopostavljanje (dveh) svetov, prisotnih ne le na način logičnega protislovja, temveč mnogo bolj kot afektivne, tj. čustvene navzkrižnosti; izkušnja bralca je izkušnja nasprotujočih si čustev.⁶⁴ Vygotskij kasneje pokaže, da čustvo v estetski naravnosti izhaja iz istih gonskih energij kot realno občutje, le da je v njej usmerjeno v protislovne

62 Mukařovský, *Estetske nazprave*, 134.

63 Floyd Merrell, *Pararealities: the nature of our fictions and how we know them*, 60. Podrobnejši pregled Merrelovih semiotičnih analiz je dostopen v njegovem kasnejšem delu *A semiotic theory of texts* (Berlin: Mouton, 1985), gl. zlasti 178 isl.

64 Lev Vygotskij, *Psihologija umetnosti* (Beograd: Nolit, 1975), 68–69, 177.

afekte, ki jih bodisi sublimira bodisi katarzično sprosti.⁶⁵ V vsakem primeru je protislovnost, zbudjena na ravni stilističnih sredstev, temelj bralčeve estetske reakcije, ker v njem zbudi dve poudarjeno nasprotni čustvi, ki jih zgolj deloma spoji. Tako fiktivno v mikrostrukturi teksta ni odvisno pretežno od besedilnih logičnih ali idejnih prvin, marveč od teh, ki jih Vygotskij imenuje afektivne. Če je celo v liriki moč govoriti o pripovednem glasu, je to mogoče samo v primeru, da ta glas, lirski subjekt, opredelimo kot nosilca čustvene subjektivnosti, ki poudarja pesem kot fiksijski tekst; je obenem pobuda (aktivator) in posredovalec fiktivnosti – estetskosti – teksta, in sicer ravno zato, ker se ne usidra v posredovanju izkustvenega zunajtekstualnega sveta, marveč v lastni čustveni afektivnosti, ki ji je zunajtekstualnost predvsem podlaga za sopostavitvev.

Podobno je razumevanje strukture literarnega dela pri Janku Kosu. Troje vrst besedilnih prvin, o katerih govori, deloma zrcali delitev funkcij pri Mukařovskem,⁶⁶ saj v praksi nakazujejo funkcijskost, ki je del estetskega izkustva in brez katere ne bi bilo mogoče določati kakršne koli ideološkosti. Mogoče je namreč reči, da so afektivno-emocionalne prvine pretežno pomembne za estetski odziv, da snovno-materialne prvine v bralčevo sprejemanje vnašajo praktično-izkustveni odziv, idejno-racionalne prvine pa etični, idejni in razumsko-teoretski spoznavni odnos. Ker je za ideološkost bistvenega pomena razmerje med tekstualnimi in zunajtekstualnimi polji, je bistveno vprašanje, kako na ta razmerja vpliva spajanje posamičnih prvin besedila ter ali ob spajanju navkljub afektivnim prvinam prevladajo zunajtekstualna polja, ki omogočajo ideološki apel. Z afektivnimi prvinami tekstualno polje dobiva predvsem svoj mikrostrukturni ali notranjeformalni izraz. S tem afektivno-emocionalne prvine pojmem ožje od Kosa, kot spodbujevalke odziva na tekst kot tekst in njegova stilistična sredstva, medtem ko čustva, ki so del zunajtekstualne realnosti, uvrščam med snovno-materialne sestavine besedila. Toda prav zaradi tega, ker so afektivne prvine tvorba ricœurjevskega pripovednega glasu in s svojo nabitostjo ustavijo pozornost na aktu sprejemanja, je mogoče reči, da izpostavljena afektivna plast in izpostavljenost besedila kot teksta zamejujeta možnost ideološkega dojemanja besedila, kajti z osredotočenostjo na akt sprejemanja rušita potrebno identifikacijo z zunajtekstualnimi polji, za katero je slej ko prej pomembno, da v njih označevalec zgolj označuje predstavljeno materialno, tj. zunajtekstualno resničnost, oziroma da je ta resničnost poda-

65 Kunst als Katharsis, v: *Ästhetische Erfahrung und literarisches Lernen* (Frankfurt am Main: Fischer Athenäum, 1974), 86–89.

66 Kos, *Morfologija*, 21, 66.

na skozi deskripcijo. Slednje je možno le tam, kjer se besedila naslanjajo pretežno na izkustvene oziroma materialne sestavine, ali pa tam, kjer nad slednjimi ne prevladajo afektivna – ali idejna navzkrižja. Delovanje na bralčevo afektivnost je lahko učinkovit dejavnik ideološke interpelacije, vendar le, dokler je ustrezno prepoznavno, vpeto v izkustveni odnos do sveta, v katerega je še vključena tudi sleherna idejna plast umetniškega dela, če hoče apelirati na bralca. Zato bo tudi ideološki potencial idejnih, racionalnih in teoretskih plasti literarnega dela udejanjen samo, če bo usklajen s plastmi, ki zbujejo izkustveni odnos do sveta. Idejne prvine bodo usmerjevalec interpelacije, toda če bo zgradba literarnega dela izpostavila različne, nasprotujoče si ali enakovredne idejne prvine, nobena ne bo zmožna delovati kot enoznačni potencial ideološke interpelacije; prav tako bo ideološka funkcija motena, če bo v zgradbi besedila preveliko neskladje med idejnimi in snovno-materialnimi prvinami in slednje ne bodo dovolj močne, da bi bila možna polna ideološka identifikacija s praviloma enoznačnim smislom. Zdi se celo, da v nekaterih primerih, denimo v primerih refleksivne lirike, idejne prvine nastopijo kot tvorec dvojnostne strukture besedila, le da ne sprožijo čustvenega, ampak refleksivni odziv. Seveda pa je tudi tu težko ločevati, kdaj so, denimo v junakovih razmišljanjih, idejno-racionalne prvine del zunajtekstualnih polj ali snovno-materialnih pramenov pripovedi.

Tako je mimogrede mogoče reči, da je med vrstami za ideološkost najmanj dovzetna poezija, ker so v njej navadno oslABLJENE prav snovne prvine, vključno z vsakdanjim praktičnim izkustvom, ki ima ključno vlogo pri identifikaciji-interpelaciji bralca.⁶⁷ Čeprav v poeziji obenem le težko govorimo o pripovednem glasu, je ravno v njej zaradi afektivno-emocionalne izpostavljenosti lirskega subjekta in njegovih stilističnih sredstev najbolj korenito vzpostavljen glas kot tekstualno polje, ki ruši neproblematičnost identifikacije z zunajtekstualnimi svetovi. Seveda to ne velja za sleherno poezijo; lirika, ki se približuje epskemu pripovedovanju, se že pomika proti drugemu modelu besedil, kjer takšna identifikacija ni problematična. Vse to je imel najbrž v mislih Mukařovský, ko je zatrjeval, da estetska funkcija stvarne, snovne, praktične, idejne, etične in druge prvine iztrga iz njihovega neposrednega stika z ustrezno življenjsko vrednoto in jih zgnete v novo, drugačno dinamiko umetniškega dela. Ideološkost se tako kaže kot nasprotje estetskemu prav v tem, da

67 Tudi Kos v svojem pregledu lirike opozarja na majhno verjetnost prevladujoče spoznavne oziroma snovne komponente v poeziji, gl. *Lirika* (Ljubljana: Državna založba Slovenije; Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1993), 64 idr.

duši dinamiko trajnih estetskih vrednot, ki naj bi v svoje gibanje zapletala skladnost in nasprotnost vsebovanih notranjih prvin.

Tako se tudi pokaže, da je ideološki potencial, ki je možen zgolj ob bolj ali manj neproblematični identifikaciji z zunanjim svetom, neobhodno vezan na snovne plasti besedila, ki so temelj slehernega opisa in najbrž tudi tistega, kar Frye imenuje deskriptivni jezik, ki ga povezuje z dobo zgodovine in pogojno novega veka.⁶⁸ Snovno-materialne prvine, ki so osnovno vezno tkivo potencialno ideološkega besedila in so spodbujevalke sprejemnikove identifikacije z zunajtekstualnim svetom, lahko zakrivajo, podpirajo ali poudarjajo idejne prvine – glede na način vezave je ideološkost zaznavna kot prikrivanje, legitimacija ali reifikacija –, medtem ko afektivne prvine vselej sodelujejo le kot podpora. Razmerje med tekstualnim poljem in zunajtekstualnimi polji je na takšen način kar se da zakrito in ne izpostavljeno, pozornost bralca ni usmerjena k oblikovanosti besedila, ampak k identifikaciji s poenostavljenimi smisli zunajtekstualne realnosti, katere označevalec oziroma »deskriptor« je besedilo; kajti zunajtekstualni svet je tisti svet, iz katerega interpelacija izhaja in na katerega se interpelacija obenem nanaša, v trenutku, ko bralec iz ujetosti v igro fiktivnega svoj odnos prenese na družbeno imaginarno osmišljanje sveta. Toda ta povratna zanka – čeprav se na prvi pogled zdi tako – vseeno še ne pomeni gotovega ideološkega delovanja. Četudi se struktura, ki se naslanja pretežno na zunajtekstualno realnost, izmika delovanju fiktivnega kot performativni reprezentaciji in prehaja zlasti v območje izkustvenega ter deloma v območje spoznavnega, sama po sebi ne sproža ideološke funkcije. Tovrstna struktura besedilo zgolj prenaša (nazaj) v delovno območje družbeno imaginarnega, kar zlasti pomeni, da obe vrsti imaginarnega – družbeno imaginarno in fiktivno – v besedilu lahko soobstajata, in to celo tako, da ne rušita celovitosti estetskega izkustva.

Na tej točki se pravzaprav vračam k povratni zanki med strukturo in recepcijo. Ideološko bo takšna struktura dojeta šele takrat, ko bo v njenem delovanju intervenirala moč, ki bo skušala dokončno zapreti siceršnjo pomensko odprtost, značilno tudi za spodbudo družbeno imaginarnega; morebitni poskus zaprtja smislov pa je vselej odvisen od konkretne družbe oziroma družbeno zgodovinskega. Udejanji se lahko šele s kodom tvorbe in recepcije literarnih tekstov v družbeno zgodovinskem, ne more pa biti zapisan zgolj v strukturi. Zato ideološka funkcija vselej obstaja zgolj kot možnost, ki jo bosta ali pa ne bosta udejanji-

68 Frye, *The great code*, 3–77.

la kóð branja oziroma interpretacija, tale zaris razmerij v pretežno fikcijskem ali pretežno ideološkem tekstu pa bo uporaben edinole, če se vse skozi zavedamo, da je tovrstni apel nekaj, kar prihaja zlasti od zunaj in deluje šele pod vplivom zunanjih hierarhičnih razmerij. Tako se ponovno izkaže, da ideološka funkcija v besedilu ni samostojna, ampak gre za funkcijo, ki je odvisna od različnih realnih izkustev in spoznanj in jo kot takšno vzpostavi šele intervencna moči.

**II POSKUSI
Z IMAGINARIJEM
IN S POD-STAVAMI**

»Narod« in kanadski utemeljitveni mit

Izraz »nation« oziroma »nations« je v *Kanadski enciklopediji* večkrat uporabljen za označbo avtohtonih staroselcev ali v povezavi s priseljenci nebritanskega in nefrancoskega izvora. Vendar v geslih *Francophone-Anglophone Relationships* in *Biculturalism* – med izrazito redkimi tovrstnimi omembami pojma »nation« – najdemo dva nasprotujoča zapisa, ki se nanašata tudi na opredelitev nacionalne identifikacije.¹ Prvo navaja poročilo lorda Johna G. L. Durhama, s katerim je leta 1839 angleško in francosko govorečo skupnost opredelil kot »dva bojujoča se naroda v osrčju ene države«. Drugo geslo, »Biculturalism«, pa pri opravičevanju sodobnejšega, danes še vedno pogosto rabljenega opredeljevanja kanadske države govori o »dvokulturnem značaju naroda«, sklicujoč se na definicijo, ki jo je, kolikor je znano, leta 1929 prvi uporabil Graham Spry, a jo je najbrž imel v mislih že Henry J. Morgan, ko je v eni od prvih kanadskih letnih bibliografij kljub različnima jezikovnima skupnostma predvideval enotno kanadsko literaturo.²

1 A. Davidson Dunton in Claude Couture, Biculturalism, *The Canadian Encyclopedia* (Historica-Dominion, 16. junij 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0000725>; M.D. Behiels, Francophone-Anglophone Relations, *The Canadian Encyclopedia* (Historica-Dominion, 16. junij 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0003025>.

2 Gl. Henry J. (Henry James) Morgan, *Bibliotheca Canadensis, or, A manual of Canadian literature* (Ottawa?: s.n., 1867), viii, <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/11068?id=6f25fbd2322bc80>. Kasneje je osnovo za takšno pojmovanje naroda podalo t. i. Masseyjevo poročilo, ki je dvokulturnost skušalo definirati v okviru kulturnih institucij, gl. Vincent Massey, Report of the Royal Commission on National Development in the Arts, Letters, and Sciences, Library and Archives Canada, *Royal Commission on National Development in the Arts, Letters, and Sciences 1949–1951*, 1951, 223, <http://www.collectionscanada.gc.ca/massey/h5-400-e.html>. Med zagovorniki bikulturnega mita je med literarnimi obravnavami mogoče navesti, denimo, dela Clémenta Moisan, Riharda Schoeck, a

■ 5 Dvojezični znak za ulico Preston v predelu Ottawe, kjer domuje italijanska skupnost (avtor: Earle Andrew, licenca CC).

Pravkar naznačena nedoslednost predvsem kaže na težave, ki jih v kanadsko realnost vseskozi vnašajo problematični odnosi med angleško in francosko govorečo skupnostjo, v zadnjem času pa še dodatno zapleta pojem večkulturnosti. Kanadske nacionalnosti več kot očitno ni bilo mogoče nasloniti na kriterij enovitega skupnega jezika, saj bi ob tem kriteriju naleteli vsaj na dve težavi: prva je ta, da sta kot uradna jezika v državi priznana dva jezika, angleščina in francoščina, druga pa, da se kanadska angleščina in francoščina bistveno ne razlikujeta od »matičnih« jezikov oziroma od

---

pa tudi vrste drugih kanadskih literarnih zgodovinarjev. Gl. npr. Clément Moisan, *A Poetry of Frontiers: comparative studies in Quebec/Canadian Literature* (Victoria, BC: Press Porcépic, 1983), prav tako Richard Schoeck, Reflections on Canadian Poetry, *Review of National Literatures* 7 (1975), 77–78.

njune mednarodne uporabe.³ Literarni teoretik Barry Cameron zato kanadski narod dojema kot lingvistično in geografsko razdrobljen »in če so /številni/ jeziki 'naši' in hkrati jeziki drugih, precej različnih in močnih kultur, potem pojmi, kot so 'prostor', 'jezik' in 'identiteta', v sebi nosijo protislovne pomene« ter onemogočajo vznik izrazitega občutka za skupen simbolni sistem, ki bi definiral parametre družbene in kulturne identitete.⁴ Na eni strani gre za problem pravne in praktične narave, kako naj ob ohranjanju raznolikosti oba uradna jezika sledita enotnemu nacionalnemu cilju.⁵ Na drugi strani je težava več kot očitno v simbolnem vidiku uporabe jezika. Clément Moisan sicer zapaža, da skušata obe glavni lingvistični skupini nezmožnost opredelitve v novem prostoru ustvarjene identitete preseči z naslonitvijo na enako ali podobno situacijo, v kateri so se znašli uporabniki obeh jezikov.⁶ Toda Francesco Pontuale in Dennis Lee opozarjata, da je raba jezika v Kanadi dovolj tipičen (post)kolonialni problem, to pa je, da skušajo Kanadčani nov položaj, nov kraj in novo družbo opisati s starim jezikom, vključno in pred-

- 3 Položaj jezikov v Kanadi je smiselno nekoliko podrobneje razložiti. Kanadski lingvisti ne dvomijo o obstoj kanadske angleščine, čeprav njeno specifičnost zaznavajo pretežno v besedoslovju; posebnosti se kažejo zlasti v vplivu francoske leksike ter imen, prevzetih iz staroselskih jezikov. Podrobneje to vprašanje obravnavajo npr. ustrezna gesla v *Kanadski enciklopediji*, prim. Office of the commissioner of official languages in Barbara J. Burnaby, Language Policy, *The Canadian Encyclopedia* (Historica-Dominion, 16. junij 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0004252>; M.H. Scargill, English Language, *The Canadian Encyclopedia* (Historica-Dominion, 16. junij 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0002622>. William H. New pa zapiše: Canadian writers needed to be able to refer appropriately to local flora, fauna, place-names and events... Native words (igloo, muskeg), borrowings from French (tuque, gopher), adaptations of English (separate schools, sky pilot), regionalisms (slough, lakehead, Bluenose) and vernacular cadences all became accepted during the 19th century. Still, the dominant vocabulary remained international English, neither so highly localized as to impede communication nor different enough to require readers outside the culture to recognize the need to adjust to it. Gl. New, Literature in English, *The Canadian Encyclopedia* (Historica-Dominion, 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0004709>. O podobnem razmerju in težavah francoskega jezika do matične dežele, med drugim, piše Marine Leland, prim. Marine Leland, *Quebec Literature in its American Context*, v: *The Canadian imagination: dimensions of a literary culture*, ur. David Staines (Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1977), 203–206.
- 4 Barry Cameron, Theory and Criticism, Trends in Canadian Literature, v: *Literary history of Canada*, ur. William New, 2nd ed. (Toronto: University of Toronto Press, 1990), 112.
- 5 Kljub težnji k spodbujanju uporabe obeh jezikov v vseh provincah, ki je izhajalo že iz poročila t. i. Komisije za dvokulturnost in dvojezičnost, pa je zlasti zaradi kvebeskega vprašanja in zaradi neenotne jezikovne zakonodaje v posamičnih provincah to vprašanje eno izmed zapletenejših v kanadski kulturni in politični realnosti.
- 6 Moisan, *A Poetry of Frontiers*, 13.

vsem v vsemi simbolnimi konotacijami, ki jih ta prinaša.⁷ Lahko bi rekli, da sta bili angleščina in francoščina neprimerni za opis novega okolja zato, ker oziroma dokler sta bila po večini simbolno nemodificirana jezika, s čimer se strinja tudi David Richards, ki meni, da je različnost simbolnih konotacij poimenovanja v primerjavi z »matičnima« jeziko- ma glavna skrb kanadskih piscev. Šele s poimenovanjem oziroma ubesedenjem predmet po njegovem mnenju postavimo pod nadzor kulturnega sistema, jezik in simboli pa omogočajo in/ali zavirajo identifikacijo: »/V/ večji ali manjši meri /tudi/ kanadski pesniki rabijo jezik, ki se je v sistem razvil v prostoru, drugačnem od izvirnega, zato je trud ubesediti prostor eden izmed /njihovih/ osrednjih naporov«. ⁸

V tem lahko vidimo poglobilni razlog, zakaj se je oblikovanje nacionalne identifikacije v Kanadi znatno manj kot pri Slovencih osredotočalo in utemeljevalo v jeziku, ki ga niso mogli – tako kot se je dogajalo v Sloveniji – utemeljevati kot »metafizično podstat«, smisel, center ali celo utemeljitveni mit. Čeprav je tudi v Kanadi ubesedovanje s pomočjo literature bilo eden bistvenih gradnikov nacionalne identifikacije, se je ta osredinjala na način, kako ubesediti neznani lastni prostor. Vendar pa je bilo spričo njegove geografske razpotegnjenosti, kot nakazuje zgornja Cameronova izjava, v veliki meri onemogočeno tudi iskanje simbolnega sistema s pomočjo drugega standardnega kriterija pri formaciji nacionalnih držav – t. i. *ius soli* – kar je prav tako razvidno pri oblikovanju literarne tradicije.

Nedvomno so odločilno vlogo pri nastajanju, a obenem težavah s kanadsko nacionalno identifikacijo odigrale specifične politično-zgodovinske okoliščine. Politična neenotnost t. i. Britanske Severne Amerike je bila eden najmočnejših dejavnikov, ki so pred 19. stoletjem zavirali potrebo po specifični kulturi,⁹ kolonialistična nasprotja pa so na ozemlju današnje Kanade dobila veliko jasnejši konfliktni izraz kot na ozemlju Združenih držav.¹⁰ Deloma zaradi omahljive politike do indijanskih

7 Francesco Pontuale, *Survival, ovvero: ma la letteratura canadese è davvero così catastrofica?*, *Rivista di Studi Canadesi/Canadian Studies Review* 7 (1994), 42; Dennis Lee, *Cadence, Country, Silence: Writing in a Colonial Space*, *Open Letter* 2, št. 6 (1973), 34–53.

8 David Richards, *Language and Identity in Canadian and Irish Poetry*, v: *Canadian Story and History 1885–1985: Papers Presented at the Tenth Annual Conference of the British Association for Canadian Studies*, ur. C. Nicholson in P. Easingwood (Edinburgh: Edinburgh University, 1986), 93.

9 William H. New, *A History of Canadian Literature* (London: Macmillan, 1991), 24 isl.; William J. Keith, *Third World America*, v: *Studies on Canadian literature: introductory and critical essays*, ur. Arnold Davidson (New York: Modern Language Association of America, 1990), 9.

10 Pri zarisu političnih in zgodovinskih okoliščin se naslanjam na več virov, posebej na obe *Literarni zgodovini Kanade* ter druge literarno zgodovinske zaris: prim. New, *A History of Canadian*, 25–33; Carl Klinck, ur., *Literary History of Canada: Canadian Literature in English* (Toronto: University of Toronto Press, 1965); E.K. Brown, *On Canadian Poetry* (Toronto: Ryerson Press, 1943); in Keith, *Third World*.

zavezništev so bili Francozi najprej s sklenitvijo miru v Utrechtu (1713) ter dokončno s pariško mirovno pogodbo prisiljeni prepustiti kolonialno ozemlje. Vendar naknadno povečanje britanske populacije na kanadskem ozemlju ni prineslo političnega združevanja obeh jezikovnih skupin ali celo odcepitve od matičnih držav; ustvarilo je le včasih zaostren konflikt med obema populacijama, ki je večinoma zbujal rivalstvo (zlasti med glavnima centroma, Torontom in Montréalom) in zaradi katerega sta politično in po mnenju Williama H. Newa prav tako kulturno spodbudo za poenotenje lahko dali šele meščanski revoluciji.¹¹ Republika Amerika in Francija sta bili torijevskim lojalistom in konzervativnemu kvebeškemu prebivalstvu enako tuji, kar je ustvarjalo večjo medsebojno odvisnost, za obe skupini pa je posebej po neuspelem poizkusu ameriške invazije (1812–1814) in ob okrepljenem valu priseljencev iz Anglije ob koncu napoleonskih vojn bila sprejemljiva tudi distancirana politična naslonitev na Veliko Britanijo.¹² Vse to kljub nekaterim drugačnim tolmačenjem, med katerimi je tudi Newovo, potrjuje tezo Northropa Fryja, da »mita o kanadstvu« v t. i. predkonfederacijskem obdobju dejansko ni moč zaslediti,¹³ čeprav Frye priznava, da je bil temelj za združevanje pravzaprav postavljen skoraj stoletje prej, z Zakonom o Quebecu (1774), ki je francoski govorni skupini priznal osnovne jezikovne pravice in ga Frye razume kot zasnitek dvojezične države.¹⁴

V Kanadski konfederaciji oziroma Dominijonu Kanada, uradno ustanovljenem 1. julija 1867 s t. i. Zakonom o Britanski Severni Ameriki (British North America Act) na pobudo Nove Škotske, Novega Brunswicka in Nove Fundlandije ter Zahodne (Ontario) in Vzhodne Kanade (Quebec), se je ohranjalo dvoumno razmerje med avtonomističnimi in lojalističnimi tendencami, in sicer vsaj do sprejetja Westminsterskega statuta (1931), ko je Dominijon v Commonwealthu dosegel formalno priznanje politične in narodne avtonomije. Vseskozi je takšno dvoumno razmerje podpiral težaven odnos z Združenimi državami Amerike, ki so tudi po ustanovitvi konfederacije kazale težnjo po širjenju na sever. Ustanovitev Dominijona Kanada je sicer spodbudila oblikovanje enotnega

11 *A History of Canadian*, 29.

12 O tem vprašanju prim. Seymour Martin Lipset, Historical Traditions and National Characteristics: A Comparative Analysis of Canada and the United States, *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie* 11, št. 2 (1. julij 1986), 113–155.

13 Northrop Frye, Conclusion, v: *Literary History of Canada: Canadian Literature in English*, ur. Carl F. Klinck, let. 1965 (Toronto: University of Toronto Press, 1965), 826.

14 Northrop Frye, Haunted by Lack of Ghosts. Some Patterns in the Imagery of Canadian Poetry, v: *The Canadian imagination: dimensions of a literary culture*, ur. David Staines (Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1977), 24.

gospodarskega trga, ki se je s širitvijo konfederacije krepil in večal, spodbudila je gradnjo čezcelinske železnice (Canadian Pacific Railway), ki je postala eden od najpomembnejših nacionalnih mitov; spodbudila je tudi prvi val nacionalizma v politiki in literaturi, toda močna britanska podpora,

■ 6
Prve kanadske province (1871).
(vir: Library and Archives Canada, www.collectionscanada.gc.ca)

ki je je bila konfederacija deležna, vsekakor kaže, da ustanovitev Dominijona Kanada ni imela težnje po temeljiti odcepitvi od britanskega sistema. Po mnenju zgodovinarjev je bilo to predvsem konzervativno dejanje, ki je v novi politični tvorbi skušalo ohraniti značaj, tradicijo in prednosti svoje kolonialne opredeljenosti.¹⁵ Zato ne preseneča, da se je nasproti posamičnim zagovornikom kulturnega združevanja z Združenimi državami Amerike, ki so – tako kot, denimo, publicist Goldwin Smith¹⁶ – v Kanadi videli zgolj politični izraz brez literarne, lingvistične ali geografske enotnosti, v glavnini kanadskega političnega diskurza in diskurza v kulturnih institucijah pojavljalo dvoumno stališče o kulturni avtonomiji Kanade, umeščeni v trajni politični okvir velikega britanskega imperija. Zunanja politika je to idejo sicer postavljala pod vprašaj – zlasti problematičen je bil aljaški obmejni spor z Združenimi državami Amerike, v katerem se je Velika Britanija v arbitraži postavila na stran Združenih držav¹⁷ –, vendar je ob razmeroma šibkem gospodarstvu Kanada svojega gospodarskega, diplomatskega, a tudi kulturnega partnerja lahko izbirala samo med Veliko Britanijo in ZDA.¹⁸ Prav v tem lahko vidimo izvor

- 15 Frank Watt, *Literature of Protest*, v: *Literary History of Canada: Canadian Literature in English*, ur. Carl F. Klinck (Toronto: University of Toronto Press, 1965), 457.
- 16 Douglas Daymond in Leslie Monkman, ur., *Towards a Canadian literature: essays, editorials, and manifestos* (Ottawa: Tecumseh Press, 1984), 124–127. Velja opozoriti, da Smith nikakor ni bila enostransko proameriška figura, saj je bil, med drugim, eden od članov nacionalističnega gibanja Canada First, nad katerim pa je doživel razočaranje – kakor tudi kasneje nad nedoslednim liberalizmom v ZDA; gl. Malcolm Ross, *The impossible sum of our traditions: reflections on Canadian literature* (Toronto: McClelland and Stewart, 1986), 67–86.
- 17 Karen E. Smith, *The United States-Canada Border Dispute*, American University Web Site, *ICE Case Studies*, 14, junij 2011, <http://www1.american.edu/ted/ice/alaska.htm>; Jay White, *Alaska Boundary Dispute*, Western Washington University Web Site, 2004, <http://www.ac.wvu.edu/~jay/pages/dan.html#ARBIT>.
- 18 Matteo Sanfilippo, Margaret Atwood, *il Canada e gli Stati Uniti*, *Rivista di Studi Canadesi/Canadian Studies Review*, št. 7 (1994), 20–21.

tožb vse do šestdesetih let 20. stoletja in čez,¹⁹ da kanadski pisatelji ne morejo računati na domačo publiko, kar je bila predvsem posledica dejstva, da niso mogli računati na polno funkcionalen domači založniški trg. Ob ugodnejših gospodarskih razmerah se je šele po drugi svetovni vojni oblikoval ustrezen trg kulturnih institucij z idejno podlago v publicistiki Georga Granta (1918–1988) ter Harolda Innisa (1894–1952),²⁰ ki sta oblikovala dve zlasti za pisatelje vplivni predstavi o enotni politični, gospodarski in kulturni identiteti, ki ne bi bila odvisna niti od Velike Britanije niti od ZDA.²¹

Poizkusi opredeljevanja kanadske kulturne identifikacije so bili potemtakem vseskozi umeščeni v razčiščevanje nasprotujočih si vzorcev, ki so izhajali iz političnih in kulturnih odnosov na relaciji Francija – Velika Britanija – Združene države Amerike. Od pridobitve ameriške neodvisnosti naprej so na kanadskem ozemlju, vsaka s svojim identitetnim vzorcem, obstajale tri glavne skupine prebivalcev, ki so se povezovale z enim izmed členov na zgoraj omenjeni osi: francosko govoreče prebivalstvo, britanski rojalisti, živeči v »kanadskih«²² provincah, ter pribežniški lojalisti iz novoustanovljenih ZDA. Skupen jim je bil konzervativni odnos do tradicije, kar je veljalo tudi za frankofone Kanadčane, ki so kljub prelomu z matično deželo ob meščanski revoluciji zavestno gojili zavezanost evropski francoski tradiciji.²³ Nobena od treh tradicij, kot opozarja David Stouck, Kanade ni dojemala kot dežele novih možnosti, temveč kot pribežališče pred agresivnimi (liberalističnimi) silami v starem svetu ali v ZDA. Še posebej obe britansko govoreči skupini sta za razliko od naseljencev v ZDA v Kanado prišli zato, da bi ohranili tradicijo, ki je bila zaradi idejnih ali materialnih razlogov ogrožena v prvotnem domu, na stari celini ali v revolucionarnih Združenih državah. Prav zato je kanadska identifikacija izhajala iz dvojnosti med republikanskimi ameriškimi ter tradicionalnimi britanskimi vrednotami in jezikom in se pri tem namesto na ameriško puritansko tradicijo znatneje naslonila na britanski rojalizem, ki je bil za oboje, rojaliste in lojaliste, garant svobode,

19 Margaret Atwood, *Survival: a thematic guide to Canadian literature* (Toronto, Ont.: McClelland & Stewart, 1996); Margaret Atwood, On Writing Poetry (lecture), *O.W.Toad – Margaret Atwood Reference Site*, 1995, <http://www.web.net/owtoad/q.htm> idr.

20 Haroldu Innisu, posebej specializiranemu za preučevanje zgodovine kanadskih ekonomskih procesov, in filozofu Georgu Grantu je bila skupna nacionalistična in predvsem protiameriška interpretacija kanadske zgodovine. Podrobneje gl. tudi v naslednjih poglavjih pričujoče knjige.

21 Sanfilippo, *Margaret Atwood*, 20–21.

22 David Stouck, Notes on the Canadian Imagination, *Canadian Literature*, št. 54 (1972), 9–10; prim. Moisan, *A Poetry of Frontiers*.

zakona in moralne pravičnosti.²³ Lojalistični odziv pribežnikov iz ZDA je, kot ugotavlja Sandra Djwa, potemtakem bistveno sooblikoval videnje Kanade, ki je vključevalo nasprotovanje Združenim državam ob hkratni naslonitvi na Veliko Britanijo.²⁴ Frye dvopolnosti, nastajajoče iz različnih tradicij, razume tudi kot prostorsko vprašanje, glede na to, da kanadsko enotnost razume kot srečanje dveh geografskih osi, tiste v smeri vzhod – zahod, ki skladno z zgodovinskim širjenjem kanadskega ozemlja proti Britanski Kolumbiji zagotavlja politično enotnost države – in tiste v smeri jug – sever, ki naj bi bila temelj kanadske kulturne identifikacije in ki jo razume kot združevanje dveh radikalno drugačnih izhodišč, »novoameriškega« ter tradicionalno britanskega.²⁵ V mislih nima (le) fizične geografske danosti, marveč zlasti dva tipa mentalne strukture. Za eno naj bi bila značilna nereflektirana heroičnost, katere tipični nacionalni projekt je gradnja čezcelinske železnice, medtem ko druga, kulturna identifikacija vzpostavlja specifični imaginativni odziv, ki se umešča v vmesni prostor med liberalističnim podrejanjem in zadržano rojalistično konzervativnostjo. Oboje naj bi se po Fryjevem mnenju izkazovalo v posebnem odnosu do prostora oziroma do naravne danosti, ki ga definira kot »mentaliteto majhnih in izoliranih skupnosti, obkroženih tako s fizično kot s psihološko mejo, med seboj ločenih /.../ pa vendar nenehno soočenih s širnim, nepredstavljamim, pretečim in mogočnim fizičnim okoljem«.²⁶

Izvor vzorca, ki ga opisuje Frye, tudi New in W. J. Keith pripisujeta posebnostim prvotnega naseljevanja Kanade, v okviru katerega so nastajala nepovezana pionirska naselja in garnizije, ki niso imele skoraj nobenih medsebojnih stikov. Frye jih opiše kot »tesno povezane, blokirane skupnosti«, obkrožene s pretečim fizičnim teritorijem, ki ne zbujata individualnega odziva, saj naj bi bilo v stanju ogroženosti lažje ohraniti sektaško izločenost ali celo množiti garnizije,²⁷ kakor izbrati individualno

23 Sandra Djwa, Canadian Poets and the Great Tradition, *Canadian Literature*, št. 65 (1975), 46 isl.

24 Djwa, Canadian Poets; prim. Dennis Duffy, *Gardens, covenants, exiles: loyalism in the literature of Upper Canada Ontario* (Toronto: University of Toronto Press, 1982), 8–28.

25 Frye, *Conclusion*, 824; Northrop Frye, *The Bush Garden* (/Toronto/: Anansi, 1971); Northrop Frye, *The Stubborn Structure* (London: Methuen, 1974).

26 Frye, *Conclusion*, 830.

27 New, *A History of Canadian*, 24 isl.; Keith, *Third World*, 9. O garnizijah Frye govori zato, ker so kanadski osvajalci na osvojenih ozemljih najprej postavili vojaške utrdbe in šele na temelju tako pridobljene varnosti potem ustvarili naselbino, ki so jo skušali čim bolj ograditi od divjine, prim. Mirko Jurak, Northrop Frye in Margaret Atwood: Njun odnos do kanadske samobitnosti in kulture, *Zbornik ob sedemdesetletnici Franceta Bernika* (1997), 231–232.

Lawren Harris: *Lake Superior*, skica XLVII.
Tipični slikarski prikaz kanadske pokrajine (olje na platnu, ok. 1923; zbirka A. K. Prakash, © Family of Lawren S. Harris; pridobljeno na: <http://artblart.com/2011/12/>).

pot razumevanja in komunikacije.²⁸ Vendar takšna razlaga ne more v celoti razložiti, zakaj je ob skoraj enakem načinu naseljevanja v Združenih državah Amerike prišlo do povsem nasprotnega imaginativnega odziva. Čeprav je po Fryevem mnenju vzorec, ki ga imenuje »garnizijska mentaliteta«, ena od spodbud za privzemanje konzervativnih vrednot v kanadski družbi in imaginariju, se zdi, da naslonitev Kanadčanov na tradicijo s stare celine, o kateri govorita Djwa in Stouck, ustrežneje razloži oblikovanje zaprtih skupnosti z manjšo potrebo po raziskovanju okolja, komunikaciji in refleksiji novega, saj je omogočala reprodukcijo starih vzorcev v novem, bogatejšem svetu. Treba je potemtakem predpostaviti, da je v fryjevske »garnizijsko mentaliteto« že vpisana dvopolarnost britansko-ameriških vzorov, na eni strani s prenašanjem evropskega, razsvetljenškega in romantičnega slavljenja narave oziroma njenega kultiviranja, na drugi strani pa z dojetjem dežele kot izziva, ki se je v Združenih državah Amerike udejanjilo kot samozavestno osvajanje novega prostora. Kanadski imaginarij, ki se je v okviru te dvopolarnosti izraziteje naslonil na britanski odziv, je obenem s spoštljivim odnosom do okoliške divjine ohranjal tudi strah pred njo. Na ta, politični in obenem kulturni dejavnik se osredinja Ramsay Cook, ko opozarja, da so Američani skušali »amerikanizirati« zahod – vzpostaviti sebi lastno kulturo in državo, medtem ko naj bi Kanadčani želeli ustvariti »Britanijo na za-

hodu«; reprodukcijo britanske ustave, moči in kulture v novem, še ne-kultiviranem okolju.²⁹

Fryjeva artikulacija kanadskega odnosa do narave kot enega glavnih konstituentov utemeljitvenega mita je sicer najznačilnejši, nikakor pa ne edini tovrstni poizkus opredelitve nacionalnega karakterja. Najkasneje ob koncu 19. stoletja je bila Fryjevi podobna misel izražena v antologiji *Songs of the Great Dominion*, katere urednik W. D. Lighthall je s trditvijo, da kanadska poezija bralcu prinaša posebno »severno klimo«,³⁰ uvedel pojem, ki so ga kasneje v veliki meri izrabile t. i. tematološke študije, predvsem njihova najvidnejša predstavnica Margaret Atwood, s tezo, da je stalnica kanadske literature tema preživetja v človeku sovražnem okolju, literarni junaki pa naj bi v njej zasedali raznovrstne položaje žrtve.³¹ Interpretacije, ki pojasnjujejo imaginativni odziv, v okviru katerega sta narava in »sever« dojeta kot nekaj divjega ali grozljivega, se – ne glede na konotacije, ki jih vzpostavljajo – skoraj vedno gibljejo v okviru bipolarnosti ameriške izkušnje in britanskega prenašanja tradicije. Po Cokovem mnenju se je odcepljanje od evropskih korenin pokazalo ravnó v tem, da je bil »severu«, podobno kot naravi v ZDA, pripisan religiozni smisel,³² a z drugačnim vrednostnim predznakom, kar je oviralo zrelo nacionalno identifikacijo. Podobno menita James Deahl in Terry Barker, ki v kanadski literaturi in kulturi opažata nezmožnost stika z zavestjo o »naravnem zakonu«, skritej za zunanjim, materialnim svetom, ki naj bi se pri Kanadčanih izgubila prav zaradi strahu pred divjino severne pokrajine.³³ Frye sam je že izvorno opozarjal, da je garnizijsko mentaliteto treba razumeti ne le kot odziv na neprijaznost fizičnega okolja, marveč tudi kot odziv na psihološko mejo;³⁴ »nezavedna groza pred naravo in podzavestni strah pred nečim v umu /.../ soobstajata«. ³⁵ Mejo, fizično in psihološko, ki jo Frye metaforično – s prispodobó reke Sv. Lo-

29 Isto, 83o.

30 Willam Douw Lighthall, ur., Introduction, v: *Songs of the great Dominion voices from the forests and waters, the settlements and cities of Canada* (London: W. Scott, 1889), xxiii isl., <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/24303?id=f473e76e98c2399d>.

31 Atwood, *Survival*. Med tipične tematološke študije ob delih Atwoodove prištevamo še knjige Laurena Ricouja *Vertical man, horizontal world; man and landscape in Canadian prairie fiction* (Vancouver: University of British Columbia Press, 1973), Johna Mossa *Patterns of isolation in English Canadian fiction* (Toronto: McClelland and Stewart, 1974) in D.G. Jonesa *Butterfly on rock: a study of themes and images in Canadian literature* (Toronto: University of Toronto Press, 1970).

32 Ramsay Cook, Imagining a North American Garden: Some Parallels & Differences in Canadian & American Culture, *Canadian Literature*, št. 103 (1984), 16–18.

33 James Deahl in Terry Barker, New Canada or True North, *CVII*, 1983, 33–34.

34 Frye, *Conclusion*, 83o.

35 Frye, *The Bush*, 141–142.

vrenca kot »velikega kita« – opredeli kot vseobsegajočo, je treba razumeti kot primarni temelj garnizijske mentalitete. Njegovo tezo deloma preoblikuje Gaile McGregor, ugotavljajoč, da so kanadski zgodovinarji na začetku 20. stoletja nekritično sprejeli »teorijo meje«, ki jo je leta 1893 v ZDA formuliral Frederick Jackson Turner, o zahodu kot o mejni preizkušnji ter o severnoameriški celini kot etničnem talilnem loncu. To naj bi v kanadski umetnosti povzročilo prikriti razcep med sledenjem Turnerjevi definiciji in nezavednim zarisom srhljivosti, neprijaznosti zlovešče in nikakor ne celostne, v sebi sklenjene narave. O tej nezavedni psihološki meji pravzaprav govori Frye. In če je Turner ameriško »zahodno mejo« opisoval kot mejo oblasti, kot izziv in preizkus za posameznika, kako osvojiti še neosvojeno, je po mnenju McGregorjeve kanadska »severna meja« – udejanjena predvsem v naravi in v neskončnostih divjine – meja ekstremov, ločnica, ki zbuja psihološki občutek obkroženosti ter osamelosti in tako postaja prostor vzdržljivosti ter eksistenčne ranljivosti.³⁶

Na avtorje, ki so pri definiciji utemeljitvenega mita izhajali iz odnosa do fizičnega prostora, sta bila naslovljena predvsem očitka, da skušajo ustvariti enovito in »fiksno«, tj. esencialistično kulturno identiteto, ne upoštevajoč regionalne, etnične ali spolske identifikacije,³⁷ ter da zlasti tematološke študije pokrajino razumejo kot vnaprej dano, medtem ko je okoljski determinizem, na katerem naj bi bili zasnovani njihovi argumenti, že dužbena konstrukcija pokrajine.³⁸ Na Fryja in Atwoodovo bi bilo moč nasloviti tudi pomislek, da sta se pri opredelitvi utemeljitvenega mita pretirano naslonila na pesništvo Fryjevega sodobnika Edwina Johna Pratta, kar bo še razvidno iz obravnave Prattovega pesništva v zadnjih poglavjih pričujoče knjige. Če bi ti očitki lahko veljali za Atwoodovo in nekatere druge tematologe (zlasti D. G. Jonesa in deloma Johna Mossa), je pri oceni Fryjevih izhodišč potrebna večja previdnost, saj je pri oceni njegovih »kanadskih« teorij treba upoštevati tudi njegovo protostrukturalistično prakso v okviru primerjalne literarne vede, iz katere je raz-

36 Gaile McGregor, *The Frontier Anthitesis, v: A Passion for Identity: an introduction to Canadian studies*, ur. David Taras in Beverly Rasporich, 2nd ed. (Scarborough Ont.: Nelson Canada, 1993), 283; Gaile McGregor, *A Case Study in the Construction of Place: Boundary Management as Theme and Strategy in Canadian Art and Life*, *Invisible Culture: An Electronic Journal for Visual Culture* 5 (2003), http://www.rochester.edu/in_visible_culture/Issue_5/McGregor/McGregor.html.

37 Russel Morton Brown, *The Practice and Theory of Canadian Thematic Criticism: A Reconsideration* 70, št. 2 (2001), 653–689.

38 Cameron, *Theory and Criticism, Trends in Canadian Literature*, 114; Leon Surette, *Here is Us: The Topocentrism of Canadian Literary Criticism*, *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 10 (1982), <http://www.canadianpoetry.ca/cpjrn/vol10/surette.htm>.

vidno, da ga struktura mita zanima zato, ker ga zanimajo splošni vzorci v genezi literarnih del, katerih strukturo je možno vzporejati s strukturo mita.³⁹ Tudi Fryevo kanadsko kritištvo se zato osredinja na skupne simbolne strukture imaginarnega, ki jih skuša deducirati iz literarnega gradiva. Mary L. MacDonald sicer dvomi o tem, da so bili književniki, zlasti v prvi polovici 19. stoletja, v tolikšni meri obremenjeni z naravo in njeno sovražnostjo, kot bi lahko sklepali iz Fryjevih izhodišč in kot to zatrjuje Atwoodova.⁴⁰ Vendar je nasproti njenim dvomom možno postaviti tezo, da so prav ti, pravzaprav prvi kanadski literati, naravo dojemali sovražno spričo svoje ekonomsko progresivistične naravnosti.⁴¹ Obenem je vse do druge polovice 20. stoletja možno izpostaviti dovolj dolg niz avtorjev, ki potrjujejo Fryjeve hipoteze o kanadski literarni tradiciji (t. i. konfederacijski pesniki, Earle Birney, E. J. Pratt itn.).

Da je utemeljitveni mit zgolj narativna konstrukcija, je bilo Fryeju, skratka, povsem jasno. Iz njegovih komentarjev v *Sklepu k Literarni zgodovini Kanade* pa je razvidno tudi, da se zaveda razlike med konstrukcijami mita na stari celini in v Kanadi.⁴² Predvsem pritrjuje mnenju Victorja Hopwooda, da je bila kanadska zavest – drugače od evropske, ki je bila utemeljena neposredno v ritualu in mitu – rojena kot literarna in zgodovinska.⁴³ Medtem ko je razvoj evropske literature potekal kot niz utemeljitev in potrditev mita v nenehno nadaljujoči se skupnosti, je težava kanadske literature že od začetka ta, da ustvarja iz zabeleženih poročil, izhajajoč iz zgodovinskega občutka, kar je predvsem posledica protestantskega revolucionarnega pogleda na zgodovino, ki je do skrajnosti zmanjšal pomen ustnega izročila in mitično spremenil v »predzgodovinsko«. Če pa kot mitično opredelimo sleherni kulturni material, ki ga določena družba identificira kot svoje arhetipsko bistvo, ne glede na to, ali gre pri tem za ustno ali pisno izročilo, so za kanadsko literaturo, kot trdi Hopwood, proto-oblika narodne literature lahko tudi in še po-

39 Frye, *The stubborn*; Northrop Frye, *Myth and Metaphor: Selected Essays, 1974–1988* (Charlottesville: University Press of Virginia, 1990); Northrop Frye, *Anatomija kritišta* (Ljubljana: LUD Literatura, 2004); prim. Russel Morton Brown, *Critic, Culture, Text: Beyond Thematics, Essays on Canadian Writing* 11 (1978), 180.

40 Mary Lu MacDonald, *Some Notes on The Montreal Literary Scene*, *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 5 (1979), <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/vol05/macdonald.htm>.

41 C. D. Mazoff, *Strategies of Colonial Legitimation in the Early Canadian Long Poem*, *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 36 (1995), <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/vol36/mazoff.htm>.

42 Frye, *Conclusion*, 835–836.

43 Victor G. Hopwood, *Explorers by Land (to 1860)*, v: *Literary History of Canada: Canadian Literature in English*, ur. Carl F. Klinck, let. 1965 (Toronto: University of Toronto Press, 1965), 19.

sebej poročila prvotnih raziskovalcev, trgovcev in pionirjev. To izročilo sicer ne izključuje mitologije prvotnih naseljencev, čeprav Frye opozarja, da so Indijanci ustvarili mitologijo, ki je vključevala vse glavne elemente kanadskih lastnih temeljev, vendar Kanadčani niso zmogli vzpostaviti povezave z njo preprosto zato, ker so jo videli le kot literarno konvencijo 19. stoletja oziroma ker so nanjo gledali s historičnega vidika.⁴⁴ Pri tem pa je treba dodati, da je v »historičnem« odzivu na staroselsko mitološko izročilo že vpisan konflikt med »staro« evropsko in staroselsko tradicijo; konflikt za katerega po navadi velja, da je, čeravno prikrit, tretje od osrednjih torišč kanadskega kulturnega mita.⁴⁵

Tudi kanadski imaginarij potemtakem ni – in ni bil razumljen kot – esencialistično bistvo naroda, kajti v družbi gre, kot opozarja Frye, vselej za zbir mentalnih predstav, mitična struktura pa se napaja šele iz osnov družbene mitologije, tj. iz šablon in repertoarnih odzivov na posamične družbene položaje,⁴⁶ ki so dani v obtok v medsebojni komunikaciji, množičnih medijih, berilih ter literarni zgodovini in literaturi. R. M. Brown je pokazal, da so tudi »pozicije žrtve«, o katerih v *Preživetju* govori Atwoodova, neke vrste simbolna slovnica, ki nas ne usmerja h goli okoljski determinaciji, marveč k strukturam, ki jih okoljska izkušnja sproža,⁴⁷ medtem ko John Sutherland govori o »nezavedni grozi narave« in »podzavestni grozi uma« razume kot emocionalno-formalni odnos oziroma kot dvojno konstrukcijo: na eni strani zunanjega sveta – narave, geografije – ter na drugi strani notranjega sveta – uma, podzavesti.⁴⁸ Zato ne preseneča, če celo Moss, ki ga prištevamo k najznačilnejšim predstavnikom tematološkega kritištva, zatrjuje, da obstaja konvencija opisa in kontrole nad danim, drugačna od tistega (pokrajine), kar zaznavamo⁴⁹ – s čimer, podobno kot Eleanor Cook, ločuje na eni strani prostor kot fizično kategorijo in na drugi strani kulturno opredeljeni prostor kot skupek filtrov, skozi katere beremo dejanski, otipljivi prostor.⁵⁰

44 Frye, *Conclusion*, 836.

45 New, *A History of Canadian*, 18–23.

46 Frye, *The Subborn*, 7, 20. Frye uporabljaja izraz stock responses, za katerega bi bil pomensko doslednejši prevod množični odzivi.

47 Brown, *Critic*, 180.

48 Sutherland v Daymond in Monkman, *Towards a Canadian literature*, 312 isl.

49 John Moss in Christine Hamelin, John Moss: Consciousness as Context, An Interview, Text, Serial, *Journal, Studies in Canadian Literature*, 1. januar 1995, <http://journals.hil.unb.ca/index.php/SCL/article/view/Article/8216/9273>.

50 Eleanor Cook, Seeing and Unseeing in the Eye: Canadian literature and the sense of place, v: *A Passion for Identity: an introduction to Canadian studies*, ur. David Taras in Beverly Rasporich, 2nd ed. (Scarborough Ont.: Nelson Canada, 1993), 290.

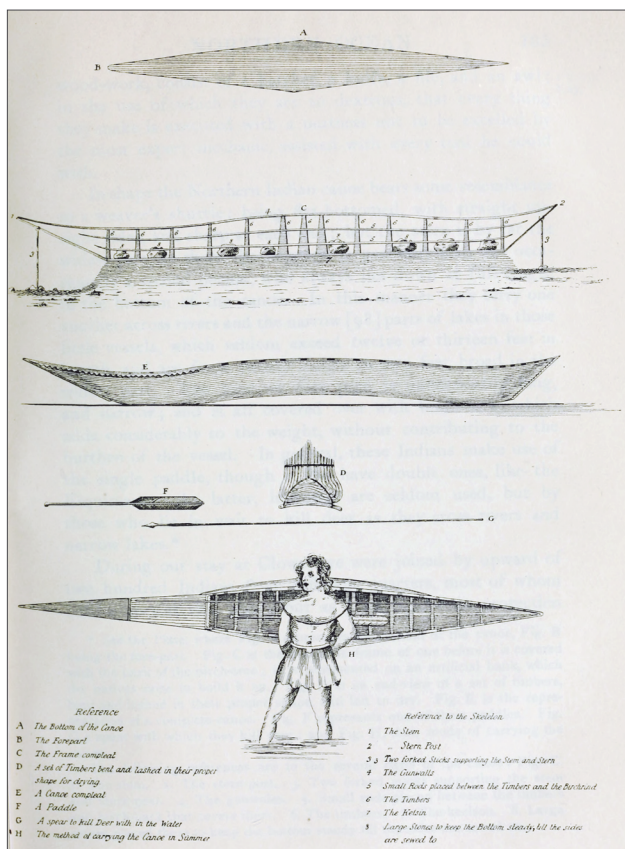
Če se strinjamo z mnenjem, da lahko o tvorbi kanadske identifikacije govorimo šele od nastanka Konfederacije naprej, je še toliko bolj jasno, da se je narativna struktura te identifikacije kot na izročilo – ne pa tudi kot na neposredni strukturni vir – lahko naslonila le na tiste šablone in repertoarne odzive, ki so že izvorno poudarjali drugačen, nepričakovan odziv na naravo. Med britanskimi rojalisti, deloma pa tudi med v Quebecu živečo francosko govorno skupino sta bila, kot pričajo literarne izrabe posamičnih v njih opisovanih izkušnj, kot protovir uporabna predvsem potopisa angleških trgovcev in raziskovalcev, ki značilno konvencionalizirata predstave o naravi, *Travels in Western North America 1784–1812* Davida Thompsona ter *A Journey from Prince of Wales's Fort in Hudson's Bay to the Northern Ocean* Samuela Hearna,⁵¹ v katerem naletimo na danes znamenito in večkrat ponovljeno pripoved o uboju eskimske deklice, ki ga zagrešijo Indijanci kot podaljšek divje, naravne brutalne sile v prisotnosti nemočnega (>kultiviranega<) evropskega človeka. Ta zgodba ni le tipični vir za konstrukcijo predstav o naravi kot sovražnem elementu, marveč tudi za prikrivanje problematičnosti odnosa evropske tradicije do staroselcev, ki ne v podobi naivne žrtve ne v podobi barbarstva niso dojeti kot hierarhično enakovreden partner.⁵² Tudi drugi potopisi so kljub mestoma romantizirani predstavi Indijancev in dežele – ta je še posebej idilična v besedilu *Voyages from Montreal on the River St. Laurence, through the continent of North America, to the Frozen and Pacific Oceans, in the years 1789 and 1793* Alexandra Mackenzieja⁵³ – podajali imaginarij divje severne narave, pri čemer New posebej opozarja na angleški prevod v knjigi Giovannija Battiste Ramusia zbranih dnevnikov francoskega raziskovalca Jaquesa Cartiera (1491–1557), *Navigations and Discoveries /1580/*.⁵⁴ Za obe govorni skupini so bile, slednjič,

51 Gl. *David Thompson's narrative, 1784–1812*, ur. Richard Glover (Toronto: Champlain Society, 1962), http://link.library.utoronto.ca/champlain/item_record.cfm?Idno=9_96867&lang=eng&query=thompson%20AND%20david&searchtype=Author&startrow=1&Limit=All/1846-1851/. Gl. tudi *A journey from Prince of Wales's fort in Hudson Bay to the northern ocean, in the years 1769, 1770, 1771, and 1772*. – New ed. (Toronto: Champlain Society, 1911), <http://www.archive.org/stream/journeyfromprinceohearuoft#page/n5/mode/2up/1795/>.

52 New, *A History of Canadian*, 38 isl.

53 Alexander Mackenzie, *Voyages from Montreal on the river St. Laurence, through the continent of North America, to the frozen and Pacific oceans, in the years 1789 and 1793: with a preliminary account of the rise, progress and present state of the fur trade of that country* (London: T Cadell et al., 1801), <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/33950?id=80437e447e8fb550&Language=en>.

54 New, *A History of Canadian*, 39. Na mestu je nekaj najosnovnejših podatkov o omenjenih raziskovalcih. David Thompson (1770–1857) in Samuel Hearne (1745–1792) sta bila trgovca s kožuhovino in raziskovalca, ki sta za različne trgovske verige, zlasti za Hudson Bay Company, kartirala kanadsko ozemlje med današnjim Saskatchewanom in Tihim oceanom (Thompson) oziroma severna ozemlja do Arktičnega morja, ki ga je kot prvi Evropejec dosegel Hearne. Alexander MacKenzie

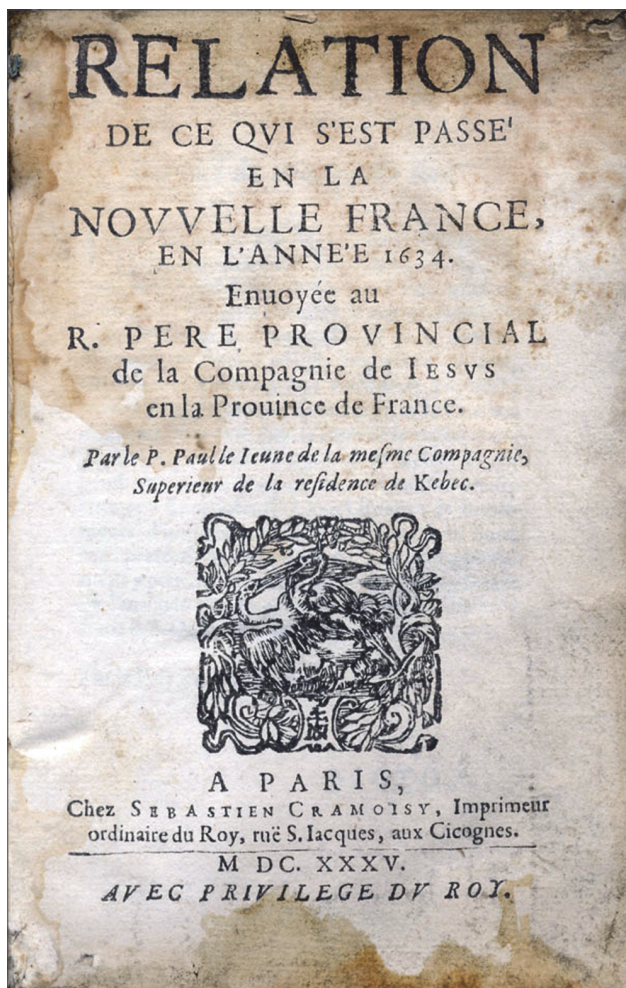
8
 Skica iz potopisnega dela Samuela Hearna *A journey from Prince of Wales's Fort in Hudson's Bay to the northern ocean, undertaken by order of the Hudson's Bay Company for the discovery of copper mines, a north west passage, &c. in the years 1769, 1770, 1771 & 1772* (1795).
 Vir: University of Saskatchewan Library Special Collections, Shortt Library of Canadiana (FC3205.1.H43).
[Http://scaa.usask.ca](http://scaa.usask.ca).

ključne kronike *Relations des Jésuites de la Nouvelle-France* (1632–1673),⁵⁵ ki zajemajo delovanje jezuitskih misijonov med Indijanci in imajo še posebej izpostavljeno vlogo v izročilu, ker so se nanj v svojih mitopoetičnih poizkusih naslanjali in ga uporabljali številni – paradoksalno – zlasti angleški kanadski pesniki: E. J. Pratt, Isabella Vallancy Crawford, Archibald Lampman in drugi.

(1764–1820), prav tako Skot kot Hearne, pa je po reki, ki danes nosi njegovo ime, raziskoval notranjost kanadskega ozemlja v upanju, da bo našel Tihi ocean in t. i. severozahodni prehod, vendar je tudi on dosegel le Arktično morje.

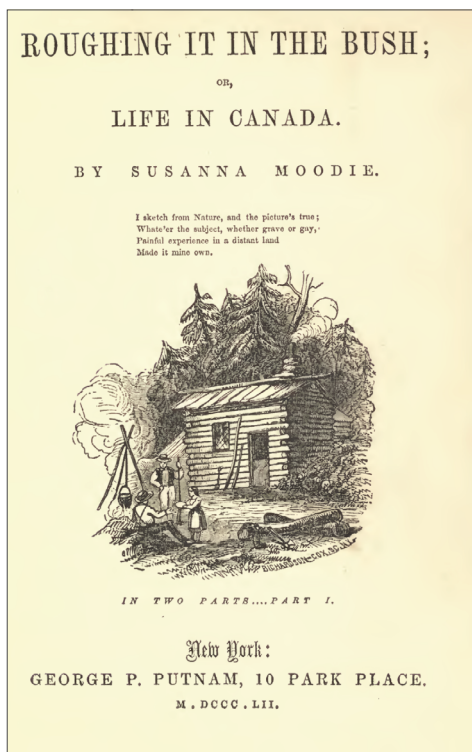
55 Gre za zbirko misijonarskih poročil, med njimi tudi najpomembnejšega izmed misijonarjev, Sv. Jeana de Brébeufa, gl. *The Jesuit Relations and Allied Documents 1610 to 1791*, Creighton University Web Server, *The Jesuit Relations: Index*, 2011, <http://puffin.creighton.edu/jesuit/relations/>.

19 Poročila jezuitov iz Nove Francije. *Relation de ce qui s'est passé en la Nouvelle France, en l'année 1634: enuoyée au R. Pere provincial de la Compagnie de Iesus en la province de France.* Pariz: Chez Sebastien Cramoisy..., 1635. (vir: Library and Archives Canada, www.collectionscanada.gc.ca, v javni lasti).

Z izjemo jezuitskih poročil so bili vsi doslej omenjeni zapisi podprti s kolonialistično nujno po ekonomski izrabi zemlje in po napredku, ki mu je bila narava v svoji nepristopni obliki kajpak ovira. Merkantilistično, ekonomsko progresivistično motivacijo so zato zlahka povzeli literati v času po Hearnovih in Thompsonovih ekspedicijah:⁵⁶

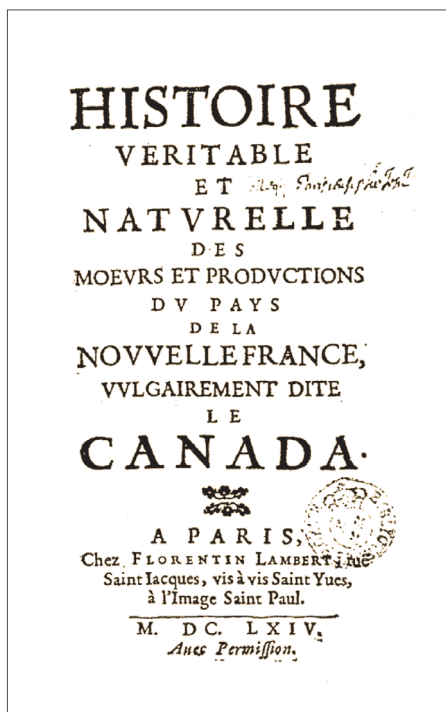
56 Mazoff, Strategies of Colonial Legitimation in the Early Canadian Long Poem.

I 10, 11
Roughing It in the Bush. »Dnevnik« Susanne Moodie, kot kasneje parafrazira naslov Margaret Atwood v eni izmed svojih zbirk. Izvorni natis iz leta 1852 (levo, vir: openlibrary.org) in platnice izdaje iz leta 1857 (http://solo.bodleian.ox.ac.uk/primo_library/libweb/action/dlDisplay.do?vid=OXVU1&docId=oxfalcp013882075).

Standish O'Grady (1846–1928) z označbami neuspešnih priseljencev kot »nemočnih žrtev podnebja« (v pesnitvi *The Emigrant*); Oliver Goldsmith (1794–1861) z razsvetljenjskim prikazom kultiviranja divjine v procesu vznikanja nove, priseljeniške vasi (v pesnitvi *The Rising Village*), še zlasti pa sestri Catherine Parr Traill in Susanna Moodie.⁵⁷ Knjiga Moodiejeve *Roughing It*

57 Gl. Catherine Parr Traill, *The backwoods of Canada being letters from the wife of an emigrant officer, illustrative of the domestic economy of British America*. (London: C Knight, 1836). <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/41930?id=ac4a9ebc2976f378>. Gl. tudi Susanna Moodie, *Roughing it in the bush; or, Life in Canada: Moodie, Susanna, 1803–1885*, 1852, <http://www.archive.org/details/roughingitbushmoodie>; in Susanna Moodie, *Life in the*

12
Pierre Boucher, *Prva zgodovina »Nove Francije«*, 1664. Vir: Bibliothèque nationale de France, <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k109>.

in the Bush je z opisovanjem kolonialističnega življenja, izolacije in osame ter hkratnih podob neprijaznosti divjine in romantičnega religioznega odnosa do narave ena pglavitnih šablon v oblikovanju kanadske identifikacije.⁵⁸ Na drugi strani – med frankofonim prebivalstvom – Pierre Boucher v leta 1664 izdani *L'histoire véritable et naturelle des moeurs et productions du pays de la Nouvelle-France, vulgairement dite le Canada* zapiše: »Res je nekaj pretečega v načinu, kako se približuješ tej deželi /.../, kajti pogled na Otok Nove Fundlandije /.../ in na celino ob vhodu v Zaliv sv. Lovrenca /.../ navdihuje grozo in budi namesto želje, da bi v Kanadi živel, vzgib, da bi se ji raje ognil.«⁵⁹ Boucher podobno kot drugi francoski avtorji Kanado predstavlja kot trdo, divjo, grozljivo. Je pa res, da med frankofonimi avtorji kasneje zaznamo tudi odziv vztrajnosti in ugodja tistih, ki deželo znajo ceniti.

V vseh teh primerih je kanadski imaginativni od-

clearings versus the bush (London: R Bentley, 1853), <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/43989?id=ac4a9ebc2976f378>.

58 Prim. Atwood, *Survival*.

59 Leland, *Quebec Literature*, 191–192.

ziv na pokrajino, kot vidimo, zrasel iz soočenja med prinesenimi ali presajenimi »evropskimi« predstavami o prostoru in dejanskim geografskim okoljem: iz kolizije med podedovanim starim simbolnim jezikom in novo deželo, na kar, slednjič opozarja tudi Lee Briscoe Thompson, ki dodaja, da Kanada, podobno kot Avstralija, ni nastala iz revolucije in ni preživela mitične travme državljanske vojne tako kot ZDA.⁶⁰ Komplementarna podoba travme je lahko rasla kvečjemu iz izkušnje in iz odzivov prebeglih lojalistov, ki naj bi po mnenju Duffyja svoj strah, občutek nepravčnosti, trpljenje in boj ob izseljevanju na sever prenesli na celostno podobo imaginacije in v skladu s tem tudi na odnos do sovražne narave.⁶¹ Če kanadski imaginarij v odnosu do prostora na eni strani izhaja iz tradicionalističnih, a z ekonomskim progresivizmom podprtih predstav britanskih in francoskih kolonialistov, ga z druge strani potemtakem podpirajo predstave pred revolucijo bežečih lojalistov, ki so prinesli drugi neznanemarljivi imaginativni vir, posebej pomenljiv v odnosu do Združenih držav Amerike. McGregorjeva ugotavlja, da so se ameriški puritanski priseljenci poistovetili z izraelskim eksodusom, kar jim je dalo »moč in zdržljivost, potrebno za soočenje z nevarnostmi divjine«. ⁶² Uporaba bibličnih vzporednic, zlasti ideja »preizkušnje«, je bila temelj, ki je omogočil tako pozitiven kot negativen odziv na novi prostor. Prav tu McGregorjeva zaznava razliko med imaginarijem v Združenih državah in pri Kanadčanih, ki niso na enak način konceptualno osmislili nove izkušnje. Spričo te kombinacije je namesto ameriškega transcendentalizma v kanadski literaturi prevladal močnejši vpliv angleške romantike; namesto liberalistične vizije podjarmljenja narave pa vizija miroljubnega kultiviranja dežele. In ko je ta predstava, podprta z ekonomskim interesom, trčila ob predstavo o dejanskosti prostora, sta iz nje vzniknila podoba krutega, grozečega severa na eni strani in na drugi strani dodaten zagon h konzervativizmu v organizaciji pomenov v družbi.

Kaj je torej mogoče reči o reprezentacijah prostora, časa, sebe in o odnosu do neznanega v angleški, pa tudi francoski kanadski literaturi? Kako se je, če se je, formiral in razvijal kanadski utemeljitveni mit? Predvsem je danes, kljub dejstvu, da tematološko raziskovanje zopet pridobiva na vrednosti in da so pretežno poststrukturalistične kritike fryevskih in tematoloških konceptov tudi v kanadistični literarni vedi vse

60 Lee Briscoe Thompson, *Lands Without Ghosts: Canadian and Australian Historical Poetry*, v: *The history and historiography of Commonwealth literature*, ur. Dieter Riemenschneider (Tübingen: G. Narr, 1983), 166.

61 Duffy, *Gardens, covenants*, 13–18.

62 McGregor, *The Frontier*, 276–277.

pogosteje relativizirane,⁶³ nemogoče govoriti o popolnoma enotnem odzivu oziroma reprezentacijah imaginarija v kanadski književnosti. Ko govorimo o tipičnih podobah v kanadski literaturi ali celo o utemeljitvenem mitu, se je treba zavedati, da gre neobhodno za imaginarij, ki nikoli ni bil monoliten, skupen celotnemu korpusu kanadske literature, kot je bilo včasih mogoče razumeti trditve Atwoodove in njenih sodobnikov tematologov. Pa vendar obstaja dovolj veliko število literarnih primerov, ki omogočajo ugledati rdečo nit – stalnico, ki priča o razmeroma podobnih predstavah kanadske/kanadskih skupnosti o sebi in o drugem. Če privzamemo misel Corneliusa Castoriadis, da v vsaki družbi obstaja logika simbolov, ki je ravno dovolj enoznačna, da jih je v vsakdanjem življenju moč uporabljati,⁶⁴ lahko v podobah eksistencialne in fizične ogroženosti, strahu pred drug(ačn)im in še posebej v specifičnih podobah grozeče narave, prostora in staroselcev res vidimo tipičen imaginarij, ki pa ga je seveda treba razumeti kot spremenljivo družbenozgodovinsko konstrukcijo, (so)oblikovano s številnimi raznolikimi »fryevskimi« množičnimi odzivi.

Pri tem ne gre le za imaginarij, katerega monolitnost rušijo številni drugačni in kompleksnejši primeri vse od začetka 20. stoletja naprej, marveč predvsem za imaginarij, ki sam po sebi danes dobiva kompleksnejše in manj enovite oblike, kar je v temelju povezano z zmanjšanjem potrebe po tem, da bi literatura v spremenjenih zunanjih okoliščinah po drugi svetovni vojni še nastopala kot nacionalno inteprelacijsko sredstvo. To seveda pomeni, da ni več potrebe po lahko dojemljivih, enoznačnih podobah, s katerimi bi se brez težav identificiral sleherni bralec natančno določene »nacionalne« literature. Obenem pa je na ta proces v veliki meri vplivalo tudi spremenjeno oziroma problematizirano pojmovanje naroda v novi paradigmi t. i. večkulturnosti.

63 Brown, *The Practice*.

64 Cornelius Castoriadis, *Imaginary Institution of Society* (Cambridge: Polity Press, 1997), 340 isl.

Večkulturnost, garnizijska mentaliteta in kanadski utemeljitveni mit

V izboru študij *The Living Prism: Itineraries in Comparative Literature* komparativistke Eve Kushner, ki se med drugim posveča Northropu Fryju in njegovemu pojmovanju dialoga med kulturami, nam letimo na opozorilo, da je Frye že v šestdesetih letih 20. stoletja Kanada razumel kot model večkulturne nacije, ki je »na tem področju napredovala dlje od večine drugih, manjših nacij«. ¹ Kljub Fryjevemu komparativnemu raziskovanju izhodišče Kushnerjeve nikakor ni samoumevno, vendar tudi ni presenetljivo. Fryevo delo je, podobno kot delo danes enega najznamenitejših teoretikov večkulturnosti Charlesa Taylorja, vseskozi izhajalo iz težav kanadske postnacionalne družbe. Še posebej pa je bilo utemeljeno v specifikah in problemih danes razvpitega, v veliki meri izpraznjenega kulturnopolitičnega projekta, ki ga je leta 1971 sprožil takratni kanadski premier Pierre Elliott Trudeau in katerega podlago literarni zgodovinar Malcolm Ross – ne povsem zgrešeno, čeprav poenostavljeno – išče v kanadski dvojni, tj. britansko-francoski kulturni in religiozni tradiciji. ²

Kanadska večkulturnost v sebi nosi številna protislovja, ki jih je posebej polemično izpostavila esejistična, nemalokrat kritizirana knjiga *Selling Illusions* – »Prodajanje slepila« pisatelja Neila Bissoondatha. ³ A nemalo protislovnosti med retoriko in realnostjo kanadske prakse za-

1 Eva Kushner, *The living prism: itineraries in comparative literature* (Montreal: McGill-Queen's University Press, 2001), 250, 273.

2 Ross, *The impossible sum*, 23–27, 147, 161.

3 Neil Bissoondath, *Selling illusions: the cult of multiculturalism in Canada* (Toronto: Penguin Books, 1994).

znavaajo tudi številni drugi avtorji. Evelyn J. Hinz v posebni številki revije *Mosaic* iz leta 1996 nasprotuje »ameriškem pogledu«, ki večkulturnost razume kot talilni lonec etničnih skupin in temu zoperstavlja podobo večkulturnosti kot mozaika, v katerem naj bi se etnične razlike, kolikor je mogoče, ohranjale. Razlika med obema pogledoma je tesno povezana z dvojnostjo časovnega in prostorskega razumevanja večkulturnosti. Kanadske večkulturnosti po njenem mnenju ni moč razumeti kot proces (stapljanja), marveč kot *prostor*, v katerem kulture oziroma etnične skupnosti soobstajajo. Takšna večkulturnost pa izpostavlja potrebo po komunikaciji z drugimi skupnostmi, saj naj bi zbujala nujno, da posameznik in skupina opredelita sebe v odnosu do drugega. Toda prevlada prostorske razsežnosti v praksi večkulturnosti, kot je razvidno tudi iz njenega prispevka, lahko vodi vsaj k dvema težavama. Obstaja možnost, da geografska razpotegnjenost prostora, ki je posebej značilna prav za Kanado, zavira dialog, namesto da bi ga spodbujala. In če so prostorske širjave nemara specifična kanadska težava, je drugo vprašanje, ki se mu posveti Hinzova, vsekakor splošnejši problem. To je vprašanje hierarhičnih odnosov, saj soobstoj kulturnih skupnosti lahko postane pretveza za še naprej prisotno getoizacijo manjšinskih etničnih (oziroma lingvističnih) skupnosti ali literatur in s tem za nadvlado večinskih skupin – v primeru Kanade angleško in francosko govorečih skupnosti.⁴

Med retoriko ...

Charles Taylor že v osnovi zavrača model, ki se zavzema za brezpo- gojno enakost kulturnih ali političnih skupin, saj je ta po njegovem mnenju možna samo, če so državljanski cilji in kulturni horizonti posamičnih skupin bolj ali manj enaki in nediferencirani. Prepričan je, da je takšna situacija redka, zato predlaga dopolnitev liberalističnega modela enakosti s pravicami, ki jih sam imenuje privilegiji ali imunitete in ki za posamezne skupine niso nujno del istega, skupnega cilja v državni ureditvi, vendar so dovolj pomembne, da jih država spoštuje.⁵ Ni presenetljivo, da kot primer takšne ureditve navaja status francosko govoreče skupnosti v Quebecu, katere jezikovne pravice so postale skupni cilj večinske skupine v provinci in obenem privilegij v odnosu do celotne Kanade. Raba francoščine je namreč v Quebecu natančno predpisana (npr. s prepovedjo vpisa v angleške šole za imigrante ali z obveznimi dvojezičnimi napisi ter izveski), v tem pa se Quebec izrazito razlikuje od drugih

4 Evelyn J. Hinz, Introduction, *Mosaic* 29, št. 3 (1996), vii–xiii.

5 Taylor, *The Politics*, 52–60.

kanadskih pokrajin, kar se je, med drugim, izkazalo kot izrazit ustavni problem.

Položaj francosko govoreče skupnosti v Kanadi je protisloven, saj je bilo kanadski politiki večkulturnosti večkrat očitano, da gre za neuspešen poskus rešitve odnosov med večinsko angleško govorečo skupnostjo in francoskim prebivalstvom v Quebecu.⁶ Vlada je nelagodje kvebeškega prebivalstva skušala reševati na različne načine, najizraziteje z zakonom o uradnih jezikih (1969, dopolnjenim l. 1988), ki ga je potrdil tudi ustavni zakon (1982) in ki je za enakopravna jezika v Kanadi določil angleščino in francoščino. Takšno rešitev je predvidelo že *Poročilo kraljeve komisije za dvojezičnost in bikulturnost med letoma 1967–1970*, kjer sta angleško in francosko prebivalstvo definirana kot konstitutivna naroda države.⁷ Vendar zakon o multikulturnosti (1988) v nasprotju s tem ne izpostavlja britanskega in francoskega prebivalstva, marveč ju obravnava v okviru priporočil o rasni, kulturni in etnični enakopravnosti.⁸

Paradoks je seveda v tem, da zakon o večkulturnosti vse etnične skupine, ki živijo v Kanadi, opredeljuje kot enakovredne, a tako zakon sam kot tudi spremljajoča jezikovna zakonodaja še naprej favorizirata angleško in francosko skupnost.⁹ Na eni strani je bil torej narejen korak, ki naj bi izenačil (tudi) status angleško in francosko govoreče skupnosti; na drugi strani pa se očitno ohranja razmerje hierarhične dominacije, ki ne zadeva le nadmoči angleške in francoske govoreče skupnosti nad drugimi etničnimi skupnosti, ampak se prikrito ohranja tudi problematično razmerje med samima angleško in francosko govorečo skupnostjo. Toda vprašanje, ki ga izpostavlja Taylor, se dotika hierarhičnih razmerij, ki so prisotna v vsaki večkulturni družbi. Ideja liberalne države je po Taylorjevem mnenju slepa za različnost, saj le na videz ponuja nevtralnata, kjer bi se lahko srečevale in soobstajale kulture,¹⁰ pri tem pa ne liberalizem ne zahodnjaške vrednote ne morejo biti podlaga za enakovre-

6 Bissoondath, *Selling illusions*, 64; Enoch Padolsky, Multiculturalism at the millennium, *Journal of Canadian Studies* 35, št. 1 (2000), http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3683/is_200004/ai_n8891947/.

7 Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism, Library and Archives Canada, *Commissions of Inquiry*, 3. julij 2011, xxi, xxvi, 155–169, <http://epe.lac-bac.gc.ca/100/200/301/pco-bcp/commissions-ef/dunton1967-1970-ef/dunton1967-70-eng.htm>.

8 Canadian Multiculturalism Act (R.S.C., 1985, c. 24 (4th Supp.)), Department of Justice Canada, *Consolidated Acts – Canadian Multiculturalism Act*, 2011, <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-18.7/;prim.New.AHistoryofCanadian>, 218–219.

9 V samem zakonu je namreč v 9. odstavku 3. člena zapisano priporočilo k širjenju uporabe drugih jezikov, a obenem tudi zahteva po nadaljnji krepitvi javne rabe obeh kanadskih uradnih jezikov, angleškega in francoskega. Gl. *Multiculturalism Act*.

10 Taylor, *The Politics*, 62.

13
Večkulturnost. Vir: Open Educational Resources For Secondary Schools. [Http://ndla.no/en/node/91578](http://ndla.no/en/node/91578).

dno srečevanje, saj so nezdržljive z drugimi kulturnimi prostori. Taylor tako opazuje, da se družbe ne morejo izogniti hierarhičnim odnosom med skupnostmi, četudi jih javno ne priznajo, vendar nadvlada ni nekaj, česar ne bi bilo treba nenehno postavljanjati pod vprašaj.

Temeljni očitek, ki ga na kanadsko družbo naslavlja Bissoondath, je površinskiost njene večkulturnosti, v kateri se zunanaj politične in akademske sfere ohranjajo stereotipi in predsodki do etničnega drugega. Etnične kulture postajajo »nekaj, kar je postavljeno na ogled, zaigrano na odru; nekaj, kar občuduješ, kupiš, prodaš«¹¹ – kanadska politika večkulturnosti po njegovem mnenju spodbuja predvsem raznolikost etnične folklore, iztrgane iz konteksta in umetno postavljene na ogled. Tudi Bissoondathova knjiga podaja kulturno podobo, na kakršno opozarja E. D. Blodgett v zvezi s prvotno dvojezičnostjo Kanade: po-

11 Bissoondath, *Selling illusions*, 83.

dobro družbe, kjer jeziki vzpostavljajo območje teritorialnosti, ne pa kanalov komunikacije.¹² Takšno razumevanje kultur in z njim povezana vsakdanja praksa ohranjata nevednost v odnosu do drugega; s tem, ko posameznika omejeta na tipiziranega pripadnika skupine, namesto da bi zbujala individualno izkušnjo, vodita k samogetoizaciji in marginalizaciji drugega, kar v Kanadi velja zlasti v razmerjih med angleško in ne-angleškimi kulturami; to pa seveda že pomeni hierarhizacijo odnosov v medetnični realnosti.

Kot pokaže Taylor, je vprašanje hierarhičnih položajev povezano s problemom identitete in s potrebo, da bi v svetu, kjer se identiteta oblikuje v dialogu, identiteto posameznika ali skupine drugi pri(po)znali kot vredno. Vendar je res tudi, da nam bo ob kulturah, ki so dovolj različne od naše lastne, »že doumevanje, kaj je tisto, kar naj bi bilo nekaj vredno, tuje in nenavadno«.¹³ Taylor kot model za soočenje s »tujostjo« privzame Gadamerjevo idejo spajanja horizontov. Hans Georg Gadamer zatrjuje, da je vsakdo, ki razumeva, vselej del hermenevitične situacije, ne pa njen zunanji opazovalec; razumevanje je soudeležnost v učinkovanju tradicije.¹⁴ A kot opozarja James Risser, je »učinkovanje razumevanja zmeraj tvorba pomena /.../ v srečanju z drugim« – razumevanje je v vsakem primeru dojeno kot »deljenje« skupnih pomenov; kot spajanje horizontov v višjo občost oziroma kot »udeležnost v skupnem smislu«, ¹⁵ četudi je obenem treba ohranjati razmejenost obeh horizontov, ki morata biti v stiku z drugim nenehno podvržena procesu (pre)oblikovanja. Srečanje s horizontom drugega ne sme zadušiti napetosti med drugim in sabo in hermenevitična naloga razumevajočega je, da napetosti v procesu spajanja ne zakriva z naivno prilagoditvijo, temveč jo zavestno razvija.¹⁶ Sprva samoumevni temelji vrednotenja naj bi postali samo ena od možnosti, ko so postavljeni ob ozadje prej neznane kulture.¹⁷ Izkušnja napetosti, o kateri govori Gadamer, seveda govori o menjujočem se razmerju nadvlade in podrejenosti med obema horizontoma, ki v vseh delih procesa ne moreta ohranjati popolne nehierarhičnosti. Kot poudarja John

12 E. D. Blodgett, Comparative Literature, Canadian, *The Canadian Encyclopedia* (Historica-Dominion, 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ART0001821>.

13 Taylor, *The Politics*, 67.

14 Gadamer, *Resnica*, 249–255.

15 James Risser, *Hermeneutics and the voice of the other: re-reading Gadamer's Philosophical hermeneutics* (Albany: State University of New York Press, 1997), 20, 92.

16 Gadamer, *Resnica*, 254.

17 Taylor, *The Politics*, 67.

Thompson, noben proces komunikacije ne poteka zunaj obstoječih razmerij moči,¹⁸ in to velja tudi za medetnični dialog.

Poglejmo si dva primera takšnega hierarhičnega »poldialoga«. Ena najpogostejših zahtev v imenu večkulturnosti v Kanadi – in tudi drugje – je bil poziv k razširitvi literarnega kanona, ki bi, če vzamemo za primer Kanado, prav tako vključeval neangleško in nefrancosko govoreče avtorje. Zahteva je legitimna, a postane problematična, če se sprevrže v poziv, da določenemu delu že *vnajprej* priznamo vrednost, saj bi se s tem odpovedali poizkusu, da preoblikujemo vrednost lastnega horizonta. Takšna zahteva bi bila, če uporabim Taylorjeve besede, homogenizirajoča namesto razlikovalna,¹⁹ kajti temeljila bi na predpostavki, da že obstajajo enotni standardi vrednotenja, ki ne bi bili podvrženi možnosti, da se v procesu dialoga prevrednotijo ob stiku s horizontom drugega. Šlo bi za naivno prilagoditev, ki bi se odpovedala zaznavanju napetosti med sabo in drugim, s tem pa tudi razumevanju vrednosti kulture drugega znotraj lastnega horizonta – in podobna, čeravno kompleksnejša je zadrega ob drugi, tudi v večkulturni Kanadi prisotni težnji, da naj bi v pretežno temnopoltih šolskih okoliših v učni načrt vključili pretežno temnopolte vsebine.

Seveda obstaja zrcalna plat istega problema: ali morebitna zavrnitev zahteve po drugi strani ne pomeni zavrnitve dialoga, prisilne integracije v vnajprej določeno, monolitno družbo in zatorej asimilacije v talilni lonec? Težavo, ki pri tem nastaja, je v drugačnem, literarnem kontekstu zaznal Hans Robert Jauß, izhaja pa iz Gadamerjevega pojmovanja razumevanja kot sebe-razumetja – oziroma sebevedenja – v območju skupne pomenskosti. Gadamer predpostavlja, da je mogoče in da je treba v okviru občega priti do *sporazumetja o stvari*, ki je cilj pogovora.²⁰ A če dialog razumemo na tak način, celo Gadamerjevo spajanje horizontov lahko uvidimo kot znak pasivnega, prikrito homogenizirajočega razumevanja. Šibkost Gadamerjeve rešitve, če jo prenesemo v območje večkulturnih odnosov, je ravno predpostavka o skupni tradiciji, kajti pričakovanje, da obstaja smisel, ki bo vodil razumevanje, pri Gadamerju »izhaja iz občosti, ki nas privezuje na tradicijo«. ²¹ Kot pokaže Taylorjevo stališče o liberalizmu, je v medkulturnih odnosih navadno nemogoče pričakovati prvine skupnega smisla. Toda vprašanje, ki se zastavlja, je radi-

18 Thompson, *Studies in the theory*, 47.

19 Taylor, *The Politics*, 71.

20 Jauß, *Estetsko*, 408; Risser, *Hermeneutics*, 92.

21 Risser, *Hermeneutics*, 7.

kalnejše: ali v medkulturnih odnosih sploh obstaja kakršno koli spajanje horizontov, ki ne bi postalo »dialoška« prisvojitve drugega?

Če bi bila zgoraj omenjena zahteva po prenovi šolskih programov zavrnjena, bi bila zavrnitev morebiti res dosežena z delnim preoblikovanjem lastnih standardov²² – in ista zahteva bi zaradi preoblikovanja skupnega smisla nekoč v prihodnosti lahko bila sprejeta.²³ Toda zavrjnena bi bila, ker je nezdružljiva z *lastnim* horizontom razumevanja in je ne bi bilo mogoče integrirati v standarde lastne tradicije, ki v procesu razumevanja doživlja spremembe, vendar ostaja merilo za verifikacijo zahteve. Zavrnitev zahteve pa ni nujno neuspeh dialoškega razmerja. Očitno obstajajo vprašanja in predmeti, pri katerih sporazumetje o stvari nikoli ne bo mogoče; a to ne pomeni, da gre v teh primerih za zavrnitev celotne kulture drugega. Vsaj eno vprašanje, ki ga opisuje Bissoondath in je bilo med nastajanjem njegove knjige v Kanadi še posebej aktualno, je izvrsten primer takšnega dialoga. Gre za zahtevo, prineseno iz afriških kultur, po obrezovanju deklet ob prehodu v zrelo dobo. V okviru razumevanja človekovih pravic, na katerem temelji kanadski ustavni zakon, je (bilo) takšno zahtevo nemogoče pripoznati kot del splošno dopustnega,²⁴ kar pa ne pomeni, da priznanje vrednosti kulture drugega sploh ni mogoče – kljub zavrnitvi posamične zahteve.

Kanadski teoretik Francesco Loriggio, sledeč Mihailu Bahtinu, opozarja, da ponotranjenje – natančneje, vživetje v – drugega samo po sebi ni zadosten element dialoške situacije, kajti dialoška partnerja morata poskrbeti tudi za svojo razločenost oziroma zunajbivanje; da se torej oseba, ki razumeva, s pozunanjenjem prav tako razloči od objekta razumevanja.²⁵ Šele tako bodo doseženi pogoji za (repcijsko) izkustvo drugega v njegovi drugosti, kakor tudi za izkustvo Jaza ob drugem, se pravi »drugosti Jaza«, ki vselej nastaja v stiku s tem, kako ga (me) zaznava drugi.²⁶ Jauš torej pravilno opaza, da je težnja k razumetju sebe v iz-

22 Taylor, *The Politics*, 67.

23 O tem pričča primer kvebeške francosko govoreče skupnosti. Zahteva po vključevanju temnopoltih vsebin v šolske programe je namreč kompleksna zato, ker na mikroravni skoraj do popolnosti zrcalili zahtevo po kvebeških privilegijih francoske skupnosti, kjer je do takšnega prevrednotenja tudi dejansko prišlo.

24 Čeprav to ne pomeni, da takšni poizkusi niso obstajali. V nekaterih provincah se je razvila razprava, ali ne bi sicer ilegalne prakse legalizirali in tako zmanjšali zdravstveno tveganje pri ženskah, ki jih poseg doleti.

25 Francesco Loriggio, *Multiculturalism and Literary Criticism: Comparison and Possibilities*, *Mosaic* 29, št. 3 (1996), 199.

26 Mihail M. Bahtin, *Estetika in humanistične vede* (Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost, 1999), 3–36; Jauš, *Estetsko*, 409.

kustvu sogovornikove drugosti primarni dejavnik, ki spodbudi dialoško izmenjavo, ne glede na to, ali se temu kasneje pridruži poizkus doseči sebe-razumetje v skupni stvari.²⁷ Upoštevaajoč to dejstvo, težave v praksi večkulturnosti lahko uzremo tudi drugače. Dileme, ki jih v knjigi opisuje Bissoondath – na primer pravica do nošenja turbana v vojaški službi,²⁸ muslimanske rute na sodišču ali pravica do obrezovanja žensk –, niso več obremenjene z nujnostjo odločitve, ali jih pripoznati kot del svojega (se pravi, skupnega) horizonta ali ne. Če bo zahteva drugega zavrnjena, bosta hkratno ponotranjenje in pozunanjenje sogovornika – etničnih skupnosti – načeloma omogočila razumetje in priznanje vrednosti druge kulture skozi povratno videnje lastne kulture ter njenih omejitev. A če je razločitev horizontov v idealnem primeru predpogoj za pripoznanje vrednosti drugega, z enako lahkoto – kot kaže prav kanadski primer – vodi v pomanjkanje skupnih točk identifikacije, saj je povsem mogoče, da bo v celoti umanjala potreba po iskanju vsakršnega skupnega smisla, s tem pa tudi potreba po iskanju skupnega jezika za dialog. Iz očitkov, ki jih na kanadsko večkulturnost naslavljata, denimo, Bissoondath in Hinzzeva, ni težko sklepati, da je večkulturnost, ki je utemeljena v prostorski razsežnosti, v Kanadi spodbudila le sobivanje; zaprtost v lastne, razločene, a tudi iz-ločene horizonte posamičnih etničnih in jezikovnih skupnosti brez prave potrebe po komunikaciji.

Zakaj je potemtakem izolacija posamičnih skupnosti, kot opozarjata oba, v Kanadi prevladala nad kohezijo?

Za dialog je značilno, da navkljub razmejitvi horizontov ohranja notranjo kohezivnost, dokler obstaja pripravljenost partnerjev za spoznavanje sebe-v-drugem. Vsaka izjava vsebuje implicitno vprašanje, na katerega odgovarja, in je sama poziv sogovorncu, da se poglobi v nova vprašanja, ki izhajajo iz nje.²⁹ Po Bahtinovem mnenju je izstop iz dialoga *odločitev*, do katere pride, ko odgovor iz sebe ne porodi novega vprašanja: ko »od besede ničesar ne pričakujemo, če vnaprej vemo vse, kar nam lahko pove«. ³⁰ In prav to je položaj, ki ga večkrat opisuje Bissoondath: status govornca, ki hoče biti prepričan, da o kulturi drugega ve vse in se izloči v stereotipno prepričanje o drugem (npr. Jamajčani so kriminalci, Indijanci so alkoholiki, če navedem dva stereotipa, ki jih je o etničnem drugem

27 Jauß, *Estetsko*, 408–411.

28 Dilema, ki je spodbudila resne razprave, je zašla tudi v literarne reprezentacije, na primer l. 1996 v roman Mordecija Richlerja *Barnyjeva verzija* (Tržič: Učila International, 2011), kjer judovski pripovedovalec ironično priporoča nošenje jarmulk v vojski.

29 Bahtin, *Estetika*, 245–251.

30 Isto, 313.

možno slišati v Kanadi). Izstop iz dialoga ima to navidezno prednost, da subjekt ohranja lastno suverenost, samozadostnost in še zlasti navidezno večvrednost v primerjavi z drugim. Na tej točki se najjasneje pokaže, da so še naprej obstoječa, nerešena hierarhična razmerja eden temeljnih problemov tudi v kanadski večkulturnosti. Vstop v dialog ni mogoč brez žrtvovanja hierarhične nadmoči, ki ni več vnaprejšnja in še toliko manj neranljiva, ker je v vsakem trenutku izpostavljena možni subverziji s strani dialoškega partnerja. Dialog sam po sebi predpostavlja žrtvovanje določene mere suverenosti, saj je sporazumevanje mogoče samo s sprejetjem nekaterih enotnih – skupnih – pravil pogovora; enotnega diskurzivnega polja. Kot zatrjuje Verhoeven, je v njem »vpisovanje lastnega /etničnega/ Jaza v veliki meri izpisovanje /etničnega/ Drugega«; prinaša torej nevarnost izpisovanja iz polja komunikacije, saj drugemu daje enakovredno možnost, da na račun našega vanj vpisuje svoj etnični jaz, »to pa predpostavlja večjo ali manjšo mero kulturnega in etničnega konflikta«.³¹

Čeprav Bahtin v poznih spisih predpostavi obstoj nadosebnega tretjega: t. i. *nadadresata* (*Lazeečnyj adresat*), čigar pravično razumevanje predpostavlja avtor vsake izjave³² – in ki omejuje nevarnost dokončne podreditve kateregakoli od govorcev v dinamiki vpisovanja in izpisovanja jaza –, tudi ta ne omejuje začasne podreditve in nadrejenosti, posebej pa ne privilegiranja lastnega etničnega jaza nasproti etničnemu drugemu. In prav imanentna izguba lastne suverenosti zbuja strah pred sprejemom enotnega diskurzivnega polja v medetničnem dialogu.

V kanadski praksi večkulturnosti poudarjanje različnosti nikoli ni bila težava. Joyce A. Green celo izpostavlja, da je osredotočanje teoretikov na različnost, ki je še posebej v Kanadi izhajalo prav iz Taylorjeve paradigme, hote ali nehotе zakrivalo nujo po govoru o in izvrševanju osnovnih zakonskih pravic, ki bi jih morale uživati neangleške in nefrancoske etnične skupine, še posebej staroselci. Zakonske pravice pa, kot opozarja, niso odvisne od etnične različnosti, čeprav jo lahko upoštevajo.³³ Očitek, ki ga na paradigmo različnosti naslavlja Greenova, je skoraj identičen kot Bissoondathov – da namesto k uveljavljanju enakih pravic vseh skupin pripomore samo k toleranci do različnosti, ki jo pojmuje kot »kulturno začimbo«. Vprašanje pravic v marsičem zrcali stanje težavnih etničnih odnosov v Kanadi. Celo raziskava, ki se je osredotoči-

31 V. M. Verhoeven, How Hyphenated Can You Get?: A Critique of Pure Ethnicity, *Mosaic* 29, št. 3 (1996), 112; prim. 97–99.

32 Bahtin, *Eстетika*, 318–319.

33 Joyce A. Green, The Difference Debate: Reducing Rights to Cultural Flavours, *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique* 33, št. 1 (1. marec 2000), 133–144.

la le na obe dominantni skupini, je na osnovi odgovorov glede jezikovnih pravic frankofonega prebivalstva zunaj Quebeca in obratno ugotovila, da so imeli respondenti različnega, tj. anglofonega ali frankofonega izvora dvoumen odnos do vprašanja uporabe lastnega jezika v javnih situacijah. Medtem ko je bil – pričakovano – za uveljavitev pravic lastne skupine odstotek pozitivnih odgovorov bistveno višji kot za uveljavitev pravic skupine drugače govorečih, se je izkazalo tudi, da so respondenti iz obeh jezikovnih skupin sicer podpirali uveljavljanje jezikovnih pravic na abstraktni oziroma simbolni ravni, da pa je bil bistveno manjši odstotek podpore na praktični ravni, še posebej ob predpostavki višjih stroškov in/ali davčnih odhodkov.³⁴ In če Greenova, upoštevajoč odločbe ustavnega sodišča, v svoji študiji najde pozitivne primere uveljavljanja pravic za staroselce, Feng Hou in T. R. Balakrishnan z analizo državnega popisa iz leta 1991 pokažeta, da sta ob enaki ali boljši izobrazbi zaslužek in ekonomski status respondentov iz neevropskih etničnih skupin v Kanadi opazno slabša, zlasti v primerjavi z dominantnima skupinama.³⁵ Iz tega je mogoče sklepati, da tako teoretske paradigme razlike kot politična agenda večkulturnosti dejansko prikrivata še prisotno segregacijo in obstoječe silnice ekonomske nadmoči nekaterih etničnih skupin, ki ohranjajo osnovne vzorce ekonomsko nadrejenih in podrejenih skupin, čeprav se vloge posamičnih etničnih skupin pri tem mestoma spreminjajo.

Hou in Balakrishnan tovrstno segregacijo neposredno povezujeta s težavami ekonomsko podrejenih skupin pri integraciji v kanadsko družbo in kulturo. Težave z integracijo pa zadevajo v samo jedro večkulturnosti, saj je ekonomska segregacija neposredno povezana s problematično opredelitvijo ali pa z nezadostno voljo, da bi opredelili skupno polje različnih, v hierarhične odnose vpetih etničnih skupin. Hou in Balakrishnan se naslanjata na hipotezo, da neenakost v (ekonomskih) odnosih nekatere etnične skupine odvrča oziroma jim onemogoča participacijo v glavnini družbe, obenem pa med drugimi skupinami zbujajo predsodke in diskriminacijo do njih, zato so prisiljene ostajati na obrobju družbenih, političnih in ekonomskih centrov moči. Še več, kljub zakonski regulaciji, usmerjeni k enakopravnosti, se diskriminacija nadaljuje tako v medosebnih odnosih kot na institucionalnih ravneh.³⁶ To hkrati pome-

34 Paul M. Sniderman idr., Political Culture and the Problem of Double Standards: Mass and Elite Attitudes toward Language Rights in the Canadian Charter of Rights and Freedoms, *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique* 22, št. 2 (1. junij 1989), 264–265, 266–269.

35 Feng Hou in T. R. Balakrishnan, The Integration of Visible Minorities in Contemporary Canadian Society, *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie* 21, št. 3 (1. julij 1996), 307–326.

36 Isto, 380.

ni, da se tudi v kanadski večkulturnosti ne zmore oziroma noče vzpostaviti skupni jezik, ki bi vodil dialoško izmenjavo, pa naj bo to v pravni praksi ali v literarnem polju, kjer kljub izdatnemu finančnemu stimuliranju t. i. literatur manjše razširjenosti ni povsem jasno, kako naj bi jih vključili v kanon(e) kanadskih literatur.³⁷

Tudi Patricia E. Roy opozarja, da se kanadska večkulturnost ni izognila ne predsodkom do drugega ne vnovič rastočemu rasizmu, in sicer prav zaradi zaradi pomanjkljive skupne nacionalne identifikacije. Četudi naj bi bilo po njenem mnenju oboje posledica težav, ki jih imajo z identifikacijo angleški in francoski Kanadčani, je končni rezultat prekomerno vztrajanje pri etnični različnosti, ki že s svojim diskurzom zlasti imigrantom onemogoča, da bi se vključili v skupno nacionalno identiteto – in na to so v devetdesetih letih 20. stoletja še posebej pogosto opozarjali etnični kanadski pisatelji, med drugim, Bissoondath.³⁸ Tako ob neredkih opozorilih, da je večkulturnost razrahljala kanadsko enotnost, na eni strani obstajajo težnje, na katere opozarja Loriggio, po vnovični omejitvi pravice do državljanstva,³⁹ na drugi strani pa predlogi, kot je Bissoondathov, da naj ohranjanje etnične identifikacije vendarle poteka v okviru skupnega polja, ki naj bi ga določali uradna jezika, tradicija judovsko-krščanske, francoske, britanske, ameriške in staroselske dediščine ter zlasti spoštovanje britanskega in francoskega pravnega sistema na čelu s temeljno listino človekovih pravic.⁴⁰

... in prakso

Vprašanje, ali večkulturnost ruši nacionalno enotnost ali pa jo – kot trdijo drugi – le postavlja na drugačne temelje, je tudi po mnenju Enocha Padolskega ena ključnih težav v kanadski multikulturni debati. Padolsky ob tem izpostavlja več drugih, v prejšnjem poglavju že naznačenih problemov, med njimi predvsem vprašanje, ali naj večkulturnost pomeni priznavanje simbolnih, tj. kulturnih pravic – čemur Bissoondath očita, da gre za folklorizacijo in getoizacijo –, ali naj se osredotoči na institucionalno enakopravnost posameznikov v t. i. »plurietnični« družbi.⁴¹ To še zlasti velja, ker tudi v Kanadi različne etnične tradicije ne

37 Bissoondath, *Selling illusions*; Verhoeven, *How Hyphenated*, 99–113.

38 Patricia E. Roy, The Fifth Force: Multiculturalism and the English Canadian Identity, *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 538 (1. marec 1995), 199–209.

39 Loriggio, *Multiculturalism*, 13.

40 Bissoondath, *Selling illusions*, 206–223.

41 Padolsky, *Multiculturalism*.

ustvarjajo hibridne »vmesne kulture«,⁴² marveč tudi za celotne družbene odnose v državi velja tisto, kar velja za literarni sistem: in sicer, da se avtorji ne angleških in ne francoskih literatur, ne glede na to, ali še pripadajo obrobju svojega prvotnega literarnega sistema ali ne, asimilirajo v enega izmed obeh dominantnih polisistemov.⁴³

Vprašanje nacionalne enotnosti in identitete pa je v državi, ki jo že od prve politične tvorbe naprej sooblikujejo tri distinktivne etnične skupnosti (poleg britanske in francoske še obe skupini staroselcev), sooblikovalo družbeni imaginarij, za katerega velja, da tudi danes vsaj do neke mere zaznamuje problematične odnose med etnično-jezikovnimi skupnostmi na najbrž najbolj ključni točki: v razmerju do drugačnosti. V svojem zadnjem predavanju je Frye zatrjeval, da »je tisto, kar je izčrpalo leta 1867 ustanovljeno Konfederacijo, uničilo tudi sporazum v Meech Laku – in sicer, pomanjkanje kulturnega dialoga, to je razumevanja in upoštevanja pričakovanj drugega«. ⁴⁴ Fryjevo pripombo, ki se sicer nanaša na razmerje med prvotno britansko in francosko populacijo, je mogoče razumeti tudi v širšem okviru in potrjuje na začetku navedeni dvom, da prostorska razsežnost večkulturnosti spodbuja le toleranco, ne pa aktivnega dialoga in razumevanja drugega. ⁴⁵ Pomanjkanje aktivnega razumevanja, na katerega namiguje Frye, ni le izvor problematičnih odnosov med angleško in francosko govorečima skupnostma v Kanadi, marveč v enaki meri ali še bolj njunega odnosa do drugih etničnih skupnosti, pri čemer so kot etnični drugi za obe skupnosti sprva nastopali staroselci in šele kasneje vse številčnejše imigrantske skupnosti, ki jih celo zakon o multikulturnosti še vedno poimenuje kot »manjšinske«.

Že William H. New opozarja, da so staroselski miti zgodaj postali del skupne kanadske mitologije in posledično tudi del skupne kanadske kulture. A ob diskurzu, ki je poveličeval kulturo staroselcev, ustvarjal mit »plemenitih divjakov« in si obenem prisvajal njihovo mitologijo, je hkrati obstajal tudi diskurz zlasti francoskih kolonizatorjev, ki je staro-

42 Homi Bhabha, *The location of culture* (London: Routledge, 1994); Homi Bhabha, Culture's in between, v: *Questions of cultural identity*, ur. Paul DuGay in Stuart Hall (London; Thousand Oaks: Sage, 1996), 53–60.

43 Milan V. Dimić, Canadian Literatures of Lesser Diffusion: Observations from a Systemic Standpoint, Text.Serial.Journal, *Canadian Review of Comparative Literature*, 5. julij 2008, 570 isl., <http://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/crcj/article/view/2917/2311>. Milan Dimić pri tem opozarja, da se manjše etnične skupine asimilirajo najkasneje v treh generacijah.

44 Frye v: Kushner, *The living*, 275. Sporazum v Meech Laku (1987), ki je spodbudil tudi navajani Taylorjev članek, je bil v ustavni debati o jezikovnih pravicah še eden od neuspešnih poizkusov posredovanja med francosko in angleško govorečo skupnostjo, katerih neuspeh je kasneje vodil k že drugemu referendumu o kvebeški neodvisnosti.

45 Hinz, *Introduction*, vii–xiii.

14
Oče Jean de Brébeuf. Mučenje očetov de Brébeufa in Lalemanta, ok. 1740. (vir: Library and Archives Canada, www.collectionscanada.gc.ca, v javni lasti).

selce prikazoval kot barbarskega drugega.⁴⁶ V tem okviru je bil dualizem med angleško in francosko govorečo skupnostjo latentno prisoten, a posebej v percepciji anglofone Kanade dolgo časa zamolčevan. Značilna je, denimo, pesnitev E. J. Pratta *Brébeuf and his Brethrens* (izvorno iz leta 1940), v kateri Pratt potlači prisotnost angleško-francoskega konflikta na račun skupnega strahu pred etničnim drugim, ki ga predstavljajo Indijanci.⁴⁷ Toda

46 New, *A History of Canadian*, 1–22.

47 Podrobneje o tem gl. v zadnjem spisu iz pričujoče knjige, v poglavju o E. J. Prattu.

Pratt sledi obrazcu, ki je še značilnejši, saj se zdi, da je prav ta obrazec izvor etničnega (ne)razumevanja v Kanadi. Ob kopičenju podob, ki prikazujejo krutost Indijancev ob mučenju jezuitskih misijonarjev, Pratt etnične drugega pojmuje zlasti kot izraz divje naravne sile in kot utelešenje sovražne narave; pojmuje ga torej kot podaljšek posameznikove teritorialne opredeljenosti.

Tudi prej omenjeni zadržek glede prostorske razsežnosti kanadske večkulturnosti izhaja, kot opozarja Hinzeva, iz splošnih in poenostavljenih predstav o Kanadi kot o razpotegnjenem območju, naseljenem z »vase zaprtimi prebivalci«, ki imajo le malo medkulturnih in medosebnih stikov.⁴⁸ Ta predstava pa se nedvomno napaja iz podobe garnizijske mentalitete, ki jo je Frye predpostavil kot standardni kanadski psihološki in imaginativni odziv. Fryevi opredelitvi standardne kanadske imaginacije je bilo med drugim očitano, da izhaja izključno iz centralistične »anglofone« tradicije in da zato ne omogoča aktivne komunikacije med kanadskimi etničnimi skupnostmi, niti med angleško in francosko govorečo skupnostjo. Pa vendar Norman Ravvin opozarja, da je prav zato Fryeva definicija tipična podstat paradoksalne kanadske multikulturnosti, ki ohranja površinski kontakt z drugim, ne omogoča pa dejanskega medkulturnega oplojevanja.⁴⁹ Kot kažejo težave, na katere opozarjajo Hinzeva, Bissoondath in drugi, ko govorijo o prevladi prostorske razsežnosti kanadske večkulturnosti, še bolj pa pravkar omenjeni literarni primeri, je del takšne »garnizijske« obkoljenosti in ranljivosti, ki (lahko) zbuja občutek ogroženosti, tudi etnični drugi. Zato je tudi etnične skupnosti – celo v sodobni praksi večkulturnosti – nemalokrat mogoče razumeti kot »pomnožene garnizije«: soobstajajoče, izločene skupine, katerih pripadniki ostajajo zaprti v lastno skupnost, brez aktivne medkulturne komunikacije.⁵⁰

Dovolj tipična je s tega vidika literarna obravnava etničnega drugega v motivu staroselcev, ki so bili – kot bomo videli pri Prattu in kot nakazujejo že dnevnikarji prvotnih raziskovalcev kanadskega ozemlja – od samega začetka razumljeni kot podaljšek divje in sovražne narave.⁵¹ Obravnava drugega je v primeru staroselcev potemtakem izhajala iz raz-

48 Hinz, *Introduction*, ix.

49 Norman Ravvin, *Foundational Myths of Multiculturalism and Strategies of Canon Formation*, *Mosaic* 29, št. 3 (1996), 123.

50 Podrobneje o garnizijski mentaliteti gl. na str. 69–72.

51 Atwood, *Survival*, 91–102; Terry Goldie, *Semiotic Control: Native Peoples in Canadian Literature in English*, v: *Studies on Canadian literature: introductory and critical essays*, ur. Arnold Davidson (New York: Modern Language Association of America, 1990), 112–115.

meroma standardnega občutka posameznikove teritorialne opredeljenosti. V starejši kanadski literaturi je bila tudi sicer vloga drugega dosledno pripisana naravi in njenim širnim območjem, pri tem pa je bila narava običajno prikazana kot hladna, agresivna, zlovešča in celo sovražna;⁵² izjeme so bile vse do petdesetih let 20. stoletja redke. Podoba etničnega drugega, zlasti v obravnavi staroselcev, je bila vendarle nekoliko ambivalentnejša, saj je bila že v dnevnikih prvotnih raziskovalcev postavljena v okvir dvojnosti plemeniti divjak/barbar. Kako je ta dvojnost prisotna v razmeroma kratkem intervalu istega obdobja, lahko vidimo ob primeru dveh novoromantičnih sodobnikov, pesnikov Archibalda Lampmana (1861–1899) in Duncana C. Scotta (1862–1947). Medtem ko je pri slednjem indijanska motivika prikazana na videz s simpatijami, v nekaterih pesmih celo z eroticizmom, usmerjenim k bolj ali manj naravnemu indijanskemu dekletu (na primer v pesmi *Mešanika*, obj. leta 1906), je v Lampmanovi *At the Long Sault* (1866, obj. 1943) reprezentacija povsem nasprotna. V delu, ki opisuje obrambo Montréal pred Irokezi so napadalci predstavljeni izključno kot barbarski drugi. V obeh primerih gre kajpak za dve, čeravno nasprotni si stereotipni predstavi o etničnem drugem in potemtakem za »gadamerjansko« naivno prilagoditev.

Kot opozarja Terry Goldie, je »jaz« v besedilih belopolnih avtorjev /postopoma/ vključeval drugačnost indijanskega »drugega« v lastni pogled in obenem reprezentiral »družbenozgodovinski« pogled drugega.⁵³ Toda proces spremembe v prikazovanju staroselcev se je izraziteje pokazal šele v šestdesetih letih 20. stoletja, tik pred vznikom političnega diskurza o večkulturnosti,⁵⁴ v delih avtorjev, kot so John Newlove, Margaret Atwood ali Leonard Cohen. Če vzamemo samo en primer: tudi Cohen v romanu *Beautiful Losers* uporabi motiv erotizacije Indijanke,⁵⁵ a ne več v okviru dualizma plemenit(a) divjak(inja)/divji barbar, ki ga Goldie zaznava v prejšnjih kanadskih prikazih. Erotiziranje indijanske svetnice Catherine Tekakwitha je pri Cohenu prek pripovedovalca kontrastirano z judovsko perspektivo, ki je (bila) v Kanadi prav tako razumljena kot ena od najpogostejših perspektiv etničnega drugega. To pa, v povezavi s sugeriranim konfliktom angleško in francosko govoreče skupnosti v

52 Tovrstno podobo narave so zaznavali zlasti, a ne izključno tematologi, prim. Atwood, *Survival*, 45–86; New, *A History of Canadian*.

53 Goldie, *Semiotic*, 117.

54 Prelomnica v političnem diskurzu je bil govor takratnega premierja Pierra Eliotta Trudeauja 8. oktobra 1971 v parlamentu, s katerim je naznanil začetek uradne politike večkulturnosti v okviru enotne dvojezične države.

55 Leonard Cohen, *Beautiful losers* (Toronto: McClelland and Stewart, 1966).

Quebecu, prikazu etničnega drugega seveda daje drugačen okvir kot tradicionalnejši dualizem med idealiziranim drugim in strašljivim, barbar-skim drugim. Šele v tem okviru, kjer se sekajo različne etnične perspektive, pa tudi različni kronotopi (zlasti na relaciji med sodobnim, urbanim Montrealom in preteklim nomadskim prostorom Indijancev), je torej lahko postal viden – in ne zamolčan – tudi angleško-francoski konflikt.

Vloga staroselcev v kanadski literaturi se je potemtakem spreminjala tako, da so bili čedalje redkeje razumljeni zgolj kot podaljšek narave, dokler etnični drugi dokončno ni postal tisto, kar je bila prej narava – prostor soočenja z drugačnostjo tujega. Etnični drugi v sodobni kanadski literaturi sicer ni več reprezentiran izključno z Indijanci ali Inuiti, marveč je še pogostejše kot s staroselci povezan z imigrantskimi skupnostmi (denimo pri Michaelu Ondaatjeju). Vendar je v tem končnem rezultatu razvoja vseeno zadosti jasno razvidna vzporednost med idejo garnizijske mentalitete, povezane s tujostjo teritorija (narave), in sodobno, na teritorialni razsežnosti utemeljeno večkulturno družbo, ki tudi etničnega drugega razume kot potencialno grozečo tujost drug(a)čnega. Vloga etničnega drugega se je torej razširila z obravnave staroselcev na vse »manjšinske« skupnosti – in kot kažejo sodobnejše literarne reprezentacije, na primer že omenjeni Richlerjev roman *Barnejeva verzija*, se v to dinamiko vpisujeta tudi obe »večinski« skupnosti, ki zlasti v Quebecu druga drugo še vedno in vse odkriteje razumeta kot etničnega drugega.

A prav koncept »garnizijske mentalitete« – se zdi – še vedno ohranja problematična razmerja tako med njima kot na sploh v odnosih med različnimi v Kanadi živečimi etničnimi skupinami. Te reprezentacije pa so tako kot vsakdanja praksa izrazito raznolike in tudi same prikazujejo – kot se je izrazil Padolsky – »dinamično in konfliktno naravo« kanadske večkulturnosti.⁵⁶

Zapis Janka Kosa v *Slovenski duhovni zgodovini* o narodu kot diferencirani in heterogeni tvorbi, ki se členi na različne sloje in druge socialne plasti, ne spominja le na Bourdieujevo opredelitev jezikovnega ali literarnega trga, ampak kaže tudi podobnosti s Hallovo definicijo osmišljanja družbe kot množice načinov življenja, ki so kljub notranji diferenciaciji strukturirani v enotnih predstavah navzven.¹ Opo-
menjanje v družbi naj bi se strukturiralo v zamenljivo in relativno stabilno organizacijo smislov in udejanjalo v odvisnosti od tistih osrednjih označevalcev, ki jih Cornelius Castoriadis imenuje centralni imaginarni smisli in ki po njegovem mnenju zlepljajo družbeno skupnost in omogočajo posamezniku, da s tem, ko jih privzema, vstopa v socialne vloge in v mreži družbenih odnosov sprejema različne identifikacije.² Če na eni strani homogenizacija poteka v šolskem sistemu, s pomočjo medijev, kanonizacijskih procesov ipd., na drugi strani privzema obliko interpretacije in strukturo mita,³ ki se po mnenju Northropa Fryja napa-
ja iz posamičnih šablon in množičnih odzivov na družbene položaje,⁴ lahko pa bi jim rekli tudi repertoarni odzivi ali množične vloge, saj v skladu s teorijo ideologije identifikacija, tako kot ideologija, pomeni po-

1 Janko Kos, *Duhovna zgodovina Slovencev* (V Ljubljani: Slovenska matica, 1996), 16; Paul Du Gay in Stuart Hall, *Doing cultural studies: the story of the Sony Walkman* (London: Sage; The Open University, 1997), 3, 12.

2 Cornelius Castoriadis, *Imaginary Institution of Society* (Cambridge: Polity Press, 1997).

3 Paul Ricoeur, *Sé come un altro*, Reprint. (Milano: Jaca Book, 2002), 202; Northrop Frye, *Anatomy of Criticism* (Princeton: Princeton University Press, 1957), 162.

4 Northrop Frye, *The Stubborn Structure* (London: Methuen, 1974), 7, 20.

drejanje, a tudi proces usposabljanja za izvajanje določenega repertoarja vlog v družbi⁵ – ali sotvorbo teh vlog, skozi katere se materializirajo imaginarni smisli.

Predlaganih možnosti, kakšen naj bi bil slovenski utemeljitveni mit, doslej ni bilo malo; med značilnejše sodijo Vidmarjeve označbe v *Kulturnem problemu Slovenstva* o »liričnem« slovenskem narodu, »organu za kulturo«; ali nekatere novejšje opredelitve, ki kot bistvo slovenstva označujejo ideologijo predmodernega »bratstva« ali »konvertitstvo«.⁶ Vendar je v teh in podobnih zaznamkih mogoče prepoznati kvečjemu posamične konvencionalne, repertoarne ali množične odzive; obenem pa ima z množičnimi odzivi slovenska nacionalna narativa vendarle neko posebno težavo. Nada Zgonik, izhajajoč iz preučevanja likovne umetnosti, pomenljivo ugotavlja, da Slovenci nimamo zgodovinskih junakov ali motivov, ki bi se naslanjali na vredne dogodke iz »zmagovite zgodovine«. Temu se še najbolj približata ustoličevanje karantanskih knezov in zmaga v bitki pri Sisku; med junaki pa so z izjemo Gubca narodne figure bolj kot ne povezane z ljudsko kulturo.⁷

V literarni praksi bi bilo mogoče pokazati tudi primere zgodovinskega impulza. Med pesniškimi besedili je najizrazitejši primer Prešernov *Krst pri Savici*, ki snovno posega k eminentno zgodovinskemu motivu, vendar ga Prešeren značilno obda s psevdozgodovinsko snovjo, ki je »prav tako malo zgodovinska kot Valvasorjeve zgodbe o Avreliju in Drogu«,⁸ zato tudi Črtomirja prikazuje kot psevdozgodovinskega junaka. Še posebej je to izrazito, ker Črtomir v večjem delu pesnitve ni epski junak, delujoč v okviru javnosti, temveč je, kot poudarja Kos, s svojo osebnostjo bliže romanesknemu prostoru zasebnosti. Na podobno genološko dvoumnost, ki je bila očitna zaradi pričakovanj po stvaritvi nacionalnega epa, opozarja Marko Juvan.⁹ Črtomirja tako ni mogoče enostavno uporabiti kot temeljne figure nacionalne zgodovinske narative in zato ne čudijo dvoumna mnenja slovenske literarne zgodovine v zvezi s *Krstom* in njegovim junakom. Tako sta vsaj Ivan Prijatelj in Fran Petre Prešernovi obravnavi odrekla občo zgodovinsko veljavnost in v njej pouda-

5 Göran Therborn, *Ideologija moči in moč ideologije* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1987), 37.

6 Alenka Goljevšček, Arhaičnost: civilnost, *Nova revija* 8, št. 57 (1987), 119–129; Dimitrij Rupel, Odgovor na slovensko narodno vprašanje, *Nova revija* 8, št. 57 (1987), 57–73.

7 Nadja Zgonik, *Podobe slovenstva* (Ljubljana: Nova revija, 2002), 118–127.

8 Janko Kos, *Primerjalna zgodovina slovenske literature*, 2. izd. (Ljubljana: Mladinska Knjiga, 2001), 10.

9 Marko Juvan, *Imaginarij Kersta v slovenski literaturi: medbesedilnost recepcije* (Ljubljana: Revija Literatura, 1990), 104.

mila osebni pesimizem, ne pa domoljubne funkcije,¹⁰ ki jo je literarna zgodovina sicer izpostavljala pogosteje. Na podobno dvoumnost v obravnavi zgodovinskega opozarja Miran Hladnik v zvezi s trivialnim zgodovinskim romanom in povestjo, ki ju upravičeno označi kot nemara najpomembnejša žanra nacionalne interpelacije v literaturi.¹¹ Hladnik opozarja, da so njuno narodnosposodbudno funkcijo – ob Mohorjevi družbi, ki je zgodovinsko povest celo posebej spodbujala – poudarjali tudi literarni kritiki, pa vendar je prav literarna kritika zgodovinski roman vrednotila dvoumno, saj je na račun nacionalnosposodbudne funkcije nevtralizirala njegovo dejansko zgodovinskost. Tako Hladnik obenem opozori na problematičnost zgodovinske motivike, in sicer prav na pomanjkanje izpričanih zgodovinskih osebnosti, pa tudi dogodkov, na katerega je opozarjal že Prešeren, češ da »imamo na razpolago le turške navale, reformacijske nemire, francosko okupacijo in kmečke upore«. ¹² A čeravno je v slovenski literaturi obstajal tudi zagon k zgodovinskim snovem, se je mogoče strinjati s tezo, na katero namiguje Zgonikova: da je bila zgodovinskost pojmovana dvoumno ter da je v tej situaciji ikonografsko zatekanje k rodnosti narave, ki ga Zgonikova opaža v upodabljajočih umetnostih, prevladalo, kar kaže na pasivnost, zlasti na politično pasivnost narodnega telesa.

Ker menim, da je ta odziv bistveno soobilikoval nacionalne osmišljitvene mehanizme, se je smiselno ustaviti ob njem. Vzroke zanj bi, na prvi pogled nekoliko naivno, lahko pojasnilo dejstvo, da slovensko ozemlje leži na geostrateško preprišnem območju. Že v starejši kameni dobi je na zdajšnjem slovenskem ozemlju potekala meja vplivnih območij vzhodnega in zahodnega tipa t. i. aurignaške kulture, podobno mešanico kultur, naselitev in vplivov pa je mogoče zaznati tudi kasneje.¹³ Zaradi prevlade raznolikih kultur in političnih tvorb bi bilo identifikacijo s prostorom mogoče dojeti kot najtrdnejšo točko identifikacije in tako jo razume, denimo, Jan Makarovič, ki še posebej opozarja na premestitev vpliv-

10 Miran Hladnik, Slovenska diskusija o zgodovinski povesti in zgodovinskem romanu, *Slavistična revija* 44, št. 2 (1996), 206 isl.

11 Razlog za izpostavljeno narodno spodbujevalnost je seveda v tem, da trivialni žanri že sami po sebi računajo na enoznačno branje, ki apelira na tisto, kar je bralcu znanega, in zanemarija estetsko dinamičnost nasprotij.

12 Hladnik, *Slovenska diskusija*, 205.

13 Bogo Grafenauer, *Zgodovina slovenskega naroda, 1: od naselitve do uveljavljenja frankovskega reda (z uvodnim pregledom zgodovine slovenskega ozemlja do naselitve alpskih Slovanov)*, 2. izd. (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1964), 66, 80–83, 95–96.

nih območij ob priseljevanju Slovanov.¹⁴ Ob priselitvi Slovanov o enotni etnični zavesti prišlekov ni mogoče govoriti že zato, ker so po najverjetnejši tezi ozemlje poselili v dveh valovih, sprva v okviru zahodno-slovanskega in nato v okviru jugovzhodnega naselitvenega toka; ni torej presenetljivo, da sta prva država in skupnost Vzhodnoalpskih Slovanov za sebe prevzeli teritorialno (in neslovansko) ime – po Krnskem gradu.¹⁵ Bistvene za mehanizme identifikacije pa so bile tudi kasnejše razločitve od Južnih Slovanov – to zvezo je pretrgala povezava Karantancev v Samovo plemensko zvezo – in nato še od Zahodnih Slovanov, najkasneje ob madžarskem vpadu v 10. stoletju in ob propadu ciril-metodovega misijona, kar je slovensko območje dokončno povežalo z jurisdikcijo zahodnih cerkveno-kulturnih središč. Na drugi strani je germanska pokoritev Karantanije razvoj ozemlja obrnila v precej drugačno smer v primerjavi z ostalimi Južnimi Slovani, in sicer vsaj sprva zaradi specifike pokristjanjevanja. Ozemlje je, potem ko je bila na njem porušena antična krščanska tradicija, v nasprotju z večino okoliškega prostora, hitro dosegla ponovna kristjanizacija. Ne le, da se je preko kristjanizacije ohranjal resda majhen vpliv predslovanskega prebivalstva, predvsem je Cerkev skupaj z versko dejavnostjo na dežele prenašala zahodne fevdalne modele družbene organizacije in slovenska ozemlja na družbenem, gospodarskem in kulturnem področju obenem povezovala z germansko družbo in kulturo.¹⁶ Za ozemlja Vzhodnoalpskih Slovanov je bilo potemtakem značilno, da so Slovani v prostoru prevladali jezikovno-etnično, medtem ko je bila njihova kultura skoraj v celoti »splošno evropska«, prevzeta z germanskega severa ter od avtohtonih plemen, hkrati pa v veliki meri ločena od preostalih slovanskih, zlasti južnoslovanskih skupin.

V tem zgodnjem položaju razcepljenosti na več kulturnih obrazcev je mogoče videti sled dvojnosti, ki je zaznamovala slovensko kulturno identifikacijo vse do 20. stoletja. Pri tem je seveda potrebno upoštevati dejstvo, da identifikacija z genetskim slovanstvom že pomeni kulturno identifikacijo, ki pa ni mogla biti enoznačna. Že Linhart je v svoji *Versuch eine Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der Südslaven Österreichs* (1788–1791) slovenski narod postavil v okvir južnoslovanskih ljudstev znotraj avstrijske monarhije, ni pa izrazil jasnega

14 Jan Makarovič, *Od Črne boginje do Sina božjega: slovensko ozemlje kot sotočje verskih tokov* (Ljubljana: Fakulteta za družbene vede; Dipartimento di linguistica Università degli studi di Pisa, 1998), 16, 77 isl.

15 Bogo Grafenauer, *Karantanija: izbrane razprave in članki* (Ljubljana: Slovenska matica, 2000), 9–18, 102–104, 115.

16 Isto, 197, 224–225, 266.

razmerja med slovenskim ljudstvom in skupnim slovanskim deblom.¹⁷ Ta položaj se je zrcalil tudi v literaturi, na eni strani v Vrazovem ilirizmu in na drugi strani v Prešernovem zagovarjanju avtonomnosti slovenskega jezika. Obe ekstremni identifikacijski različici sta prav tako dobili srednjo pot – in sicer v zgodovinski verzni povesti *Sedem sinov* Jožefa Žemlje, ki polemizira tako z Vrazovo idejo o zlivanju slovanskih jezikov kot s Prešernovim nezaupanjem do slovanskega združevanja.¹⁸ Nesamoumevnost popolne kulturne identifikacije s slovanstvom se je najizraziteje pokazala ob razpadu avstro-ogrske monarhije, ko kljub načrtom o povezovanju z drugimi Slovani – bodisi v obliki (novo)ilirizma, panslavizma ali jugoslovanstva – še ni bilo dokončno jasno, ali naj bi šlo za izključno politično ali tudi za kulturno povezovanje. Zgovoren primer je bilo dogajanje okoli Vedine ankete, ko se je ob vprašanju, ali bi bili v slovenskem kulturnem prostoru sprejemljiva zlitje slovenskega z jugoslovanskim jezikom ali omejitve rabe slovenščine, del inteligence – Hribar, Miličinski, Ilešič, Vošnjak – sicer izrekel pritrdilno, večji del pa je to možnost vendarle ostro zavračal.¹⁹

Čeprav je dvojnost kulturnih obrazcev mogoče opredeliti kot enega najpomembnejših množičnih odzivov v tvorbi nacionalne narative, bi jo bilo seveda enostransko razlagati le v odnosu do slovanstva in jo pripisovati premestitvi vplivov, ki so jih spodbudila slovanska preseljevanja. Upoštevati je treba, da so nacionalne identifikacije zlasti proizvod meščanskega sloja,²⁰ povezanega z razsvetljsko empiristično mislijo.²¹ Slovensko razsvetljenstvo pa so ob (spricho protireformacije) težavni integraciji Prekmurja v identifikacijski diskurz zaznamovale vsaj tri značilnosti, ki so oteževale identifikacijske mehanizme. Na prvem mestu sta bili že prej prisotni geografska in politična razdrobljenost ozemlja. Ti dve sicer nista bili neznačilni za druge evropske dežele, a Bogo Grafenauer zapaža, da sta bili geografska razdrobljenost in fizična nepovezanost zlasti pred letom 1848 na slovenskem ozemlju izrazitejši in sta bili zato toliko bi-

17 Fran Zwitter, *O slovenskem narodnem vprašanju* (Ljubljana: Slovenska matica, 1990), 69–71, 89–92, 116; prim. Kos, *Dubovna zgodovina*, 71–72.

18 Hladnik, *Slovenska diskusija*, 200–201.

19 Janez Rotar, *Slovenščina in slovenstvo: pojavi, izkušnje, pogledi* (Maribor: Obzorja, 1996), 41–79; Janko Prunk, *Slovenski narodni vzpon: narodna politika, 1768–1992* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992), 162 isl.

20 Benedict Anderson, *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma* (Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost, 1998), 16–20, 47–57, 75 isl.

21 Kos, *Primerjalna zgodovina*, 62–63, 69–70.

stvenjši zavori pri združevanju enotne nacionalne narative.²² Kot opozarja Grafenauer, je bila iz njiju izhajajoča premočna pokrajinska zavest povezana tako z neenotnim pojmovanjem naroda kakor predvsem z neenotno, specifično predstavo o jeziku, katere izvor lahko iščemo neposredno v delovanju slovenskih protestantov.

Na enotenje jezika pri protestantskih piscih niso vplivali le Trubarjeva *Abecednik* in *Katekizem* ter Dalmatinov prevod *Biblije*, temveč enako ali celo močnejše Bohoričeva prva slovnica in njegov latinsko-nemško-slovenski slovar, ki ju Peter Herrity šteje za prvi poizkus kodifikacije slovenskega jezika in v skladu s Trubarjevo prakso tudi za poizkus poenotenja jezika z združevanjem narečnih govorov.²³ Čeprav Herrity zaradi tega meni, da je Bohorič prehiteval reformacijo, je slednji vendarle ostal zapleten v osnovni problem protestantizma, in sicer, da je pomen jezika omejeval na družbeno-versko koristnost, ki ji nacionalna misel ni bila v ospredju. Tudi iz Trubarjevega delovanja je po mnenju Janeza Rotarja razvidno, da so protestanti sledili Pavlovi evangeljski doktrini o ljudskih jezikih in so uvajanje jezika razumeli pretežno, če že ne izključno v luči versko-prosvetljiteljske dejavnosti.²⁴ To je še posebej razvidno iz dejstva, da je bila kljub vpeljavi slovenščine v osnovne šole v t. i. poklicnih šolah kot učni jezik predvidena latinščina, v deželnih šolah v Ljubljani in Celovcu pa nemščina.²⁵ Zahtevnejše srednje šolstvo torej ni temeljilo na izrazitejši slovenski jezikovni zavesti, podobno dvojnost pa je kasneje ohranjala in še zaostrovala šolska reforma, zlasti odredba, ki je leta 1774 načelno uvedla splošno osnovnošolsko obvezo, saj je bila slovenščina kot učni jezik po večini priznana le v prvi dveh razredih trivialk ali kot priprava na nemški jezik oziroma na latinščino.²⁶ Praktični učni jezik je pri tem ostajal pokrajinsko zaznamovan ali – kot v delovanju Blaža Kumer-

22 Bogo Grafenauer, Slovenski zgodovinski prostor in država, *Nova revija* 12, št. 134/135 (1993), 693–713.

23 Peter Herrity, Konstituiranje slovenskega knjižnega jezika: vloga zgodovine in lingvistike, v: *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*, ur. Ada Vidovič Muha, Obdobja 20 (Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003), 531–539.

24 Janez Rotar, Skrb Primoža Trubarja za avtonomnost slovenskega knjižnega jezika v luči pisem apostola Pavla, v: *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*, ur. Ada Vidovič Muha, Obdobja 20 (Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003), 513 isl.; prim. Boris Paternu, *Pogledi na slovensko književnost: študije in razprave, 1-2* (Ljubljana: Partizanska knjiga, 1974), 49; Boris Paternu, *Obdobja in slogi v slovenski književnosti: študije* (Ljubljana: Zal. Mladinska knjiga, 1989), 10 isl.

25 Vlado Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem 1, Od naselitve do 1805* (Ljubljana: Delavska enotnost, 1988), 44–82.

26 Vlado Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem 2, 1805–1848* (Ljubljana: Delavska enotnost, 1988), 38.

deja in zgodnjega Japlja – neopredeljen.²⁷ Razsvetljenci so sicer uvide-li potrebo po enotnejšem jeziku, a so, kot ugotavlja Herrity, ostali ujeti v paradoks. Pohlinaova *Kraynska gramatika* kot njihov najpomembnejši izraz je tako, neupoštevajoč protestantsko tradicijo, zagovarjala rabo govornega jezika ozkega področja – kranjskega jezika ljubljanskega središča –, s tem pa je v resnici delovala razdruževalno.²⁸ Marko Juvan ob enem opozarja, da od Marka Pohlina naprej nihče od Slovencev, vključno z narodnimi preroditelji, ni sovražno nastopal proti prevladi nemščine kljub zavzemanju za javno veljavo in simbolno pomembnost slovenskega oziroma kranjskega knjižnega jezika, ker je »etnična razslojitev privilegirala posameznike in skupine, ki so obvladali nemščino«.²⁹

Močna pokrajinska in šibka nacionalna zavest sta potemtakem izhajali pretežno iz namembnosti jezika za rabo med preprostim prebivalstvom, kar nas morebiti najznačilneje opozarja na nerazvit meščanski sloj kot drugo, najpomembnejšo značilnost, ki je v razsvetljenstvu oteževala skupno identifikacijsko narativo. Poleg Kosa že Dušan Pirjevec in Boris Paternu opozarjata, da je bilo slovensko meščanstvo v času razsvetljenstva komajda obstoječe.³⁰ Ferdo Gestrin in Vasilij Melik navajata, da so se slovenski obrtniški, nižjemeščanski in meščanski sloj pričeli razširjati šele po marčni revoluciji, in še takrat je bila rast slovenskega deleža med meščanstvom postopna. Zlasti med veliko buržoazijo je bil delež slovenskega prebivalstva majhen.³¹ Kljub temu, da so Ilirske province nakazale možnost, da bi slovensko prebivalstvo lahko živelo v nerazdeljeni politično-državni tvorbi, kar bi lahko poenotilo razcepljene pokrajinske zavesti, v tem času ni obstajala baza meščanstva, na katero bi bilo mogoče cepiti nacionalno identifikacijo. Celo za intelektualno bazo je mogoče reči, da je v veliki meri nastala šele ob ali kot posledica ugodnejše obravnave slovenskega jezika v šolskem sistemu Ilirskih provinc³² – in zato tudi nejasno opredelitev slovenskega naroda, ki sem jo omenil v zvezi z Linhartom, lahko povezujemo z nerazvitim meščanstvom. Večinsko nemško meščanstvo, živeče na današnjem slovenskem ozemlju, je

27 Zwitter, *O slovenskem*, 116–117.

28 Herrity, *Konstruiranje*, 534–535.

29 Marko Juvan, *Vezi besedila: studije o slovenski književnosti in medbesedilnosti* (Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2000), 138.

30 Dušan Pirjevec, *Vprašanje o poeziji, Vprašanje naroda* (Maribor: Obzorja, 1978); Paternu, *Obdobja in slogi*, 38.

31 Ferdo Gestrin in Vasilij Melik, *Slovenska zgodovina: od konca osemnajstega stoletja do 1918* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1966), 154–163.

32 Vasilij Melik, Ilirske province v slovenski zgodovini, *Zgodovinski časopis* (1986), 423–429; Zwitter, *O slovenskem*.

nasproti vznikajoči slovenski identifikaciji postavljalo agresivni, konkurenčni avstro-nemški diskurz, ki je deloval kot tretja ovira slovenski nacionalni narativi.

Diskurza obeh konkurenčnih nacionalnih identifikacij sta soobstajala bodisi v prikritem bodisi v odkritem konfliktu, v katerem so bili mehanizmi interpelacije večinoma rezervirani za avstrijsko-nemško podrejanje, še posebej na področju šolstva in ob jezikovnih pritiskih zlasti z nemško usmerjenim poučevanjem zgodovine ter zemljepisa.³³ Tudi Juvan opozarja, da je nemščina zasedala reprezentativne komunikacijske položaje, ne le v šolstvu, temveč tudi v administraciji, sodstvu, znanosti in umetnosti, in da je prav avtonomizacija slovenske identifikacije, tako na ravni znanstvene sfere, šolstva in literature kot v širših krogih prebivalstva, v 60. in 70. letih 19. stoletja še okrepila hegemonski pritisk nemške narodne ideologije.³⁴ Konflikt z avstro-nemškim diskurzom je bil tako temelj občutka ogroženosti, ki je postal eden najpogosteje omenjenih množičnih odzivov v slovenski literarni in kulturni zgodovini, pri tem pa ga, razumljivo, najpogosteje omenjajo v povezavi z jezikom,³⁵ kar, med drugim, ugotavlja Paternu v svojem tipološkem pregledu književnosti, ko v zvezi z ogroženostjo sklepa na odzivnost, ki jo strne v prešernovsko dvojico »up in strah«, upor in resignacija, elegizem.³⁶ Paternujeva dvojica drži le deloma. Slovensko uporništvo je, kot ugotavlja že sam, z redkimi izjemami neradikalno, manj politično kot kulturno. To pa se sklada z imaginarijem ogroženosti, kajti kulturni upor, ki ni politični upor, je dejansko blizu resignaciji, izhaja iz razcepljenosti na različne kulturne obrazce, ki ne more zbujati odpora navzven, zbuja pa pasivnost, ki se navzven izrazi kot lirizem, elegizem, resignacija ali zatekanje k zemlji, kakor namiguje Zgonikova.

Kako pomemben je diskurz nemoči, najočitneje kažejo interpretacije karantanske države, predvsem pa mesto, ki ga ima v nacionalnem diskurzu ponovno pokristjanjevanje. Na imaginarij pokristjanjevanja je seveda v nemajhni meri vplival Prešernov *Krst*. Oton Župančič je Črtomirja prvi tolmačil kot posebljenje pasivnega, hlapčevskega značaja slovenstva, kar naj bi bilo po Erwinu Köstlerju povezano prav s paternuje-

33 Schmidt, *Zgodovina šolstva* 1, 44–82, 100–140; Schmidt, *Zgodovina šolstva* 2, 1–45.

34 Juvan, *Vezi besedila*, 137–139, 141–142.

35 Alenka Jensterle-Doležal, Ontološka razsežnost slovenskega jezika, v: *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*, ur. Ada Vidovič Muha, Obdobja 20, 2003, 27–28; Aleš Debeljak, *Individualizem in literarne metafore naroda* (Maribor: Obzorja, 1998).

36 Paternu, *Pogledi na slovensko književnost*, 74.

vsko upornostjo oziroma prilagodljivostjo.³⁷ Tudi Juvan opozarja, da je Prešeren v Krstu formuliral za narod tipično, konstitutivno vprašanje, in sicer v obliki prelomnega dogodka, ki mu je pomenil začetek tisočletne slovenske podrejenosti.³⁸ *Krst* je dejansko uveljavil narativo nasilnega pokristjanjevanja, čeprav to tolmačenje zgodovinsko ne drži povsem, saj je za irske misijone veljalo, da je bilo njihovo delovanje razmeroma blago. Prav tako naj bi bilo pokristjanjenje povezano s politično podreditvijo in z izgubo samostojnosti, zlasti slednje je Prešeren lahko prevzel iz Linhartove *Zgodovine*, ki je bila eden izmed virov njegove pesnitve. Zanimivo je, da je v ospredju slovenskega imaginarija vojaška podrejenost Karantancev, ne pa vojaška moč, ki jo izkazujejo njihovi pohodi, in zlasti prvotno zavezništvo z Bavarci v boju proti Frankom. Ta značilnost je povezana z dejstvom, da sta med 16. in 18. stoletjem na danes slovenskih ozemljih obstajali dve konceptiji povezav ljudstev: teritorialna, ki ji je v glavnem sledil Valvasor, in jezikovno-kulturna, ki pa se ni mogla opreti na bližnjo politično zgodovino, zato se je oprla na imaginarij Karantanije kot prve skupne jezikovno-kulturne in politične tvorbe. Na karantanski imaginarij sta se, sledeč Marku Hansizu, oprla zlasti Linhart in za njim Prešeren.³⁹ Ker pa je bil imaginarij Karantanije, kot trdi Grafenauer, tudi nadomestilo za historično pravo drugih narodov, je morala v njem prevladati podoba nasilne podreditve, saj je le ta v imaginariju opravičevala nekdanjo karantansko veličino, obenem pa delovala tudi kot historična legitimacija morebitne politične skupnosti.

Prešeren je v povezavi s pokristjanjevanjem kot enega izmed imaginarnih smislov izpostavil še eno pomenljivo značilnost. Izguba samostojnosti je v *Krstu* utemeljena ne le v vojaški nadmoči, ampak je tudi posledica razcepa družbenega telesa, katerega močnejši del nastopi kot podaljšek nove državne politike. Juvanovo tolmačenje potrjuje tezo, da je ta razcep vpisan v osrčje »etnične idenitete«, kot nazorski razcep, zaradi katerega Slovenci »uničijo sami sebe že v Uvodu«. ⁴⁰ Vendar ne gre le za nazorski razcep. V *Krstu* se zrcali fundamentalna dvojnost kulturnih obrazcev, za katero tudi Prešeren sugerira, da je bila prisotna že v zgodnjem obdobju zgodovine slovenskega ozemlja in se v pesnitvi pojavi kot

37 Erwin Köstler, Prešernov Krst in Máčov Máj: podobnosti in različnosti v recepciji dveh, nacionalnih epov, v: *Romantična pesnitev: ob 200. obletnici rojstva Franceta Prešerna*, ur. Marko Juvan, Obdobja 19 (Ljubljana, 2002), 329–330.

38 Juvan, *Imaginarij Kersta*, 99.

39 Grafenauer, *Karantanija*, 194–209, 269–272.

40 Marko Juvan, Modernost Krsta pri Savici?, v: *Romantična pesnitev: ob 200. obletnici rojstva Franceta Prešerna*, ur. Marko Juvan, Obdobja 19 (Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2002), 356.

del imaginarija, in sicer v podobi razcepljenega narodno-družbenega telesa, ki je povezana z občutkom narodove ogroženosti. Nemoč navzven se pokaže zaradi pomanjkanja enoznačne, narod potrjujoče zgodovinske identifikacije; ta pa ni toliko posledica večznačnosti kulturnih obrazcev kolikor njihove nepopolne diferenciranosti in nekonsistence.

Kosovo poudarjanje naroda kot notranje diferencirane tvorbe in Bourdieujeva ideja trga, na katerem polno diferencirane različice kulturnih vzorcev tekmujejo v medsebojnih kulturnih bojih in obenem ohranjajo interes za ohranjanje trga, v okviru naroda zajemata ne le diferenciranost družbenorazrednih, marveč tudi idejnih in intelektualnih položajev. Vse to pa je bilo v slovenskem prostoru dolgo problematično. Kos tako ne poudarja le pomanjkljive diferenciacije družbenih slojev, temveč dvomi nasploh v diferenciacijo slovenskega razsvetljenstva, katerega književne predstavnike z delno izjemo Vodnika in Linhartarja prištevava k baročni literaturi.⁴¹ Toda nerazvito meščanstvo in inteligenca sta bila lahko le delni razlog za nediferenciranost. Drugi razlog je mogoče videti v janzenizmu. Janzenizem je že za časa protireformacije v slovensko katolištvo vnašal netradicionalne kulturne vrednote, najznačilneje nemški »protestantski« tip avtoritarne družine,⁴² s tem pa zametke različnih, čeravno nerazločenih družbenih in verskih identifikacijskih različic. Poleg tega je, cepljen na utilitarizem, s svojim avtoritativnim nastopom preprečil pravi razmah svobodomiselstva in namesto tega ohranjal latentno diferenciranost družbenih identifikacijskih razlik;⁴³ s tem je preprečil, da bi se različne identifikacijske različice na skupnem trgu plodneje spopadle oziroma med seboj vzpostavile dialog.

Šlo je še vedno predvsem za razliko med radikalno slovansko (različice ilirizma, političnega panslavizma) in radikalno »evropsko« identifikacijo (avstrijski legitimizem), znotraj katere so se cepile še katoliška, reformacijska in protireformacijska, deloma pa tudi že svobodomiselna ali celo ateistična identifikacija. Kako zelo je bila zaradi tega otežena formulacija identifikacijskih različic in nazorskih smeri še v 19. stoletju, je možno ilustrirati ob primeru slogaštev, političnega, pa tudi kulturnega, udejanjenega v Bleiweisovih *Kmetijskih in rokodelskih novicah* (1843–1902).

V ideološki sferi je vzdušje neradikalnosti sooblikovalo dejstvo, da sta bili obe prevladujoči skupini inteligence, duhovniška in učiteljska,

41 Kos, *Primerjalna zgodovina*, 8–53.

42 Makarovič, *Od Črne boginje*, 99 isl.

43 Kos, *Duhovna zgodovina*, 119.

utemeljeni v preprostem ljudstvu,⁴⁴ kar je ob stanovski enoličnosti poglavitno sooblikovalo vzdušje svetovnonazorske neradikalnosti. Program Zedinjena Slovenija, denimo, ni vključeval kmečkega ljudstva, ker ni zadeval vprašanja zemljiške odveze, na drugi strani pa tudi ne velikega dela meščanstva, obrtnikov in trgovcev,⁴⁵ tako da je do vsaj nekoliko okrepljene zavesti o narodni identiteti v teh slojih prišlo šele z nacionalno diferenciacijo mest in trgov po letu 1860.⁴⁶ Vse to je na eni strani povzročilo prevlado avstrijskega legitimizma in onemogočalo zagon k svobodomiselnim idejam, a je prav tako zavrlo preobražanje konzervativne struje v moderno katoliško stranko.⁴⁷ Latentna nediferenciranost se je najjasneje pokazala v prisilni enotnosti slogaštva po polomu na volitvah leta 1873, za katerega sta bili značilna skupen politični nastop, ki je vključeval nacionalna vprašanja, ter izogibanje javnim spopadom, s čimer je bila na videz zakrita napetost med liberalci in konzervativci. Na splošni kulturni ravni so izobraženci in meščani sicer začeli gojiti interni konverzijski slog, s čimer se je pričelo zapolnjevanje še ene zadnjih praznin v diferenciaciji jezika – omikanega izobraženskega govora.⁴⁸ Toda na drugi strani, kot opozarja Juvan, je bila tudi kulturna diferenciacija slovenske narodne identifikacije omejena – v veliki meri nasilno se je združevala v ustvarjanju podobe »nemškutarja«, ki je bila skupna vsem strujam narodne slovenske homogenizacije: Koseskemu in Bleiweisu, pa tudi Mencingerjevemu krogu.⁴⁹ Če je bila ta strategija deloma uspešna za pridobitev kmečkega prebivalstva v družbeni prostor, je bila zlasti v območju političnega udejstvovanja neuspešna v odnosu do meščanstva, katerega velik del se je navezal na nemške liberalne stranke.⁵⁰ Do prave diferenciacije, ki bi vključevala in zajela tudi sloj, ki je običajno nosilec nacionalne ideje, torej ni prišlo, pa čeprav je v tem času skriti načelni boj ohranjal vsaj delno idejno in politično diferenciacijo tako v liberalni kot v konzervativni struji, kjer so bili na eni strani staroslovenci, na drugi

44 Bogo Grafenauer, *Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj*, ur. Janko Prunk (Ljubljana: Slovenska matica, 1987), 158.

45 Janez Cvirn idr., *Ilustrirana zgodovina Slovencev* (Ljubljana: Mladinska knj., 1999), 239; Bogo Grafenauer, *Zgodovina slovenskega naroda, 5: začetki slovenskega narodnega prebujenja v obdobju manufakturne in začetkov industrijske proizvodnje ter razkroja fevdalnih organizacijskih oblik med sredo XVIII. in sredo XIX. stoletja* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1974), 324–325; Gestrin in Melik, *Slovenska zgodovina*, 103–108.

46 Glede navedenega prim. Juvan, *Vezi besedila*, 137.

47 Cvirn idr., *Ilustrirana zgodovina*, 259; Igor Grdina, *Od rodoljuba z dežele do meščana* (Ljubljana: Studia humanitatis, 1999), 27.

48 Stabej v Juvan, *Vezi besedila*, 136.

49 Isto, 143.

50 Cvirn idr., *Ilustrirana zgodovina*, 239; Grdina, *Od rodoljuba*, 77, 102.

strani pa konzervativnejši Slomškov in Jeranov krog. Kos zato upravičeno meni, da je na obeh straneh manjkala predvsem polna, notranja duhovno-filozofska podlaga, ki bi omogočala dialog, in v zvezi s tem opozarja, da je do takšne modernizacije prišlo šele tik pred razpadom Avstro-Ogrske, pa še ta je bila bolj politična kot duhovna.⁵¹

Bleiweisove *Novice*, ki so bile nekakšen predhodnik slogaštva, so prav tako značilno monopolizirale politično in kulturno misel, kar so dovolj izrazito pokazale vsaj raziskave Borisa Paternuja. Ob marčni revoluciji so bile *Novice* sicer edine, ki so izrazile politična stališča tudi v narodnostnem smislu,⁵² zapolnitev te vrzeli pa je možno pojmovati kot poglavitni prispevek k potrebni diferenciaciji identifikacijskih različic v narodni tvorbi. Velja pritrčiti tudi Igorju Grdini, ki opozarja, da je bilo zaradi nekontinuitete institucij in tradicije periodičnega tiska šele od *Novic* dalje mogoče razvijati kategorije, ki so bistvene za mišljenje jezika in za odnos do njega, kakršen je značilen za dobo modernih narodov.⁵³ Grdina sicer poudarja odprtost Bleiweisove uredniške politike zlasti na literarnem področju, vendar pa so bile *Novice*, če zanemarimo medobdobje med letoma 1848 in 1850, do l. 1868 ob *Zgodnji Danici* (1849–1904) edini časopis v slovenskem jeziku. Že ta položaj je omogočal prevlado zgolj ene nazorske možnosti in s tem neradikalne obravnave narodnostnega vprašanja.⁵⁴ Čeprav je po letu 1868 *Slovenski narod* omogočil izražanje drugačnih nazorskih identifikacij, so *Novice* že prej in deloma kasneje bistveno zaznamovale identifikacijske mehanizme s prevlado omejenega kroga različic (legitimistična kulturna avtonomija namesto političnega boja; kontekst avstroogrske; konzervativna baza naroda namesto raznolikega idejnega diapazona). Monopolizacijo je bilo zlasti mogoče zaslediti v uredniški politiki na literarno-kulturnem področju, kajti *Novice* so, opravičene z bojem proti ilirizmu, posebej močno nastopile zoper prve Janežičeve, Pajkove in Razlagove poizkuse literarnih revij med letoma 1850 in 1853 ter tako zavrle morebitno diferenciacijo na področju periodike. Bleiweis je povrh vsega izdajal *Slovenski koledarček* in očitno je bil trg z obema publikacijama zasičen, glede na to, da je bil Janeži-

51 Kos, *Duhovna zgodovina*, 117–119, 122–123.

52 Zlasti mislim na ponatis Majarjevega članka *Slava bogu na višavah*, na poziv dunajstih študentov *Mili bratje slovenski* ter zopet na Majarjev članek *Kaj Slovenci terjamo*; vsi trije se odločno izrekajo za Zedinjeno Slovenijo, kar je spodbudilo močno nemško protirekacijo v Ljubljani. Gl. Prunk, *Slovenski narodni vzpon*, 53–56.

53 Grdina, *Odrdoljublja*, 111.

54 Anton Slodnjak, *Zgodovina slovenskega slovstva*, 1–2 (Klagenfurt: Drau-Verl.- und Druckges, 1968), 132–135; Grafenauer, *Zgodovina slovenskega* 5, 311–314.

čev *Glasnik slovenskega slovstva* ukinjen že po prvi številki – zaradi pomanjkanja naročnikov.⁵⁵

Kolikor lahko govorimo o diferenciaciji, vsaj v okviru literarnega in kulturnega delovanja in zlasti po letu 1868, je bila praksa novičarjev in v časopisu objavljenih besedil zaznamovana – podobno kot kasneje pri Mohorjevi družbi – z nezakritim, didaktičnim, dostikrat trivialnim patriotizmom,⁵⁶ zato je bila za Bleiweisa Veselova *Potažva* lahko enako važna ali še važnejša od Prešernovih sonetov – kajti bila je dokaz, da je mogoče slovenski jezik uporabljati tudi v najumetnejših literarnih oblikah.⁵⁷ Toda za novičarski patriotizem sta bila – še pomembnejše – značilna cesarski legitimizem in verski konzervativizem; narodni apel se je omejeval na klic po večjih kulturnih pravicah, v najboljšem primeru na klic po narodnostni avtonomiji znotraj cesarstva.⁵⁸ Prav zato je bil lahko najznačilnejši izraz novičarskega patriotizma kult Jovana Vesela Koseskega, ki teh okvirov ni presegal. Izven tovrstne literature je bilo moč v *Novicah* objavljati malo, o čemer najbolje pričajo v časopisu objavljene Prešernove stvaritve: v izbor so bile pripuščene njegove prigodniške pesmi, ob njih pa *Krst pri Savici*, *Memento mori* in že s pridržkom *Od železne ceste*.⁵⁹ Legitimistični redukciji v *Novicah* ni bila podvržena le izvirna književnost, marveč v enaki meri kritiška dejavnost. V časopisu je bila prvokrat dana možnost javnega kritiškega udejstvovanja, a je Bleiweis zaradi izogibanja preprirom vztrajal pri poudarjanju apologetskih, informativnih kritik.⁶⁰ Tako književno in jezikovno kot tudi kritiško prakso je razumel le kot eno izmed torišč rodoljubnega delovanja, kot afirmativni poseg v nacionalno sfero.⁶¹ Takšno prakso lahko označimo kot literarno predhodnico političnega slogaštva, ki pa je vključevala vse njegove slabosti. Bleiweis si je kljub pozivanju k enotnosti sam dovolil napade na nasprotnike, še pogostejša so bila ironična in arogantna priporočila ali ignoriranje. Čeprav sta takšna politika in praksa dejansko zavirali kritištvo in razcepitev idej, sta bili načelno utemeljeni prav v tendenčnem narodnem patriotizmu, kajti ideja slogaštva je bila argumentirana

55 Slodnjak, *Zgodovina slovenskega*, 156.

56 Isto, 152.

57 Grdina, *Od rodoljuba*, 118.

58 Takšno podobo *Novic* prikazuje zlasti starejša slovenska literarna zgodovina, prim. Boris Paternu, *Slovenska literarna kritika pred Levstikom* (Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1960), 7–90; Slodnjak, *Zgodovina slovenskega*, 135.

59 Paternu, *Slovenska literarna kritika*, 44–45.

60 Isto, 32–34; Paternu, *Slovenska literarna kritika*.

61 Grdina, *Od rodoljuba*, 125.

z »interesi naroda«, književnost in kritika nista bili avtonomni, temveč le eni izmed bolj ali manj pomembnih narodovih opravil,⁶² in prav tu sta, kot zatrjuje Paternu, lahko našli stik ne le s slovenskim liberalizmom, ampak tudi s Čopovo in Zoisovo koncepcijo kritike.⁶³ »Narodova opravila« pa so bila v *Novicah* razumljena skoraj v celoti legitimistično in konzervativno, medtem ko so bile druge različice nacionalnega apela marginalizirane. Niso bile sicer povsem izločene in so bile posebno po Prešernovi smrti podlaga vse pogostejših mnenj, ki niso bila skladna z običajnejšo novičarsko prakso; takšni sta bili npr. Dežmanova in Malavašičeva obramba Prešerna – pri čemer je značilno, da je Malavašičev pozitivni odnos do Prešerna utemeljen v domovinski tematiki.⁶⁴ A da je šlo v takšnih primerih prej za izjemo kot za pravilo, lahko vidimo iz dejstva, na katerega opozarja Jonatan Vinkler, da je Simona Jenka ob izidu *Pesmi v Novicah* čakal skoraj enak sprejem kot Prešerna, kritika Luke Svetca Podgorskega pa se je navdihovala tudi iz skoraj enakih »narodnoprebudnih« temeljev.⁶⁵

Čeprav torej Paternu o Bleiweisovi dobi govori predvsem kot o dobi stagnacije, je »stagnacijski« tip kritike prevladoval pravzaprav v imenu naroda in to tezo nam, nenazadnje, potrjuje Erwin Köstler, ki pokaže na podobno recepcijo Prešernovega *Krsta* in Máchovega *Maja*; v obeh primerih je prevladoval nacionalni horizont pričakovanja, želja po nacionalni tendenčnosti, nacionalni utilitarizem pa je tako kot na Slovenskem tudi na Češkem omejeval ali zavračal vsebinsko ali tematsko spornejše značilnosti obeh pesnitev.⁶⁶ Monopolizirajoča prevlada *Novic*, ki se je pričela krhati dokaj pozno, je v slovenskem prostoru sooblikovala način mišljenja, ki ga je dokončno ponazorilo politično slogaštvo: reproducirala je namreč obstoječo potlačitev raznoterih skupnostnih identifikacijskih različic – političnih, svetovnonazorskih ali kulturno-estetskih. Različne »repertoarne« vloge, ki bi kljub homogenizaciji morale obstajati kot raznoliki, a običajni množični odzivi v družbi, so v veliki meri ostajale v latentnem stanju: prisotne, vendar neizražene, nevzpostavljene kot samostojen horizont pomenov ali protipomenov. Z latentnostjo oziroma s potlačitvijo protipomenov sta

62 Isto, 118.

63 Boris Paternu, *Estetske osnove Levstikove literarne kritike* (Ljubljana: Slovenska matica, 1962), 21–22.

64 Franc Malavašič, Domorodni listi: Slovensko pesništvo, *Kmetijske in rokodelske novice*, 1847, <http://www.dlib.si/v2/Details.aspx?URN=URN:NBN:SI:DOC:OPONXNY6>.

65 Jonatan Vinkler, Pesniki so za to, da domovini rodijo zdrave otroke – Kulturne razmere na Slovenskem ob začetku parlamentarizma, v: *Jenko, njegov čas in njune reprezentacije* (Koper: Fakulteta za humanistične študije, 2011), 111–122.

66 Köstler, *Prešernov Krst*, 330–331.

se potemtakem ohranjala notranja identifikacijska nestabilnost in specifičen način reševanja tega položaja, ki je povezan na eni strani z elegizmom, resignacijo, zgolj kulturnim udejstvovanjem in na drugi strani z nezmožnostjo dejanskega uporniškega delovanja navzven. Tako kot je to veljalo navznoter, je potlačitev tudi navzven v največji meri onemogočila tveganje odprtega soočanja z drugimi identifikacijami ali z drugimi dejavniki moči.

Takšna identifikacijska narativa se tudi spričo pomanjkljive diferenciacije namesto na časovno identifikacijo pogosto naslanja na predmoderno prostorsko vez in skladno s tem na ljudstvo namesto na moderno pojmovan narod; zato tudi narod predstavlja pretežno kot kulturni, ne pa kot politični subjekt. In še več, kulturni subjekt je omejen na razčiščevanje odnosov navznoter, ne pa na opredeljevanje svojih odnosov navzven. To pa ima vsaj eno šibkost: teži k namernemu zanemarjanju *samoogledovanja v drugem*, ki ne glede na to, ali je v identifikaciji potlačeno ali priznано, bistveno vpliva na narativno identiteto.

Nacionalne težnje literarne zgodovine v luči primerjalne književnosti

Kanadski primer
in njegove podobnosti
s t. i. »slovenskim
kulturnim sindromom«

Desetletje po objavi Bernheimerjevega poročila in po izidu knjige tedaj v Kanadi delujočega Stevena Tötösyja de Zepetneka *Comparative Literature: Theory, Method, Application* se zdi,¹ da poizkus vnovične opredelitve primerjalne književnosti, katerega odsev sta bili tudi ti dve besedili, ni tako radikalno zarezal v raznolikost stroke, kot se je zdelo ob prvih odzivih nanju. Kriza primerjalne književnosti, o kateri se je govorilo, je bila povezana z nastopom poststrukturalizma, ko sta bila zamajana ontološki status in pojem avtonomije tako literarne produkcije kot njenega raziskovanja,² posledica kritike esencializma pa je bil afirmativnejši pogled na obravnavanje literature kot enega izmed družbenih diskurzov. Zato niso presenečali predlogi, naj se primerjalna književnost odreče raziskovanju literarnosti,³ pa tudi ne porast raziskovanja literarnih besedil, v katerem so bolj ali manj izraženi sociološki vidiki – kot, denimo v sistemskih in empiričnih pristopih k literaturi. Zlasti delo Tötösyja de Zepetneka je pri tem zapadlo v paradoks, saj je obenem skušalo zaježiti krizni materialni status discipline,⁴ a kot opozarja Tomo Virk, na način, ki je primerjalno književnost postavil še

1 Gl. 1993, Charles Bernheimer, *Comparative literature in the age of multiculturalism* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1995); Steven Tötösy de Zepetnek, *Comparative literature: theory, method, application* (Amsterdam, Atlanta: Rodopi, 1998).

2 Marko Juvan, Od literarne teorije k teoriji literarnega diskurza: fragmenti za uvod, v: *Perspektive slovenistike ob vključevanju v Evropsko Zvezo: Slovenski Slavistični Kongres*, Bled 2003, ur. Marko Jesenšek (Ljubljana: Slavistično Društvo Slovenije, 2003), 81–85.

3 Bernheimer, *Comparative*, 42.

4 *Comparative literature*, 14–15, 18–19.

v manj zavidljiv položaj, saj jo je odkrito spremenilo iz obravnave književnosti v kulturne študije.⁵

Tötösyjevo približevanje kulturnim študijam je gotovo imelo tudi pragmatične razloge, a edinih vzrokov zanj ne moremo iskati niti v pragmatiki niti v prevladi poststrukturalistične paradigme. Tötösyjev pogled se je formiral v kontekstu kanadske komparativistike – pretežno v okviru njenega angleškega dela –, ki sicer ni edina oblikovala njegovega raziskovalskega horizonta, a nam lahko deloma pojasni paradoks njegovega delovanja, zlasti pa širše dileme kanadske literarne vede. Če tudi je bil namreč z vidika pragmatike v Kanadi opazen institucionalni primat študij nacionalne literature, kar spet velja zlasti za njen angleški del, komparativistika, kot ugotavlja Bachalandra Rajan, ni bila izrazito podhranjena,⁶ tako da je tudi v Kanadi kljub nekaterim težavam in nevšečnostim mogoče govoriti o razmeroma normalnem razvoju primerjalne književnosti.⁷ Zatorej lahko enega glavnih razlogov za krizo kanadske komparativistike iščemo drugje, in sicer, v čustvenem in intelektualnem prvenstvu narodnih jezikov in književnosti, na kar opozarja sam Tötösy.⁸

O kanadski literaturi sicer ne moremo govoriti kot o enovitem nacionalnem književnem korpusu, kajti v Kanadi sta bili od začetka upravno-političnega združevanja tako v političnem jeziku kot v kulturnem imaginariju prisotni vsaj dve jezikovni skupini in literaturi, v zadnjih desetletjih pa so se okrepile tudi težnje k enakovrednejši obravnavi starselskih in priseljeniških literatur. A ob ugotovitvi, da imamo v Kanadi še vedno opravka pretežno z dvojezičnostjo in z dvema vodilnima književnostma, ne gre spregledati dejstva, da sta bila v razmerju med obema vselej dominantna angleška lingvistična skupina in angleški del literarnega kritištva oziroma literarne vede. Prav tako so bile nacionalne ideološke težnje izrazitejše v anglofonem delu države, zato je bil kanadski literarni nacionalizem, kot so mu pogosto očitali, predvsem anglo-kanadski nacionalizem in tudi o nacionalnospodbudnih težnjah lahko govorimo predvsem kot o težnjah anglo-kanadskega kritištva in literature.

Status literarne vede, zlasti v angleški Kanadi, je še pred nekaj desetletji določala prav nacionalna usmeritev, medij nacionalno-kulturne ideologije pa so bile tako literarne tvorbe kot njihova kritiška in znan-

5 Tomo Virk, Primerjalna književnost danes – in jutri, *Primerjalna književnost* 24, št. 2 (2001), 20–23.

6 Bachalandra Rajan, *Theory and Criticism, Trends in Canadian Literature, v: Literary history of Canada*, ur. William New, 2nd ed. (Toronto: University of Toronto Press, 1990), 135, 153.

7 V tem velja pritrrditi mnenju Milana V. Dimića, prim. Milan V. Dimić, *Comparative Literature in Canada*, *Neobelicon* 12, št. 1 (1985), 65–74.

8 Tötösy de Zepetnek, *Comparative literature*, 16.

stvena refleksija. Nemara najočitnejše je to razvidno v zborniku *Towards a Canadian Literature*,⁹ ki prinaša izbor člankov, esejev in manifestativnih zapisov od leta 1752 dalje, v katerih se daleč najpogosteje pojavlja vprašanje specifične kanadskosti v Kanadi zapisane literature. Njihov diskurz se je vse od prvih zapisov – v predgovoru k romanesknemu poizkusu Julie Catherine Hart leta 1825 ter nekoliko kasneje pri Thomasu 'Arcyju Mc Geeju in Edwardu Hartleyju Dewartu'¹⁰ – gibal med zavestjo o potrebi po krepitvi nacionalne zavesti, ki naj bi jo sooblikovale literarne tvorbe, in njihovo nezmožnostjo, da bi ustvarile specifična, neposnemovalska in estetsko vredna besedila. Tudi teza o povezavi domnevno prisotnega kanadskega značaja z determinizmom narave, ena od najpopularnejših tez v kanadski literarni zgodovini, je bila v metaliterarnem diskurzu izražena razmeroma zgodaj, najizraziteje pri Archibaldu Lampmanu, ki je leta 1891 v predavanju *Two Canadian Poets* kanadskost, dovolj značilno, primerjal s strogim, vztrajnim skandinavskim karakterjem.¹¹ Tovrstni, večinoma razpršeni in nestrnjeni zapisi ter formulacije so se vrstili vse do sedemdesetih let 20. stoletja.

A kljub nekaterim predhodnim sistematičnejšim poizkusom, posebej v francoskem delu Kanade,¹² je doslednejšo kritiško in zgodovinsko obravnavo nacionalne literature v ospredje postavil šele Northrop Frye, v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja in seveda v okviru anglo-kanadske literarne vede. Frye je tudi v splošneje zastavljeni *Anatomiji kritištv*a kritištv in posredno literarno vedo opredelil kot enega izmed poenotujočih načel družbe, toda to načelo, ki ga je v *Anatomiji* postavil v širši kontekst, je v kritištvu kanadske literature razumel predvsem kot nacionalno poenotenje, s tem pa je sprožil svojevrstno redukcijo, saj je ne le literaturo, ampak tudi literarno vedo obravnaval kot možno sredstvo nacionalne kohezivnosti.¹³ Fryev najpomembnejši poseg, v katerem je skušal določiti bistvene idejne in motivne značilnosti kanadske literatu-

9 *Towards a Canadian literature: essays, editorials, and manifestos* (Ottawa: Tecumseh Press, 1984).

10 Edward Hartley Dewart, Introductory Essay, v: *Selections from Canadian poets with occasional critical and biographical notes and an introductory essay on Canadian poetry* (Montreal?: s.n., 1864), ix–xi, <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/05265?id=3dd18060b145ccf6>; Daymond in Monkman, *Towards a Canadian literature*, 37–45, 74–89.

11 Archibald Lampman, Essays and Reviews – Two Canadian Poets, *Canadian Poetry: An Electronic Resource, Confederation Poets*, 20. julij 2005, http://www.canadianpoetry.ca/confederation/Archibald%20Lampman/essays_reviews/two_canadian_poets_a_lecture.htm.

12 Francoske poizkuse literarne zgodovine obravnava Moisan, gl. npr. Clément Moisan, Works of Literary History as an Instance of Historicity, *Poetics Today* 12, št. 4 (1991), 687–691.

13 Takšen, kot že rečeno, nekoliko poenostavljen očitek Fryju namenjajo zlasti poststrukturalisti, prim. npr. Matteo Sanfilippo, Margaret Atwood, il Canada e gli Stati Uniti, *Rivista di Studi Canadesi/Canadian Studies Review*, št. 7 (1994), 25.

re, je bil *Sklep* k projektu *Literarne zgodovine Kanade*, ki je izšla l. 1965. To njegovo besedilo je še posebej zanimivo, saj značilno kaže na dvojnost celotnega projekta in knjige, ki je po mnenju marsikaterega raziskovalca konstituirala angleško kanadsko literarno vedo.¹⁴ Prva izdaja *Literarne zgodovine Kanade s Sklepom* vred tako ne skriva izvora v širši obravnavi angleških literatur, kar ni presenetljivo, saj je bilo raziskovanje literature formalno umeščeno med preučevanje anglosaksonskih književnosti; vendar obenem izkazuje poudarjeno težnjo po nacionalni koheziji, ki je omejena na homogenizacijo angleško govoreče skupnosti in ki le redko vzpostavi povezave bodisi s francosko bodisi s staroselskima skupnostma in literaturama. Kljub izvorni sprejemljivosti za primerjanje in beleženje izmenjav med angleškimi književnostmi, opazni v *Literarni zgodovini Kanade* in tudi v Fryjevem delu, je v kanadski literarni vedi torej že od začetka prevladovalo – in nato prevladalo – ideološko iskanje istovetnosti ter enovitosti nacije oz. skupne kulturne identitete, omejene zlasti na angleško-kanadski prostor in diskurz.

K tovrstni redukciji, opravičeni z nacionalnimi cilji, Frye v resnici ni prispeval najpomembnejšega deleža. Njegovi posegi so sovpadli s praznovanjem stoletnice prve kanadske politične tvorbe, Konfederacije, in z ekonomskim ekspanzionizmom Združenih držav Amerike, oboje pa je v Kanadi spodbudilo intenzivno nacionalistično razpoloženje tudi med intelektualci, ki so v Fryevih idejah videli primerno osnovo za lastni nacionalizem. Margaret Atwood je leta 1972 v študiji *Survival* radikalizirala Fryeve ideje in,¹⁵ opirajoč se nanje, v literarno kritištvo uvedla novo, za skoraj celo desetletje dominantno šolo t. i. tematologov, med katerimi sta bila poleg Atwoodove najbolj izpostavljena D. G. Jones – enako kot Atwoodova tudi pesnik – in John Moss. Tematologi so sicer prevzeli Fryevo osnovno tezo o družbenem mitu, ki naj bi bil poenotujoče načelo vsake kulture in literature, a z nekaterimi pomembnimi razlikami. Iskanije poenotujočega načela so reducirali na raziskavo tipičnih tem in motivov v kanadski literaturi; prav tako pa so posredno zavračali Fryevo opozorilo, da je elemente družbenega poenotenja mogoče iskati le v estetsko nedovršeni literaturi, medtem ko naj bi se v »zreli«¹⁶ literaturi sledi družbenega mita pokazale le še v načinu metaforičnega oblikovanja, ne pa več v temah ali motivih. Tako so tematologi Fryevo splošno zanimanje za genezo neke literature omejili na raziskavo parcialnih elementov družbenega mita v literaturi konkretne dežele; posredno, a tudi ne-

14 Robert Lecker, Response to Frank Davey, *Critical Inquiry* 16, št. 3 (1. april 1990), 685.

15 Margaret Atwood, *Survival: a thematic guide to Canadian literature* (Toronto, Ont.: McClelland & Stewart, 1996).

posredno pa so s tem zavračali razmislek o tuji literarni (iz)oblikovanosti in o »drugem« v literaturi, s tem pa so prav tako zožili Fryev izvorni splošni horizont.

Redukcija, ki so jo sprožili tematologi, se je najizraziteje pokazala prav ob recepciji Fryjevih dosežkov, saj znotraj kanadske kritike in literarne vede v času njunega nastanka skoraj nobenega vpliva nista imeli študiji *Anatomy of Criticism* ter *The Great Code, The Bible and Literature*,¹⁶ zato pa so neznansko popularizacijo doživele njegove študije, ki so se neposredno ukvarjale s kanadsko literaturo, kulturo in z utemeljitvenim mitom.¹⁷ Zlasti *Sklep* je prav gotovo največkrat navajano, po prepričanju mnogih tudi najvplivnejše delo v kanadskem kritištvu.¹⁸ Tematološko raziskovanje je bilo hkrati vrhunec in zametek preobrata k prebolevanju poudarjene nacionalne obravnave literature, čeprav se je takšno raziskovanje v prilagojenih različicah ohranilo vse do danes. Kanado so »v obdobju med letoma 1972–84 obvladovale modificirane poetike, poetike, ki niso bile vzpostavljene zgolj na osnovi teorije, ampak na osnovi ideje o narodni enotnosti«,¹⁹ vendar drži, da podpora tematologom nikoli ni bila enoznačna in enotna. Po letu 1976 so tematološko raziskovanje napadli prav avtorji, ki jih R. M. Brown ali Barry Cameron označujeta kot fenomenologe,²⁰ a jim tako Cameron kot Myles Chilton pripisujeta, da se kljub fenomenološkim pristopom ali celo osredotočenosti na raziskovanje kulturnih praks niso oddaljili od narod potrjujoče obravnave besedila.²¹

Značilnost vseh smeri, ki so obvladovale kanadski prostor v sedemdesetih in večino osemdesetih let 20. stoletja, najbolj pa tematologov, je bila potemtakem implicitna predpostavka, da je v nezadostno artikulirani kanadski literaturi in kulturi najprej treba poiskati njeno »bistvo«.

16 Gl. Northrop Frye, *Anatomy of Criticism* (Princeton: Princeton University Press, 1957); slov. izdaja Northrop Frye, *Anatomija kritišta* (Ljubljana: LUD Literatura, 2004); gl. tudi *The Great Code: The Bible and Literature* (San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1983)/1982/.

17 Barry Cameron, *Theory and Criticism, Trends in Canadian Literature*, v: *Literary history of Canada*, ur. William New, 2nd ed. (Toronto: University of Toronto Press, 1990), 114.

18 Robert Lecker, 'A Quest for the Peaceable Kingdom: The Narrative in Northrop Frye's Conclusion to the Literary History of Canada', *PMLA* 108, št. 2 (1. marec 1993), 283; npr. Rajan, *Theory and Criticism*, 134.

19 Cameron, *Theory and Criticism, Trends in Canadian Literature*, 111.

20 Russel Morton Brown, *Critic, Culture, Text: Beyond Thematics, Essays on Canadian Writing* 11 (1978), 152–158; Cameron, *Theory and Criticism, Trends in Canadian Literature*, 110–120.

21 Cameron, *Theory and Criticism, Trends in Canadian Literature*, 123–128; Myles Chilton, 'From Thematic to Theoretical: The Historical Urge in Canadian Criticism', *49th Parallel: An interdisciplinary journal of North American studies* 12 (2003), http://www.49thparallel.bham.ac.uk/back/issue12/chilton.htm#_cdn23.

Zato že večina teh študij literarnega besedila ni obravnavala kot člena v izključno literarnem sistemu (denimo žanru), marveč kot del ustvarjalnosti celotne kulture, za katero so predpostavljale, da v njej obstaja nacionalna oziroma kulturna enotnost. Tovrstna kritiška in znanstvena percepcija literarnega in kulturnega udejstvovanja kot sredstva narodnega poenotenja nikakor nista kanadska posebnost, saj je bilo, nenazadnje, tudi v slovenskem literarnem sistemu poenotenje s pomočjo kulture dojeta kot specifična narodovega razvoja. Kako neutemeljene so bile takšne predstave, je ob slovenskem primeru odlično pokazal Marko Juvan v članku »Slovenski kulturni sindrom« v nacionalni in primerjalni literarni zgodovini.²² V njem opozarja, da tudi na Slovenskem samoutemeljevanje naroda s pomočjo literature in kulture ne more biti narodova specifična, pa tudi, da je izpostavljanje literature kot privilegirane sredstva nacionalne interpelacije v večji meri konstrukcija literarnozgodovinskih besedil kot literature same. V slovenskem primeru, kjer kot prvi zametek literarne zgodovine štejeta Kopitarjev poizkus v *Slovnici* ter Čopov prispevek v Šafaříkovi *Geschichte der slawischen Sprache und Literature*,²³ ima samoutemeljevanje naroda v literarni tvornosti izvor v znamenitem Stritarjevem zapisu ob drugi izdaji Prešernovih Poezij,²⁴ iz česar lahko sklepamo – kot pokaže tudi Juvan – da »narodnomesijanska« percepcija literature vendarle ne izhaja izključno iz metabesedil, ampak je vsaj deloma utemeljena v tvornosti Prešerna samega, zlasti v Krstu pri Savici in Sonetnem vencu.²⁵ Tudi za drugo paradigmatsko vplivno besedilo je značilno, da v resnici ne gre ne za literarno zgodovino in ne za literarno kritiko. Leta 1932 izšel Kulturni problem slovenstva Josipa Vidmarja že v zasnovi presega Vidmarjevo literarnokritiško dejavnost in z analizo politično nerealiziranega slovenskega naroda, ki da svojo nacionalnost uveljavlja s pomočjo kulturnih manifestacij, iz opisa literature sega neposredno v območje kulturnega kritištva.²⁶ Podobnosti med Fryjevim *Sklepom* in Vidmarjevimi analizami slovenskega nacionalnega položaja ni mogoče spregledati, razlog, da njuni besedili prehajata iz literarnega kritištva ali literarne zgodovine v protokulturno študijo, pa je v obeh primerih enak: pomanjkanje drugih mehanizmov na-

22 Marko Juvan, 'Slovenski kulturni sindrom' v nacionalni in primerjalni literarni vedi, *Slavistična revija*, št. 1 (2008), 1–17.

23 Anton Slodnjak, *Zgodovina slovenskega slovstva*, 1–2 (Klagenfurt: Drau-Verl.- und Druckges, 1968), 555 isl.

24 Josip Stritar, *Zbrano delo 6* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1955), 7–46.

25 Juvan, *Slovenski kulturni*, 6–7.

26 Josip Vidmar, *Kulturni problem slovenstva* (Ljubljana: Tiskovna zadruga, 1932).

cionalne interpelacije, katerih mesto prevzemata tako literatura kot literarna zgodovina. Zato ne čudi opozorilo, ki ga izreče Juvan v nekoliko drugačnem kontekstu: da je isti ideologiji kulturnega nacionalizma, iz katere je črpala slovenska književnost, pripadal tudi model »klasične nacionalne literarne zgodovine«, ki sta ga v slovenski prostor leta 1919 vpeljala France Kidrič in še zlasti Ivan Prijatelj,²⁷ v primerjalni literarni vedi in literarni sociologiji pa sta iz nje črpali zlasti obe znameniti študiji – *Vprašanje o poeziji*, *Vprašanje naroda* Dušana Pirjevca²⁸ in *Slovenski kulturni sindrom* Dimitrija Rupla²⁹ – ki sta z idejo o slovenski literaturi kot književnosti nerealiziranega naroda nadaljevali Vidmarjevo analizo slovenskega nacionalnega problema.³⁰

Frye se je zavedal dejstva, da ima literarna zgodovina kot sooblikovalka literarnega kanona in kot tvorec regulacije na kulturnem trgu odločilno vlogo pri oblikovanju recepcije literarnih del in spričo tega v konstrukciji nacionalne narative. Na slednjega bistveno vpliva zlasti s t. i. navinimi alegorijami,³¹ prisotnimi, med drugim, v »šolskem branju« besedil, ki ga literarna zgodovina določa s pomočjo dveh dejavnikov: z udeležbo zgodovinarjev pri pisanju učbenikov ter z reprodukcijo kanonične recepcije literature pri študentih.³² Pri tem, kot je bilo razvidno, sama ne more ustvariti interpelacije. Kot sta se Stritar in Vidmar lahko naslanjala šele na Prešernovo lastno narodnoutemeljitveno percepcijo literature, se je Frye v Kanadi naslonil zlasti na poezijo kanadskega »nacionalnega mitologa« Edwina Johna Pratta, kar ni razvidno le iz številnih Fryjevih obravnav Pratta, marveč še toliko bolj iz podobe narave, njenih pretečih sil in širine teritorija, ki je prisotna tako v Prattovih pesnitvah kot v Fryjevi ideji kanadskega nacionalnega karakterja. Toda literarna zgodovina v vsakem primeru nastopa kot opomenjevalka kulturnih praks, najprej s selekcijo avtorjev in nato z njihovo umestitvijo v narativo nacionalnega mita in/ali značaja. Tako kot Juvan o slovenskem literarnem sistemu zatrjuje, da s svojim kulturnim nacionalizmom ni posebnost, mar-

27 Juvan, *Slovenski kulturni*, 12–13.

28 Dušan Pirjavec, *Vprašanje o poeziji*, *Vprašanje naroda* (Maribor: Obzorja, 1978).

29 Dimitrij Rupel, *Svobodne besede od Prešerna do Cankarja: sociološka studija o slovenskem leposlovju kot glasniku in pobudniku nacionalne osvoboditve* (Koper: Založba Lipa, 1976).

30 Na Vidmarjevo analizo se Pirjavec tudi eksplicitno sklicuje, tako kot se v nekaterih besedilih nanjo sklicujeta tudi, denimo, Boris Paternu ali Aleš Debeljak.

31 Frye, *Anatomy*, 89 isl.

32 Kako pomembna je interpelacijska vloga literarne zgodovine, nam priča še neki drugi, na videz obrobni pripetljaj iz slovenske kulturne zgodovine – prepoved *Slovnice* Antona Janežiča, ki so jo avstrijske šolske oblasti leta 1857 zavrnile, uradno zaradi cirilskega in glagolskega dodatka; v resnici pa so jo leta 1865 priznale šele potem, ko je bil iz nje umaknjen Janežičev literarnozgodovinski dodatek.

več del skupnih evropskih nacionalizmov, je tudi za kanadski literarni sistem možno reči, da je le del transnacionalnega pojava kulturnih nacionalizmov narodov, ki so bili politično nerealizirani. Kanadski literarni sistem pa si s slovenskim deli vsaj to značilnost, da so ga dolgo obvladovale literarne študije, ki so književnost obravnavale kot podsistem splošnejšega sistema – kulture.

Kakor lucidno ugotavlja Barry Cameron, se je v Kanadi takšna literarna zgodovina dejansko spremenila v kanadske oziroma v kulturne študije, saj je analizirala simbole kulture, njene podobe, mite itd.,³³ ali pa njeno kulturno in institucionalno produkcijo. Četudi bi bilo takšne študije pretirano razumeti kot neposredno podlago za uvajanje empiričnih in sistemskih pristopov k literaturi, kakršne, denimo, zagovarja Tötösy de Zepetnek, pa so v kanadskem primeru ustvarile miselni okvir zanje, saj so se usmerjale v analizo kanadske kulture namesto v raziskave specifičnosti literature, prav tako pa so ustvarile podlago za usmeritev literarne vede pretežno v študij nacionalne literature. Obe miselni predpostavki sta z vzponom poststrukturalističnih praks na metodološki ravni doživljali nenehne kritike,³⁴ po letu 1977, ko je bil sprožen institucionalni napad na tematologe v reviji *Studies in Canadian Literature*, je bil tematološkimi študijam bolj ali manj dosledno preprečen vstop v kanadistične znanstvene in kritiške revije – ne pa tudi v knjižni tisk –, medtem ko je v revijah povsem prevladal poststrukturalizem.³⁵ Vendar poststrukturalisti, kot so, denimo, Cameron, Linda Hutcheon ali Barbara Godard, tematologom niso v prvi vrsti očitali osredotočenosti na kulturo ali celo na nacionalno literaturo, marveč vztrajanje pri fiksni nacionalni identiteti in fiksnem statičnem kanonu. Sami so uvajali prijeme, s katerimi so opredelili zunajliterarne družbene diskurzivne prostore, v okviru katerih naj bi »kritiška teorija postala relevantna za kanadsko situacijo«; namesto enotne vizije Kanade kot nečesa že ustvarjenega pa naj bi teorija ponudila branje tistega, kar naj bi bila Kanada v nenehnem

33 Cameron, *Theory and Criticism, Trends in Canadian Literature*, 111–112.

34 Večino kritičnih zadržkov do tematološke prakse, zlasti s strani poststrukturalističnih, pa tudi s strani drugače usmerjenih avtorjev sistematično popiše Barry Cameron v citiranem prispevku *Theory and Criticism, Trends in Canadian Literature*. Vendar je smiselno opozoriti na dejstvo, da se je v zadnjem času vse bolj pričela uveljavljati zavest o pristranskosti tovrstnih napadov. Zlasti R. M. Brown, ki je bil sam eden izmed prvih kritikov tematologov, ob ponovni evalvaciji kanadske kritiške situacije opozarja, da ti napadi niso bili vselej upravičeni, še toliko manj pa je bila na podlagi kanadske prakse upravičena splošna odklonila sodba do raziskovanja teme; gl. Russel Morton Brown, *The Practice and Theory of Canadian Thematic Criticism: A Reconsideration* 70, št. 2 (2001), 653–689.

35 Brown, *The Practice*, 11.

procesu nastajanja.³⁶ Zato so poststrukturalistične prakse sicer spremenile načine obravnave, branja in raziskovanja, niso pa se odpovedale primarni obravnavi korpusa kanadske književnosti in kanadske družbene situacije, s tem pa so se zapletle v paradoks, saj so kljub spremenjeni metodologiji ostale vpete v paradigmo nacionalnokohezivnega horizonta in ustvarjanju kanona, četudi drsečega in nenehno v razgrajevanju.

Podoben očitek v slovenskem prostoru Juvan namenja *Primerjalni literarni zgodovini slovenske literature* Janka Kosa in posredno avtorskim, »kanonskim« literarnim zgodovinam nasploh, saj naj bi ne glede na metodo (v Kosovem primeru mešanico duhovnozgodovinske in primerjalne metode) ustvarjale »nacionalno zgodbo« in se sklicevale na »nacionalne« kontekste ter dejavnike.³⁷ Chilton prav ob poststrukturalističnih praksah pripominja, da je bila njihova afiniteta do neesencialističnih različic konstrukcije identitete in literatur vseeno deloma pogojena z zunanjimi, specifično kanadskimi političnimi dejavniki, pri čemer omenja ustavno krizo in kvebeški referendum;³⁸ ta dva pa sta bila neobhodno povezana s problematično vsakdanjo prakso Trudeaujevega političnega projekta večkulturnosti, ki se je vsaj na videz skladal z razgradnjo fiksne nacionalne identitete, kakršno so želeli konstruirati ali uveljaviti tematologi,³⁹ a je hkrati ustvarjal novo nacionalno kohezivnost.

Že pred dokončno prevlado poststrukturalističnih praks se je ob koncu sedemdesetih let 20. stoletja težišče literarnih obravnav premaknilo z nacionalne k regionalnim identitetam (zaradi močnega regionalizma), a tudi že k posamičnim etničnim identitetam in literaturam. Premaknjeno zanimanje je bilo posledica etnične renesanse v šestdesetih in sedemdesetih letih, ta pa posledica ohlapnejše imigracijske politike.⁴⁰ Obenem kanadska etnična renesansa ni bila v neskladju z dogajanjem v drugih državah, zlasti v Združenih državah Amerike in deloma v Veliki Britaniji, kjer je problematika marginaliziranosti etničnih skupin sprožila uveljavljanje postkolonialnih in kulturnih študijev.⁴¹ V Kanadi je bil

36 Chilton, *From Thematic*, III.

37 Juvan, *Slovenski kulturni*, 14.

38 Chilton, *From Thematic*, III.

39 O tem prim. Francesco Loriggio, Multiculturalism and Literary Criticism: Comparison and Possibilities, *Mosaic* 29, št. 3 (1996), 195.

40 Glede vpliva imigracijske politike prim. Howard Palmer, Canadian Immigration and Ethnic History in the 1970s and 1980s, *International Migration Review* 15, št. 3 (1. oktober 1981), 471–501; Loriggio, *Multiculturalism, 195–197*; Leo Driedger, Changing Visions in Ethnic Relations, *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie* 26, št. 3 (1. julij 2001), 429–434, 420–441.

41 Danes že šolski primer razprave, ki zliva obe področji v postkolonialne kulturne študije, je spis Stuarta Halla *Cultural Identity and Diaspora*, objavljen v zborniku *Identity: community, culture, difference* (London:

pojem »etničnih literatur« od samega začetka termin z nejasnim pomenom; toda koncept »etničnosti« ni bil povsem tuj niti tematologom. Atwoodova v svoji slavni študiji ne zaobide treh temeljnih pojmov oziroma identifikacij in s tem problemov, ki so zaznamovali kasnejšo multikulturalno debato: svoje poglavje namenja frankofonski literaturi, zazna prisotnost ne anglofonskih etničnih skupnosti, zlasti pa jo zanima vprašanje staroselcev. Kljub vsemu vse tri temeljne pojme obravnava podrejeno, v odnosu do kriterija fizičnega prostora, pretežno iz poststrukturalizma izhajajoči literarni zgodovinarji pa so tako njeni študiji *Survival* kot njenim večinoma tematološkimi naslednicam očitali predvsem, da ta vprašanja združuje v enoten nacionalni koncept – da je torej njihov cilj definicija nacionalne enotnosti in ustreznega literarnega koda. Toda prikriti paradoks njihovih očitkov je v tem, da takšne, poenotujoče motivacije ni mogoče izključiti niti pri sodobnejših, iz empirične literarne vede in iz poststrukturalizma izhajajočih, zlasti postkolonialističnih raziskavah, ki v ospredje postavljajo večkulturnost oziroma njena literarna udejanjanja. Ob problemih, ki jih sproža vsakdanja praksa večkulturnosti,⁴² je tudi marsikatero obravnavo večkulturne literature mogoče brati zgolj kot razširitev pojma »kanadsko« k drugim obstoječim etničnim ali celo spolskim literaturam⁴³ ali pa k novemu okviru, v katerem bi Kanadčani kljub svoji raznolikosti ohranili občutek »skupne zgodovine«. ⁴⁴ Posebej to velja, ker je nemajhnemu delu večkulturnih študij mogoče očitati vsaj, da je kljub osredotočanju na postkolonialistične pojme, kot sta vmesna kultura ali hibridna identiteta, ali prav zaradi njihove preveč teoretske aplikacije na literarne tekste, v ozadju ostalo vprašanje, koliko ni politični projekt večkulturnosti, ki ga je l. 1971 sprožil Pierre Elliott Trudeau, samo maskiranje bodisi nadvlade obeh dominantnih jezikovnih skupin bodisi reševanja zgodovinskih napetosti med njima.

Prepričanje, da gre pri kanadski večkulturnosti nemara le za poizkus, kako ohranjati nekakšno nacionalno enotnost, potrjuje že omenjeno dejstvo, da je v neproblematizirani podobi kanadske večkulturnosti – kot teritorialnega koncepta tolerance brez aktivne kulturne komuni-

Lawrence & Wishart, 1990). Na podobno podobno zlivanje pa naletimo tudi v drugih Hallovih delih.

42 V. M. Verhoeven, How Hyphenated Can You Get?: A Critique of Pure Ethnicity, *Mosaic* 29, št. 3 (1996), 97; Lorna Marie Irvine, Pluralism, Diversity, Heterogeneity: Continuing the Debate, *Mosaic* 29, št. 3 (1996), 142–143.

43 Irvine, *Pluralism*, 142–143.

44 Norman Ravvin, Foundational Myths of Multiculturalism and Strategies of Canon Formation, *Mosaic* 29, št. 3 (1996), 119.

kacije⁴⁵ – težko spregledati sled pogosto kritiziranega koncepta kanadske mentalitete kot komunikacijo zavirajočega prostora, ki jo je kot utemeljitveni mit opredeljeval Frye.⁴⁶ Ta sorodnost opozarja vsaj na to, da v obeh konceptih obstajajo skupne točke in da je zato tudi večkulturnosti še mogoče brati kot združujoči znak Kanadčanov, kot enoten »nacionalni«⁴⁷ kod, čeprav je v njem kriterij enotnosti postala raznolikost, pogled na kanadsko identiteto pa pluralen. Tudi V. M. Verhoeven nenazadnje opozarja, da imamo tudi in prav v prostoru raznolikih identitet (še) opravka s konceptom nacionalne kulture kot bahtinovskega, a vrednostno ne nevtralnega polja različnih diskurzov.⁴⁷

Natanko v tem prekritžanem polju nacionalno usmerjenih in večkulturnost poudarjajočih teženj so se znašle tudi primerjalne literarne študije, ki bi jim večetničnost in še prej bilingvalna strukturiranost kanadske države pravzaprav morali biti izvrstna podlaga za razmah. Vendar so bile ob dominaciji tematologov in zaradi konzervativnega akademskega prostora mednarodno usmerjene komparativne, žanrske in literarnoperiode raziskave vsaj do osemdesetih let 20. stoletja podcenjene,⁴⁸ čeprav lahko hkrati zaznamo dovolj močan prenos nekaterih idej iz nacionalne literarne vede v komparativni kontekst.⁴⁹ Še močnejša je bila prevlada ideje o nacionalni kulturi v primerjalnih raziskavah angleško-kanadske, francosko-kanadske in drugih kanadskih literatur. Vsaj presenetljivo je, da je nastajalo malo primerjalnih raziskav obeh dominantnih literatur, čeprav Milan Dimić opozarja, da bi morala biti prav t. i. »primerjalna

45 Evelyn J. Hinz, Introduction, *Mosaic* 29, št. 3 (1996), vii–xiii; E. D. Blodgett, Comparative Literature, Canadian, *The Canadian Encyclopedia* (Historica-Dominion, 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0001821>.

46 Northrop Frye, Conclusion, v: *Literary History of Canada: Canadian Literature in English*, ur. Carl F. Klinck, let. 1965 (Toronto: University of Toronto Press, 1965), 829–831.

47 Verhoeven, *How Hyphenated*, 98, 113.

48 Dimić, *Comparative*, 69–72; Rajan, *Theory and Criticism*, 133–135, 153–155.

49 Tak primer lahko vidimo v delu Eve Kushner, pri čemer nimam v mislih le njenih detajlnih formulacij novejšega datuma, npr. ko se obregne ob navjne tematološke študije z izrazom, ki je bil v Kanadi eksplicitno v rabi kot sodba o tematoloških obravnavah Atwoodove, D. G. Jonesa in Johna Mossa: gl. Eva Kushner, Is Comparative Literature Ready for the Twenty-First Century?, *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 2, št. 4 (1. december 2000), 3, <http://docs.lib.purdue.edu/clcweb/vol2/iss4/13>. Pomembneje je, da se Kushnerjeva izraziteje – in pozitivneje od Linde Hutcheon – nasloni na tisti segment Fryjevega dela, ki se je gibal na meji med nacionalno literarno vedo in širše usmerjenimi raziskavami. Fryevo dediščino je mogoče povezati z njenim razumevanjem mita in imaginacije v literaturi, v okviru katere Fryja razume širše od večine nacionalnih kanadskih literarnih študij. Gl. npr. Eva Kushner, *The living prism: itineraries in comparative literature* (Montreal: McGill-Queen's University Press, 2001). Natančno v tej perspektivi je treba razumeti tudi njen predlog za prihodnost komparative v debati, ki je sledila Bernheimerjevemu poročilu – da naj primerjalna književnost prične znova odkrivati simbolno funkcijo, ki jo ima literatura znotraj kulture in v odnosu do drugih kultur; gl. Kushner, *Is Comparative*, 17.

kanadska književnost« najbolj cvetoče področje kanadskih komparativnih raziskav.⁵⁰ E. D. Blodgett delni vzrok takšne situacije vidi v dejstvu, da primerjalne študije običajno primerjajo književnosti različnih narodov, ne pa literatur znotraj naroda (četudi bilingvalnega), hkrati pa je, kot je opozarjal Philip Stratford, zaradi političnih napetosti med dominantnima kulturama takšna primerjava v Kanadi vselej morala paziti, da »niti ne združuje niti ne razdvaja«. ⁵¹

Drugi problem razkrivajo tiste maloštevilne primerjalne raziskave obeh dominantnih lingvističnih skupin, ki so nastajale po letu 1970. Najznačilnejši študiji – *Second Image* Ronalda Sutherlanda in *A Poetry of Frontiers* Clémenta Moisan⁵² – metodološko temeljita v primerjavi tem v obeh dominantnih literaturah, tej metodološki osnovi pa je sledila večina drugih komparativnih kanadskih študij. Tako sta bili zlasti Sutherlandova in Moisanova študija zgodaj deležni očitkov, da sta pretežno tematološki in da ju je moč uvrstiti v red tistih raziskav, ki v ospredje postavljajo nacionalno kohezivnost in vztrajajo pri fiksni obravnavi narodne enotnosti, za katero naj bi se že v obravnavi dveh dominantnih literatur skrivala nereflektirana dominacija anglofonske lingvistične skupine – ob hkratnem spregledovanju vseh drugih etničnih kultur in njihovih literatur. A vendar celo empirična literarna veda s svojo navezavo na polisistemsko teorijo kaže, da je tudi v Kanadi izstop iz nacionalnega koda bržkone le idealno predpostavljeno stanje. Polisistemsko teorija je pokazala svojo uporabnost pri raziskovanju različnih »manjših« literatur in njihovih stikov z dominantnima kulturama v Kanadi, saj omogoča obravnavo sistema, kulturnega oziroma družbenega okolja, ne da bi se bilo pri tem potrebno opredeljevati do hierarhičnih razmerij med lingvističnimi skupinami. Ob tem je kot okvir mogoče ohranjati obe hipotezi glede statusa posamičnih etničnih literatur: da gre za šibke, a samostojne sisteme, ali pa za periferne pojave večjega sistema oziroma več polisistemov, če ob novitem kanadskem sistemu upoštevamo, da so etnične literature priseljencev, četudi šibko, povezane tudi s (poli)sistemi njihovih matičnih držav.⁵³ Vendar kanadska empirična literarna veda realistično

50 Dimić, *Comparative*, 71–72.

51 Blodgett, *Comparative*; Philip Stratford, *All the polarities: comparative studies in contemporary Canadian novels in French and English* (Toronto: ECW Press, 1986), 8–9.

52 Gl. Ronald Sutherland, *Second image; comparative studies in Quebec Canadian literature* (Toronto: New Press, 1971); Clément Moisan, *A Poetry of Frontiers: comparative studies in Quebec/Canadian Literature* (Victoria, BC: Press Porcépuc, 1983).

53 Milan V. Dimić, Canadian Literatures of Lesser Diffusion: Observations from a Systemic Standpoint, *Text. Serial. Journal, Canadian Review of Comparative Literature*, 5. julij 2008, 567–568, <http://>

ugotavlja, da se posamične »manjšinske« literature neobhodno stapljajo z dominantno literaturo in dobivajo svoje (drugačno) mesto v enem izmed obeh dominantnih kanadskih polisistemov. Kljub svojim metodološkim predpostavkam kanadska empirična literarna veda torej še ohranja osredotočenost na enoten okvir (sistem) in tudi na tisto, kar naj bi ta okvir povezovalo. Zato ne čudi, da E. D. Blodgett delo »Dimičevega« Inštituta za primerjalno književnost in kulture, glavnega žarišča sistemskih in empiričnih pristopov k literaturi, izpostavi tudi kot enega izmed poizkusov, da bi dosegli »desideratum«, h kateremu težijo primerjalne študije kanadskih literatur, to pa je »zgodovina kanadskih literatur, tako utemeljitvenih kot tistih z manjšo razširjenostjo«. ⁵⁴ Primerjalne študije kanadskih literatur naj bi po njegovem mnenju prispevale k splošnemu dialogu med skupinami/diskurzi v Kanadi; to pa je stališče, ki je, preneseno na mednarodni domet, kajpak enako Tötösyjevemu stališču o bistvu primerjalne književnosti kot o ukvarjanju z drugim. ⁵⁵

Blodgett je delo Dimičevega Inštituta prišel k »desideratumu«, h kateremu je nenazadnje želel prispevati sam, izhajajoč iz predpostavke o razmerju med enovitostjo in različnostjo, po kateri »Kanado še vedno zaznavamo kot nacijo, čeprav v množini«. ⁵⁶ Njegov poizkus kanadske literarne zgodovine *Five-Part Invention: A History of Literary History in Canada*, ⁵⁷ ki velja za eno najvidnejših primerjalnih raziskav kanadskih literatur, s komparativnim pristopom širi meje diskurza, značilnega za kanadsko nacionalno literarno vedo; po njegovem mnenju je namreč Kanada paradigmatški primer izkušnje, ki ruši literarno zgodovino kot enovito in enotno narativo, saj je v Kanadi moč govoriti vsaj o petih različnih ideološko-diskurzivnih pozicijah (anglo-kanadski, francosko-kanadski, indijanski, inuitski in imigrantski). Na drugi strani pa tudi Blodgett vendarle ostaja zamejen pretežno v primerjavo književnosti, ki jih tako ali drugače opredeljuje kot kanadske literature, zaradi česar se njegove raziskave kljub upoštevanju različnih diskurzov zelo približajo klasični nacionalni literarni vedi in tvorbi tistega, kar bi Juvan opredelil kot »veliko nacionalno zgodbo«.

e-journals.library.ualberta.ca/index.php/crcrl/article/view/2917/2311.

54 Blodgett, *Comparative*.

55 Virk, *Primerjalna književnost*, 24.

56 Blodgett, *Comparative*.

57 E. D. Blodgett, *Five-part invention: a history of literary history in Canada* (Toronto: University of Toronto Press, 2003).

A če primerjamo kanadsko literarno raziskovanje v šestdesetih letih 20. stoletja, ki jih je možno označiti za začetek razvoja kanadske literarne vede, in polje obravnav na prelomu med 20. in 21. stoletjem, je brez dvoma opazno, da se je v primerjavi s tematološkimi študijami spekter literarnega raziskovanja v sodobni kanadski literarni vedi razširil. Vendar se v njej kljub izjemam vse do današnjih dni v zmečani obliki ohranjata dve značilnosti, ki ju je bilo možno opaziti že ob njenih začetkih pri tematologijah. Prva je usmeritev k širšemu kulturnemu kontekstu literarnih obravnav, druga pa osredinjenje na korpus »nacionalnih« tekstov in etničnih skupin, ne glede na uporabljeno metodologijo. Usmeritev h kulturnemu kontekstu je bila zlasti v zvezi s tematologi kritizirana, a se je nadaljevala v nekaterih postrukturalističnih praksah in v primerjalnih književnih študijah, kjer je postala celo eno osnovnih žarišč raziskovanja. Raziskovanje kanadskega korpusa po intervenciji poststrukturalistov ni več (neposredno) nacionalno ideološko, vendar do neke mere še sledi težnji po osredotočenju na nacionalno/e literaturo/e in se vklaplja v potrebo po definiciji razmerja med enovitostjo in raznolikostjo kanadskih kultur. Slednje velja zlasti za primerjalne kanadske študije, ki primerjanje literatur in kultur opredeljujejo kot dialog med diskurzi in kot spoznavanje drugega. Mogoče pa je sklepati, da je bila usmeritev k sociološkim pristopom in k metodologiji kulturnih študij v veliki meri pogojena ne le z vprašanjem »nacionalnosti« kanadskih literatur in njihovega kulturnega konteksta, ampak zlasti z vprašanjem razmerja med enovitostjo in raznolikostjo, ki se v zadnjih desetletjih vztrajno zastavlja v teoriji in praksi kanadske večkulturnosti.

Tezi Dušana Pirjevca in Dimitrija Rupla, da je v odsotnosti političnega združevanja literatura prevzemala vlogo narodovega samoutemeljevanja,¹ v času svojega nastanka nista bili novi. Podobno stališče je zagovarjal že Ivan Prijatelj,² izhajajoč iz Levstikove nacionalnoutemeljitvene paradigme,³ posredno pa o nacionalni funkciji literature govori tudi več drugih slovenskih literarnih zgodovinarjev, denimo France Kidrič in Boris Paternu. V vsakem primeru je izvor tovrstnih idej treba iskati v delitvi, ki izhaja že iz 19. stoletja, ne glede na to, v kakšni različici jo privzamemo: kot delitev na *staatsnation* in *kultursnation*,⁴ *ius soli* in *ius sanguini*⁵ – ali pa, v skladu s predlogoma Joepa Leersna in Raymonda Bretona,⁶ kot delitev na centralistični in separatistični oziroma državni in etnični nacionalizem. Kljub nekaterim

1 Dušan Pirjavec, *Vprašanje o poeziji, Vprašanje naroda* (Maribor: Obzorja, 1978); Dimitrij Rupel, *Svobodne besede od Prešerna do Cankarja: sociološka studija o slovenskem leposlovju kot glasniku in pobudniku nacionalne osvoboditve* (Koper: Založba Lipa, 1976).

2 Ivan Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovsvena zgodovina* (Ljubljana: Državna Založba Slovenije, 1958).

3 Prim. Marko Juvan, 'Slovenski kulturni sindrom' v nacionalni in primerjalni literarni vedi, *Slavistična revija*, št. 1 (2008), 12.

4 Friedrich Meinecke, *Weltbürgertum und Nationalstaat*, let. 1969 (München: R. Oldenbourg Verlag, 1969).

5 Adrian Hastings, *The construction of nationhood ethnicity, religion, and nationalism* (Cambridge: New York: Cambridge University Press, 1997), 13; Eric Hobsbawm in Terence Ranger, *The invention of tradition*, Canto ed., reprinted. (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 280.

6 Leerssen v: Juvan, Slovenski kulturni, 10; Breton v Dale Thomson, Language, Identity, and the Nationalist Impulse: Quebec, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, št. 538 (1. marec 1995), 81.

razlikam v omenjenih opozicijah, je značilno, da je za prvi tip konstrukcije naroda značilno, da temelji v politično-teritorialni (državni) enotnosti, za drugega pa, da se utemljuje v principu skupnega etničnega in kulturnega izvora (ki navadno šele mora biti pripoznan v skupni državi). Drugi tip nacionalizma si zato namesto državnih, upravnih, šolskih in drugih državnih ustanov – tistih, ki jih kot ideološke aparate države našteva Althusser in jih po večini povzame Pirjevec⁷ – za samoutemeljevanje naroda razvija vzporedne medije in ustanove, v katerih po opazanjih Marka Juvana književnost stopa v zaveznitvo z literarno zgodovino, gramatiko, etnologijo in folkloristiko, zgodovinopisjem in seveda z drugimi umetnostmi.⁸

Kar zadeva vlogo literature v narodni interpelaciji, jo je možno postaviti v okvir razmeroma preproste logike: manj ko obstaja instrumentov, ki privzemajo funkcijo narodnega samoutemeljevanja, močnejše bo v njih prisotna nacionalna interpelacija; in obratno: več, ko je na voljo mehanizmov za narodno samoutemeljevanje, bolj se bo razpršila interpelacijska moč v posameznem instrumentu. Kljub Juvanovemu opozarjanju, da književnost ni bila in ni mogla biti edino sredstvo oblikovanja narodne identitete,⁹ je mogoče reči, da je med umetnostmi v »privilegiranem«¹⁰ položaju zato, ker je s svojo determiniranostjo v obstoju jezika – in jezikovne logike – najustreznejši mehanizem simbolne konstrukcije in še zlasti mitološke narativizacije.¹⁰ Seveda pa bi bilo mogoče na podobno, četudi nemara šibkejšo zmožnosti simbolne in mitološke narativizacije pokazati tudi v drugih umetnostih. Ena od pomembnih narodnointerpelacijskih intervenc v Kanadi je bilo delovanje slikarske skupine *The Group of Seven* v dvajsetih letih 20. stoletja, ki je bistveno pripomoglo k oblikovanju imaginarija narave,¹¹ pa tudi Benedict Anderson, ko govori o t. i. nacionalnih skladateljih (Sibelius, Grieg, Smetana, Chopin ali Bartok), izraža prepričanje, da je bil notni zapis le eden izmed vernakulariziranih tiskanih jezikov in skladateljski jezik zato svojstven nacional(istič)ni diskurz.¹²

7 Louis Althusser, Ideologija in ideološki aparati države, v: *Ideologija in estetski učinek: zbornik*, ur. Zoja Skušek-Močnik (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980), 50–61; Pirjevec, *Vprašanje o poeziji*, 69–70.

8 Marko Juvan, *Vezi besedila: študije o slovenski književnosti in medbesedilnosti* (Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2000), 12.

9 Juvan, *Slovenski kulturni*, 7.

10 Tomo Virk, Slovenska nacija in slovenska literatura, *Nova revija* (1993), 254–55.

11 Gaile McGregor, The Frontier Anthitesis, v: *A Passion for Identity: an introduction to Canadian studies*, ur. David Taras in Beverly Rasporich, 2nd ed. (Scarborough Ont.: Nelson Canada, 1993), 281.

12 Benedict Anderson, *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma* (Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost, 1998), 88. Gregor Pompe sicer vzpostavlja ambivalentno razmerje med nacio-

14

Tom Thomson, *Pine Island, Georgian Bay*, olje na platnu, 1914–1916. Skupina *The Group of Seven* je znana po svojih slikah kanadske naravne pokrajine in indijanskih motivov, zlasti tradicionalnih totemov, ki jih kljub mestoma abstraktnim linijam upodablja v izrazito, lahko bi rekli značilno mračnih in pretečih barvah ter kompozicijah. Licenca: CC.

Da bi vznik, izgubo ali ošibitev nacionalnointerpelacijske moči književnosti pretirano vezali zgolj na obstoj nacionalne države, se pravi politične zavesti o obstoju nacionalne države in njenih simbolnih figur,¹³ bi bilo v obeh primerih, kanadskem in slovenskem, neustrezno, saj bi se morali soočiti vsaj z nerešljivim vprašanjem, katerega izmed dogodkov in letnic opredeliti kot vznik nacionalne države. V slovenskem primeru bi se kot najočitnejša možnost ponujala letnica osamosvojitve 1991, vendar ta ne bi mogla ustrezno pojasniti, zakaj nacionalna interpelacija v slovenski literaturi oslabi po nastopu Otona Župančiča; obenem pa druga možnost, leto 1919, ko bi v okviru države SHS prvič lahko govorili o omejeni politični suverenosti slovenskega naroda, ne pojasni docela, zakaj se nacionalna interpelacija ponovno pojavi v književnosti narodnoosvobodilnega gibanja in nazadnje – čeravno šibko in zlasti v metaliterarnih besedilih – v času po sedemdesetih letih 20. stoletja.¹⁴

Tudi v Kanadi letnice, povezane s državnim in političnim osamosvajanjem, ne kažejo neposredne povezave z narodnointerpelacijskim pozivom literature. T. i. Konfederacija, tj. združitev prvih štirih provinc leta 1867, je državi sicer omogočila omejeno suverenost kot dominijonu v okviru britanskega kraljestva; na literarnem področju je spodbudila estetsko vrednejšo literaturo, a je, kot bomo videli, celo vrh takratnega pesništva – t. i. konfederacijska skupina – še vedno zavezan narodnointerpelacijski funkciji.¹⁵ Prav tako vidnejših sprememb v literarnem delovanju ni mogoče zaznati po westministerskem statutu, ki je leta 1931 Kanadi podelil dokončno neodvisnost.¹⁶ Še leta 1957 je neznan uvodničar

nalnim in univerzalnim v glasbi, ko poudarja, da glasba ne vzpostavlja izrazitih nacionalnih idiomov /.../, vendar posamezni glasbeni sistemi še zdaleč niso harmonično usklajeni in univerzalno razumljivi. Gregor Pompez, *Evropska glasba? – nemuzikološko vprašanje*, *Ars & Humanitas*, 2008, 62. S tem možnost konstituiranja glasbene nacionalne identitete postavlja v poseben precep, saj vendarle dopušča možnost specifične (nacionalne) artikulacije tudi v glasbi.

13 Hobsbawm in Ranger, *The invention*, 271.

14 Boris Paternu, *Pogledi na slovensko književnost: študije in razprave, 1–2* (Ljubljana: Partizanska knjiga, 1974); B. Paternu, *Obdobja in slogi v slovenski književnosti: študije* (Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1989); prim. Pirjavec, *Vprašanje o poeziji*, 66–71.

15 Gre za pesnike in pesnice, rojene v letih tik pred nastankom Konfederacije, med katere štejemo tudi Charlesa G. D. Robertsa, katerega odo Britaniji analiziram ob koncu pričujočega poglavja.

16 V resnici westministerski statut Kanadi ni podelil popolne neodvisnosti, saj je bilo za nekatere zakonske spremembe na ravni kanadskih provinc še potrebno soglasje britanskega parlamenta. To neskladje je bilo dokončno odpravljeno šele leta 1982 s t. i. Kanadskim zakonom, katerega del je tudi kanadski ustavni zakon iz istega leta. Slednji kot temelj kanadske ustave določa t. i. Britanski severnoameriški zakon, 1867 oz. t. i. Ustavni zakon, s katerim je bila ustanovljena Konfederacija oz. federalni dominijon. Drugi del kanadske ustave sestavlja kanadska Listina človekovih pravic in svoboščin ter klavzula o pravicah staroselcev. Prav ustavni zakon, ki med drugim opredeljuje odnose na relaciji med federalno vlado in kanadskimi provincami, je bil eden od razlogov za napetosti in (neuspešno) sklepanje kompromisov med angleško in francosko govorečo skupnostjo v Kanadi.

v reviji Tamarack ugotavljal, da neodvisnost Kanadčanov ni docela izoblikovala kot intelektualno samosvojega naroda, marveč le kot samostojno politično enoto brez izrazitih »duhovnih znamenj«. ¹⁷ Razlog za to je najprej treba videti v depresiji, ki je zajela državo v tridesetih letih 20. stoletja. Na drugi vzrok pa opozarja Matteo Sanfilippo z mnenjem, da je bila Kanada po prvi svetovni vojni postavljena pred izbiro gospodarskega in diplomatskega partnerja, ¹⁸ ki se je prav tako zrcalila v vzpostavljanju enotnega kulturnega prostora. Zlasti na založniškem trgu, ki je bil še posebej podrejen ekonomskim pritiskom, se je pokazalo, kako težko je bilo oblikovanje srednje poti, in sicer vse dokler se v v ugodnejših gospodarskih razmerah po drugi svetovni vojni ni izoblikovala nova, nacionalistična paradigma enega izmed vodilnih kanadskih ekonomistov Harolda Innisa, ki je ob podpori filozofa Geografa Granta vplivala na radikalizacijo kulturnega nacionalizma pretežno v torontskem krogu pesnikov, katerega glasnik je bila Margaret Atwood. ¹⁹

Leta 1951 je Kraljeva komisija za nacionalni program razvoja literature, umetnosti in znanosti izdala t. i. Masseyjevo poročilo, ²⁰ v katerem analizira obstoječe stanje in priporoča smernice za nadaljnje delovanje kanadskega kulturnega trga – dokument, ki je postal eden najpomembnejših zunanjih dejavnikov na povojnem kanadskem kulturnem trgu. Dvoumnosti, ki jih je prinašalo poročilo – zlasti dejstvo, da je kanadski kulturni trg utemeljevalo v nasprotovanju do Združenih držav Amerike in šele sekundarno kot odmik od britanskih kulturnih kolonizacijskih praks –, kažejo, da je tudi ta dokument nastajal v okviru idej intelektualne kulturniške elite t. i. ontarijskega nacionalističnega kroga, na katero sta s svojimi deli vplivala Grant in Innis. Christina Ziraldo o njenih nosilcih, med katere smemo šteti Northropa Fryeja in Atwoodo-

17 Douglas Daymond in Leslie Monkman, ur., *Towards a Canadian literature: essays, editorials, and manifestos* (Ottawa: Tecumseh Press, 1984), 399.

18 Matteo Sanfilippo, Margaret Atwood, il Canada e gli Stati Uniti, *Rivista di Studi Canadesi/Canadian Studies Review*, št. 7 (1994), 20–21.

19 Innis, ki je svojo politično ekonomijo izoblikoval ob specifično kanadskih temah (značilno je, da se je ukvarjal s pomenom trgovine s kožuhovino za kolonialni imperij, doktoriral pa s tezo o velikem nacionalnem projektu – gradnji čezkontinentalne Kanadske pacifiške železnice), in Grant sta svoje teorije izoblikovala eksplicitno nasprotujoč ameriskemu kulturnemu in ekonomskemu ekspanzionizmu. Prav s to značilnostjo sta vplivala na torontski pesniški krog in zlasti na Atwoodovo, ki je vse do konca 20. stoletja v literaturi zagovarjala srednjo pot, neodvisno od Velike Britanije in ZDA, in se prav zato še posebej trudila definirati specifičnost kanadskega nacionalnega karakterja in imaginarija – prim. npr. A. John Watson, *Marginal man the dark vision of Harold Innis* (Toronto, Ont.: University of Toronto Press, 2006).

20 Vincent Massey, Report of the Royal Commission on National Development in the Arts, Letters, and Sciences, Library and Archives Canada, *Royal Commission on National Development in the Arts, Letters, and Sciences 1949–1951*, 1951, <http://www.collectionscanada.gc.ca/massey/h5-400-e.html>.

vo, pravi, da bi jih bilo mogoče razumeti kot lobistično skupino z interesi in prepričanji, utemeljenimi v liberalni humanistični ideologiji,²¹ kate-re vizija je v Kanadi sicer prevladala, ni pa bila splošno sprejeta. V drugem kulturnem centru, Vancouvru, je bilo zaradi bližine Združenih držav čutiti bistveno manjši odpor zoper tamkajšnje kulturne prakse in v okviru literature tudi večjo odprtost do literarnih vzorcev sosednje države, ki so bili dojeti kot sodobnejši protipol nasproti konzervativnejšim britanskim.²² Masseyjevo poročilo s poudarjanjem kulturnega trga kot soustvarjalca nacionalne tradicije že v Uvodu nakazuje ideološko zasnovano,²³ pa čeprav je dikcija besedila večkrat protislovna. Medtem ko umetnosti namenja izpostavljeno vlogo pri nacionalnem poenotenju, ima mestoma, ko govori o močni nacionalni književnosti, očitno v mislih ideološko neobremenjeno literaturo.²⁴ Vendar je bil pomen poročila izreden, ker je kljub kulturnemu elitizmu imelo močan učinek na širšo kanadsko populacijo in je bilo zato poglobitna spodbuda za spremembe vladne politike do kulturnega trga.²⁵

Predvsem je po priporočilu Masseyjeve komisije leta 1957 nastal t. i. *Canada Council* (Kanadski svet), ki je deloval kot vladno svetovalno telo in ekonomska podpora kakovostnim umetniškimi, šolskim in humanističnim znanstvenim praksam in njihovemu predstavljanju v tujini.²⁶ V priporočilu za njegovo ustanovitev lahko deloma vidimo neposredno posledico Innisovih prizadevanj. Innis je v letih 1940 in 1944 usta-

21 Christiana Ziraldo, *The Massey Report, Enacting the Nation*, *Rivista di Studi Canadesi/Canadian Studies Review*, št. 11 (1998), 94.

22 Kot je razvidno iz zarisa, ki ga podaja Chris Gudgeon v svoji monografiji o pesniku Miltonu Acornu, odnos med ontarijskim in vancouverskim krogom vendarle ni bil samo opozicionalen, marveč so se kulturne in literarne ideje med njima dovolj pogosto, čeprav na površini manj zaznavno prenašale in med seboj oplajale; prim. Christopher Gudgeon, *Out of this world: the natural history of Milton Acorn* (Vancouver: Arsenal Pulp Press, 1996).

23 Massey, *Report of the Royal Commission on National Development in the Arts, Letters, and Sciences*, 4–5; prim. Ziraldo, *Massey Report*, 90–101.

24 Massey, *Report of the Royal Commission on National Development in the Arts, Letters, and Sciences*, 223–225. Takole je zapisano v točki 4, ki govori o nacionalni literaturi: »Paradoxical as it may seem, it is true to say that literature cannot be considered as the genuine voice of a nation until this literature is accepted as a credible witness by other nations. Only therefore when literature is related to man's universal experience, when it has enough human appeal and aesthetic value to awaken the interest and arouse the admiration of other peoples and when at the same time it can give voice to the special character of the people from which it arises—only when it fulfills all these conditions can it properly be called national.«

25 Ziraldo, *Massey Report*, 94.

26 Za predvidene naloge tega organa gl. Massey, *Report of the Royal Commission on National Development in the Arts, Letters, and Sciences*, 370–378. Kljub eksplicitnemu priporočilu Masseyjeve komisije, naj financiranje humanističnih znanosti ostane združeno v enotni krovni organizaciji skupaj s financiranjem umetnosti, je bil leta 1978 ustanovljen Social sciences and humanities research Council, ki je

novil dve neprofitni združenji za podporo kanadski znanosti (ki sta se, paradoksalno, financirali z ameriškim denarjem): Canadian Social Science Research Council in Humanities Research Council of Canada. Posebej prvo si je neposredno prizadevalo ne le za ustanovitev Masseyjeve komisije, marveč kasneje tudi za ustanovitev Kanadskega sveta.²⁷ Obenem so bila šele po priporočilu Masseyjeve komisije ustanovljena narodna knjižnica in nacionalni filmski sklad, prišlo pa je tudi do reorganizacije nacionalnega radia ter razločitve njegove javne funkcije od regulacije radijskih in televizijskih medijev. Opozoriti velja, da je imel nacionalni radio pomembno vlogo že od pričetka delovanja v tridesetih letih, ko so ga pojmovali kot enega najpomembnejših branikov pred širjenjem množičnih programskih vsebin iz Združenih držav Amerike. Zato ne prese- neča, da je komisija za radijsko in televizijsko oddajanje leta 1957 izhaja- la iz podobnih izhodišč kot Masseyjevo poročilo in poudarila potrebo po uspešnem medijskem sistemu, ki bi pomagal ohranjati kanadsko kultur- no identiteto nasproti vdorom iz Združenih držav.²⁸

Masseyjevo poročilo potrjuje prepričanje v raziskavah kanadske kulture,²⁹ da je imela umetnost pglavitno vlogo pri razvoju kulturnega nacionalizma tudi po drugi svetovni vojni, a nemara manj v obliki nepo- sredne interpelacije, vpete v umetniške prakse, kolikor s tem, da je bilo s pomočjo kulturne elite mogoče ustvariti mrežo prej neobstojećih ali po- manjkljivo delujoćih ustanov, ki so del nacionalne interpelacije prevzele nase in razbremenile umetniške diskurze, obenem pa pod okriljem poe- notenega nacionalnega koda poskrbele za ekonomsko bazo umetniških praks, ne glede na to, ali je v njih tudi dejansko obstajal nacionalnoin- terpelacijski dejavnik. Podobno situacijo širjenja institucij in posledične razbremenitve umetniških diskurzov bi v Sloveniji lahko identificirali po letu 1918, čeprav so bili zunanji vzroki zanjo drugaćni in regulacijske

prevzel spodbujanje in financiranje znanstvenih raziskav, podporo kanadske umetnosti v tujini pa je prevzelo neposredno Ministrstvo za zunanje zadeve in trgovino (DFAIT).

- 27 Alan F. J. Artibise, Social Science Federation of Canada, *Encyclopedia of Music in Canada* (Historica-Dominion, 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0007528>.
- 28 James Marsh in Jocelyn Harvey, Cultural Policy, *The Canadian Encyclopedia* (Historica-Dominion, 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0002068>; Ross Eaman in Sasha Yusufali, Canadian Broadcasting Corporation, *The Canadian Encyclopedia* (Historica-Dominion, 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0001266>.
- 29 William H. New, *A History of Canadian Literature* (London: Macmillan, 1991); Ziraldo, *Massey Report*; Mirko Jurak, Northrop Frye in Margaret Atwood: Njun odnos do kanadske samobitnosti in kulture, *Zbornik ob sedemdesetletnici Franceta Bernika* (1997), 227–240.

vloge v tem procesu ni prevzela ena sama skupina ljudi ali celo en sam dokument. Razpad monarhije je po prvi svetovni vojni v slovenskem prostoru (do)pusstil institucionalni vakuum, v katerem je slovenski diskurz v že obstoječih kulturnih ustanovah bolj ali manj nasilno prevzel mesto prejšnjega avstrijsko-nemškega. Konflikt podrejenega slovenskega diskurza s kolonizirajočim avstrijskim je bil ob prelomu kljub vsemu bistveno močnejši kot v analognem primeru zev med vznikajočim kanadskim nacionalnim diskurzom in kolonizirajočim britanskim.³⁰ Pri tem bi bil povsem mogoč tudi pomislek, da so se Slovenci po izhodu iz ene nadrejene državno-nacionalne tvorbe priključili drugi, v kateri je bil njihov položaj enako neavtonomen. Janez Rotar, denimo, zatrjuje, da so bili Slovenci v obeh Jugoslavijah izpostavljeni raznarodovalnemu pritisku zlasti v odnosu do jezika, ki naj bi ga oblasti izvajale preko šolstva in drugih kulturno-političnih ustanov,³¹ medtem ko Janko Prunk opozarja, da naj bi Slovenci ob jugoslovanski odpravi Narodne vlade in uvedbi Deželne vlade ter kasnejše banovinske vlade, ki nista imeli večjih pooblastil, izgubili dejansko politično suverenost nad narodovimi odločitvami, ob tem, da skoraj ene tretjine ozemlja in prebivalstva niso bili sposobni vojaško in zunanjepolitično ohraniti v okviru enovite nacionalne države in nacionalnega ozemlja.³² Zlasti Prunkova ocena kaže na slovensko notranjo politično šibkost in postavlja pod vprašaj morebitno delovanje skupnega, avtonomnega kulturnega trga. A po drugi strani le spremembe v trgu lahko zadovoljivo pojasnijo ošibitev nacionalne interpelacije v sočasnih literarnih delih, tj. pri Cankarju, Murnu, Ketteju in celo Župančiču.³³

30 Čeprav bi bilo terminološki rabi, izhajajoči iz postkolonialističnih študij, mogoče očitati, da avstroogrski imperializem ni bil klasični kolonializem, ker ni imel zunanjih kolonij in so bila razmerja med »kolonisti« in »koloniziranimi« oziroma med »imperialnim« in »provincialnim« zlasti zaradi mešanih lingvističnih, socialnih in kulturnih identitet drugačna in pravzaprav bolj zapletena, je izrazoslovje in nekatere koncepte postkolonialističnih teorij vendarle smiselno prenašati tudi na primer avstroogrske monarhije. O tem gl. Katherine Arens, Central Europe and the Nationalist Paradigm, Center for Austrian Studies, University of Manitoba, *Working Papers*, 1996, <http://www.cas.umanitoba.ca/assets/pdf/WP961.PDF>; prim. Juvan, *Vezi besedila*, 138.

31 Janez Rotar, *Slovenščina in slovenstvo: pojavi, izkušnje, pogledi* (Maribor: Obzorja, 1996), 80 isl.

32 Janko Prunk, *Slovenski narodni vzpon: narodna politika, 1768–1992* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992), 220 isl.

33 Poseben problem so sočasne Kosovelove pesmi. Kosovel, ki je z izjemo stikov, ki jih je navezoval med študijem, ostal zunaj slovenskega oziroma jugoslovanskega državnega in kulturnega okvirja, se je v metaliterarnih posegih večkrat ukvarjal z vprašanjem nacionalnega problema pod italijansko oblastjo. Vprašanje pa je, če je ta problem mogoče najti tudi v njegovem literarnem ustvarjanju, čeprav smo bili v zadnjih letih priče nekaterim prepričljivim opozorilom o povezavi Kosovelovega besednjaka z narodnim uporom ne le v pesmih iz t. i. ekspresionistične faze, marveč tudi v Konsih. Gl. npr. Boris Pahor, *Srečko Kosovel* (Ljubljana: Društvo 2000, 2008); Janez Vrečko, Konsi IKARUS, TI-GER in fašizem, *Kerla: Studia Latina et Graeca* 11, št. 2 (2010), 345–360.

Kako zapleteno je bilo vprašanje razmerij moči v obeh Jugoslavijah, kaže dejstvo, da nekateri sociologi propad »jugoslovanskega eksperimenta« pripisujejo ne le podcenjevanju nacionalizmov v posamičnih republikah, ampak posebej po Titovi smrti neustrezno ustvarjenim pogojem za skupno jugoslovansko identifikacijo,³⁴ kar bi bilo mogoče tolmačiti tudi kot neustrezen način centralizacije. Zdi se, da tudi v državi in kasnejši kraljevini SHS jugoslovanskih pritiskov ne moremo obravnavati zgolj kot vsiljenega centralizma. Prav dogajanje na področju kulture najbolj potrjuje pripombo Janka Kosa, da so šli centralistični pritiski toliko daleč, kolikor manjši je bil odpor zoper nje, kjer pa so naleteli na meje, so se ustavili. Zato lahko v najslabšem primeru pristanemo na trditev, da je bil položaj v novi državi dvoumen, saj je ob uveljavljanju cirilice in srbohrvaščine ter enotne politične ureditve Slovencev vendarle prinesel ustanove, ki so bile za narodno avtonomizacijo nujne: slovenska sodišča, pošto, železnice, šolstvo in seveda preoblikovanje kulturnih ustanov.³⁵ Slednje so bile po prvih letih nove države sicer finančno podhranjene, niso pa doživljale eksplicitnih pritiskov, kar najbrž lahko pripišemo političnim navzkrižjem, ki so slabila izvršno moč beograjske oblasti tudi na področju kulture in – kot bomo videli kasneje – še toliko bolj šolstva, obenem pa šibkejšemu interesu za vključevanje Slovencev v enovito unitaristično politiko, ki se je osredotočala na poenotenje srbskega in hrvaškega trga. Slednje so že leta 1913 nakazali odgovori v anketi, ki jo je izvedla novogoriška *Veda* in v kateri je razvidno razmeroma mlačno stališče srbskih in bolj goreče stališče hrvaških intelektualcev glede morebitne jezikovne ali celo narodne priključitve Slovencev k enotnemu jugoslovanskemu narodu.³⁶

Za razvoj slovenskih kulturnih institucij, ki so bile ustanovljene ali privzete po letu 1918, je kljub zametkom v 18. stoletju pomembnejši premik pomenila šele diferenciacija v zadnjih desetletjih 19. stoletja,³⁷ ko sta bila kot protipol »nemški« Filharmonični družbi in deželnemu gle-

34 O vprašanju skupne jugoslovanske identitete prim. Dusko Sekulic, Garth Massey, in Randy Hodson, *Who Were the Yugoslavs? Failed Sources of a Common Identity in the Former Yugoslavia*, *American Sociological Review* 59, št. 1 (1. februar 1994), 83–97.

35 Janko Kos, *Dubovna zgodovina Slovencev* (Ljubljana: Slovenska matica, 1996), 149–50.

36 Za podrobnejše rezultate Vedine ankete in njihovo interpretacijo prim. Rotar, *Slovensčina in slovenstvo*, 41–79.

37 Obenem s povezavo kulturnih institucij z nemškim prebivalstvom so posamezniki iz slovensko govoreče elite sprva delovali skoraj izključno v kontekstu »internacionalne kulture« (Jelovešek, Cebej Maček, Janez Krstnik Dolar idr.) ali, kot v primeru Valvasorja, v okviru nedvoumno izražene pokrajinske pripadnosti. Gl. Zdenko Čepič, *Zgodovina Slovencev* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979), 345 isl.; Kos, *Dubovna zgodovina*, 65–67; Fran Zwitter, *O slovenskem narodnem vprašanju* (Ljubljana: Slovenska matica, 1990), 57.

dališču ustanovljena Glasbena matica (1872) z glasbeno šolo in zborom (1882, 1891) ter slovensko Dramatično društvo, iz katerega se je kasneje razvilo slovensko Deželno gledališče. Glasbena matica in gledališče sta bila – ob gradnji narodnih domov, novonastalih strokovnih društvih ter razvoju znanstvenega tiska (F. Kos, J. Jesenko, S. Šubic, F. Lampe) – temelj za prevzem prej nemških institucij in po letu 1918 za ustanavljanje novih slovenskih.³⁸ Glasbena matica pa se je skupaj z Narodnim domom in novoustanovljeno Narodno galerijo aktivno vključila tudi v udejanjenje prvega zametka Slovenske akademije znanosti in umetnosti.³⁹ Filharmonično družbo z večinoma nemškim članstvom so leta 1919 prevzeli slovenski glasbeniki in je bila leta 1921 s stavbo in z glasbeno šolo dokončno priključena Glasbeni matici. In čeprav ne Matičin instrumentalni sestav ne že prej obstoječi konzervatorij nista mogla docela zapolniti vrzeli, ki je nastala z razpustitvijo med letoma 1908 in 1913 delujoče Slovenske filharmonije,⁴⁰ lahko rečemo, da je bila, upoštevajoč ustanovitve opernega orkestra (1918), od začetka stoletja omogočena ne le slovenizacija reproduktivne ravni, marveč tudi prehod skladateljskega ustvarjanja z institucionalnega okvira čitalništva z vsemi njegovimi slabostmi – tj. s poudarjenim udejanjanjem kulturnoavtonomistične, pretežno cesarsko legitimistične miselnosti – na raven profesionalnega ustvarjanja (A. Lajovic, Marij Kogoj).

Prevzem Filharmonične družbe je bil razmeroma tipičen, saj so tudi druge ustanove doživele naglo slovenizacijo, ki je bila najpogosteje nasilna v odnosu do novonastale nemške manjšine. To ne velja le za nemška družabna središča – kot sta bili Kazina in Nemška hiša –, ki so s čitalnicami in saloni že prej dobivala svoje slovenske vzporednice,⁴¹ marveč predvsem za ljubljanski gledališki prostor. Ob Deželnem gledališču, ki je bilo že od leta 1911 naprej izključno slovensko in je bilo v državi SHS spremenjeno v operno hišo, je po spopadih na Koroškem država zaprla tudi novo zgradbo samostojnega nemškega gledališča in z letom 1919 va-

38 Med novonastalimi institucijami je smiselno posebej omeniti ponovno oživitev Društva slovenskih leposlovcev, PEN klub (1929), ki je, denimo, posredovalo v prid slovenščine v učbenikih, ter Narodno in Moderno galerijo (ust. 1918, 1927) – mdr. prim. Čepič, *Zgodovina*.

39 Ervin Dolenc, *Kulturni boj: slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918–1929* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1996), 23–84.

40 Za podrobnejši zaris Slovenske filharmonije prim. npr. Primož Kuret, *100 let Slovenske filharmonije 1908–2008* (Ljubljana, Slovenska filharmonija), 13–56.

41 Oboje je bilo pomembno vsaj zato, ker se je v kulturni sredini čitalnic in salonov uveljavljal interni konverzijski slog, ki so ga gojili izobraženci in meščani za krepitev narodne zavesti, ob tem pa se je vzpostavila tudi podoba nemškutarja, ki je bil v resnici pojmovan kot pravi sovražnik narodnega gibanja. Gl. Juvan, *Vezi besedila*, 136, 143.

njo naselila narodno gledališče. Pri tem pa začetek njegovega delovanja več kot značilno kaže na razpršitev narodovega samoutemeljevanja: podobno kot tržaški Narodni dom tik pred požigom in kot kasneje gledališče v Mariboru je program pričelo z nedvoumno interpelacijskim besedilom – Levstikovim *Tugomerjem*. Nasploh se je igralski ansambel sprva, pred povezavo z jugoslovanskim igralskim združenjem, zavzemal za slovensko usmerjeni repertoar, pomenljive pa so bile finančne razmere, v katerih sta gledališči delovali, saj je bilo kljub izdatnejši produkciji v primerjavi s preostalim jugoslovanskim prostorom zanju iz državnega proračuna namenjeno za polovico manj dotacij kot za hrvaška ali srbska gledališča; je pa res, da so bile v osnovi nižje že zahteve ljubljanske uprave.⁴² Primer gledališča nemara najočitneje kaže, da pritiski na slovenske kulturne ustanove niso bili več eksplicitni, so pa se pokazali v finančni podhranjenosti. Še bolj dvoumen, vendar v osnovi ugoden institucionalni položaj za narodno interpelacijo je razviden v spremembah v šolstvu, posebej v razmerju financiranja državnih univerz z očitno zapostavljenostjo ljubljanske.

Prvi poizkus: vloga šolstva

Althusserjanska teorija opozarja, da je šolski sistem eden izmed poglavitnih mehanizmov nacionalne interpelacije. Ob primerjavi zgodovine angleškega kanadskega ter slovenskega šolskega sistema seveda ni mogoče zanemariti osnovne razlike – tj. vprašanja učnega jezika –, vendar v razvoju šolstva v obeh državah oziroma sistemih ni težko najti tudi značilnih podobnosti, ki jih je možno strniti v sledeče točke: utilitaristična usmerjenost sistema, povezana s kolonialistično in imperialistično vizijo dominantnega, kolonialističnega diskurza; ozek krog humanistične elite spričo šibke zastopanosti ali neobstoječih programov v nacionalnem visokošolskem sistemu; šibka zastopanost nacionalne literature ter bolj ali manj neobstoječa nacionalna literarna zgodovina na vseh ravneh šolanja in slednjič emancipacija »nacionalnih vsebin« na določeni časovni točki, v slovenskem šolstvu po letu 1918, v kanadskem pa, kot bomo videli, v šestdesetih letih 20. stoletja.

Upoštevaajoč čas poselitve je bil šolski sistem na ozemlju današnje Kanade organiziran razmeroma zgodaj; celo univerzitetne ustanove beležimo že pred Konfederacijo – leta 1789 je bil ustanovljen Anglikanski kraljevi kolegij, leta 1821 pa Univerza McGill v frankofonem Montrealu – vendar William H. New opozarja, da v njih zaradi poudarjanja bri-

tanskih vrednot lahko vidimo predvsem varuhe tradicije.⁴³ Kot so opozarjali sodobniki, so bile slabo povezane s civilno družbo, že eden od snovateljev kanadske politične združitve Thomas D'Arcy McGee pa jim je očital podhranjenost humanističnega sektorja, zaradi česar je bil pogost očitek, da ne spodbujajo ne literarnega duha ne kanadske kulturne identitete.⁴⁴ Vse te izjave je sicer treba razumeti z zadržkom, saj je, denimo, pesništvo Archibalda Lampmana, ki je prav tako kritiziral utilitarizem na univerzah,⁴⁵ gradilo na temeljih nacionalističnega gibanja »Canada First«, ki se je razvilo med mladimi izobraženci humanisti. James Douglas je utilitarizem in tradicionalnost kanadskega šolstva povezoval z drugim že nakazanim dejavnikom:⁴⁶ da se je šolanje velike večine prebivalstva končalo pri osnovnem ali poklicnem šolstvu, ki je bilo izrazito kolonialistično naravnano. Nastalo je kot protitež močni francosko-kanadski prisotnosti v kolonijah, zato so britanske oblasti že od leta 1760 spodbujale šole, ki so bile na eni strani zunaj dometa religioznih oblasti, na drugi strani pa je šolski koncept izhajal iz prepričanja, da je šolstvo uspešen dejavnik, kako v mlade vcepiti pravičen način mišljenja in vedanja, v povezavi s pričakovanjem, da bo vzgoja pripomogla »k pospeševanju kulturne identifikacije s protestantizmom, angleškim jezikom in britanskimi navadami«. ⁴⁷ Ko so se snovatelji prvih šolskih programov kot na dve od treh najpomembnejših vzgojnih stalnic osredotočili na priseljevanje in oblikovanje države, so se namesto z vprašanjem identifikacije ukvarjali izključno z izvajanjem političnih pravic državljanov, dodatno pa je na umanjkanje vprašanja identifikacije – kot ugotavlja Marine Leland⁴⁸ – vplival prenos modelov iz Evrope: britanskega koncepta t. i. gramatikalnih šol v anglofonem srednješkolskem izobraževanju,⁴⁹ posebno-

43 New, *A History of Canadian*, 33.

44 Daymond in Monkman, *Towards a Canadian literature*, 67, 82–83, 133.

45 Archibald Lampman, Essays and Reviews – Two Canadian Poets, Canadian Poetry: An Electronic Resource, *Confederation Poets*, 20. julij 2005, http://www.canadianpoetry.ca/confederation/Archibald%20Lampman/essays_reviews/two_canadian_poets_a_lecture.htm.

46 Daymond in Monkman, *Towards a Canadian literature*, 100.

47 Chad Gaffield, Education, History of, *The Canadian Encyclopedia* (Historica-Dominion, 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTAA0002538>.

48 Quebec Literature in its American Context, v: *The Canadian imagination: dimensions of a literary culture*, ur. David Staines (Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1977), 194.

49 Willard Brehaut, Secondary School, *The Canadian Encyclopedia* (Historica-Dominion, 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTAA0007257>; prim. Norman Newton, Classical Canadian Poetry and Public Muse, *Canadian Literature*, št. 51 (1972), 39–54.

sti irskih šol zaradi večinskega prebivalstva v Ontariju, v Quebecu pa vse do leta 1963 francoskih t. i. klasičnih kolegijev.⁵⁰

Druga vsebinska značilnost šolskega sistema je bilo protiameriško, protirepublikansko stališče, ki so ga privzeli tvorci šolskih programov, to pa je nujno vodilo k odvisnosti od britanskega kadra in materialov. Razlogov za nasprotovanje Združenim državam je bilo več, med njimi vojaška grožnja, neuspešno rešeni aljaški spor ter vpliv lojalistične miselnosti, posledica pa nedvomno ta, da sta bila v anglofonskih deželnih šolah vsakršna kanadska identiteta oziroma morebitni patriotizem mogoča samo kot del imperialnega okvirja, poudarjenega z ideološkimi rituali (petja himne, dvigovanja zastave), še zlasti pa ovrednotena v okviru kurikula, ki ni vseboval ločenega poučevanja kanadske in britanske literature ali zgodovine in v okviru katerega so bili kanadski uspehi poučevani kot del imperialne politike: tako sta bila celo sprejem Kanade v Društvo narodov (1926) ter westminsterski statut tolmačena kot »legitimna razdelitev imperialne moči« in soodgovornosti za imperij med Britanijo ter deli njenega kraljestva.⁵¹

Britanskost poučevanja zgodovine in historiografije v anglofonski Kanadi je sprožala nelagodje v Quebecu, kjer je bilo zgodovinopisje vse od Françoisa Xavierja Garneauja naprej (*Histoire du Canada depuis sa découverte jusqu'à nos jours*, 1845–52) usmerjeno k zarisu od Francije ločenega bivanja na novem kontinentu, a kot zgodovine francosko-kanadskega naroda, ne kot dela skupne kanadske identitete.⁵² Šele okrepljeni nacionalizem klerikalnega kvebeškega zgodovinopisja po prvi svetovni vojni pa je dal impulz za enak razvoj v angleški Kanadi, kjer sta se v tridesetih letih 20. stoletja razvili Innisova ekonomska zgodovina in t. i. la-vrencijska šola historiografije, ki je s svojo nacionalistično podstatjo dominirala do šestdesetih let 20. stoletja. Šele od tridesetih let 20. stoletja naprej je torej zaznavna opaznejša nacionalna zgodovina v angleški Kanadi.⁵³ Ker je ta, izhajajoč iz Innisove paradigme, izhajala iz opozicije do Združenih držav, je možno govoriti o historiografskem nacionalizmu, ki je Kanado postopoma odtrgal od prevelike odvisnosti od Velike Britanije, ne da bi povezavo popolnoma opustil. Drugi razlog za vztrajanje

50 Leland, *Quebec Literature*, 222.

51 Harold Troper, Nationalism and the History Curriculum in Canada, *The History Teacher* 12, št. 1 (1. november 1978), 16–17.

52 Gail Cuthbert Brandt, Canadian National Histories: Their Evolving Content and Uses, *The History Teacher* 30, št. 2 (1. februar 1997), 138.

53 Joan Selby, The Transmutation of History, *Canadian Literature*, št. 6 (1960), 32; Brandt, *Canadian National*, 139.

pri anglokonformističnem modelu v šolskem kurikulumu je bil po mnenju Harolda Troperja porast imigrantskih skupin, katerih pripadnike naj bi bilo po kolonialnem modelu hierarhično večvredne navidezne tolerance treba spremeniti v britanske subjekte in asimilirati v imperialno kulturo.⁵⁴ Helen Harper, ki tovrstni model v odnosu do imigrantov deli na dve fazi – fazo prikrievanja različnosti ter fazo segregacije in getoizacije sicer pripoznanih razlik –, prehod v enakovrednejšo obravavo imigrantov v šolskem sistemu opaža v času po drugi svetovni vojni, pripisuje pa ga še vedno skrbi za rasno čistost britansko imperialne »kanadskosti«.⁵⁵ V sistemu je bil, kot vidimo, torej prisoten dvojni kolonizacijski model: asimilacija kanadske identifikacije v anglokonformistično imperialno identiteto ter vzporedno z njo segregacijska kolonizacija imigrantov kot neenakopravnega dela kanadske skupnosti.

V razmerju med podrejenim – če mu smemo tako reči, koloniziranim – slovenskim in imperialnim avstronemškim diskurzom je bil konflikt odkritejši, saj ni potekal, maskiran samo v poučevanje historiografskih in geografskih predmetov, marveč na najbolj nevrvalgični točki, ob vprašanju jezika bodisi kot poučevanega bodisi kot učnega jezika šolskih programov. Že protestantski model je kljub uvedbi osnovnih šol, podkrepjenih s slovenskimi tiski, slovenščino omejeval na praktično utilitarno zasnovo v elementarnem šolstvu, ki v praksi marsikje niti ni zaživel.⁵⁶ Terezijanska šolska reforma je temeljila v podobni logiki; ob omejitvi slovenščine kot učnega jezika v prvih dveh razredih trivialk na pravo za poučevanje nemščine in ob hkratni omejitvi dostopa do gimnazij je bila kljub uvedbi t. i. nedeljskih šol, ki so spodbudile razvoj narodne zavesti med duhovščino, upočasnjena širitev slovenske inteligence.⁵⁷ Nemščina kot jezik inteligence in višjih slojev je bila po letu 1802 v gimnazijah podprta tudi z avstrijskima, državno privrženost utrjujočima zgodovino in zemljepisom,⁵⁸ medtem ko je slovenščina zaradi pokrajinske zaznamovanosti in ob pomanjkanju učbenikov ostala neeno-

54 Troper, *Nationalism*, 21.

55 Helen Harper, Difference and Diversity in Ontario Schooling, *Canadian Journal of Education / Revue canadienne de l'éducation* 22, št. 2 (1. april 1997), 193–196.

56 Vlado Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem 1, Od naselitve do 1805* (Ljubljana: Delavska enotnost, 1988), 44–82; prim. Janez Rotar, Skrb Primoža Trubarja za avtonomnost slovenskega knjižnega jezika v luči pism apostola Pavla, v: *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*, ur. Ada Vidović Muha, Obdobja 20 (Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003).

57 Schmidt, *Zgodovina šolstva 1*, 100–140, 160 isl.; Vlado Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem 2, 1805–1848* (Ljubljana: Delavska enotnost, 1988), 1–45.

58 Schmidt, *Zgodovina šolstva 2*, 38.

tna in neopredeljena.⁵⁹ Vendar avstrijske oblasti v predmarčni dobi niso mogle zanemariti sprememb, do katerih je prišlo v Ilirskih provincah, kar se je po mnenju Jožeta Ciperleta in Vlada Schmidta izrazilo z ustanovitvijo stolic za slovenski jezik na graškem liceju, v Ljubljani in v Gorici (1812, 1817, 1847). Te so brez dvoma vplivale na zedinjevanje narodno-kulturnega trga, ne le, ker je slovenščina postala učni predmet (s čimer je v primerjavi z Ilirskimi provincami pravzaprav nazadovala), marveč zlasti, ker je vzgajala kader uradnikov in duhovnikov ter nove sloje slovenske inteligence,⁶⁰ in sicer kljub slabostim, ki jih je med prvimi opazil France Kidrič ter jih pripisoval premalo radikalnim težnjam slovenskih preporoditeljev. Po njegovem mnenju prav zaradi tega med slušatelji ljubljanske stolice ni bilo skoraj nobenega pomembnejšega književnika, vendar Kidrič v isti sapi dodaja, da so preporoditelji vendarle dosegli, da so bili učbeniki na podeželju tiskani le v slovenščini, ne pa dvojezično, kot je bilo prej v navadi.⁶¹

Drugo šolsko poenotenje je slovenski jezik doživel po marčnih dogodkih, ko je avstrijsko šolsko ministrstvo na Miklošičevo pobudo izdalo priporočilo o enotni sintaksi in slovnici v šolskih učbenikih, kar bi bilo možno razumeti tudi kot priznanje obstoja enotnega slovenskega knjižnega jezika. Poseg oblasti ni bil prvi te vrste, saj je podobno storila že v t. i. črkarski pravdi, ko je s prepovedjo metelčice in danjčice nehote omogočila ustoličenje enotnega črkopisa – kot opozarja Schmidt, tiste ga črkopisa, ki uporabe slovenščine ni omejeval na rabo na podeželju.⁶² Po padcu Bachovega absolutizma je buržoazija uvedla bistveno restriktivnejšo in v marsičem nasprotujočo si šolsko politiko, ker je prisilna germanizacija zavirala sicer zeleno razširitev obsega izobraževanja.⁶³ Slovenščina kot mehanizem narodne identifikacije in šolstvo kot kolonizatorski državni aparat sta bila v konfliktu vsaj v dveh točkah. Ena je bila časne narave: medtem ko je bila slovenščina kot jezik vse bolj priznana – kljub temu, da je v gimnazijah ostala le učni predmet –, je državni aparat represivno nastopal do dijakov in učiteljstva, kar je zbuvalo odpor de-

59 Zwitter, *O slovenskem*, 116–117.

60 Jože Ciperle, Srednje šole in višji študiji na slovenskem ozemlju do leta 1918, *Kronika* 24, št. 3 (1976), 137–150; Schmidt, *Zgodovina šolstva* 2, 256–258. Ciperle pa opozarja, da je bilo višje šolstvo v tej obliki l. 1848 ukinjeno, zato se je vprašanje poučevanja slovenskega jezika takrat odprlo na novo.

61 France Kidrič, Ustanovitev slovenske stolice v Ljubljani, *Ljubljanski zvon* 54, št. 4, 5, 6 (1934), 374–381.

62 Schmidt, *Zgodovina šolstva* 2, 226–228; Vlado Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem* 3, 1848–1870 (Ljubljana: Delavska enotnost, 1988), 97.

63 Schmidt, *Zgodovina šolstva* 3, 351. Tam je dostopen tudi podrobnejši prikaz položaja slovenščine in Slovencev v pomarnem obdobju in v obdobju do Taaffejeve vlade. Schmidt, *Zgodovina šolstva* 3, 64–91, 316–400.

loma zaradi novih pedagoških metod in deloma zaradi narodne identifikacije, ki je prikrito potekala še naprej, s »šolskim branjem« slovenskih literarnih besedil (Prešernovega *Krsta*, Levstikovih pesmi ipd.). Druga točka konflikta je bila raba učbenikov, zopet najizraziteje pri obravnavi književnosti. Macunovo *Cvetje slovenskega pesništva* je bilo tudi zaradi vsebujočih pesniških tekstov že v času Bachovega absolutizma (leta 1850) zavrnjeno na račun praktično-vzgojnega Bleiweisovega in Kleemanovega berila; enako se je nekaj let kasneje zgodilo z Janežičevo *Slovnico*, ki je bila zavrnjena zaradi cirilskega in glagolniškega dodatka, v resnici pa priznana po umiku literarnozgodovinskega dodatka l. 1865. Tako je bil pretežno nekomentiran izbor slovenske literature dosegljiv šele v Miklošičevem berilu leta 1866, tri leta kasneje pa dovoljena Janežičeva antologija slovenske poezije. Vse to kaže na zavedanje oblasti o pomenu narodnoideološke inteprelacije v literaturi in še posebej potrebe po nadzoru njenega »šolskega branja«, zato ni presenetljivo, da so celo pod najmanj restriktivno Taafejevo vlado državotvorne predmete na čelu z zgodovino še poučevali Nemci v nemščini,⁶⁴ popolna enakopravnost slovenščine pa je bila dosežene šele v obeh docela slovenskih gimnazijah, zasebnih zavodih Sv. Stanislava (ust. l. 1905) in državni gimnaziji v Gorici (ust. 1913).

Spremembe v šolskem sistemu tako v Kanadi kot v Sloveniji sovpadajo s spremembami na drugih področjih nacionalnega kulturnega trga, kakor tudi z zmanjšano intenzivnostjo nacionalne interpelacije v leposlovnih besedilih. Margaret Atwood in Malcolm Ross sta opozarjala, da sta bila kanadski šolski sistem in visokošolsko izobraževanje še sredi petdesetih in šestdesetih let 20. stoletja usmerjena pretežno britansko.⁶⁵ Leta 1968 je bilo objavljeno, t. i. Hodgettsovo poročilo *What Culture, What Heritage?*, ki ga je mogoče šteti za vzporednico Massejevemu in v katerem avtorji opozarjajo na pomanjkanje nacionalnega čustva, ki bi upoštevalo obe »ustanovitveni« etnični skupini, ob stagnaciji kanadskih študij v poučevanju pa kot rešitev priporoča povečanje kanadskih vsebin v kurikulumu.⁶⁶ Trendi v šolstvu so priporočilom sledili, čeprav je bila diskusija o preveliki ali premajhni prisotnosti nacionalnih študij, zgodovine in

64 Gestrin in Melik v: Čepič, *Zgodovina*, 511 isl., 548 isl.

65 Margaret Atwood, *Survival: a thematic guide to Canadian literature* (Toronto, Ont.: McClelland & Stewart, 1996), 29–31; Malcolm Ross, *The impossible sum of our traditions: reflections on Canadian literature* (Toronto: McClelland and Stewart, 1986), 180; prim. tudi Jurak, *Northrop Frye*, 235.

66 Za vsa omenjena priporočila gl. npr. A. B. Hodgetts, *What culture?: What heritage?: A study of civic education in Canada* (Toronto: Ontario Institute for Studies in Education, 1969), 7, 13.

literature prisotna vse do konca stoletja.⁶⁷ Po priporočilu Hodgettsovega poročila je bila za potrebe novih študij leta 1970 ustanovljena Canada Studies Foundation,⁶⁸ tri leta kasneje organizacija za pomoč učiteljem pri poučevanju književnosti (CANLIT); ob izrazitem poudarku, ki je bil namenjen priporočilom, na kakšen način se spopasti s pomanjkanjem tovrstnega gradiva, je bil zabeležen velik porast vzgojnih materialov in beril, državna kurikularna komisija pa se je leta 1971 javno zavzela za večjo zastopanost kanadskih vsebin v šolskem programu.⁶⁹

Umik anglokonformizma v kanadskem šolskem sistemu je bil povezan vsaj s tremi zunanji dejavniki: ob zapoznelem vplivu razpada britanskega imperija sta nanj vplivali zlasti t. i. tiha revolucija v Quebecu ter okrepljeni nacionalizem v anglofoni Kanadi ob stoletnici razglasitve Konfederacije; v nastalem prostoru je ob problematičnem odnosu do Združenih držav Amerike postala dokončno očitna potreba po novih identifikacijah. Kot opozarja Troper, so novi šolski programi prinesli poglobitev razlik med angleško in francosko Kanado⁷⁰ – najbrž zaradi upoštevanja pretežno angleške verzije kanadske zgodovine in literature. Nacionalno unifikacijo je prav tako oviral močan regionalizem, zaznaven v regijam prilagojenih šolskih programih, vendar John Harker zapaža, da je regionalizem v unifikaciji odigral paradoksalno vlogo, saj je bila v šolskih programih preko regionalne identifikacije kot vstopne točke spodbujena skupna nacionalna identifikacija.⁷¹

Tudi v slovenskem prostoru sta bila razmah in razvoj slovenskega šolstva opredeljena z zapleteno situacijo vmesnosti med propadlim av-

67 O ponovni internacionalizaciji kanadskega kurikula govori npr. John Harker v spisu *Canadian Literature in Canadian Schools: From the Old to the New Internationalism*, *Canadian Journal of Education / Revue canadienne de l'éducation* 12, št. 3 (1. julij 1987), 417–427. Lorraine Thompson pa med drugim opozarja na raziskavo M. Hurtiga iz l. 1975, ko 62 % populacije ni zmoglo več kot polovično rešiti vprašalnika o kanadski kulturi in zgodovini; gl. Lorraine Thompson, *Canadian Learning Materials in Elementary and Secondary Education – A Literature Review*, Saskatchewan School Boards Association, *SSTA Research Centre Report #S16*, 2011, pogl. 2, <http://www.saskschoolboards.ca/old/ResearchAndDevelopment/ResearchReports/Curriculum/s16.htm>.

68 Thompson, *Canadian Learning Materials*, pogl. 2.

69 Harker, *Canadian Literature*, 422–433; Roy Bentley, *Canadian Perspective: Some New Directions in Teaching English in Canada*, *The English Journal* 63, št. 6 (1974), 22–23; Thompson, *Canadian Learning Materials*.

70 Troper, *Nationalism*, 140.

71 Gl. Harker, *Canadian Literature*, 419–420. Tipičen primer spodbujanja nacionalne identifikacije ob hkratnem poudarjanju regionalizma je, denimo, osnovnošolsko berilo R. Soustra in R. Woollatta *Poems of a snow-eyed country* (Don Mills Ont.: Academic Press Canada, 1980). To svoje gradivo uokvirja v splošno narativo o Kanadi kot severni deželi, vendar jo razporeja na posamična poglavja, ki poudarjajo raznolikost regionalnih odzivov nanjo. To pomeni, da obravnavanim pesnikom pripiše oziroma jih reducira na dvojno identifikacijo: nacionalno in regionalno.

strijskim in nikoli docela veljavnim jugoslovanskim sistemom. Razmeroma močna avtonomija v šolskem prostoru je bila tudi posledica neosebnosti državne politike, ki kljub desetim poskusom do leta 1928 ni uspela potrditi novega šolskega zakona. V tem času so na slovenskem ozemlju po večini uporabljali stare avstrijske zakone in bolj ali manj konsistentne jugoslovanske učne načrte. Šole so se dosledno slovenizirale, najbolj na ravni srednjega šolstva, kjer je ob ukinitvi nemških gimnazij, razen v Ljubljani, prišlo do odpuščanja in premeščanja nemških pedagogov in nastavljanja slovenskih. Zamenjano je bilo razmerje ur med nemščino in slovenščino, kot učni predmet je bila dodana srbohrvaščina, namesto avstrijske zgodovine pa dodana zgodovina kraljevine SHS; kot maturitetni predmet je bila namesto zgodovine in nemščine uvedena slovenščina.⁷² S to izbiro se je bilo mogoče izogniti nedoslednostim v zvezi z jugoslovansko zgodovino in hkrati poudariti pomen materinščine za nacionalno identifikacijo, kar je bilo še posebej pomembno, ker vprašanje jezikovne identitete tudi v novi državi ni bilo dokončno rešeno. Šolska politika Kraljevine je večinoma izhajala iz mišljenja, da je s pomočjo šole mogoče v razmeroma kratkem času premostiti kulturne razlike in neenakopravnost ter udejanjiti jugoslovansko narodno idejo in narodni jezik,⁷³ vendar je bila nedosledna. Kot učni jezik so osnutki zakonov večinoma predvidevali »državni jezik«;⁷⁴ kako ohlapna je bila ta formulacija, se je videlo ob sprejemanju vidovdanske ustave, ko so bile glede uporabo slovenščine predlagane različne formulacije, dokler ni prevladala kompromisna unitaristična različica, ki jo je prevzela ustava iz l. 1931 in ki je kot uradni jezik opredelila umetno tvorjenko, srbsko-hrvatsko-slovenski jezik.⁷⁵ A državni učni načrti kljub nekaterim drugačnim poskusom (v izenačevanju terminologije v srednjih in poklicnih šolah) niso sledili ustavnemu jezikovnemu unitarizmu. Novi učbeniki, ki so šele leta 1927 nadomestili avstrijske knjige in prehodne skripte, so sicer vsebovali zapleteno trojno formulo – slovenski tekst v latinci ob srbohrvaškem latiničnem in ciriličnem –, toda zaradi konsenza o jezikovni in siceršnji avtonomiji v slovenskem političnem prostoru je učni načrt iz leta 1927, ki je veljal do leta 1934/35, na predlog slovenskih članov odstopil od ustavne formule in kot učni jezik formuliral srbohrvaški *in slo-*

72 Dolenc, *Kulturni boj*, 32.

73 Ljubodrag Dimić, *Kulturna politika u Kraljevini Jugoslaviji 1918–1941 3, Politika i stvaralaštvo* (Beograd: Stubovi kulture, 1997), 390.

74 Dolenc, *Kulturni boj*, 157, 160–161.

75 Dimić, *Kulturna*, 380–382.

venski jezik; že naslednje leto pa so slovenski člani radikalizirali stališče in zahtevali slovenščino kot edini učni jezik v slovenskih šolah.⁷⁶

Šolstvo in univerza sta se, kot ugotavlja Ervin Dolenc,⁷⁷ konsolidirala ravno v pravam času, ko je bila oddaljenost od avstrijske monarhije že dovoljšna, a hkrati pred začetkom centralističnih pritiskov, ki bi vodili v reorganizacijo.

Drugi poizkus: založniški trg

Tako šolstvo nasploh kot posebej univerzo, ki so jo v Ljubljani že ob ustanavljanju leta 1919 utemeljevali z eksplicitnimi narodno-kulturnimi argumenti in za katero je mogoče reči, da je bila na slovenskem kulturnem trgu še zadnja manjkajoča ustanova z narodnointerpelacijsko funkcijo, je treba razumeti tudi v interakciji z drugimi institucijami – po vzoru polisistemske teorije –, kot eno izmed t. i. literarnih ustanov istega literarnega polisistema,⁷⁸ ki se s svojo kanonizacijsko vlogo dejavno vključuje v interakcijo z drugimi institucijami, kot sta, na primer, mreža javnih knjižnic ali delovanje založniškega trga. V slovenskem prostoru je ustanovitev univerze spremljal intenziviran razvoj javne knjižnične mreže, saj so se knjižnicam s predvojno tradicijo pridružile knjižnice institutov, seminarjev ter obe fakultetni knjižnici, ljubljanska licejska knjižnica pa se je z uredbo o obveznem izvodu začela preobražati v zametek Narodne univerzitetne knjižnice.⁷⁹ Na drugi strani je bila v Kanadi očitnejša interakcija univerzitetnih središč oziroma njihove vsebinske preobrazbe v šestdesetih letih 20. stoletja z založniškim trgom.

Splošna značilnost kanadskega založniškega trga pred drugo svetovno vojno je bila njegova izrazita nediferenciranost, ki jo najznačilneje ilustrira vznikanje in propadanje prvih kanadskih časopisov. Ti so se od leta 1752 pa vse do Konfederacije kljub številnim poskusom obdržali le za kratek čas, izhajali po nekaj let in po navadi usahnili zaradi nelikvidnosti in osipa naročnikov; njihova vsebina je bila večinoma posneta po tujih časopisih, kar je veljalo tudi za literarne priloge, ki so običajno prinašale ponatise nekanadskih avtorjev.⁸⁰ Mary Lu MacDonald opozarja, da sta šele montrealški reviji *The Canadian Magazine and Literary Re-*

76 Prunk, *Slovenski narodni vzpon*, 254; Dimić, *Kulturna*, 391 isl.

77 Dolenc, *Kulturni boj*, 39.

78 Za podrobnejši zaris polisistemske teorije prim. npr. Marijan Dović, *Sistemske in empirične obravnave literature* (Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2004).

79 Dolenc, *Kulturni boj*, 13, 39.

80 George L. Parker, *Literary Journalism Before Confederation*, *Canadian Literature*, 1976; Daymond in Monkman, *Towards a Canadian literature*, 4–42; New, *A History of Canadian*, 34–35.

pository in *The Canadian Review and Literary and Historical Journal* v letih 1823 in 1826 večino – tj. dve tretjini – svojega prostora odprli domačim avtorjem in omogočili objavo prvih pomembnejših kanadskih literarnih del, med drugim pesnitve *The Rising Village* Oliverja Goldsmitha, a sta zaradi hitrega propada obenem za dve desetletji zavrli vsakršno pomembnejšo literarno dejavnost.⁸¹ Eden od razlogov za nestabilnost časopisnega trga je bilo brez dvoma nezanimanje bralcev, v spregi z njihovo utilitaristično in konzervativno usmerjenostjo, pri čemer MacDonalda na primeru montrealskih časopisov pokaže tudi, da je bilo zaradi slabe pismenosti prebivalstva število potencialnih bralcev v prvi polovici 19. stoletja zanemarljivo.⁸² Drugi, pomembnejši razlog za težave pa sta bila vpliv britanskih in ameriških časopisov, ki so po letu 1880 zaradi finančne rasti in založniškega razcveta v Združenih državah ter ob olajšavah v carinski politiki prevladali tudi nad distribucijo britanskega časopisja. Ker je enaka dinamika veljala na knjižnem trgu, je bila za cel založniški trg značilna specifična zanka: medtem ko so bralci čtivo pretežno uvažali v Kanado, so bili kanadski avtorji zaradi slabih možnosti za natis založnike prisiljeni iskati drugje. James Doyle ugotavlja, da so celo t. i. konfederacijski pesniki svoja dela najprej skušali objaviti v tujini, šele nato so se obrnili na domače založnike.⁸³

Produkcija literature za tuje literarne trge je neobhodno morala upoštevati tuji recepcijski horizont, ki je – ker je šlo pogosteje za ameriški trg – izhajal pretežno iz skupne severnoameriške izkušnje, zavračajoč možnost identifikacije s splošnimi kanadskimi temami.⁸⁴ Literatura, ki se je neposredno ukvarjala z lastno deželo, še posebej, če jo je podlagala hkratna imperialistična miselnost, je zatorej lahko računala na ugoden sprejem le v Kanadi, kjer pa je bila soočena z maloštevilno kulturno osveščeno publiko in nerazvitim časopisnim, revialnim in knjižnim založništvom.⁸⁵ Masseyjevo poročilo implicira, da se pogoji za boljšo re-

81 Mary Lu MacDonald, Some Notes on The Montreal Literary Scene, *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 5 (1979), <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/volo5/macdonald.htm>.

82 William J. Keith, Third World America, v: *Studies on Canadian literature: introductory and critical essays*, ur. Arnold Davidson (New York: Modern Language Association of America, 1990), 9; MacDonald, *Some Notes*. MacDonaldu opozarja, da so publikacije v dvajsetih letih 19. stoletja v Montrealu lahko računale na vsega skupaj 5000 pismenih prebivalcev.

83 James Doyle, Canadian Poetry and American Magazines, 1885–1905, *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 5 (1979), <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/volo5/doyle.htm>; prim. tudi Daymond in Monkman, *Towards a Canadian literature*, 77 isl., 56, 86–86.

84 Doyle, *Canadian Poetry*; Keith, *Third World*, 9–12.

85 Za podrobnejši zaris kanadskega trga prim. tudi Roy Daniells, Confederation to the First World War, v: *Literary history of Canada: Canadian literature in English*, ur. Carl F. Klinck (Toronto: University of Toronto Press, 1965), 194, 207.

cepcijo in za drugačen recepcijski horizont kanadskih bralcev še v prvi polovici 20. stoletja niso spremenili, saj kot težave kanadskega založniškega trga našteva vse tisto, kar se je v diskurzu o hibah kanadskega založniškega trga pojavljalo že od samega začetka:⁸⁶ premalo dobrih besedil, slabo plačane avtorje, premajhen pogum za tveganje pri založnikih, težave z distribucijo, materialne težave založnikov in premajhen trg za množično prodajo oziroma premajhno število kompetentnih bralcev.⁸⁷ Pri tem se Masseyjeva komisija sklicuje tudi na bibliografske podatke za leti 1947 in 1948, ki kažejo na vsega 40 oziroma 35 izdanih pesniških ali dramskih knjig kanadskega izvora v primerjavi z 815 (352 + 463) in 927 (423 + 504) knjigami iz Velike Britanije oziroma iz ZDA.⁸⁸ Kajpak diferenciacije založniškega trga v 19. stoletju in v času nastanka Masseyjevega poročila ni mogoče primerjati. Na osamosvajanje kanadskega založništva je vplival vsaj razmah literarnih in kulturnih revij pred drugo svetovno vojno,⁸⁹ ob nastanku prve pomembnejše, še vedno delujoče založbe – *McClelland and Stewart* – leta 1905 pa sta na recepcijski horizont kanadskih bralcev med vojnoma najpomembneje vplivala programski nastop nove generacije montrealških modernističnih pesnikov v antologiji *The New Provinces* (1936) in antologija *The Book of Canadian Poetry* (1943), ki je s svojo vsebino, še bolj pa zaradi kritiškega odziva pri Northropu Fryju oblikovala bralsko zavest, da obstaja enovit in specifičen korpus nacionalne, kanadske poezije.⁹⁰

86 Glede naštetih težav prim. Daymond in Monkman, *Towards a Canadian literature*.

87 Massey, *Report of the Royal Commission on National Development in the Arts, Letters, and Sciences*, 228–30.

88 Margaret Atwood v enem izmed svojih najslavnejših predavanj *On Writing Poetry* podobno statistično navaja za leto 1960, in sicer da je izšlo le pet kanadskih romanov in dvajset pesniških zbirk. Gl. Margaret Atwood, *On Writing Poetry* (lecture), *O. W. Toad – Margaret Atwood Reference Site*, 1995, <http://www.web.net/owtoad/q.htm>. Kanadska bibliografska baza pa za leto 1955, denimo, med 85 naslovi poezije v angleškem jeziku, tiskane v Kanadi, navaja le 39 naslovov kanadske poezije, gl. AMICUS Web Advanced Search, Library and Archives Canada, *AMICUS*, 25. maj 2011, http://amicus.collectionscanada.ca/aaweb-bin/aamain/advanced_search?sessionKey=1306314330063_142_78_200_11&cl=0&cv=0.

89 Prvi val publikacij, ki so nastajale že v zadnjih desetletjih 19. stoletja, je, med drugim, vključeval revije *Canadian Monthly and National Review* (1872–78) in *The Canadian Magazine* (1893–1939), še bolj pa je založniški trg zaznamovala druga generacija revij, mdr. *Dalbousie Review* (1921–), *University of Toronto Quarterly* (1931–) in *New Frontier* (1936–).

90 Sandra Djwa, The Canadian Forum: Literary Catalyst, Text.Serial.Journal, *Studies in Canadian Literature*, 1. januar 1976, <http://journals.hil.unb.ca/index.php/SCL/article/viewArticle/7822/8879>; Northrop Frye, *The Bush Garden* (/Toronto/: Anansi, 1971); prim. tudi Desmond Pacey, *The Writer and His Public*, v: *Literary history of Canada: Canadian literature in English*, ur. Carl F. Klinck (Toronto: University of Toronto Press, 1965), 477–495; Clément Moisan, *A Poetry of Frontiers: comparative studies in Quebec/Canadian Literature* (Victoria, BC: Press Porcépic, 1983), 33.

V spodbujanju recepcijskega horizonta o obstoju enovite nacionalne književnosti, ki bi sooblikoval bralsko izkustvo ob kanadskih delih, ne nazadnje, lahko vidimo enega od razlogov, zakaj diferenciacija trga ni delovala kot blažilec nacionalnega poziva, čeprav bi zaradi širjenja mehanizmov in sredstev kulturne samoreprezentacije ideološki apel morala razpršiti. V (poli)sistemu kanadske literature je razvoj periodike in založništva v zadnjih desetletjih 19. stoletja in v prvi polovici dvajsetega šele vzpostavil pogoje, da je literatura začela delovati kot narodnosposodbudni dejavnik. Šibka identifikacija ob ne dovolj močnih ali celo neobstoječih drugih institucijah na kulturnem trgu, ki bi skrbele za nacionalni apel, pa je komunikatorje na trgu spodbujala k ostrejšim, doslednejšim in simplificiranim izjavam. Na enak način so v slovenskem literarnem prostoru Bleiweisove *Novice* ter Mohorjeva družba spodbujale poenostavljene in brezpogojne nacionalne odzive v okviru cesarskega legitimizma, tako da je kljub delni diferenciaciji trga z Janežičevim *Slovenskim glasnikom* (1858–1968) in Jurčičevo *Mladiko* zaradi njihovega prevladujočega položaja vsaj do razcveta pod Taaffejevo vlado prevladovala težnja k simplificiranim izjavam. Dokončna diferenciacija, ki je hkrati pomenila zenit in razkroj simplificiranih različic nacionalnega izjavljanja v periodiki in založništvu, je v Kanadi po mnenju Desmonda Paceyja in Atwoodove nastopila sredi petdesetih let,⁹¹ in sicer, z reformo šolskega sistema, z ustanovitvijo tretje generacije literarnih revij (*Tamarack Review*, *Contact*, *Fiddlehead*, *Tish*) in novih založb (Coach House, 1965; House of Anansi Press, 1966; Oberon, 1966), ki so se usmerile v izdajanje kanadskih del, ob poudarjenem kulturnem nacionalizmu: temu pa se je pridružila tudi založba McClelland & Stewart v neposredni povezavi z univerzitetnimi središči.⁹² Če o prvi povezavi akademskih središč z založništvom lahko govorimo že v dvajsetih letih 20. stoletja, ko je iz kroga študentov na montrealški univerzi McGill najprej izšla revija *McGill Fortnightly Review*, nato pa obe že omenjeni antologiji – in če je bila z druge, akademske strani, prebojni napor prva izdaja *Literarne zgodovine Kanade* leta 1965 – je bil namreč najpomembnejši institut, ki je poskrbel za prenos nacionalne identifikacije v šolski sistem, prav zbirka založbe McClelland & Stewart *The New Canadian Library*. Zbirka, ki je po mnenju Roberta Leckerja na dvomljiv način v kratkem času uspela oblikovati razmeroma

91 Pacey, *The writer*, 493–494; Atwood, *On Writing*.

92 William H. New, Literature in English, *The Canadian Encyclopedia* (Historica-Dominion, 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0004709>. Ob tem velja opozoriti, da so bile po drugi svetovni vojni ustanovljene tudi skoraj vse najpomembnejše strokovne revije: *Canadian Literature*, *ECW* in *Journal of Canadian Studies*.

definitivne obrise kanadskega kanona,⁹³ zlasti zaradi aboslutne prevlade na trgu, je namreč izdajala večinoma ponatise klasičnih kanadskih del, namenjene univerzitetnim programom in kasneje programom v srednji šoli. Po drugi strani pa je prvi urednik in eden od idejnih pobudnikov zbirke tudi desetletja kasneje menil, da so bile ta in podobne zbirke, ki so jo posnemale, prepotreben dodatek, ki je šele v dovoljšnji meri spodbudil prisotnost kanadske literature v univerzitetnih in srednješolskih programih.⁹⁴ Literarni sistem so pomagale stabilizirati tudi zato, ker so v sferi literature omogočila nabavo virov v javnih knjižnicah, ki ne bi podpirala bodisi podrejenosti britanski kulturi ali ameriški prevladi, ki jo je kot nevarnost za kanadski trg opredelilo že Masseyjevo poročilo.⁹⁵

Kolonialna mentaliteta

This, this is Britain, bulwark of our breed.
 Our one sure shield against the hordes of hate.
 Smite her, and we are smitten; wound her, we bleed.
 Yet firm she stands and fears no thrust of fate.

Stands she, and shall;—but not by guns alone
 And ships and planes and ramparts. Her own soul
 That knows neither to bend nor break,—her own.
 Will, hammered to temper,—keeps her whole

She calls, And we will answer to our last breath.
 Make light of sacrifice, and jest with Death /.../
Charles G. D. Roberts, 1941

Trojno ovenčan unuk vladarjev iz hiše Rudolfa,
 Zgodnimu soncu enak sveta v ogledu stojiš,
 Kron sedmero bliši v škerlatu sedeža tvojga,
 Silnih narodov devet varje ti slavo in dom,
 Sme se iz temnih osod približati zvesta Slovenja?
 Sme rudorov Ti, o Knez! odpreti ljubezni neskončne,
 Ktera do tebe rodu vnema slovenskiga kri,
 Kaplico slabo boječ pridružiti morju svitlosti,

93 Robert Lecker, The Canonization of Canadian Literature: An Inquiry into Value, *Critical Inquiry* 16, št. 3 (1. april 1990), 656–671.

94 Ross, *The impossible sum*, 14–15, 180.

95 Massey, *Report of the Royal Commission on National Development in the Arts, Letters, and Sciences*, 133, 139; Thompson, *Canadian Learning Materials*.

Ko Ti visoki prestol soncetemniški gradi,
Svoje prisege poklon določiti vrisku narodov?

Čula žvižgati meč sem tvoj iz pozonskiga hriba,
Duše ko skazal si sklep stranam čveterim sveta,
Čula v radosti sem rujoveti českiga leva,
Čula odgovor gromeč brata jadranskiga sem,
Ko prisegovali so bregovi Veltave, Pada.

Željno prašaje, ali smem se šteti med Avstrije stebre,
Ali na zboru držav moja beseda velja,
Sini slovenski al so v številu zemlje junakov;
Tudi za mene razpet al je istorie list?
Slišim iz neba oglas ponosne Klione grekinje:

»Kako, ti dvomiš? mar treses se clo, ti moja ljublenka,
Ker ti imena s kervjo Rimic ni pisal in Grek?
Dvigni se, dvombe na stran! prestolu dostojno se bližaj,
Slava je tvoje ime, slava porod ino rast,
Zvedi iz mojih ust, kaj bila si svetu od nekdej«.

»Preden Bizanc ino Rim verige kovala narodam,
Bila Evropi si varh! veči le hvale želiš?
Tvoja žarila je kri od ledniga Balta do Jadre,
Mirnimu svetu razum, bojnimu bila si meč,
Zlobi gotova zajez med jutram in divjim zapadam«.
/.../

Tako se bližam, o Knez, z bogastvom dlana in uma,
Gradov Ti ključe podam verno na zlatni blazin,
Verlo namestvana sem od petkrat pet sto županov,
Moje prisege oglas Donava sliši in Pad,
Donava sliši in Pad slovenskih junakov obljudo.

Blago, življenje in kri, visoki Vladar! Ti posvetim,
Bistri v sodbi razum, v boju nevžugani nevžugani dlan,
Tvojimu rodu na čast; na zgubo protivnikam Tvojim,
Snuje v oserčju mi duh, cuka na bedri mi meč;
Hrast se omaje in hrib, - zvestoba Slovincu ne gane!
/.../

Vzemi ljubezen, o Knez! namesto ginečiga venca
 Serc junaških Ti dam Ti dam tri milione in čez,
 Verlo namestvana sem od petkrat pet sto županov,
 Moje prisege oglas Donava sliši in Pad,
 Donava sliši in Pad slovenskih junakov obljudo.

V padu gromečimu let poginejo imena, narodi,
 Moje prisege zaklep časa viharju stoji,
 Ko bi se bližala kdaj rešetanja železniga ura,
 Kakor se zernje iz plev, kakor iz sipa demant,
 Bi se Ti cena takrat slovenskiga serca svetila.

Vedno zahvalna dobrot prededov Tvojih ne zabim,
 Duši globoko vsajen milosti njih mi je sad,
 Rudolf prvi je bil moj prvi v resnici zveličar,
 Lekar veliki, iz ran vzame mi ost ino strup,
 Hrabra sinova mi dva za vojvode, varhe postavi.

/.../

Tode ne samo na meč, na um veličanstvo opiram,
 Kjer časti se modrost, tam se imenuje moj sin.
 Kar so mi - Karola dva, in mati velika Terezja,
 Jožef slavni in Franc - znanstva odperli zaklad,
 Sveti slovenski razum se v sodbi ob mizah zelenih.

Misel se sveti in duh slovenski na zraku Evrope,
 V družbi nekdanjih bogov Vega na nebu bleši,
 Valvazor, Voglar, Cojz, Koronini in stotine drugih,
 Vnukam prihodnim izgled, Avstrije slava in moč,
 Vnemajo v sercu mi čut ko sonce vrednosti lastne.

Bližam se vredna tedaj z bogastvam dlana in uma,
 Gradov Ti ključce podam verno na zlatni blazin,
 Verlo namestvana sem od petkrat pet sto županov,
 Moje prisege oglas Donava sliši in Pad,
 Donava sliši in Pad slovenskih junakov obljudo.

Jovan Vesel Koseski, 1844

Objavo zgoraj citiranih pesmi, *Canada speaks of Britain* kanadskega konfederacijskega pesnika Charlesa G. D. Robertsa in *Slovenja presvitli-mu, premilostljivimu gospodu in cesarju Ferdinandu Pervimu ob veselim*

dohodu njih veličanstva v Ljubljano Prešernovega »konkurenta« Jovana Vesela Koseska loči pomenljivih sedemdeset let. Na videz sta si razmeroma različni; Robertsova je bistveno krajša in zato jedrnatejša, Koseskemu je v primerjavi z Robertsom mogoče očitati izumetničeno in manj umetelno rabo retoričnih sredstev,⁹⁶ vendar sta si pesmi vsaj v nekaterih bistvenih značilnostih več kot podobni. Najočitnejša podobnost je – podložena z izrazito afektivnim patosom – brez dvoma raba personifikacije, ki že v naslovu vzpostavi odnos med govorečo deželo in nacio/državo, ki obstoju naroda ali dežele daje (nujen) politični okvir in ki je pri Koseskem potencirana z neposrednim nagovorom njenega vladarja. S tem obe pesmi, ki sta motivno sicer dovolj različni, uvajata malodane identično temo naroda, ki sebe predstavlja kot distinktivno, a obenem popolnoma lojalno skupino. Tema je neposredno povezana z izbiro pesemske oblike: tako Roberts kot Koseski si izbereta klasično obliko, uporabljeno za slavnostne namene. Roberts poseže po angleški tradiciji soneta, ki se je, resda v drugačnem idejnem in tematskem okviru, najkasneje v romantiki uveljavil kot tipična oblika za odo (npr. pri Wordsworthu, Shelleyju); ob tem je značilno, da poseže ravno po zgledu iz Anglije, ki jo hkrati izpostavlja kot nujni politični okvir naroda. Koseski seže h kombinaciji heksametra in pentametra, s čimer sicer implicira rabo elegičnega distiha, ki pa mu v petvrstični kitici manjka en pentameter. Vendar je pomembneje, da z eksplicitno naslonitvijo na prenos daktila v akcentuacijski verzifikacijski sistem, kakršnega zasledimo v Klopstockovih himnah – to je z nadomestitvijo spondeja s trohejem⁹⁷ –, poseže po nemški himnični tradiciji. Če formalno raven obeh pesmi tolmačimo v povezavi z njuno temo, uporabljena klasična oblika v obeh primerih skuša dokazovati, da je vzvišene tradicije sposobna tudi kultura naroda, ki ji pripadata pesnika,⁹⁸ obenem pa kaže posnemovalnost, saj privzame obliko

96 Kako natančna in premišljena je Robertsova raba retoričnih sredstev, zlasti enjambementa, pokaže npr. Joanna Meis v svoji magistrski tezi o kanadski vojni poeziji. Gl. Joanne Meis, *Little magazines and Canadian war poetry 1939–1945; with some reference to poetry of the first World War*; magistrska teza (Vancouver: University of British Columbia, 1971), https://circle.ubc.ca/bitstream/handle/2429/34425/UBC_1971_A8%20M45.pdf?sequence=1.

97 Podrobneje o prenosu kvantitativnega metričnega sistema prim. Patrizia Noel, *Integrating quantitative meter in non-quantitative metrical systems: the rise and fall of the German hexameter*, *Metrika*, št. 1 (2006), http://irodalom.elte.hu/mezura/articles/noel/0612_noel.pdf.

98 Poskus Koseskega je ob tem problematičen, saj na silo uporablja tip verza, ki sta ga zaradi slabe prilagodljivosti akcentuacijskemu verzifikacijskemu sistemu – za razliko od npr. bližjih romanskih silabotoničnih oblik – zavrnila tako Čop v korespondenci s Čelakovskim kot po mnenju Evalda Korena tudi Prešeren z dvojno objavo svoje pesmi *V spomin Matiju Čopu*. Gl. Evald Koren, *Prešernov poseben verzifikacijski hommage Matiju Čopu?*, *Primerjalna književnost* 24, št. posebna (2001), 19–39.

njima nadrejenih nacij, ki sta temelj političnega okvira, v katerem se skušata uveljaviti podrejena in lojalna naroda.

V obeh primerih imamo potemtakem opravka z vizijo kulturnega nacionalizma, ki svoj narod razume kot del širšega in še slavnjšega imperija, ki naj ga bistveno oplemenitita oba (podrejena) naroda ravno s svojo distinktivnostjo preteklostjo. Roberts jo v citiranem sonetu sicer ne predstavlja neposredno. S tega vidika je precej značilnejša njegova daljša pesem *Canada* iz zbirke *In Divers Tones*, v kateri poveljuje zgodovino Kanade, ki da se, kot zapiše v četrti kitici, napaja iz saške in keltske krvi – obenem pa piše skoraj izključno o spopadih, zmagovitih za britansko kraljestvo.⁹⁹ Francosko-kvebeški okvir Kanade je, značilno, spregledan. S tem Roberts poveljevanje Kanade kot novega »otroka narodov«¹⁰⁰ nespregljivo umešča v vizijo britanskega političnega okvirja.¹⁰⁰ Kot opozarja že Fran Levstik v recenziji Kleinmayrjeve *Zgodovine slovenskega slovstva*, Koseski slavno zgodovino, ki jo polaga pred noge Avstriji in cesarju Ferdinandu, posnema po Vodnikovi *Iliriji oživljeni*, Levstik pa obenem opaža drobno, a značilno podrobnost: da za razliko od Vodnikove *Ilirije Koseskega Slovenija* »ničesar ne ve sama o svojih činih starodavnih, dorimskih in rimskih vekov«.¹⁰¹ Edward Killoran Brown in Frye sta prav takšno, pasivno, od drugih odvisno podobo lastnega naroda zgodaj označila z izrazom »kolonialna mentaliteta«, za katero naj bi bila po mnenju prvega značilna dvom vase in postavljanje standardov in idealov zunaj lastnih časovnih in geografskih meja.¹⁰² Bleiweisovo lojalno različico nacionalne samobitnosti, ki ji sledi tudi Koseski, bi bilo brez dvoma mogoče označiti kot kulturno kolonialno že zaradi tega, ker je v njej opazna izrazita nacionalnospodbudna neradikalnost v odnosu do cesarske Avstrije. Podobno,

99 D. R. M. Bentley lucidno pokaže, kako se je v Kanadi vztrajanje pri kolonialni britanski tradiciji (dolgo časa) kazalo v slavljenju britanskih herojev in politikov, ne le s postavljanjem spomenikov (ki jih Hobsbawm omenja kot enega temeljnih mehanizmov nacionalne ideologije!), marveč tudi v njihovi pesniški reprezentaciji, in sicer vse do 20. stoletja. Gl. D. R. M. Bentley, *Essay 1: Monumental Tensions - the Commemoration of British Political and Military Heroes in Canada*, *Canadian Poetry: An Electronic Resource, Mnemographia Canadensis: Essays on Memory, Community, and Environment in Canada (Volume 1)*, 7. junij 2004, http://www.canadianpoetry.ca/architexts/mnemographia_canadensis/essay_1.htm.

100 Charles G. D. Roberts, *In Divers Tones* (Boston: E Lothrop, c. 1886), 2–5, <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/12497?id=45c5eda67d88e703>. Pesem je dostopna tudi v hipertekstni kritični ediciji na spletnem naslovu: http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/roberts/divers_tones/canada.htm.

101 Fran Levstik, *Zgodovina slovenskega slovstva, Ljubljanski zvon*, 1881, <http://www.dlib.si/v2/Preview.aspx?URN=URN:NBN:SI:doc-I48TELM4>.

102 E. K. Brown, *On Canadian Poetry* (Toronto: Ryerson Press, 1943).

ne le politično, ampak estetsko neradikalnost, upoštevajoč njeno težnjo h klasičnemu uravnotežanju, Boris Paternu zaznava v večini slovenske nacionalne književnosti.¹⁰³ Frye in New, ki tudi v kanadski poziciji opažata vzdržnost, neradikalnost in konvencionalnost, pa te prvine eksplicitno pripisujeta vplivu kolonialne mentalitete¹⁰⁴ – oziroma tistega, kar Dennis Lee imenuje »kulturna kolonialnost«.¹⁰⁵ Brown spričo vseh naštetih značilnosti, ki bi jim bilo možno dodati še moralno didaktičnost in težnjo k jasnim hierarhičnim razmerjem, kakršni v zgodnji kanadski literaturi zapaža Sandra Djwa,¹⁰⁶ tovrstni književnosti eksplicitno pripiše značaj nižje estetske vrednosti.¹⁰⁷

Izhajajoč iz zgoraj navedenih predpostavk je možno brati tudi Odo Koseskega, vsekakor pa kanadsko književnost in Robertsov slavilni sonet. Že v predkonfederacijskem časopisju se je namreč v Kanadi ob posnemanju tujih kolonialnih vzorov pojavila usmeritev h klasicističnemu literarnemu izrazu, cepljenem na razsvetljski, neradikalni utilitarizem, ki se je nato nadaljevala v poizkusih realističnega romanopisja po letu 1840, tako da lahko podobno kot v slovenski književnosti govorimo tako o neradikalnem, z razsvetljenstvom prepredenem romanticizmu kot o razsvetljskem realizmu.¹⁰⁸ Pri tem kolonializem v Kanadi ni bil vselej razumljen slabšalno, saj so Kanadčani že od Konfederacije naprej ponos nad novim Dominijonom pogosto enačili s ponosom nad britanskim imperijem. William D. Lighthall v predgovoru k eni izmed prvih kanadskih antologij *Songs of the Great Dominion* kljub nacionalnim specifikam izbora izrecno poudarja pripadnost Kanade enotnemu bri-

103 Paternu, *Pogledi na slovensko književnost*.

104 Gl. Northrop Frye, Conclusion, v: *Literary History of Canada: Canadian Literature in English*, ur. Carl F. Klinck, let. 1965 (Toronto: University of Toronto Press, 1965), 827; New, *A History of Canadian*, 17.

105 Dennis Lee, Cadence, Country, Silence: Writing in a Colonial Space, *Open Letter* 2, št. 6 (1973), 39–49.

106 Sandra Djwa, Canadian Poets and the Great Tradition, *Canadian Literature*, št. 65 (1975), 44–46.

107 Takole zapiše Brown: »A colony lacks the spiritual energy to rise above routine, and ... it lacks this energy because it does not adequately believe in itself. It applies to what it has standards which are imported, and therefore artificial and distorting. It sets the great good place not in its present, nor in its past nor in its future, but somewhere outside its own borders, somewhere beyond its own possibilities. /.../ A great art is fostered by artist and audience possessing in common a passionate and peculiar interest in the kind of life that exists in the country where they live. /.../ It is almost impossible to persuade Canadians that an imaginative representation of the group in which they live could clarify for the reader his own nature and those of his associates. I give this as a fact; and I offer as a partial interpretation, at least, that most Candians continue to be culturally colonial, that they set their great good place somewhere beyond their own borders.« Gl. Brown, *On Canadian*, 12–19.

108 Glede Kosove teze o prenašanju razsvetljskih teženj v kasnejše literarne smeri prim. Janko Kos, *Primerjalna zgodovina slovenske literature*, druga izd. (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001).

tanskemu kraljestvu.¹⁰⁹ Njegov predgovor je značilen in niti zdaleč ne osamljen primer notranje dvojnosti postkonfederacijskega kanadskega nacionalizma, ki je bil vseskozi podložen z vizijo britanskega imperializma in se je v literaturi iztekal v nerazločno mešanje imperialnih in regionalnih teženj.¹¹⁰ Glavni vzvod, zakaj je kolonializem prežehl nacionalno ideologijo, je bila zavest o bodoči kanadski veličini; to je prepričanje, da bo prav Kanada obnovila moč, življenje in namen imperija.¹¹¹ Ob delih Charlesa G. D. Robertsa je nacionalno-imperialna dihotomija nemara najbolje vidna v pesmi Williama W. Campbella *The Lazarus of Empire*, v kateri je Kanada, sledeč svetopisemski priliki, personificirana kot ubogi Lazar, ki čaka na klic, da privzame »nase breme imperija«. ¹¹² Kot smo videli, je dihotomijo podpiral in spodbujal anglokonformistični model šolstva, ohranjal pa jo je tudi slabo delujoč založniški trg s predvidenim horizontom recepcije tujih britanskih in ameriških bralcev. Po mnenju Normana Newtona se ravno v razmerju med pesniki in kulturnim nacionalizmom pokaže, da ves kanadski nacionalni etos izhaja iz materialnih temeljev kolonializma. Newton opozarja na povezavo pesniške elite z vladnimi strukturami in s probritansko konzervativno elito, ki ni izhajala iz dejanske ekonomsko-politične baze kapitalizma, marveč ji je bila prilagojena le na površini. Razredni, politični in intelektualni razcep – ki ga je, kot sem pokazal, posebej podpiralo srednje šolstvo – so bili temelj dihotomiji, v kateri so nasledniki britanske elite preferirali britansko, nižji sloji pa ameriško ali kanadsko identifikacijo.¹¹³ Prav zato naj bi bile pesnikom kot glasnikom britansko usmerjene elite blizu pompoznost, pomanjkanje realizma in viktorijanska literatura.

Kot vidimo, se je tudi kolonialna miselnost na zapleten način oblikovala med dvopolarnostjo Velike Britanije in Združenih držav Ame-

109 Willam Douw Lighthall, ur., *Songs of the great Dominion - voices from the forests and waters, the settlements and cities of Canada* (London: W Scott, 1889), xxi–xxiii, <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/24303?id=f473e76e98c2399d>.

110 Willam W. Campbell, Duncan Campbell Scott in Archibald Lampman, At the Mermaid Inn, Canadian Poetry: An Electronic Resource, *Confederation Poets*, 2005, http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/mermaid_inn/dec_3_1892.htm; Frye, *The Bush*, 135–137; Roy Daniells, High Colonialism in Canada, *Canadian Literature*, št. 40 (1969), 5–16.

111 Daniells, *Confederation to*, 11–12; prim. tudi Ross, *The impossible sum*, 168.

112 William W. Campbell, *Beyond the Hills of Dream* (Boston: Houghton, Mifflin, 1899), 93; prim. Barry Davies, 'We Hold A Vaster Empire Than Has Been': Canadian Literature and the Canadian Empire, Text.Serial.Journal, *Studies in Canadian Literature*, 1. januar 1989, <http://journals.hil.unb.ca/index.php/SCL/article/viewArticle/8092/9149>; Doyle, *Canadian Poetry*. Pesem je dostopna tudi v hipertekstni kritični ediciji, na spletnem naslovu: http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/wwcampbell/beyond_the_hills_of_dream/the_lazarus_of_empire.htm.

113 Newton, *Classical Canadian*, 46–48.

rike – bodisi kot strah pred ameriškim eskpanzionizmom bodisi kot usmeritev k skupni ameriški izkušnji predvsem pri nižjih slojih. Strah pred Združenimi državami je bil posebej močno izražen v času neposredno po nastanku Konfederacije, ko je pisateljica Sarah Jannette Duncan opozarjala, da bi odnos Kanadčanov do ZDA, vključno s posnemanjem literature, lahko postal enak, kot je bil v tistem času odnos do Velike Britanije.¹¹⁴ Združene države so na kanadsko literaturo vplivale ne le z materialno prevlado, marveč tudi na ravni vsebinskih in slogovnih značilnosti. Kanadske pesnike so ameriški uredniki in kritiki vseskozi istovetili s pesniki narave, romantičnih in pastoralnih klišejev, to pa je vsaj pri konfederacijskih pesnikih zaviralo razvoj k drugim tematikam, na primer, k socialni tematiki pri Lampmanu.¹¹⁵ Obenem pa so ameriški književniki kanadske literate vselej obravnavali kot svoj lokalno obarvani podaljšek, ne da bi jim priznali možnost avtonomne nacionalne tradicije. Ko je v začetku 20. stoletja v kanadskem literarnem prostoru izbruhnil spor med zagovorniki t. i. nacionalne literature in t. i. kozmopoliti, se je razmeroma hitro pokazalo, da ga je mogoče razumeti ne le kot nasprotje med zagovorniki (post)romantične in modernistične literature, kakor poudarja Djwajeva,¹¹⁶ marveč tudi kot nasprotje med britanskim lojalističnim nacionalizmom in na videz kozmopolitskim, a v enako mentaliteto vpreženim odnosom do Združenih držav in njihovih literarnih vplivov. T. i. nacionalizem so zagovarjali pretežno konfederacijski avtorji, zbrani okoli Kanadskega društva pisateljev in biltena *The Canadian Bookman* (1919–1939), ki je hkrati s podporo zakonu o avtorskih pravicah zagovarjal obrambo pred severnoameriškim kontinentalizmom, ne da bi se pri tem distanciral od britanskega imperializma.¹¹⁷ *The Canadian Bookman* je sicer želel biti kritiški dejavnik za spodbujanje sveže kanadske literature, vendar je nereflektirani patriotizem naletel na silovit odpor pri t. i. montrealski, »modernistični« skupini pesnikov z Univerze McGill, za katere je izraz »kozmpoliti« uveljavil A. J. M. Smith v predgovoru k antologiji *Book of Canadian Poetry*. Čeprav ni bila neposredno povezana s t. i. pesniki z McGilla je najpomembnejšo opozicijo

114 Daymond in Monkman, *Towards a Canadian literature*, 118.

115 Doyle, *Canadian Poetry*.

116 Djwa, *The Canadian Forum*.

117 Kathryn Chittick, 'Making Literature Hum': Canadian Literary Journalism in the Twenties, Text. Serial. Journal, *Studies in Canadian Literature*, 6, junij 1981, <http://journals.hil.unb.ca/index.php/SCL/article/view/Article/7968>; James Mulvihill, The 'Canadian Bookman' and Literary Nationalism, *Canadian Literature*, št. 107 (1985), 48–59.

društvenemu biltenu pomenila revija *The Canadian Forum* (1920–), ki ni skrivala zmernih simpatij do kozmopolitskega toka.

Obe publikaciji sta v ospredje sicer postavili pomen nacionalne identifikacije in nacionalne literature, vendar je *Forum*, ki je bil vseskozi povezan z vznikajočim modernizmom in njemu vzporedno socialno tematiko, obenem z nasprotovanjem zapoznelim postromantičnim težnjam spodbujal »kanadskost« literature in literarne kritike, zato ga Djwajeva označi kot katalizatorja in združevalca različnih mnenj.¹¹⁸ Glede na to, da je v opoziciji do obeh publikacij kot sredinska pot nastala še ena revija, *First Statement*, kaže, da se tudi *Forumu* ni uspelo povsem izogniti opredeljevanju med póloma t. i. nacionalistov in t. i. kozmopolitov.¹¹⁹ Toda dejstvo, da se je celo Frye, ki so si ga kasneje prisvojili nacionalisti ontarijskega pesniškega kroga, v svojih tezah o specifični kanadski literaturi naslonil na Smithovo antologijo, in sicer kot sodelavec *Forumu*, kaže, da je revija odigrala bistveno vlogo kot podstat za uveljavljanje od britanskih in ameriških vplivov neodvisne sredinske poti, ki sta jo na ravni politične filozofije in ekonomije zagovarjala Innis in Grant in ki je postala podlaga novega kanadskega nacionalizma v šestdesetih letih.

Umestitev Robertsove britanske ode v kontekst pravkar zarisanega spora se zdi bistvena, saj je v nasprotju z reformiranim nacionalizmom fryevske ter splošneje *Forumove* dediščine, britansko odo Roberta, ki je bil, med drugim, tipičen konfederacijski avtor, resda možno razumeti tudi kot posledico vojne propagande, ki je bila še posebej močna v oddajah nacionalnega radia.¹²⁰ A obenem – in še pomembneje – je v njej mogoče videti anahronistični ostanek kolonialnega nacionalizma konfederacijskih avtorjev, ki sta ga še nedolgo pred tem, v opoziciji do *Forumu*, spodbujala tako Društvo kanadskih pisateljev kot njegov bilten *The Canadian Bookman*.

Oda Koseskega je v nasprotju z Robertsovo nastajala kot aktualistično besedilo, pa ne zato, ker naj bi – o čemer dvomi že Levstik – nastala ob cesarjevem prihodu, temveč spričo dejstva, da je nastala kot ena izmed bojujočih se različic kulturnega nacionalizma malodane hkrati s Prešernovo *Zdravljico*. Obenem je bila oda izraz dominantne struje v tedanjem kulturnem prostoru, česar o Robertsovi *Britaniji* v času njenega

118 Djwa, *The Canadian Forum*.

119 Ustanovitelj *First Statementa*, ki je zavračal tako banalni patriotizem kot poenostavljeni, prikrito ameriško usmerjeni kozmopolitizem, John Sutherland, se je prav v tej reviji ironično obregnil zoper A. J. M. Smitha, rekoč, da je pesnik, ki pridiga politiko v Audenovem stilu, enako kolonialen kot tisti, ki slavi Britanijo v tennysonovskem metrumu. Gl. Daymond in Monkman, *Towards a Canadian literature*, 324..

120 Phillip Alfred Buckner, *Canada and the British Empire* (Oxford University Press, 2008), 112.

nastanka ni mogoče reči. Če si kot model za literarni in kulturni trg vzamemo Bourdieaujevo razumevanje lingvističnega in literarnega polja,¹²¹ lahko vidimo, da v času delovanja Jovana Vesela beležimo vsaj tri tekmujoče idejne pozicije: konzervativni kulturni avtonomizem Bleiweisovega kroga, ilirizem s težnjo po spojitvi Slovanov ter Prešernov in Čopov zmerni kozmopolitizem (in panslavizem) s prav tako zmerno izraženimi političnimi avtonomističnimi idejami. Konzervativni model Bleiweisovega kroga, ki mu je pripadal tudi Koseski s svojim cesarskim lojalizmom je bil v slovenskem kulturnem polju brez dvoma pozicija, ki bi jo Bourdieu imenoval ortodoksna, v opreki zlasti s Prešernovimi in Čopovimi stališči, ki so jih kasneje deloma privzeli mladoslovenci in so si kot heterodoksna pozicija šele skušali izboriti simbolni in materialni kapital. Ne le, da so bile *Novice* – z izjemo *Zgodnje Danice* – dolgo časa edini v slovenščini izhajajoči časopis, ki je obenem zaviral razvoj konkurenčne periodike, marveč je imel zaslombo tudi v drugih institucijah na založniškem trgu, najpomembneje v uredniških politkah Mohorjeve družbe in Slovenske matice.

Politična usmeritev Bleiweisovih *Kmetijskih in rokodelskih novic* (1843–1902) je bila jasna: kljub objavi Majarjevih narodnostnih zahtev ob marčni revoluciji so delovale konzervativno in so nacionalizem, ki je bil v časopisu izrazito poudarjen, omejevale na klic po zvečanju kulturne avtonomije v nespremenjenem cesarskem političnem okvirju.¹²² Nelegitimistične, heterodoksne različice so si časopisni prostor uspele izboriti šele ob koncu šestdesetih let, dovolj zgovorne pa so bile tudi težave prvih literarnih revij po marčni revoluciji. Zoper *Slovensko čbelo* (1850), *Slovensko Bčelo* (1850–53) ter almanaha *Zvezdice* (1851) in *Zoro* (1852–53) so zaradi njihovega spogledovanja z novoilirstvom sicer nastopili tudi mlajši literati na čelu z Levstikom in Trdino, a se je prav tu izkazalo, da je bilo za njihov propad pomembnejše nasprotovanje, ki so ga s svoje institucionalne pozicije izkazale Bleiweisove *Novice*. Slovenska matica, katere ustanovitev zaradi odsotnosti drugih šolskih in literarnih institucij Stanley Kimball omenja kot najpomembnejši korak k institucionalizaciji slovenskega narodnostnega gibanja, je bila naravni zaveznik *Kmetijskih in rokodelskih novic* že zato, ker so jo od ustanovitve leta 1863 do Bleiweisove smrti (1881) vodili predstav-

121 Pierre Bourdieu, *Language and symbolic power*, reprint. (Cambridge: Polity Press, 1994); Dovič, *Sistemske*, 117–139.

122 Boris Paternu, *Slovenska literarna kritika pred Levstikom* (Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1960), 32–52; Anton Slodnjak, *Zgodovina slovenskega slovstva*, 1–2 (Klagenfurt: Drau-Verl- und Druckges, 1968); Bogo Grafenauer, *Zgodovina slovenskega naroda*, 5: *začetki slovenskega narodnega prebujenja v obdobju manufakturne in začetkov industrijske proizvodnje ter razkroja fevdalnih organizacijskih oblik med sred. XVI–II. in sred. XIX. stoletja* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1974).

niki Bleiweisove generacije, posebej močno pa je na njeno delovanje vplival Bleiweis sam.¹²³ Četudi je bila Matica skupaj s svojo založniško dejavnostjo ustanovljena tudi kot konkurenca Mohorjevi družbi, je imel njen program marsikaj skupnega. Predvsem ni mogoče spregledati dejstva, da je tako v Matičini zbirki kot v Mohorjevi družbi (1851–) vladalo zanimanje za vsebine, ki jih je bilo mogoče povezovati z narodnim angažmajem,¹²⁴ pri čemer število izdanih zgodovinskih povesti, ki jih Miran Hladnik povezuje z nacionalnim sentimentom, tudi pri Mohorjevi ni upadlo vse do osemdesetih let 19. stoletja.¹²⁵ Ob primerjavi Matičinega programa s programom Mohorjeve je razvidno, da je pri slednji v prevladujočih zgodovinskih povestih ob veri in cesarskem legitimizmu v ospredju tudi zahteva po nacionalni enotnosti, čeprav Hladnik opozarja, da je ta tako omiljena in razredčena s krščansko moralno, da o čisti nacionalni zavestnosti večernic ne moremo govoriti. Tako je seveda jasno, da je bil pomen Matičine zbirke v tem, da je ponujala zahtevnejše čtivo od mohorjanske večernice, vendar Kimball zapaža, da je tudi Matica, z izjemo po ene publikacije Levstika, Trdine in Kersnika ter ponatisa Vodnika, do Bleiweisove smrti objavljala le prevode in manj pomembne avtorje – v historiografskem in geografskem programu pa je prevladovala izdaja del, ki so v ospredju sicer postavljala slovensko in slovansko zgodovino, vendar uravnoveženih s historiografijo avstroogrške monarhije ali nemškega vpliva na Slovane.¹²⁶

Tako Matica kot Mohorjeva sta potemtakem ostajali v okviru avstro-monarhičnega legitimizma. Zlasti založništvu Mohorjeve družbe v resnici niso mogli konkurirati ne časopisi, katerih številka se je do leta 1884 povzpela na 35, in ne literarne publikacije, ki so sicer postale močno torišče ne-konzervativnih estetskih in narodnostnih nazorov, a njihovega dometa zunanaj inteligence ne gre povelečevati, saj so bili njihova materialna baza predvsem dijaški profesorji in dijaki. Schmidt poroča, da je med njimi in časopisi veljala močna sovisnost: dijaki so bili glavni naročniki tako Mohorjeve družbe, Janežičevega *Slovenskega glasnika* (1858–68), *Cvetja iz domačih in tujih logov*, kot knjig Slovenske matice ali kasneje Jurčičeve *Mladike* in Stritarjevega *Zvona* (1870, 1876–80). Medtem je Mohorjeva družba kot prva trdneje organizirana založniška družba ohranjala svoje infrastrukturalne

123 Stanley B. Kimball, *The Austro-Slav Revival: A Study of Nineteenth-Century Literary Foundations*, *Transactions of the American Philosophical Society* 63, št. 4, New Series (1. januar 1973), 67–68.

124 Grdina v: Janez Cvirn idr., *Ilustrirana zgodovina Slovencev* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999), 256–257; Miran Hladnik, *Mohorjanska pripovedna proza*, osebna spletna stran, *Članki v znanstvenih revijah in zbornikih*, 2008, <http://lit.ijs.si/mohproza.html>.

125 Hladnik, *Mohorjanska pripovedna*.

126 Kimball, *The Austro-Slav*, 69.

no in distribucijsko jedro tudi – in zlasti – na podeželju ter med nižjimi sloji. Naklade Mohorjeve so zaradi večje kupne moči daleč največjo rast doživele ravno med letoma 1885 in 1897, rast njenih bralcev pa se je pred naglo izgubo naročnikov leta 1919 povečevala vse do prve svetovne vojne.¹²⁷ Sklepiti je torej mogoče, da avstrolegitimistične različice literarne tvornosti in njene zmožnosti družbenega mreženja, ki jo Bourdieu definira kot družbeni kapital, mlajše generacije dolgo časa niso mogle povsem ogroziti, čeprav je postopoma izgubljala simbolni kapital na literarnem trgu in se postopoma preselila skoraj izključno v delež trivialne literature – v zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja pa je začela izginjati celo kot trivialna pustolovsko-zgodovinska povest.

Oda Koseskega, nastala celo v predmarčnem času, je torej logični odraz obdobja, v katerem je avstrolegitimistična različica literarne tvornosti popolnoma obvladovala literarni sistem, tako s svojim družbenim kot simbolnim kapitalom, ki sta ob marčevskih dogodkih ostala nedotaknjena. V tem se seveda bistveno razlikuje od Robertsove *Britanije*, ki je bila tako rekoč zadnje možno udejanjenje že do skrajnosti marginalizirane idejne različice kolonializma, ki je v literarnem polju izgubila tako simbolni kot družbeni kapital. Do tolikšne marginalizacije je v slovenskem prostoru lahko prišlo šele s povečanim deležem meščanstva, izobraženstva in delavstva, ko sta se vodilni politični struji že ozirali k povezavam s hrvaškimi in srbskimi strankami, predvsem pa spričo diferenciacije periodičnega tiska in šolstva, ki je skrajno točko doživela z vznikom nove državne tvorbe SHS in s prenosom nacionalnega apela v novo nastale ali prevzete kulturne in umetniške institucije.

Politično-idejni poziciji, ki sta sooblikovali angleškokanadski in slovenski literarni sistem in katere odraz sta oda Koseskega in Robertsov slavilni sonet, sta imeli v času njunega nastanka v Kanadi in v Sloveniji potemtakem različen status – oda Koseskega je nastopala kot ortodoksna, s simbolnim in družbenim kapitalom podprta izjava, Robertsov sonet pa kot skoraj docela marginalizirana različica starejših, (novo)romantičnih generacij. Toda v obeh je mogoče prepoznati značilnosti, ki so jih Brown, Frye in drugi v kanadski književnosti poimenovali z izrazom kolonialna mentaliteta, to pa sta zlasti vzdržnost ter idejna in z njo povezana tudi formalna neradikalnost, ki se navzven kažeta predvsem kot neradikalni politični – ali, bolje rečeno, kulturni – nacionalizem.

III POSKUS Z LITERATURO

Analiza poezije

O b časovni razčlembi angleške kanadske poezije, posebej njene nacionalne ideološkosti, ni mogoče zanemariti vprašanja, od kdaj sploh lahko govorimo o distinktivni kanadski poeziji. V nekaterih svojih predhodnih besedilih sem poudarjal, da se je kanadska literatura drugače kot slovenska lahko neposredno vključila v duhovnozgodovinski literarni tok, ne da bi ji bilo potrebno sintetizirati vse predhodno manjkajoče faze, in sicer zato, ker se je pri tem naslonila na literarno tradicijo, ki jo je prevzela iz angleške književnosti. Najznačilneje tak način razumevanja tradicije potrjuje prva *Zgodovina kanadske literature*, ki jo urednik Carl F. Klinck razporedi na sledeče segmente: obdobje raziskovalcev, »prenašanje« (angleške, op. M. P.) tradicije, medtem ko obdobje po letu 1860 poimenuje kot »vznik« tradicije.¹ Zdi se, da je delitev v skladu z dejstvom, da so se tik pred letom 1860 v Kanadi pojavili prvi, čeravno britanski kolonializem podpirajoči izobraževalni in založniški sistemi. Toda takšna samopercepcija je vseskozi zbujala dvom o dovoljšnji razlikovalnosti lastne poezije in očitke o neinventivnem posnemanju britanskih vzorcev,² kar otežuje nedvoumno opredelitev začetkov kanadske poezije. Sandra Djwa celo Oliverja Goldsmitha (1794–1861), ki običajno velja za nespornega začetnika kanadske literature, označi za primer britanske kolonialistične vizije,³ podobno pa Djwajeva in druge sodobnejše študije opredeljujejo Goldsmithove sodobnike Charlesa

1 Marcello Potocco, Problem identitete v angleški kanadski poeziji, *Dialogi* 37, št. 1–2 (2001), 22–39; Klinck, *Literary history*; Atwood, *Survival*, 51 idr.

2 Daymond in Monkman, *Towards a Canadian literature*.

3 Djwa, *Canadian Poets*, 43–45.

Sangsterja (1822–1893), Charlesa Maira (1838–1927), Williama Kirbyja (1817–1906) in Charlesa Heavysaga (1816–1869).⁴ Djwajeja poudarja, da je posnemovalnost značilnost kanadskega slovstva in literature vse do začetka 20. stoletja, kar sovпада z dejstvom, da je bila generacija književnikov, ki so med letoma 1920 in 1938 zastavili obširno debato o vrednosti tradicije, nacionalnega in mednarodnega, pravzaprav zadnja generacija, ki je britansko tradicijo še priznavala tudi kot svojo tradicijo.⁵

Ker kljub zarezi, ki jo je leta 1943 naredila antologija *The Book of Canadian Poetry*, tudi kasneje občasno zasledimo sklicevanje na britansko tradicijo in ker je bilo kultiviranje iz Evrope prevzete tradicije vseskozi temelj kanadskega javnega opredeljevanja, je tako rekoč nemogoče – in nesmiselno – najti en sam, odločilni trenutek, ko bi se kanadski pesniki odtrgali od nekritičnega posnemanja evropskih vplivov. Zato tudi ni možno reči, da v angleški kanadski literaturi sledimo enovitemu vzniku nove, kanadske kulturne identifikacije, temveč vrsti nalagajočih se identifikacijskih mehanizmov, ki so potekali med 18. in 20. stoletjem in katerih del sta bila – kljub hkratnim dvomom o lastni vrednosti – tudi ideološki apel in specifična (re) prezentacija narodne identitete.

Spričo posnemovalnosti je bil še toliko močnejši poizkus kanadskega kritištva ter literarne zgodovine v šestdesetih letih 20. stoletja, da bi takrat že dodobra relativizirano britansko tradicijo nadomestili s podobo nove nacionalne kohezivnosti v literaturi, ubesedene v lastno mitološko izročilo. Omejevanje mitološke strukture na strah in soočenje s fizičnimi danostmi narave, ki ga zasledimo v kritištvu Margaret Atwood ter drugih t. i. tematologov, je v veliki meri vulgarizacija Fryjevih splošnejših tez o konstrukciji družbe in o verbalni strukturi mita. A če »divjino« razumemo v historični perspektivi, če jo povežemo z mitom o večkulturnosti in jo podložimo s kasnejšimi fenomenološkimi opredelitvami, jo lahko – tako kot Don McKay – uzremo tudi kot zmožnost stvari, da se izognejo prisvojitvi uma: kot

4 Eden zanimivejših tovrstnih člankov je spis D. M. R. Bentleyja, v katerem avtor ob pesnitvi *The St. Lawrence and the Saguenay* (1856) pesnika Charlesa Sangsterja raziskuje oba pola, vplive, zlasti formalne, Milтона, Byrona in Goldsmitha – obenem s posebnostjo kanadske tematike in Sangsterjevega čustvenega odziva nanjo. Gl. D. R. M. Bentley, *Through Endless Landscapes: Notes on Charles Sangster's The St. Lawrence and the Saguenay*, *Essays on Canadian Writing*, št. 27 (1983), 1–24. Podobno se raziskovalci lotevajo prvega pomembnejšega kanadskega pesnika Oliverja Goldsmitha, kakor tudi večine avtorjev bolj problematične zgodnejše poezije, prim. npr. Thomas B. Vincent, *Eighteenth-Century Maritime Verse*, *Essays on Canadian Writing*, št. 31 (1985), 23–34; Neil MacKinnon, *Bitter Verse: Poetry, Verse and Song of the American Loyalists in Nova Scotia*, *Dalbusie Review* 65, št. 1 (1985), 111–121.

5 Stouck, *Notes on the Canadian*, 9–10.

»drugo-drugega« v najprvobitnejši obliki.⁶ Divjina kot absolutna nepri-svojljivost drugega je zanj najpristnejša eksistencialna izkušnja – in kot takšno naj bi jo vzpostavila kanadska narativa, čeprav jo v procesu narativizacije v resnici že fiksira in si jo prisvoji. Divjina s tem ne postane samo divjina narave, ampak vsakršno izkustvo drugega, pri tem pa mitološka struktura, ki to eksistencialno izkustvo ubeseduje, lahko navzven in v različnih časovnih obdobjih dobiva različne narativne oblike ravno v izražanju odnosa do drugega.

Odnos do prosotora je ena osrednjih narativnih oblik mita zato, ker kanadska družba po mnenju Williama H. Newa sloni na treh kulturnih in mitoloških stebrih, ki svojo stično točko dobivajo v pojmovanju narave oziroma v odnosu do nje.⁷ To so indijanska, inuitska in evropska mitologija, h kateri prišteva tako judovsko-krščansko kulturo kot tudi kulturo Keltov in Norsev, kulturo renesanse in seveda (starih) Grkov. Podoba zemlje, dežele in njenih prebivalcev kot sečišče mitološke strukture določa odnos do drugačnosti, ki se rojeva iz konfliktne relacije evropske kulture do drugačnosti pokrajine in staroselskega prebivalstva in ki ga neobhodno določa paradigma evropske nadmoči nad neznanim svetom, ne glede na to, ali je odnos do neznanega pojmovan idealizirano (kot vrnitev k nedolžni, plemeniti naturi) ali negativno, kot divjina, naseljena z barbari in demoni. Podoba himere, kot degradacijska podoba hierarhično nižjega, je prenesena tako na divjino prostora, ki je nedobičkonosen, trd, primerjan s pošastmi, kot na staroselce. Konfrontacija, ki otežuje uspešno kulturno identifikacijo, je v tem sistemu konfrontacija dveh vrednostnih sistemov: krščansko-grškega prepričanja, da je svet človeku v uporabi, in sistema sobivanja človeka in narave. Od načina reševanja te strukturne konfrontacije je bila, med drugim, odvisna sprememba v kanadski identifikaciji, pri čemer sta prilagajanje sistemov nenehno ovirala navezanost na matično deželo in pritok novih priseljencev različnih ras z lastnimi civilizacijskimi in kulturnimi vrednotami.

Zato se v reprezentaciji Indijancev v kanadski literaturi morebiti najznačilneje kažejo premiki ne le mitološke konfrontacije med belci in staroselci, ampak premiki v identifikaciji nasploh. Hiter pregled pokaže, da je bil odnos belcev do staroselcev kljub navidez mehkejši politiki do staroselcev od tiste, ki je bila značilna za Združene države, vselej odnos superiorne evropske tradicije do civilizacijsko manjvrednih kultur. Za

6 Don McKay, Baler Twine: Thoughts on Ravens, Home, and Nature Poetry, *Text.Serial.Journal, Studies in Canadian Literature*, 1. januar 1993, <http://journals.hil.unb.ca/index.php/SCL/article/viewArticle/8179/9236>.

7 New, *A History of Canadian*, 3–23.

generacijo t. i. konfederacijskih pesnikov, čeprav med njihove sodobnike prištevamo tudi deloma indijansko pesnico Pauline Johnson (1862–1913), in za pesnike pred njimi je značilno, da Indijancev ne dojemajo kot nosilcev mitov, ki bi zajemali specifično človekovo bivanjsko opredeljenost v deželi, marveč kot bolj ali manj nevarno in sovražno okolje. Terry Goldie opozicionalnost odnosa belcev do staroselcev zajame v petih točkah, ki so posebej jasno zaznavne prav v literarnem ustvarjanju in mi bodo kasneje služile kot možen interpretativni okvir za razumevanje pesniških besedil. Prvi dve lastnosti, ki jih opaža, se navezujeta na tisto tematsko stalnico, na katero je opozoril že John Moss: to sta seksualnost in nasilje, dve nasprotji – privlačnost in odbojnost, skušnjava čutne deklice, ki je vabilo k obnovitvi pastorale nove dežele, in strah pred divjim bojevnikom, ki predstavlja sovražno naravo. Pravzaprav gre za dva stereotipa, ki nastopata v imaginaciji belcev: zli drugi (negativni stereotip: tisto, za kar se bojimo, da bomo postali) in dobri drugi (pozitivni stereotip: tisto, za kar se bojimo, da tega ne moremo doseči).⁸ Opozicionalnost dobrega in zlega se v odnosu do jezika staroselcev kot tretjem središču belčeve reprezentacije preseli navznoter. Jezik staroselcev je govorni jezik, kar v percepciji prišleka zopet lahko pooseblja tujost dežele (nerazumevanje) ali spajanje z njo (inkantacijskost jezika; pozitivni stik z numinoznim) – z inkantacijskostjo govornega jezika pa je deloma povezano razumevanje indijanskega misticizma, v katerem se osredišča način dojemanja numinoznega, ki je bodisi tremens bodisi fascinans, in od tod v kanadski imaginaciji spet vodi bodisi v odtujenost ali v istovetenje s staroselci. In slednjič: Indijanci in Inuiti so v literarnih reprezentacijah predstavljeni skoraj izključno v svoji predhistoričnosti, kar pomeni, da niso prikazani kot sodobniki, celo ne v pravnji (verjetni) historični luči, ampak v luči, ki ustreza idealizirajoči predstavi o njih; natančneje: v okviru mita o zlati dobi, ki je povezan z dobo pred priseljevanjem, pri tem pa lahko zadeva bodisi zlato dobo belca – tj. imaginarij časa pred stikom – bodisi zlato dobo Indijanca.⁹ V vseh petih točkah, ki jih navaja Goldie, se je odnos belca do staroselcev spreminjal, kar dobro opiše Beverly Rasperich, ko

8 Kako se je ta opozicionalnost krearala iz razsvetljenskih predstav naseljevalcev Kanade, ki so izhajali bodisi iz misli Adama Smitha – negativni stereotip: neplemeniti barbar – ali J. Rousseauja – pozitivni stereotip: plemeniti divjak –, pokaže New, še podrobneje in nazorneje pa D. R. M. Bentley v analizi nastanka prvih kanadskih pesnitev o kanadskih Indijancih, zlasti na primeru dveh poglavarjev Branta in Tecumseha. Gl. D. R. M. Bentley, Essay 4: Savages and Relics – the Commemoration of Native Peoples in the Nineteenth Century, *Canadian Poetry: An Electronic Resource, Mnemographia Canadensis: Essays on Memory, Community, and Environment in Canada (Volume 1)*, 7. junij 2004, http://www.canadianpoetry.ca/architexts/mnemographia_canadensis/essay_4.htm.

9 Goldie, *Semiotic*, 114–120.

ugotavlja, da se Indijanci pojavljajo v dveh poenostavljenih oblikah: bodisi kot »Indijanec za belce« (Indijanec, katerega reprezentacije si belci prisvajajo) bodisi, da se belec identificira in »postane, kot da je Indijanec« – kar kajpak ne pomeni, da se je zmožen popolnoma identificirati z Indijanci, saj Indijanec, kot opozarja Goldie, vselej obstaja le kot belčeva predstava o njem, ki je v najboljšem primeru zanimiva v toliko, v kolikor komentira sebe (jaz) opazujočega.¹⁰ Tudi zato so se pisci v vseh obdobjih kanadske književnosti obračali k Indijancem: »Da bi našli norme, s katerimi naj merijo vrednote in cilje bele kanadske družbe, ali vzorce kulturnega razdejanja, transformacije in preživetja, ali pa celo, da bi našli nove heroje in mite staroselcev«.¹¹ Obenem s tem pa predstave o Indijancih prehajajo skozi proces, ki ga Goldie imenuje »udomačevanje«.

Razvoj kanadske poezije je mogoče zaobjeti tudi z drugih vidikov mitološke strukture. Kako različne so posamične narativne oblike mita, je morebiti najboljše vidno v dveh točkah preobrata. Ena izmed njih je delno duhovnozgodovinsko pogojeni preobrat iz romanticističnega v zgodovinsko opisovanje prostora in obenem s tem v družbeno problematiko. Čeprav Lee Briscoe Thompson zatrjuje, da je imel v kanadski imaginaciji odnos do dežele vedno prednost pred človeškimi odnosi, je najkasneje v prvih generacijah pesnikov v 20. stoletju, obenem z uvajanjem modernizma, prišlo do »historizacije« prostora, ki je nenadoma opisovan kot del zgodovine nastajanja (nove) dežele in njenih prebivalcev; obenem so v literarno polje vstopale socialno kritična poezija (Dorothy Livesay), prvine judovske tradicije (A. M. Klein) in obravnava širših, tudi zunajkanadskih zgodovinskih procesov. Za takšno historizacijo, zatrjuje Thompsonova, je bilo značilno, da je bila socialna tematika obravnavana kot del kolektivne zgodovinske sedanosti, zgodovina pa zopet kot nepretrgani potek kolektivnih razsežnosti.¹² Drugi preobrat je osamosvojitve vseskozi prisotnih etničnih tendenc in vznik diskurza večkulturnosti.

S tolmačenjem diskurza večkulturnosti kot udejanjenja fryjevske garnizijske mentalitete, ki se kaže v getoizaciji, izoliranosti ter površinski etnični komunikaciji,¹³ se sicer potrjuje relativna stabilnost in kontinuiranost tako mitoloških struktur kot nacionalne identifikacije nasploh. Ven-

10 Beverly Rasporich, Native Voices in English-Canadian Literature: Ancient and Contemporary, Text.Serial.Journal, *Canadian Review of Comparative Literature*, 5. julij 2008, 708, <http://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/crcj/article/view/2925/2319>; Goldie, *Semiotic*, 113, 120.

11 Leslie Monkman, *A native heritage: images of the Indian in English-canadian literature* (Toronto: University of Toronto Press, 1981), 3.

12 Thompson, *Lands Without Ghosts*, 166, 168; prim. tudi Cook, *Imagining*.

13 Gl. poglavje o večkulturnosti v pričujoči knjigi.

dar se kanadska identifikacija v literarnih tvorbah v času etnične renesanse in večkulturnosti že nekaj časa vpisuje v novo dinamiko izrekanja. Večini kanadske umetnosti lahko skupaj z Davidom Stouckom očitamo poenostavitve imaginativnega odziva, izogibanje dramatičnosti, konfliktnosti, dvoumnostim in sploh vsem afektivnim prvinam.¹⁴ Pomanjkanje vseh naštetih fikcijskih elementov so teoretiki in zgodovinarji različno tolmačili. Že Frye je to »čudno shizofrenijo« pripisal literarnim stereotipom, ki se vsilijo med imaginacijo in njeno izražanje, kar naj bi po njegovem mnenju še zlasti veljalo za patriotsko poezijo in poezijo, ki obravnava tipične kanadske teme, kjer sta pogosteje kot dejanski imaginativni odziv zaznavna »zagnani optimizem in umetna retorika«. ¹⁵ Druga možnost literarnega ubesedovanja je – kot implicira Dennis Lee – tista, kjer jezik ni le površinsko sredstvo poimenovanja zunanosti in navidezne avtentičnosti, marveč te avtentičnosti preprosto ne skuša (več neposredno) izreči. ¹⁶ Hallvard Dahlie premeno opiše kot premik »kanadskosti« z ravni vsebine na raven sloga, njegov opis pa je paralelen Fryevi že leta 1965 izrečeni trditvi, da zrela literatura svoje mitološke zgodbe in koncepte premakne na raven metaforične strukture. Dahlie omenjeni premik časovno umešča v šestdeseta leta 20. stoletja. ¹⁷

Razvoj kanadske poezije je potemtakem mogoče razumeti kot napredujoč proces, v katerem pa je mogoče razločiti vsaj dve vidnejši diskontinuiteti oziroma dve vidnejši premeni v literarnem diskurzu: začetek ustvarjanja in dokončno stvaritev nove tradicije, ki v grobem – z nekaj zamude – sovpada tudi z dokončno zavrnitvijo stare, britansko usmerjene kontinuitete.

Kanadska pesnitev (»long poem«)

Posamične stopnje v razvoju nove identifikacije in hkrati razlike v njenem ideološkem naslavljanju so najbolj očitne v zvrsti, ki je po mnenju večine literarnih zgodovinarjev najznačilnejša oblika angleške kanadske poezije, to je t. i. dolga pesem oziroma pesnitev (»long poem«). ¹⁸ T. i. »long poem« je primerna oblika za ideološko interpelacijo zato, ker

14 Stouck, *Notes on the Canadian*, 12.

15 Frye, *The Bush*, 134; Frye, *Haunted by*, 29.

16 Lee, *Cadence*, 45 isl.

17 Hallvard Dahlie, *Self-conscious Canadians*, *Canadian Literature*, št. 62 (1974), 16; Frye, *Conclusion*, 836.

18 Literarnozvrstno bi to obliko težko določili. Včasih, denimo pri Edwinu Johnu Prattu, gre res za daljše pesnitve, ki ne spadajo v liriko, marveč nedvoumno v epsko literarno vrsto. Drugič, denimo pri Johnu Newlovu, pa gre zgolj za niz krajših lirskih pesmi, ki so sestavljene v celoto z bolj ali manj jasno izraženimi narativnimi elementi, ki pa jih povezuje skupna zgodbena nit ali vsaj osredotočenost na isto motivno in snovno jedro.

gre za pesništvo, ki se približuje ali pa že spada v epsko vrsto, ta pa je do-
vzetenjša za vnos ideološke interpelacije od lirskega pesništva, še zlasti
tistega, ki s svojo kratko obliko nudi najmanj možnosti za uvajanje spo-
znavnih prvin, ki bi poskrbele za bralčevo identifikacijo ob ideološki in-
terpelaciji.¹⁹

Razumevanje »dolge pesmi« je bilo v Kanadi precej raznoliko –
New, denimo, opredeli kar enajst narativnih vzorcev takšne pesmi²⁰ –,
zato ne presenečajo očitki, da gre za nejasen pojem. Še zlasti bi ta očitek
mogli nameniti Fryjevim definicijam, ki to zvrst neposredno povežejo
z mitotvorjem.²¹ Druga posebnost zvrsti je razmerje med tekstom in vi-
rom narative kot intertekstom; Dorothy Livesay, ki je tako rekoč izumi-
la izraz »the long poem«, namreč opozarja, da takšna pesem temelji na
dokumentiranih dejstvih nekega zgodovinskega dogajanja, ki so ponavadi
nanizana brez fikcijskih vložkov.²² Magdalene Redekop prav to ravnove-
sje med dokumentom kot historičnim dejstvom in njegovo znotraj-
tekstualno interpretacijo razume kot temelj poenotujoče interpretativne
zgodovinske in lahko bi rekli nacionalne narative.²³ V tej vlogi nena-
zadnje nastopa način, kako so v narativi izpostavljeni detajli, ki so, kakor
opozarja D. M. R. Bentley, nanizani posredno ali neposredno iz izvorne-
ga dokumenta. Nihajoč med mitičnim časom epike in osebnim časom li-
rike naj bi delovali kot zapis ali kronika v sebi neprotislovnih kulturnih
enot.²⁴ Narativo tako nanizani detajli po mojem mnenju predvsem po-
enotijo in jo, kot ugotavlja Stouck, oddaljujejo od »dramatičnosti« či-
ste lirike, kjer pesnik ne zakriva svojega morebiti konfliktnega razmer-
ja z družbo.²⁵ Seveda je »dramatičnost« potrebno razumeti kot ricoeur-
jevsko oziroma bahtinovsko dialoškost; se pravi kot afektivno konflik-
tnost, ki bi pomenila tudi neideološki odziv. Pesnitev oziroma dolga pe-
sem kot žanr torej subvertira neideološko strukturo, ne le ker se izmika
čisti liriki, marveč tudi zato, ker s svojim vztrajanjem pri dokumentar-

19 O vlogi spoznavnih in afektivnih prvin v ideološkem in fikcijskem besedilu gl. v pričujoči knjigi v po-
glavju *Literatura, ideološkost in imaginarno*.

20 New, *Literature in English*.

21 Frye, *Conclusion*.

22 Anne Archer, The Story of an Affinity: D. G. Jones, Archibald Lampman, and Kate These Flowers', *Canadian Literature*, št. 122–123 (1988), 43.

23 Magdalene Redekop, Authority and the Margins of Escape in Brébeuf and His Brethren, *Open Letter* 6, št. 2–3 (1985), 47 isl.

24 D. R. M. Bentley, Essay 6: Colonial Colonizing – the Long Poem on Canada, Canadian Poetry: An Electronic Resource, *Mnemographia Canadiensis: Essays on Memory, Community, and Environment in Canada (Volume 1)*, 7. junij 2004, http://www.canadianpoetry.ca/architexts/mnemographia_canadensis/essay_6.htm.

25 Stouck, *Notes on the Canadian*, 16 isl.

nih virih subvertira strukturo romance kot edine daljše pesniške zvrsti, ki je dozvetnejša za liričnost. Dolžina pesmi namesto tega služi kot spodbuda za ponovno obravnavo razmerja med dejanskimi, iz interteksta privzetimi detajli in vzorci v pesnitvi dane interpretacije. Odnos do izvornih dejstev pa je odvisen od tega, ali so izvorna dejstva v pesnitvi predstavljena bolj vsiljivo, kar bi omogočalo večjo bralčevo distanco do pesmi, ali manj vsiljivo, kar bi sprožalo večje zlitje s pesemskim subjektom oziroma z ideološkim apelom.²⁶

T. i. »long poem« je bila za angleško kanadsko poezijo značilna vse od njenih začetkov v drugi polovici 18. stoletja, vendar je po svojem zenitu pri nekaterih modernističnih pesnikih, zlasti po šestdesetih letih 20. stoletja, kot zvrst tudi sama subvertirana, ker po večini ni več narativna. Postmodernistična diskontinuiteta vse od sedemdesetih let naprej razbije prej značilno sklenjeno, »spoznavno« identifikacijo spodbujajočo naracijo, tako da pesmi postanejo niz okruškov, ki jih v celoto drži le še predvidena pastišna forma, kot pri *Zbranih delih Billyja Kidda* (1970) Michaela Ondaatjeja in pri nizu *Kate, These Flowers* (1977), kjer D.G. Jones ustvari imaginativni pastiš izvenzakonskega ljubezenskega razmerja Archibalda Lampmana – ali pa jo v celoto združuje osnovna metaforična grebenica, denimo, prodajni katalog semen v *Seed Catalogue* (1977) Roberta Kroetscha. Sekvenčnost, pastiši in diskontinuiteta so značilni tudi za pesem Johna Newlova *Ponos*, o kateri bom podrobneje spregovoril kasneje.²⁷

Kanadske pesnitve: uvodni akordi

K pregledu kanadske dolge pesnitve in njenega narativnega potenciala ne bom pristopil kronološko, ampak tematsko. Vseeno moram na začetku pojasniti razloge za nekatere posebnosti svojega izbora, predvsem za izpustitev najzgodnejših predstavnic te zvrsti. Že prva zapisana angleška kanadska poezija je niz t. i. »long poem«. Med primeri, ki zajemajo dela, kot so pesnitve *The St. Lawrence and the Saguenay* (1856) Charlesa Sangsterja, *Acadia* (pribl. 1832–1834) Josepha Howa, *The Emigrant* Standisha O'Gradyja (1841), *The U. E.: A Tale of Upper Canada* (1859) Williama Kirbyja, pa tudi pesnitvi *Abram's Plains: A Poem* (1789) Tho-

26 O odnosu dokumentarne pesmi do svojih virov prim. Redekop, *Authority and the Margins*, 48.

27 Za obravnave vseh navedenih pesmi in njihovih značilnosti prim. Ann Munton, *The Structural Horizons of Prairie Poetics: The Long Poem*, Eli Mandel, Andrew Suknaski, and Robert Kroetsch, *Dalbusie Review* 63, št. 1 (1983), 69–97; Laurie Ricou, *Prairie Poetry and Metaphors of Plain/s Space*, *Great Plains Quarterly* 3, št. 2 (1983), 109–119; Archer, *The Story*.

masa Caryja in *The Emigrant* (1861) Alexandra MacLachlana,²⁸ izrazi to izstopa daljša pesnitev *The Rising Village* (*Vznikajoča vas*, 1825–1834) Oliverja Goldsmitha, nadaljevanje in zrcalna obdelava vzorniške pesnitve *The Deserted Village* (*Zapuščena vas*, 1770) Goldsmithovega slavnejšega britanskega strica in soimenjaka.

Vprašanje je, ali je večja pozornost, ki je bila v kanadski literarni zgodovini namenjena Goldsmithovi pesnitvi, upravičena. Goldsmith, čigar *Vznikajoča vas* je prva zbirka, ki je v Kanadi sploh doživela kakršen koli odziv, je po mnenju Douga Fetherlinga »prvi in hkrati najslabši veliki slabi pesnik /.../, zgolj kuriozum v literaturi«. ²⁹ Leta 1977 in 1978 je Kenneth J. Hughes v dveh zaporedno objavljenih člankih skušal zavriniti neugodno sodbo Freda Cogswella v Klinckovi *Literarni zgodovini Kanade* in še posebej očitek Desmonda Paceyja, da je *Vznikajoča vas* le slab posnetek Goldsmithovega britanskega vzornika.³⁰ S svojim poskusom je ob ugodnejših obravnavah Goldsmitha sprožil val polemik med zagovorniki in nasprotniki teze, da je *Vznikajoča vas* dovolj izdelana in kakovostna poezija in da jo je mogoče postaviti ob bok slavnejši *Zapuščeni vasi*, vendar mu svoje teze, ki je očitno nastala kot plod nacionalistične formacije kanona, ni uspelo povsem prepričljivo dokazati. Na tehno-poetske pomanjkljivosti in imitativnost pesnitve so opozarjale študije W. J. Keitha, deloma Kennetha Sticha in še zlasti Davida Jackela,³¹ predvsem pa je bila sporna Hughesova družbeno-politična preinterpretacija Goldsmitha. Tudi Bentley je Hughesu pritrdil v mnenju, da Goldsmith izpostavi delno različnost Nove Škotske od britanskega imperija,³² vendar več znakov kaže na to, da skuša biti *Vznikajoča vas* predvsem preslika-

28 Na mestu je opozorilo, da se te pesmi poleg tematike kolonialistov dotikajo tudi lojalističnega mita (Kirby), obravnave bitke med generaloma Wolfom in Montcalmom pri Abrahamovih planjavah (Cary) in obravnave kolonialistične vizije narave oziroma reke.

29 Doug Fetherling, The Canadian Goldsmith, *Canadian Literature*, št. 68–69 (1976), 121–122.

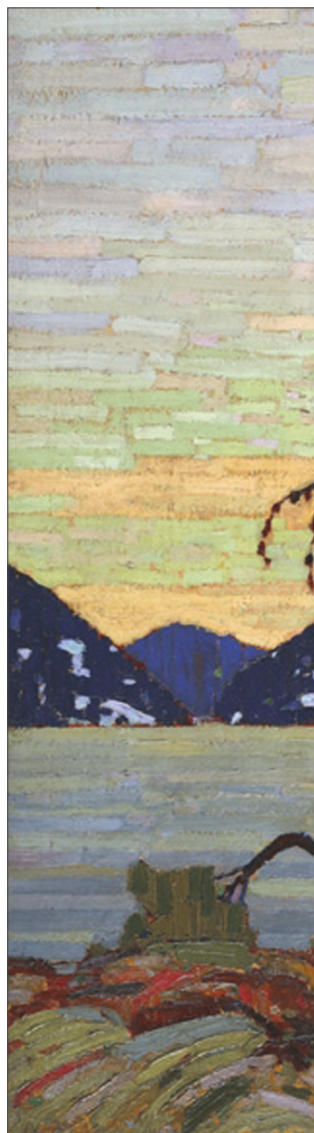
30 Fred Cogswell, Literary Activity in the Maritime Provinces (1815–1841), v: *Literary History of Canada: Canadian Literature in English*, ur. Carl F. Klinck (Toronto: University of Toronto Press, 1965), 118; Desmond Pacey, The Goldsmiths and their Villages, v: *Essays in Canadian Criticism, 1938–1968* (Toronto: Ryerson, 1969), 53–66; Kenneth J. Hughes, Oliver Goldsmith's 'The Rising Village', *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 1 (12. oktober 2000), <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/volo1/hughes.htm>.

31 William J. Keith, The Rising Village Again, *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 3 (1978), <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/volo3/keith.htm>; Kenneth P. Stich, The Rising Village, the Emigrant and Malcolm's Katie: The Vanity of Progress, *Canadian Poetry* 7 (1980), <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/volo7/stich.htm>; David Jackel, Goldsmith's Rising Village and the Colonial State of Mind, *Text.Serial.Journal*, 1. januar 1980, <http://journals.hil.unb.ca/index.php/SCL/article/viewArticle/7941/8998>.

32 D. R. M. Bentley, Oliver Goldsmith and The Rising Village, *Text.Serial.Journal, Studies in Canadian Literature*, 1. januar 1990, <http://journals.hil.unb.ca/index.php/SCL/article/viewArticle/8111/9168>.

va britanske družbe in da se ne odmakne od značilnega kolonialističnega razumevanja poselitve nove dežele. Izraziti pomisleki, s katerimi Jackel nasprotuje Hughe-su, so: pomanjkanje zanimanja za posebnost pokrajine Nove Škotske, intelektualna podrejenost, ki je najbolj vidna v himnični hvalnici Veliki Britaniji tik pred koncem pesnitve, nezmožnost resnega premisleka družbenih in ekonomskih vprašanj kolonizacije ter kolonialna mentaliteta, ki naj bi bila vidna v nezmožnosti samokritike.³³

Prav zaradi vsebinske in tehnopoetske imitativnosti Goldsmitha ni smiselno obravnavati drugače kot v okviru zabeleževanja prednacionalnega slovstva. To prepričanje podkrepljuje vsaj še nekaj dejstev. Merkantilistična vizija, na katero v zvezi s predkonfederacijskimi pesnitvami opozarja C. D. Mazoff in v skladu s katero je pokrajina le ovira pri ekonomskem izkoriščanju narave,³⁴ prevlada Lockove pravne definicije posesti nasproti naravnemu pravu Indijancev, na katero opozarja Bentley, in tipična razsvetljenska vizija obvladovanja narave kažejo na tradicionalno kolonialno razumevanje osvajanja, ki ga je treba razumeti v okviru teze o superiornosti evropske nad staroselskimi kulturami in naravo. Na ta način *Vznikajoča vas* deluje le kot eden od virov, britansko rojalistični, namesto kot preplet mitoloških oziroma repertoarnih odzivov, ki bi bili temelj kanadske imaginacije. Pesnitev (»long poem«) je, kot zatrjuje Bentley, pri »predkonfederacijskih« pesnikih omejena na »poveličevanje kolonialnih zmag in dosežkov«. Goldsmithova vizija torej noče biti vir nove kanadske imaginacije, marveč presajevanje britanske tradicije na nova tla.

33 Jackel, *Goldsmith's Rising*.

34 Mazoff, *Strategies of Colonial Legitimation in the Early Canadian Long Poem*.

15

Tom Thomson, *The Jack Pine*, olje na platnu, ok. 1916–1917.
© National Gallery of Canada, Ottawa. Photo © NGC.

E. J. Pratt kot nacionalni mitolog

Slavospev A. J. M. Smitha, da je E. J. Pratt (1882–1964) edini kanadski pesnik, ki je obvladal žanr pesnitve, je sicer pretiran. A kljub posamičnim opozorilom, da je enako zanimiv in dosleden v krajši liriki, prevladuje mnenje, da je Pratt skorajda izključno epski pesnik, mojster opisa in da se je celo v krajših lirskih pesmih prepričljivo izražal samo v različicah heroičnega, ne v konvencionalni liriki.³⁵ Najbrž je to vsaj deloma povezano z njegovo nagnjenostjo, ki so jo že zgodaj opredelili kot težnjo k mitotvorju.³⁶

Mitotvorje je pri Prattu bistveno povezano s prostorom in z naravo, v obojem pa se naslanja na starejšo kanadsko tradicijo (Marjorie Pickthall, Blissa Carmana in Archibalda Lampmana) ter na Browninga, Tennysona in Hardyja. Kanada je okolje, ki v motive in tematiko njegovih pesmi prinaša težino in ki v bralcu ne spodbuja »liričnih impulzov«. V tem pogledu je Prattovo delo mogoče obravnavati iz njegovega odnosa do divjine, kot to stori Margaret Atwood,³⁷ že prej pa tudi Frye. Toda takšna Prattova obravnava narave je usidrana v dveh sodobnejših vplivih, na katera opozarja zlasti Sandra Djwa.³⁸ Pod neposrednim vplivom Spencerja in Huxleyja je v Prattovo pesništvo vstopala evolucijska metaforika, izhajajoča iz darvinizma, ki je bil v Kanadi dovolj močan tudi v začetku 20. stoletja, ko je drugje že izgubljal pomen. To je bila najbrž posledica dejstva, da so se nekatere darvinistične prvine (grobi boj, primitivna narava) z izrazito lahkoto vključile v nastajajoči kanadski kulturni mit. Pri Prattu je evolucionizem povezan s sodobno psihologijo, na ta način pa je problematika divje narave prvikrat jasno izražena v odnosu do človeka, včasih tako, da narava zmaguje nad človekom,

35 Germaine Warkentin, *The Aesthetics of E. J. Pratt's Shorter Poems*, v: *The E. J. Pratt Symposium*, ur. Glenn Clever (Ottawa: University of Ottawa Press, 1977), 15–32; Peter Buitenhuis, E. J. Pratt, v: *The Canadian imagination: dimensions of a literary culture*, ur. David Staines (Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1977), 62–63; Heinz Tschachler, *The Cost of Story, Ideology and Ambivalence in the Verse Narratives of E. J. Pratt*, *Canadian Literature*, 122–123 (1989), 93; Robert Collins, E. J. Pratt: *The Homeric Voice*, *Review of National Literatures* 7 (1976), 99, 101.

36 Fred Cogswell, E. J. Pratt's Literary Reputation, *Canadian Literature* 19 (1964), 8; Frye, *The Bush*; James F. Johnson, *Brébeuf and His Brethren and Towards the Last Spike: The Two Halves of Pratt's National Epic*, *Essays on Canadian Writing* 29 (1984), 142.

37 Atwood, *Survival*, 93–95.

38 Sandra Djwa, Introduction, v: *Complete poems 1*, ur. Sandra Djwa (Toronto: University of Toronto Press, 1989), xi–xlviii; Djwa, *Canadian Poets*, 49–51; Sandra Djwa, *The 1920s*: E. J. Pratt, *Transitional Modern*, v: *The E. J. Pratt Symposium*, ur. Glenn Clever (Ottawa: University of Ottawa Press, 1977), 65–66; prim. tudi Buitenhuis, E. J. Pratt; Peter Buitenhuis, E. J. Pratt and his work, v: *Canadian writers and their works: poetry series*, ur. Robert Lecker, Jack David, in Ellen Quingley, let. 3 (Toronto: ECW Press, 1987), 109–156.

drugič bolj optimistično, ko sta človek in narava v večjem sozvočju, zlasti v pesnitvi *Towards the Last Spike*. Spričo tega ni težko pritrčiti mnenju Djwajeve, da je Pratt služil Fryju kot vzorec za njegovo vizijo nacionalnega mita.

Med številnimi Prattovimi narativami, o katerih so mnenja različna tako glede njihove kakovosti kot o tem, koliko je v njih kanadskega (med njimi naj omenim pesnitvi *The Titanic* iz l. 1935 in pesem s tematiko iz prve svetovne vojne *The Roosevelt and the Antinoë*, 1930), bom pod drobnogled vzel dve z vidika nacionalne ideologije najpomembnejši deli. Za obe velja, da sta, če ju primerjamo s predhodnimi pesnitvami, širše epsko zastavljeni in da opisujeta dva ključna dogodka z neposredno zgodovinsko in nacionalno simbolično vrednostjo.³⁹

*Brébeuf in njegovi sobratje*⁴⁰

Pesnitev *Brébeuf in njegovi sobratje* (»Brébeuf and His Brethren, 1940) opisuje pokristjanjevanje Indijancev in mučeništvo »nacionalnega« svetnika, jezuitskega očeta Jeana Brébeufa in njegovih misijskih sobratov. Atwoodova, deloma nadaljujoč Fryjeve poglede, pesnitev razume predvsem kot ubeseditev odnosa med naravo in uničujočo civilizacijsko silo, utelčeno v misijonarjih, ki morajo naravo in njen podaljšek, Indijance, spreobračati, ker je ne zmorejo dojeti drugače kot zlè.⁴¹ Mnenja o Prattovem odnosu do jezuitskega misijona kot glavne teme pesnitve so zelo različna. Vincent Sharman meni, da je popis spreobračanja Indijancev ironičen, epilog pesnitve *The Martyr's Shrine*,⁴² v katerem Pratt opisuje svetišče, zgrajeno na mestu mučeniških smrti jezuitov, samo navidezna apologija, v resnici pa obtožba Kanadčanov kot kolonialistov.⁴³ Peter Hunt je prepričan, da je pesnitev »nepopustljiva in namerna« apologija herojstva in prepričanja jezuitov,⁴⁴ vendar se je še najbolj mogoče strinjati

39 Takšno mnenje podaja, npr., Johnson, prim. Johnson, *Brébeuf*, 142.

40 Prenovljena in dopolnjena različica komentirane kritične edicije Prattovih *Zbranih pesmi* je dostopna kot hipertekstni projekt tudi na spletnem naslovu <http://www.trentu.ca/faculty/pratt/>. Povezavo na pesnitev *Brébeuf and His Brethren* je mogoče dobiti na sledeči povezavi: <http://www.trentu.ca/faculty/pratt/poems/texts/159/fr159annotated.html>.

41 Atwood, *Survival*, 93–95.

42 Edwin J. Pratt, *Complete poems* 2, ur. Sandra Djwa (Toronto: University of Toronto Press, 1989), 109–110, v. 2115–2137.

43 Vincent Sharman, Illusion and an Atonement, E. J. Pratt and Christianity, *Canadian Literature* 19 (1964), 261sl.

44 Peter Hunt, E. J. Pratt's Brébeuf and his Brethren – The Critics and the Sources, v: *The E. J. Pratt Symposium*, ur. Glenn Clever (Ottawa: University of Ottawa Press, 1977), 69–89.

s študijami, ki poudarjajo, da je Pratt v njej uporabil vsezajemajoč pogled: hkrati ironijo in potrjevanje jezuitskih dosežkov.⁴⁵

Že Frye je ugotavljal, da Pratt ponavadi »sprejme vrednote družbe, ne da bi preveč spodbujal njihovo prevpraševanje«,⁴⁶ kar je navkljub nekaterim sodobnejšim opozorilom o dvoumnostih, ironiji in aporetičnosti pesnitve dokaj točna ugotovitev, zato razlike v navedenih mnenjih o *Brébeufu in njegovih sobratih* zadevajo predvsem stopnjo Prattove apoloģije in možnost religiozne interpelacije v pesnitvi. Pri tem Peter Buitenhuis o Huntovi nekritični obravnavi upravičeno ugotavlja, da »v vne- mi, da bi pesnitev videl kot katoliški ep, pozablja, da je to v prvi vrsti kanadski ep«. ⁴⁷ Torišče Prattove pesnitve je prav razmerje med obema vrstama interpelacije, zato je bistveno vprašanje, ali se ti dve interpelaciji podpirata ali križata. Položaj, ki je tako nastal, močno spominja na podobne dvoumnosti v Prešernovem *Krstu pri Savici*, kjer se zgodovinski pomen pesnitve prav tako meša z vprašanjem katolištva in pokristjanjevanja, le da nasprotje med *Uvodom h Krstu* in samim *Krstom* te dvojnosti močnejše izpostavi, zato ne čudijo še bolj nasprotujoče si interpretacije tega vprašanja pri Prešernu. V primeru *Brébeufa* ne smemo pozabiti, da gre v pesnitvi za prenos francoske katoliške teme v protestantsko imaginacijo; s tega vidika je na tematski ravni izpostavljen kanadski dvokulturni nacionalni temelj, kar kaže, kako tvegano je omejevanje pesnitve na krščansko ideološko interpelacijo. Toda že iz Prattovega komentarja, da je dejavnost jezuitskih misijonov »veliko dejanje nacionalne drame«, ⁴⁸ je očitno, da se kljub nekaterim razhajanjem ti dve interpelaciji zlasti podpirata.

Redekopova, tako kot Frank Davey, Pratta razume kot pesnika, avtoriteto, ki je odgovorna za zgodovino svoje kulture in je zato prisiljna ohranяти vsaj videz nezmotljivosti.⁴⁹ Eden od postopkov, ki jih pri tem uporablja, je osamitev trenutka, ko se zgodovinske silnice in sedanost, tj. aktualna interpretacija, stakneta v specifičnem, odločilnem položaju posameznika, ki se razširja v celotno skupnost, postane celo osrednji dogodek celotne nacije – tako denimo v pesnitvi *Towards the Last Spike*.⁵⁰ Z *Brébeufom*, kot meni Francesco Pontuale, skuša Pratt ustvariti ep-

45 Buitenhuis, *E. J. Pratt*; Redekop, *Authority and the Margins*.

46 Frye v: Collins, *E. J. Pratt*, 100.

47 Buitenhuis, *E. J. Pratt and his work*, 143.

48 Pratt v: Francesco Pontuale, Brébeuf: Christian Ideology and Contradiction, *Rivista di Studi Canadesi/Canadian Studies Review* 5 (1992), 64.

49 Redekop, *Authority and the Margins*, 48.

50 To Prattovo strategijo zaznava več literarnih zgodovinarjev, prim. tudi Warkentin, *The aesthetics*, 19–20; Agnes C. Nyland, Pratt and History, v: *The E. J. Pratt Symposium*, ur. Glenn Clever (Ottawa: Uni-

sko snov, s katero bi ta »izgubljeni zgodovinski trenutek« postavil nazaj na pravo mesto v kanadski zgodovini in kulturi, pri tem pa iz jezuitskih duhovnikov napravi predvsem nosilce junaštva, ki naj bi podložilo nacionalno pesništvo in mit.⁵¹ Tudi Pontuale se sicer strinja z očitnim dejstvom, da je v kontekstu celotne severnoameriške zgodovine vojna proti poganom pretveza za politiko evropskega kolonializma, toda ta zgodovinski delež je v pesnitev vpleten na način, ki po svoje kaže na njeno kulturno-ideološko naravo. Na eni strani Pratt le šibko upošteva kontekst evropske protireformacije in evropskih kolonialnih bojev. Dvojnost starega in novega sveta oziroma kolonizacija sta tako predstavljeni skozi deloma subjektivno in deloma nacionalno historično perspektivo,⁵² kar nujno implicira ideološko interpelacijo, ki jo bom skušal dokazati, sledeč štirim opazkam iz Pontualejeve razprave.

Gledišče. Pesnitev je podana skozi gledišče misijonarjev, tako da se bralec identificira z njihovimi napori. Toda identifikacija je problematična, ker je Pratt izbral tematiko in junaka iz zgodovinskega spomina francoskih priseljencev in kolonizacije, ki nista bilo nujno sprejemljiva za drugo t. i. utemeljitveno skupino v Kanadi. Prepad med obojima je lahko rešil samo z razširjeno uporabo retoričnih sredstev, predvsem pa s pazljivo izbranimi (spoznavnimi) elementi predvidene identifikacije. Med njimi sta najpomembnejša dva: najprej poudarek, da je Brébeuf potomec normanskega plemstva, kar omogoča »junaško« identifikacijo ne le francoski, marveč tudi angleško govoreči skupnosti, zaradi česar mu daje status pravega nacionalnega junaka. Obenem – in po drugi strani – identifikacijska dvojnost utemeljuje vizijo Kanadčanov kot dvokulturnega naroda, ki je, kot bomo videli, tipično popačena, ker identifikacijski vzgib dveh kultur utemeljuje v razlikovanju in potlačitvi tretje, indijanske kulture.⁵³

Problem narrative. Narativo pojmem kot navidez objektivno pripovedovanje zgodbe, ki je utemeljena v kulturnih vrednotah oziroma v kulturni identifikaciji; je torej vzporednica družbenim narativam, ki krožijo v skupnosti. Poenotujoča, dogmatična narativa po mnenju Tschachlerja nastaja kot odziv na krizo vrednot, pri čemer je kot krizo mogo-

iversity of Ottawa Press, 1977), 106.

51 Pontuale, *Brébeuf*, 74.

52 Isto, 74–76; Buitenhuis, *E. J. Pratt*, 52; Buitenhuis, *E. J. Pratt and his work*, 54; Nyland, *Pratt and History*, 106; Munro Beattie, Pratt, v: *Literary history of Canada: Canadian literature in English*, ur. Carl F. Klinck (Toronto: University of Toronto Press, 1965), 748.

53 Daje to res tudi pri Prattu, prim. Tschachler, *The Cost of Story*, 99; Redekop, *Authority and the Margins*, 57.

če razumeti tudi še ne dokončno vzpostavljen sistem – v našem primeru – nacionalnih vrednot. Trditev Petra Zime, da sta nasprotje dogmatične narative ironija in ambivalenca,⁵⁴ je skladna z mojimi ugotovitvami, da so temelj fikcijskosti dialoškost, napetost in nasprotnosti, zato je vprašanje, ali sta Prattova narativa in gledišče v *Brébeufu* ironična ali afirmativna, temeljnega pomena. Po mnenju Johnsona Pratt v *Brébeufu* ustvari občutek neizbežnosti, kakršnega v njegovih prejšnjih pesnitvah – na primer v *Titanicu* – ne poznamo.⁵⁵ Tschachler prav tako zatrjuje, da si je Pratt za Brébeufa svobodno priredil konvencije visoke epike in junaškega iskanja, ter zanika prisotnost ironije, Brébeufa pa razume kot epskega junaka; podobno menijo Nylandova, Pontuale, Clever idr.⁵⁶ Redekopova sicer opozarja, da to povsem ne drži, ker je Pratt subvertiral zvrsti epske pesnitve in romance, vendar priznava, da je zlasti s koncem ustvaril v prvi vrsti avtoritativno narativo, ki v veliki meri onemogoča dvom v enovit smisel pesnitve.⁵⁷ Dodati je možno, da je takšna, ideološka narativa v pesnitvi zgrajena tako, da se bo morebitnega nelagodja ob njej ali celo aporetičnosti lahko zavedel samo bralec, ki ga uporabljene spoznavne prvine ne bodo interpelirale, prav tu pa najznačilneje vidimo, da glavni apel Prattovega *Brébeufa* ni krščanski, ampak narodni, saj je sprejetje ideološkega poziva v pesnitvi pogojeno narodno-kulturno.

»*Realizem*« *narative*. Pontuale s tem izrazom poimenuje dejstvo, da Pratt opisuje ljudi, ki so dejansko živeli, se sklicuje na znane in aktualne zgodovinske dogodke, da pesnitev s formalno členitvijo zvesto sledi delitvi prvotnega vira, jezuitskih dnevnikov, t. i. *Rélations* itn. Naštete značilnosti so v skladu z dejstvom, ki ga ugotavlja Lee Briscoe Thompson, da je za kanadsko zgodovinsko poezijo značilna »linearna narativa, strogo v skladu s tradicionalnimi viri, ki se izogiba umetniškemu ponarejanju zgodovinskega konsenza o poteku stvari«. ⁵⁸ S tem Thompsonova nehote pokaže na povezavo med takšnim navideznim realizmom narative in ideološkim pozivom. Redekopova namreč upravičeno izpostavlja, da pesnitev *Brébeuf in njegovi sobratje* spada med tiste dokumentarne pesmi, kjer so izvorni dokumenti najpogosteje namenoma vstavljene

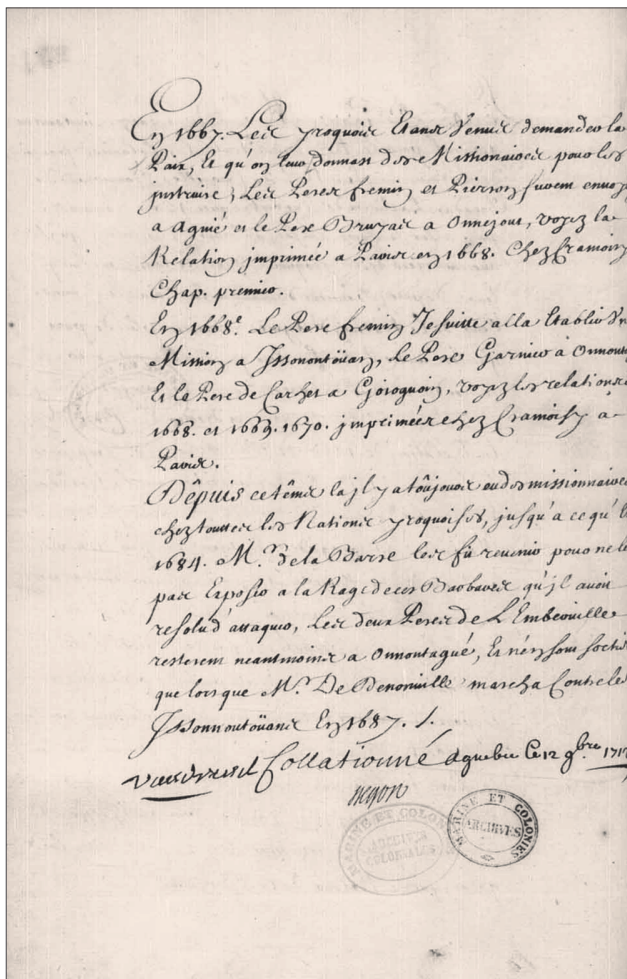
54 Tschachler, *The Cost of Story*, 93–96.

55 Johnson, *Brébeuf*, 144, 147.

56 Tschachler, *The Cost of Story*, 99; Nyland, *Pratt and History*; Pontuale, *Brébeuf*; Glenn Clever, Pratt as War Poet, v: *The E. J. Pratt Symposium*, ur. Glenn Clever (Ottawa: University of Ottawa Press, 1977), 91–103.

57 Redkop, *Authority and the Margins*, 52, 56 isl.

58 Thompson, *Lands Without Ghosts*, 166.

16
 Stran iz Poročil
 jezuitov (1646–
 1670) za zago-
 tovitvev fran-
 coskih prav
 v irokeških de-
 želah (vir: Li-
 brary and Ar-
 chives Cana-
 da, [http://col-
 lectionscanada.gc.ca](http://col-
  lectionscanada.gc.ca)).

ni nevsiljivo, tako da se izgubi razlika med dejanskim izvirnim dokumentom in avtorjevim oblikovanjem. Tako Pratt, kot bomo videli, okrepi interpelacijo, ker zakriva ne le možne avtorske dodatke, ampak zlasti vse tisto, kar je iz selekcije gradiva namenoma izpadlo in kar nikakor ni nepomembno. Pripovedovalec tako vsili svojo narativo, ki je le navidez objektivna.

Prattovo težnjo k strogo dokumentirani podlagi pesnitve sta opazila že Beattie in Frye,⁵⁹ več kot prepričljivo pa jo je prikazala Agnes Nyland, ki je s primerjavo odlomkov iz jezuitskih poročil o Brébeufu in Prattove obdelave opozorila, kako izjemno natančno, malodane dobesedno je Pratt sledil svojim virom – zlasti jezuitskim *Relations* ter deloma historioografskemu zarisu severnoameriškega delovanja jezuitov Francisa Parkmana; tudi Hunt opozarja na študiorne obiske jezuitskih obredov, teološka posvetovanja in podobno.⁶⁰ Pratt sam je poudarjal, da je nepovezanost oblike in tematike pesniška šibkost oziroma da je retorična napaka, če se avtor ne drži dejstev.⁶¹ Vendar v Prattovi trditvi ne gre nujno za zgodovinsko dokumentirano resnico; izraz »dejstva« v njegovi izjavi lahko tolmačimo predvsem kot vsesplošni konsenz o zgodovinski ali nacionalni narativi.

Tema krščanstva, kulture in jezika. Na tej ravni se stikajo vse do slej omenjene značilnosti pesnitve. Pratt v *Brébeufu in njegovih sobratih* vzpostavi hierarhično razmerje, na katerega sem bil opozoril ob mitoloških virih kanadske nacionalne narative (W. H. New), med privilegiranim racionalnim, monoteističnim krščanstvom (evropskim svetom), katerega civiliziranost uteleša junak francoskega in anglosaksonskega izvora, in poganskimi primitivnimi Indijanci.

Misijonarji seveda ne dvomijo v kulturno dominacijo Evropejcev in Prattova narativa jim v tem sledi. Nekateri literarni zgodovinarji menijo, da tudi na tej ravni Pratt ironično odslikava prepad in hkrati enakosti med dvema vrednostnima in kulturnima sistemoma, ki naj bi se zrcalila v dobrohotni, iz poznavanja njihove kulture izhajajoči obravnavi Indijancev. Takšno obravnavo vidijo predvsem v »poslednjem srečanju« kultur ob prizoru Brébeufovega mučenja,⁶² ki namesto vprašanja vere postane vprašanje zdržljivosti.⁶³ Redekopova ravno ob vprašanju smrti opozarja na dve narativi, »indijansko« in »evropsko«, na kulturni razkorak, ko vsaka od zgodb na svoj način razume Brébeufa kot ritualno žrtev: medtem ko jo Indijanci tolmačijo v »primitivni« dobesednosti in trgajo iz telesa srce, mesárijo mišice itn., da bi skupaj z njimi dobesedno iztrgali ven fizično moč žrtve, jo krščanski pogled izrazi v figurativnem jeziku, kot vprašanje psihološke zdržljivosti v imenu vere. A celo ta razli-

59 Beattie, *Pratt*; Frye, *The Bush*.

60 Nyland, *Pratt and History*, 107–110; Hunt, *E. J. Pratt's Brébeuf*.

61 Pratt v: Warkentin, *The aesthetics*, 19.

62 Pratt, *Complete poems* 2, 106–108, v. 2023–2072.

63 Sharman, *Illusion and an Atonement*; Buitenhuis, *E. J. Pratt*; Redekop, *Authority and the Margins*, 53, 55.

ka, ki jo Redekopova tolmači kot Prattov odmik od pesniške avtoritativne vloge, pravzaprav kaže na ponovno potrditev hierarhičnega razmerja, ki je eden temeljev kanadskega mita, saj je figurativni jezik skozi vse pesnitev predstavljen kot hierarhično višji. Torej je mogoče reči, da se misijonarji, pripovedovalec in z njimi bralci poistovetijo s prepričanjem o kulturni dominaciji evropskega sveta, čeprav vendarle ne povsem brez dvojnosti, ki se je je Pratt prav gotovo zavedal.

Na ravni materialnih in spoznavnih prvin je identifikacijski apel dosežen z uporabo stereotipnih predstav o staroselcih. Nylandova o njih trdi, da so izvrstna slika indijanskih slabosti in prednosti, toda podrobnejši pogled pokaže, da je Prattova slika poenostavitev. Pratt jih po njenem mnenju predstavi kot »prijazne do svojih /.../ in utelešenje krutosti do sovražnikov«, krutost pa naj bi bila »globoko v indijanskem karakterju« in le »stežka jo je bilo izbrisati«. ⁶⁴ Ni težko videti, da Nylandova za Prattom ponavlja hierarhično večvredno predstavo kolonialistične imaginacije, ki gradi na preprosti spoznavni identifikaciji oziroma »zmoti«, saj je osnovana na izpostavljanju konfliktnega stika med prvotnimi kolonialisti in staroselci, zanemarja pa v resnici pogostejši nekonfliktni stik med obema kulturama. To je bila predstava, s katero je bilo mogoče interpelirati kanadskega bralca tudi še v Prattovem času. Popolnoma monolitno Prattovo opisovanje sicer ni; Sharman ob primerjavi ravnanja pokristjanjenih Indijancev in jezuitov pred irokeškimi poboji opozarja na pozitivno izbiro dveh Indijancev, ki se želita žrtvovati za življenje drugih, namesto za idejo vere. ⁶⁵ S tem naj bi Pratt pokazal možnost kompleksnejše obravnave Indijancev, toda zgolj ta opisani dogodek v resnici ni dovolj, da bi narušil siceršnjo monolitnost. Najbolj vseprežemajoče se spoznavna interpelacija naslanja na takrat že uveljavljeno enačenje med »grobo fizično naravo /.../ in divjaško skupnostjo, ki jo zaseda«, pri čemer obe predstavljata nepopisano, okrutno zmožnost, ki še ni bila osvobojena »s čustvom, z abstraktno vrednostjo, kot jo poznajo Evropejci, ali z zgodovinsko zavestjo«. ⁶⁶ Razlog za takšno neobjektivno obravnavo lahko vidimo v selekciji zgodovinskih virov: Pratt je uporabljal enoten vir (*Rélations*) in se le izjemoma skliceval še na Parkmana, oba uporabljena vira pa sta enostransko, kolonialistično usmerjena. Na ta način objektivni vir namesto dejanske vsili navidezno objektivnost, še bolj pa je dejanska objektivnost postavljena pod vprašaj spričo tistih po-

64 Nyland, *Pratt and History*, 114–115.

65 Sharman, *Illusion and an Atonement*, 28.

66 Collins, *E. J. Pratt*, 103.

datkov in prizorov, ki jih Pratt celo iz privzetih virov ne prevzame, ampak jih preprosto izpusti.

Nakazal sem že, da Pratt sicer šibko, a vendar upošteva širši zgodovinski kontekst jezuitskega misijonarstva; ta je viden ob omembah Richelieuja, Mazarina in ob izpostavitvi spora med jezuiti in nekaterimi protireformacijskimi gibanji. Vendar je Pratt silno previden pri omembah zgodovinskega konteksta. Francoske politične in religiozne težnje omenja na kratko, evfemistično in zato hermetično, obenem pa jih s personifikacijami in omembami svetnikov ter mistikov preprede z legendarnostjo.⁶⁷ Tudi seznam izpustov v pesnitvi je dolg. V celoti izpusti nasilno konvertiranje Indijancev, ker bi takšna proti-predstava, ki bi zbujala ambivalentnost, lahko onemogočala identifikacijo z junakom pokristjanjevalcem; poleg tega bi bila v nasprotju s kanadskim mitom o mirnem prevzemu indijanskih ozemelj. Pratt prav tako ne omenja francoskih imperialnih teženj in trgovanja kot enega izmed temeljnih gonil kolonizacije vse od raziskovanj Jacquesa Cartierja naprej. Ti izpusti niso toliko v prid neoporečnosti krščanskega poziva kolikor v prid skupne, dvo-kulturne nacionalne interpelacije, saj ustvarjajo distanco do Francije in njenih kolonizatorskih teženj. Redekopova opozarja na dva najznačilnejša primera takšnih izpustitev, in sicer na izpustitev izpričanih Brébeufovih sanj o španskem moškem, ki dobi podobo hudiča,⁶⁸ ter na vizijo križa, kjer je v primerjavi z izvornim jezuitskim virom izpuščena podoba dveh »francoskih lilij«, simbola imperializma.⁶⁹ Tega ne smemo brati le kot krščansko ideologizacijo, marveč kot preprečevanje dvoumnosti, ki bi omogočale branje Brébeufovega delovanja v okviru kolonialnih teženj namesto v okviru priprave nove družbene skupnosti.⁷⁰ Pratt je torej strogo pazil, da bikulturnega mita ne bi rušil, ko bi postavljaj pod vprašaj namene bodisi angleške bodisi francoske kanadske skupnosti, pa čeprav je kanadski mit v njegovi obravnavi na videz dvoumen. Izogiba se izpostavljanju matične dežele jezuitskih misijonarjev in njenih kolonizatorskih namer, a obenem ohranja ostanek kolonialistične vizije, ki najjasneje pride do izraza v obravnavi odnosa med misijonarji in staroselci.

Prav zato je v luči trojnega kanadskega mita, o katerem govori New, in v luči mita o mirni vključitvi Indijancev v Kanadi treba tolmačiti dej-

67 Pratt, *Complete poems* 2, 47–49, v. 1–57.

68 Španski moški je v zapisanih Brébeufovih sanjah seveda personificiral drugega francoskega nasprotnika v boju za prevlado na severnoameriškem kontinentu.

69 Pratt, *Complete poems* 2, 80, v. 1156–1162.

70 Pontuale, *Brébeuf*, 74; Redekop, *Authority and the Margins*, 51; Tschachler, *The Cost of Story*, 100 idr.

stvo, da v sklepu pesnitve, v idilični podobi semena, ki ga je pustilo misionarsko delovanje, ostanejo prikrite posledice jezuitskega spreobračanja in francoske kolonizacije med indijanskimi plemeni, posebej Huroni/Wyandoti, ki so bili ob jezuitih druga tarča irokeških napadov. S to odsotnostjo se Pratt izogne prikazu osnove za skupno identifikacijo francosko in angleško govoreče skupnosti: izrabljanju indijanskih plemen za lastne kolonizacijske konflikte,⁷¹ obenem pa zakriva poraz francoskih kolonizatorjev pri Quebecu v t. i. francoski in indijanski vojni – bolečo točko, ki bi preprečevala poistovetenje francoske skupnosti še zlasti z dvokulturnim razumevanjem naroda.⁷² Na podobne točke zabrisovanja in legitimacije naletimo tudi glede uporabe jezika. Jezik je treba obravnavati na dveh ravneh, najprej kot del vsebine, ki podpira Prattovo videnje trojnega mita. Tudi na tej ravni je jezik misijonarjev tisti, ki ga na koncu vsilijo Indijancem, ne obratno; poleg vsiljevanja lastnega pa je jasno tudi, da se Brébeuf in njegovi sobratje spopadejo z učenjem indijanskega jezika samo zato, da bi z njim lahko prenesli na eni strani miselnost in sistem krščanstva in na drugi strani trgovanja. Jezik ne postane sredstvo privzemanja misli staroselcev, marveč sredstvo vsiljevanja tuje misli, ki je na retorični ravni, kot opozori Peter Stevens, poenačeno z bojem in

71 Irokeški napadi so bili sicer posledica tradicionalnega rivalstev, ki jih je močno intenziviral namen francoskih kolonizatorjev, da s pomočjo huronskega zavezništva prevzamejo nadzor nad trgovino s kožuhovino in ustanovijo močno kolonijo kot protiutež španski in britanski prisotnosti na kontinentu. V napadih na jezuite in bojih, ki so sledili v t. i. irokeški vojni, so Irokezi popolnoma razpršili Hurone, ki so tudi zaradi epidemij skorajda izumrli. Preostanek Huronov se je v t. i. konfederaciji sedmih ljudstev kasneje priključil kot del francosko-indijanskega zavezništva v Sedemletno vojno – gl. Lewis Spence, *North American Indians* (London: Senate, 1994); Delia Guasco, *Una storia degli Indiani del Nord America* (Colognola ai Colli, It: Demetra, 1999); Marcel Trudel, Champlain, Samuel de –, *The Canadian Encyclopedia* (Historica-Dominion, 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0001505>; Charles A. Bishop, Native People: Eastern Woodlands, *The Canadian Encyclopedia* (Historica-Dominion, 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0009067>; C.E. Heidenreich, Huron, *The Canadian Encyclopedia* (Historica-Dominion, 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0003920>.

72 T. i. Konfederacija sedmih ljudstev, katere del so bili Huroni, je bila glavni strateški zaveznik Francozov v sedemletni vojni, nezmožnost podpore in oboroževanja indijanskih zaveznikov pa je bila eden od razlogov za dokončno britansko zmago v vojni. Najpomembnejši preobrat se je zgodil v bitki v Abrahamovem nižavju (pri Quebecu) leta 1759, ko je general James P. Wolfe premagal francosko vojsko pod vodstvom Markiza Louisa Josepha de Montcalma. Oba poveljnika sta v bitki izgubila življenje, toda zmaga Britancev je omogočila zasedbo Montreala in zapečatila usodo francoskih kolonizatorjev v Severni Ameriki W.J. Eccles, Seven Years' War, *The Canadian Encyclopedia* (Historica-Dominion, 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0007300>; Cornelius J. Jaenen, Seven Nations, *The Canadian Encyclopedia* (Historica-Dominion, 2011), <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0010704>.

bitko.⁷³ Na ravni idejnih plasti je poziv torej jasen: obvladanje in izničenje tujega jezika pomeni tudi fizično dominacijo ene nad drugo kulturo, poziv bralcu pa je dosežen s komparacijami in identifikacijami, ki jezikovno bitko vzporejajo s podrejanjem, podkupovanjem Indijancev, njihovim vraževerjem itn.:

Brébeuf was now alone. He bent his mind
 To the great end. The efficacious rites
 Were hinged as much on mental apprehensions
 As on the disposition of the heart.
 For that the first equipment was the speech.
 He listened to the sounds and gave them letters,
 Arranged their sequences, caught the inflections,
 Extracted nouns from objects, verbs from actions
 And regimented rebel moods and tenses.
 He saw the way the chiefs harangued the clans,
 The torrent of compounded words, the art
 Concealed within the pause, the look, the gesture.
 Lacking all labials, the open mouth
 Performed a double service with the vowels
 Directed like a battery at the hearers.
 With what forebodings did he watch the spell
 Cast on the sick by the Arendiwans:
 The sorcery of the Huron rhetoric
 Extorting bribes for cures, for guarantees
 Against the failure of the crop or hunt!
 The time would come when steel would clash on steel,
 And many a battle would be won or lost
 With weapons from the armoury of words.

Brébeuf je bil zdaj sam. Upogibajoč svoj um
 za višji cilj. Ali se bodo obredi izkazali,
 je bilo odvisno od zmožnosti dojemanja predstav,
 a tudi od pripravljenosti v srcu.
 Jezik mu je zato postal prvo orodje.
 Poslušal je glasove, pripisujoč jim črke,
 ki jim je razporejal vrste, lovil sklanjatve,

73 Peter Stevens, Language and Man in the Poetry of E. J. Pratt, v: *The E. J. Pratt Symposium*, ur. Glenn Clever (Ottawa: University of Ottawa Press, 1977), 40.

ločil predmete od samostalnikov, glagole od dejanj,
 in postrojil uporniške glagolske čase in načine.
 Slišal je, kako so poglavarji govorili s svojim
 plemenom: tok sestavljanj, začutil umetnost,
 prikrito v premorih, v pogledu, v gestah.
 Brez labialov so odprta usta
 služila dvojno službo med samoglasniki,
 napadla poslušalca kakor topništvo.
 S kakšnimi slutnjami je opazoval uroke,
 s katerimi so vrči zagovarjali bolnike:
 magijo húrnske retorike, s katero so
 iztržili svoj delež podkupnine v zameno za zdravila,
 za jamstvo, da se lov in polje ne bosta izrodila!
 Prišel bo čas, ko se bo jeklo prekrižalo z jeklom
 in bitke bodo izgubljene ali pa dobljene
 z bojnimi sredstvi iz orožarnice besed.
Complete poems 2, 53–54, v. 235–257.

Nenazadnje prizor mučenja, kolikor je dejansko tudi ironičen, pokaže, da je »umetnost mučenja« predvsem tisto področje, kjer pri obeh kulturah pride do konvergence v jeziku kot simbolnem sistemu; kjer se oba jezika ujmeta v izrazu in v potrebi po fizični dominaciji nasprotnika. Obenem se pokaže, da je figurativna moč tista, ki prinese dokončno dominacijo nasprotnika in zato postavlja Indijance hierarhično nižje.

Druga raven je Prattova uporaba jezika kot umetniškega in retoričnega sredstva. Glen Clever ob kratki analizi »bojne« retorike potrjuje Huntovo branje, da Pratt odkrito stopi na stran jezuitov.⁷⁴ Toda v Prattovi rabi jezika se pokaže še neka druga, notranja ideološkost Prattovega oziroma pripovedovalčevega gledišča ob opisu junaškega dejanja, in sicer v načinu citiranja in parafraziranja. Opozarjanje Redekopove na nevsiljivo vstavljanje dokumentov se tu izkaže več kot upravičeno; medtem ko številne natančne parafraze iz jezuitskih poročil v tekstu niti niso zaznavne, je celo zliivanje bolj ali manj zvestih citatov vidno zgolj v pisni obliki, z naznačenim narekovajem. Takšno zliivanje je dovolj nevsiljivo, da zagotovi bralčevo neproblematično recepcijo na videz objektivnih dejstev – z drugimi besedami: s svojo obliko ne opozarja na večpomenskost razmerja med tekstom in intertekstom. Po drugi strani pa vendar kaže na kulturno in jezikovno delitev Kanade, saj je bralec opozorjen, da so citirani deli prevod francoskega besedila; na ta način pa vsili

74 Clever, *Pratt as*.

enovit prevod francoske zgodovinske narative, ki postane enovita interpretacija skupne zgodovine.

Če se za zaključek vrnem k dvema nasprotujočima si pogledoma Sharmana in Hunta – pravi problem Prattove pesnitve pravzaprav ni v Prattovem ali bralčevem odnosu do krščanstva ali v morebitni ironiji ob popisu pokristjanjevanja; problem je Prattov poizkus, da ne glede na moralni poudarek pri obeh straneh skuša narodni mit zasidrati v podrejenosti Indijancev. Ta sicer kot temelj postavlja narodovo dvokulturnost, saj v ospredje mitskega dogodka postavi tudi francosko izkušnjo, toda kot mit ne more biti popoln, ker ne upošteva staroselcev in njihove izkušnje. A to je zgolj logična posledica dejstva, da je bil Prattov apel tik pred drugo svetovno vojno še vedno naslovljen na lojalistične pripadnike mlade države, ki so se morali prepoznati v lastni izkušnji, ta pa je še vedno temeljila na paradoksalni zavesti o hierarhični dominaciji evropske kulture in civilizacije.

*Towards the Last Spike (1952)*⁷⁵

Towards the Last Spike (K zadnji konici) – pogojno rečeno ep, ki je po mnenju številnih kritikov paradoksalni višek Prattovih prizadevanj, tematizira gradnjo čezcelinske železnice in je v več ozirih enoznačnejši od pesnitve *Brébeuf in njegovi sobratje*. Dorothy Livesay ga je označila za tipično »dokumentarno« pesnitev (oz. t. i. »long poem«).⁷⁶ Sicer je prav mestoma suha in objektivistična dokumentarnost tista, zaradi katere nekateri literarni zgodovinarji pesnitvi očitajo, da je umetniško manj prepričljiva od narative o jezuitskih misijonarjih, vendar Pratt v njej še močneje izrazi zmožnost mitotvorja, ki ga neposredno nasloni na imaginarij železnice – ta pa je bila v kanadski imaginaciji že od samega začetka tesno povezana z »nacionalnimi sanjami«.

75 Povezava na pesnitev *Towards the Last Spike* in njene spremljajoče komentarje je na sledečem naslovu: <http://www.trentu.ca/faculty/pratt/poems/texts/188/fr188annotated.html>.

76 Catherine McKinnon Pfaff, Pratt's Treatment of History in 'Towards the Last Spike', *Canadian Literature* 97 (1983), 48.

Frye zatrjuje, da gradnja železnice za Kanadčane ni bila le eden v nizu dogodkov, tako kot v Združenih državah Amerike, ampak osrednja fiksna ideja.⁷⁷ Zato je protislovje pesnitve le navidezno, saj je enoznačnost, ki vpliva na njeno manjšo estetsko vrednost, posledica njene glavne teme, udejanjanja naroda, ki ga je Pratt tukaj skušal ubesediti dobesedno – v očitnem napo-

17 Zabijanje »zadnje konice«. Craigellachie, British Columbia, 7. novembra 1885.

77 Frye, *The Bush*, 22.

ru, da bi tej tematiki našel ustrezen tehnično-jezikovni izraz in »dejavno '(po)iskal' deželo, njeno podobo in njen glas«. ⁷⁸

Tudi v tej pesnitvi, tako kot v pesnitvi *Brébeuf in njegovi sobratje*, Pratt zrcali kulturno dvojnost kanadskega naroda, ki naj bi jo med drugim določala dvojnost francoskega religioznega asketizma nasproti sekularni tehnološki zmožnosti angleške izkušnje, ki je povrh vsega politično usmerjena proti zahodu. ⁷⁹ To se sklada s Fryjevo trditvijo, da se kanadska identiteta vzpostavlja na sečišču dveh celinskih osi, od katerih os vzhod – zahod predstavlja romantično, heroično tradicijo, ki je hkrati os politične in kulturno-ideološke narodne enovitosti. Pri Prattovem poveličevanju železniške gradnje je eden temeljnih dejavnikov zopet jezik, in sicer kot sredstvo, s katerim se lahko sporazumevata vzhod in zahod. Ob fizični odsotnosti osrednje figure predsednika Johna A. Macdonalda je jezik med pogajanji (njegovo) edino sredstvo prepričevanja oddaljene Britanske Kolumbije, naj se pridruži kanadski konfederaciji. S tem jezik in železnica – kot za pridružitvev obljubljen kompenzacija – postaneta enakovredno sredstvo komunikacije prek celine, ki jo zaznamujeta »brutalnost, preproščina, nevednost in tišina«. ⁸⁰

Dejstvo je, da je Pratt vnesel povsem nov pogled v prikaz železnice; prej so jo pesniki bodisi spregledali bodisi obravnavali kot urbano tehnološko motnjo sredi ruralne pokrajine, ki moti njihov primarni individualni odziv na naravo. Pratt železnice ne obravnava več kot izkušnje posameznika, marveč kot skupnostni projekt celega naroda: narod in železnica sta izenačena v ideji, da je oboje ustvarjeno le v partnerstvu med skupnostnim in individualnim naporom (Macdonaldovim, trdom glavnega inženirja Van Horna). ⁸¹ Zato železnica ni kontrast naravi, ampak »partner« pri udejanjenju kolektivnega odnosa do prostora, kar jo postavlja v središče kanadske mitske imaginacije. Boj z naravo je seveda eno od vodilnih identifikacijskih sredstev na ravni tematike in prav tu je Pratt najmočneje izrazil svojo zmožnost mitotvorja.

Glede na to, da je v ospredju kolektivni boj z naravo, je središčna podoba pesnitve simbol, s katerim naj bralec poistoveti svoje izkustvo nara-

78 Buitenhuis, *E. J. Pratt and his work*, 148–149.

79 Johnson, *Brébeuf*, 143–144.

80 Stevens, *Language and Man*, 39. V letih po 1867 se je Konfederacija širila s priključevanjem posamičnih danes kanadskih provinc. Ena najpomembnejših je bila zaradi svoje zahodne lege Britanska Kolumbija. Prvi premier kanadske konfederacije John A. Macdonald je l. 1870 dosegel njeno priključitev Kanadi s sporazumom o gradnji železnice, ki bi povezovala vzhodno in zahodno obalo – in sicer najkasneje v desetih letih po sporazumu, česar pa zaradi zahtevnosti projekta in politične klime ni bilo mogoče uresničiti v predvidenem času.

81 Kevin Flynn, *The Railway in Canadian Poetry*, *Canadian Literature* 174 (2002), 84–89.

ve: lovrenčijski kuščar, »asleep or dead: / So motionless, she seemed stone dead -- just seemed: / She was too old for death, too old for life« (*speč ali mrtev: / tako negiben, kot da je kameno mrtev – na videz le: / bil je prestar za smrt, prestar, da bi živel*).⁸² Močno poetična podoba kuščarja v bralcu sproža ustrezni čustveni odziv in po tej plati spada med afektivne pesniške prvine, toda pri Prattu se nedvoumno naslanja na spoznavno plast, saj ji pripiše vse tiste attribute, ki naj bi kanadskega bralca interpelirali v centralno mitsko strukturo o naravi kot točki srečanja z drugim: še posebej kaže njeno brezbrizno brutalnost, ki sicer aktivno ne nasprotuje človeku, mu pa je nevarna z neodzivnostjo, ker se ne zmeni za človeško raso in ima ravno zato potencial, da ga uniči.⁸³ Boj inženirja Van Horna in delavcev s to pošastjo in z »morjem gora«, ki sta oba hkrati tipični mitološki podobi,⁸⁴ pri Prattu postane ena od možnosti soočenja z drugim, ki ga kljub »eksistencialni grozi« dojemata kot objekt podrejanja. Pri tem Catherine McKinnon Pfaff opozarja, da sta obe metafori, ki podlagata Prattovo interpelacijsko strukturo, lahko uspešni predvsem zato, ker ustrezata predstavam, ki jih ima oziroma jih je imel o svoji deželi tipičen kanadski bralec, celo tisti, »ki Skalno gorovje pozna samo s kuhinjskega koledarja«.⁸⁵

Mitskima podobama pošasti in morja se kot drugi interpelacijski dejavnik pridruži »klic identitete«, ki ga Pratt omenja na začetku in ob koncu pesnitve in ki ga je brez dvoma treba razumeti kot poziv nacionalne identitete, ki jo z gradnjo železnice posredno ustvarja Macdonald. Po Johnsonovem mnenju gre za poziv, ki bralcu zagotavlja zmagoslavno prepoznanje Kanade kot enovite dežele s pomočjo tehnološkega čudeža.⁸⁶ Prattova omemba »klica identitete« je na začetku in na koncu pesnitve v opoziciji – začetek prinaša negotov govor o železnici, ki je neposredno poistovetena z narodno identiteto in jo tako rekoč priklicuje: »Men spoke of acres then and miles /.../ The east-west cousinship, a nation's rise, / Hail of identity, a world expanding ...« (*takrat se je govorilo o kilometrih in arih /.../, bratstvu zahoda in vzhoda, kako nastaja narod, / o klicu identitete, kako se širi svet*).⁸⁷ Konec pa kaže na zaprtje debate, izraženih dvo-

82 Pratt, *Complete poems 2*, 228, v. 882–884.

83 Isto, 227–232, v. 870–952.

84 Glede na simboliko pošasti in morja, ne čudi, da Frye to podobo primerja z Leviatanom in Behe-
motom oziroma s kitom, ki požre Jona; vsekakor gre za mitično podobo kaosa in njegovega obvlada-
dovanja.

85 McKinnon Pfaff, *Pratt's Treatment*, 53–54.

86 Johnson, *Brébeuf*.

87 Pratt, *Complete poems 2*, 201–202, v. 25–31.

mov s strani Macdonaldovih političnih nasprotnikov – in hkrati daje vtis na videz objektivne, vsekakor avtoritativne narative, ki onemogoča dvom v kanadsko narodno zmožnost:

Like a gavel it would close
 Debate, making MacDonald's 'sea to sea'
 Pour through two oceanic megaphones –
 Three thousand miles of *Hail* from port to port
 Kakor kladivce dražbarja je končal
 razprave, in MacDonaldov 'od morja k morju'
 se je razlival čez dva oceanska megafona
 čez tri tisoč milj, *Klic*, od pristanišča k pristanišču
Complete poems 2, 227–232, v. 870–952.

Temu sledi le še dokončna afirmativna podoba premaganega lovrenčijskega kuščarja.

Narativa v *Towards the Last Spike* je v primerjavi s pesnitvijo *Brébeuf in njegovi sobratje* manj enotna; izpostavljene so tri glavne osebe, ki so utelešenje bodisi fizičnega boja z naravo – inženir Van Horne – bodisi nasprotja med prepričanjem o nacionalni enotnosti in dvoma o njej – v parlamentarnem boju premiera Johna A. Macdonalda s poslancem Blakom. Tudi kronološko nizanje odsekov je vsaj na prvi pogled bolj razdrobljeno. Zato drži, da je zgodbo skoraj nemogoče zaznati kot narativo, če bralec ni Kanadčan ali precej dobro ne pozna kanadske zgodovine.⁸⁸ Pesnitev torej računa na ustrezno bralčevo spoznavno zadržanje, ki jo šele vkalupi v smiselno celoto, in obenem služi kot temelj za nacionalno interpelacijo.⁸⁹ Obenem je tudi tukaj Prattova odvisnost od historičnih virov precejšnja, na podoben način kot v pesnitvi *Brébeuf in njegovi sobratje* pa so tudi tukaj precizno in razmeroma nezaznavno vtakani v besedilo – Pratt uporabi celo nekatere opise narave, ki so bolj ali manj identični tistim iz njegovih virov.⁹⁰ V takšni strukturi pesnitve je zato še manj prostora za ironijo in ambivalenco. Nekaj primerov obojega je sicer mogoče najti, a so takšni samo na površini; tu mislim zlasti na konec pesnitve, kjer se simbolno zabijanje zadnjega žeblja (konice), ki naj zaznamuje konec gradnje, ponesreči in ga je treba zabijati v drugo. Kljub opozori-

88 Beattie, *Pratt*, 748 isl.; Tschachler, *The Cost of Story*, 101–102.

89 Ob tem je na mestu tudi pripomba, da je razlog za manjšo razvidnost narative Prattova večja eksperimentalnost v formi – kakor tudi, da je gradnjo transkontinentalne železnice kot nacionalni mit v veliki meri ustvaril šele Pratt. Prim. Tschachler, *The Cost of Story*; McKinnon Pfaff, *Pratt's Treatment*, 49.

90 McKinnon Pfaff, *Pratt's Treatment*.

lom o ironičnosti tega konca⁹¹ bi bilo odveč v njem iskati pripovedovalčevo namerno ironijo. Ne le, da je Pratt tudi v tem primeru dosledno sledil dejstvom, predvsem je iz zadnjega odseka pesnitve jasno, da je odpo-ved simbolnemu triumfu namerna:

Silver or gold? Van Horne had rumbled 'Iron.'
 No flags or bands announced this ceremony,
 No Morse in circulation through the world,
 And though the vital words like Eagle Pass,
 Craigellachie, were trembling in their belfries,
 No hands were at the ropes. The air was taut
 With silences as rigid as the spruces
 Forming the background in November mist.

Srebrn ali zlat? Van Horn je bil zagodrnjal: 'železen'.
 In nič zastav, nič godbe, ki bi naznanjale slovesnost,
 nič morsejevih znakov, poslanih vsenaokrog po svetu;
 čeprav so jim v mislih odzvanjale usodne besede,
 kot sta *Orlov prelaz* in *Craigellachie*,
 nobena roka ni počivala na traku. Zrak je bil zategnjen
 s tišino in nepremičen kakor smreke,
 ki so izginjale v ozadju sredi novembrskih meglic.
Complete poems 2, 248, v. 1534–1544.

Zmagovito delo – zmaga nad lovrenzijskim kuščarjem – je do tega trenutka že dokočano, pravi triumf pa je opisan v odseku prej in zadeva zagotovitev ustrezne finančne konstrukcije, ki šele omogoči tudi zmago nad teritorijem.⁹² Zato tudi na videz antiklimaktični konec sklepnih sekvenc ne spodmakne avtoritativnega zaprtja narative, ki se sklene z zgoraj citiranimi verzi o klicu identitete in s podobo premaganega kuščarja, ki se zatopi še globlje v spanec.⁹³

Poleg končnega zaprtja narative je njena trdnost dosežena predvsem z retoričnim slogom, ki obvladuje velike širine na prvi pogled nepesniškega gradiva, zaradi česar Johnson Prattovo pesnjenje implicitno primerja z gradnjo železnice, in sicer kot udejanjanje naroda na ravni pesniške imaginacije.⁹⁴ Jezik se torej dejansko izkaže kot dvojno sredstvo v oblikovanju pesnitve: kot retorično sredstvo, a tudi kot sredstvo ideo-

91 Bentley, *Colonial Colonizing*; Johnson, *Brébeuf*.

92 Tschachler, *The Cost of Story*, 102.

93 Pratt, *Complete poems 2*, 250, v. 1616–1626.

94 Johnson, *Brébeuf*, 140. Podobno primerjavo, le da je tam že del pesniške izjave, bomo kasneje srečali pri Johnu Newlovu.

loškega apela. To je posebej razvidno iz pozornosti, ki jo pripovedovalec posveti razpravam in napadom poslanca Blaka na Macdonaldov projekt. Pomen parlamentarnih napadov na gradnjo čezcelinske železnice je mogoče videti ne le v objektivizaciji epskega gradiva, ampak je z njimi podkrepljena pozivna moč spoznavnih prvin. Macdonaldovi in Blakovi boji so pravzaprav »miselni boj«, s pomočjo katerih Pratt prikaže dolgoročni triumf Macdonaldove vizije: vizije razširjene države, ki je ne zaustavijo ne Macdonaldova bolezen ne začasna odstavitev z oblasti zaradi korupcijske afere ne indijanski upori, ki so divjali v času gradnje železnice.⁹⁵ Prav odnos do indijanskih uporov je značilen, če ga primerjamo s kasnejšimi reprezentacijami istih zgodovinskih dogodkov. Pratt neposredno ne omenja dejstva, da je prvi od obeh uporov, na katera se nanaša, izbruhnil, med drugim, zaradi strahu pred Konfederacijo. Omenja sicer Macdonaldove dvome, a jih zaključí z avtoritarno, prepričevalno vizijo, v okviru katere je zadušitev upora in smrt (obešenje) njegovega vodje samo pravična – in nujna – posledica za smrti, ki jih je v predhodnem uporu povzročil dvom o viziji skupne države:

but must sound

Crash the Satanic game, reveberate

A shot fifteen years after it was fired

/.../

The noose was for the shot: 'twas blood for blood;

The death of Riel for the death of Scott.

toda – je moral še zvok

se vsiliti v satansko igro, odmevati

strel, izstreljen pred petnajstimi leti

/.../

Zanka je prišla za strel: kri za prelito kri,

s smrtjo Riela naj se smrt Scotta oddolži.

Complete poems 2, 243–244, v. 1399–1409.

95 Gre za dva upora. Pratt se neposredno nanaša na severozahodni upor, ki je izbruhnil leta 1885 zaradi socialnega nemira med Indijanci, Metisi, pa tudi belci, med slednjimi, ker so pričakovali drugačno traso železnice. Upor je vodil Metis Louis Riel (1844–1885), ki je bil že vodja t. i. upora pri Rdeči reki petnajst let prej, ko se je lokalno prebivalstvo današnje Manitobe v strahu pred novo oblastjo upiralo priključitvi Konfederaciji. Oba upora je Macdonald brezkompromisno zadušil, Riel pa je bil po severozahodnem uporu obsojen na smrt z obešenjem zaradi veleizdaje. Pratt sodbo prikaže kot povračilo za eksekucije, predvsem za usmrnitev s streljanjem enega izmed nasprotnikov upora pri Rdeči reki, Thomasa Scotta (c. 1842–70), ki jo je bil tedaj odobril Riel.

Konfederacijski pesniki

Neposredni predhodniki Prattovega pesništva so bili pesniki, ki so pričeli delovati tik po ustanovitvi kanadske konfederacije in ki jih pogosto označujemo s poenostavljenim imenom »konfederacijski pesniki«. Kanadska literarna veda z izrazom konfederacijska skupina, ki združuje pesnike, rojene v šestdesetih letih 19. stoletja, v obdobju, ko je bila ustanovljena t. i. Konfederacija, označuje pesnike Charlesa G. D. Robertsa (1860–1943), Blissa Carmana (1861–1929), Williama Wilfreda Campbella (1858–1918), Duncana Campbella Scotta (1862–1947) in Archibalda Lampana (1861–1899), med njihovimi sodobniki pa najpogosteje omenja pesnici Isabello Vallancy Crawford (ok.1850–1887) in Emily Pauline Johnson (1861–1913). Izraz pravzaprav ne izhaja iz literarnozgodovinske, marveč iz politične opredelitve, ki jo povrh vsega lahko pripišemo le nekaterim izmed njih.⁹⁶ Vendar opozarja na v njihovem delovanju prisotne narodnokulturne spodbude, ki pred nastankom Konfederacije niso bile prisotne. Na idejo narodnega vprašanja pri tej skupini pesnikov je leta 1901 opozarjal že Duncan Campbell Scott, nato leta 1919 Pelham Edgar, ki jih je razmeroma nedvoumno opredelil kot utemeljitelje narodne poezije.⁹⁷ Toda njihov pokonfederacijski nacionalizem je bil skrajno ambivalenten. Kako izrazita je bila dvojnost kulturnoavtonomističnih ter britansko lojalističnih tendenc v njihovem delu nemara še bolj slikovito kot opus Charlesa G. D. Robertsa pokažejo uvodni verzi pesmi *Canadian Born* Pauline Johnson:

We first saw light in Canada, the land beloved of God;
 We are the pulse of Canada, its marrow and its blood;
 And we, the men of Canada, can face the world and brag
 That we were born in Canada Beneath the British flag.

96 Les McLeod, Canadian Post-Romanticism: the Context of Late Nineteenth-Century Canadian Poetry, *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 14 (1984), <http://www.canadianpoetry.ca/cpjrn/vol14/mcleod.htm>.

97 Duncan Campbell Scott, Addresses, Essays, and Reviews – A Decade of Canadian Poetry, Canadian Poetry: An Electronic Resource, *Confederation Poets*, 2009, http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/DCScott/address_essays_reviews/vol1/decade_of_cdn_poetry.html; Pelham Edgar, Canadian Poetry, v: *Twentieth century essays on Confederation Literature*, ur. Lorraine McMullen (Ottawa Canada: Tecumseh Press, 1976), 120–127.

Na svet prišli smo v Kanadi, v deželi, ki Bog nad njo bedi,
postali smo življenje Kanade, njeno meso in njena kri;
in mi, ljudje iz Kanade, kjerkoli že, s ponosom znamo
reči, da rojeni v Kanadi – pod britansko smo bili zastavo.

Emily Pauline Johnson, *Canadian Born*, http://www.canadianpoetry.ca/confederation/johnson/canadian_born/index.htm.⁹⁸

Da je nacionalna poezija konfederacijskih pesnikov še izrazito pod vplivom imperializma Velike Britanije in kolonialistična, je pravzaprav enako kot v tematikah vidno v privzemanju tehnik in metod angleških pesnikov. Po splošnem prepričanju gre predvsem za vplive Keatsa, Shelleyja, Wordswortha, Coleridgea, Tennysona, Rossettija, Swinburnea, Matthewa Arnolda in Browninga, od Američanov pa Emersona in deloma Withmana. George Woodcock ob tem opozarja, da so tuje doktrine, npr. transcendentalizem ali doktrino fabianizma, sprejemali oslajljeno in neradikalno,⁹⁹ kar je mogoče pripisati istemu vzroku, zaradi katerega neradikalnost v slovenski literaturi opaža Boris Paternu: to je šibka nacionalnokulturna identifikacija, ki so ji skrajnosti grožnja in jih v imenu konstrukcije identitete že vnaprej uravnovesi. Tako Woodcock kot Norman Newton se strinjata, da je nacionalni etos skupaj s konzervativno družbeno bazo zaviral talent konfederacijskih pesnikov.¹⁰⁰ Osredotočenost na naravo, ki so jo spodbujali tudi zunanji dejavniki – npr. uredniška politika ameriških časopisov in ameriško mnenje o Kanadčanih kot o pesnikih narave –, je bila obenem problematična točka zaradi zane-marjanja drugih tematik in zaradi zastarelih romantičnih vzrocev, a tudi točka, ki jih je ločevala tako od britanske kot od ameriške tradicije.¹⁰¹ Za največjega nacionalista velja Charles G. D. Roberts in dejansko je vprašanje kanadske kulturne identitete v njegovih pesmih najbolj otipljivo, a le zato, ker je patriotizem v njih izrazito retoričen, kar je opazal že Lam- pman, in so zato za analizo manj zanimive. Robertsove pesmi po mnenju

98 Pauline Johnson, mešanica iz zakona med Indijancem in Angležinjjo, v predgovoru k zbirki *Canadian Born* sicer eksplicitno nagovarja kanadske bralce ne glede na raso oziroma barvo kože. Glede na njen izvor to ni nenavadno, vendar je njeno literarno in kulturno pozicijo težko opredeliti. Na eni strani se je zavedala negativnega položaja staroselcev in ga mestoma portretirala; na drugi strani je njeni poeziji mogoče očitati, da je izraz zgodnjega anglokanadskega nacionalizma in slavljenja evropskih kulturnih vrednot, kar je mogoče videti tudi v citirani pesmi.

99 George Woodcock, Introduction, v: *Canadian writers and their works: poetry series*, ur. Robert Lecker, Jack David, in Ellen Quingley, let. 2 (Downsview, ON: ECW Press, 1983), 5–23.

100 Isto, 10; Newton, *Classical Canadian*, 44 isl.

101 John Ower, Portraits of the landscape as poet: Canadian nature as aesthetic symbol in three confederation writers, v: *Twentieth century essays on Confederation Literature*, ur. Lorraine McMullen (Ottawa Canada: Tecumseh Press, 1976), 149; Edgar, *Canadian Poetry*, 121–122; Doyle, *Canadian Poetry*.

Freda Walkerja sledijo tradicionalni zahtevi po jasnosti (clarity) in preprostosti v besedah in strukturi.¹⁰² S tem Roberts kajpada doseže nedvoumnost in izrecnost na ravni idejnih prvin, zanemari pa afektivno-emoionalne in tudi spoznavne prvine, zato takšna pesem tudi kot ideološki apel v resnici ne more biti posebej uspešna, marveč je lahko, kot se izrazi Woodcock, samo »potrjujoča retorika ex cathedra«.¹⁰³

Archibald Lampman kot epik

Izmed konfederacijskih pesnikov sta več pozornosti daljši narativi posvetila le Isabella Vallancy Crawford in Lampman. Oba sta svoj narativni delež povezovala z zgodovino in legendami staroselcev, pri čemer jih je Crawfordova še obravnavala pretežno v tradiciji »plemenitih divjakov«, Lampman pa se je naslanjal na vzore predhodnikov, med drugim Goldsmitha in na pesniško dramo *Tecumseh* Charlesa Maira. Vendar se je za razliko od njiju Lampman po mnenju Thompsonove osredotočil na mitotvorne – ne v celoti dokumentarne – prvine poezije.¹⁰⁴

At the Long Sault: May, 1660 (ok. 1898) je ena zadnjih Lampmanovih pesmi,¹⁰⁵ napisana, potem ko je prebrodil resno osebno in pesniško krizo, zato sta v njej, če jo primerjamo z njegovim prejšnjim ustvarjanjem, vsaj dve pomembni razliki. Skupaj z pretežno ljubezensko pesnitvijo *The Story of Affinity* je edini primer Lampmanove daljše poezije, obenem pa je edini primer, kjer se Lampman neposredno navezuje na indijansko tematiko. Izbira osrednjega dogodka, spopada pri brzicah Long Sault na Reki sv. Lovrenca v bližini Montreala, pa kaže na enake težnje, kot jih je bilo možno zaslediti pri Prattu. Lampman je nedvoumno ravnal v skladu s prepričanji, ki jih je kasneje izrazil njegov prijatelj in pesniški sodobnik D. C. Scott, ko je ugotavljal, da »povezava s preteklostjo, s koreninami legend in tradicije, s spominom na dejanske dogodke /.../ daje pomen in barvo sedanjemu življenju«.¹⁰⁶ Pri tem Katy Mezei ugotavlja, da so bili pesnikom poznega 19. stoletja blizu indijanski pokoli, kakršen je bil ta pri brzicah Long Sault, obenem pa je poseben čar zanje imela prav francoska Kanada.¹⁰⁷ Kot namigujeta Redekopova

102 Fred Walker, *Flying His Own Colours: the Patriotic Poetry of Sir Charles G. D. Roberts*, *Journal of Canadian Poetry* 3, št. 2 (1981), 48 isl.

103 Woodcock, *Introduction Vol. 2*, 20.

104 Thompson, *Lands Without Ghosts*, 183.

105 Pesem je na spletu dostopna na straneh Univerze v Torontu, <http://rpo.library.utoronto.ca/poem/1178.html>.

106 Scott v Kathy Mezei, *Lampman Among the Timothy*, *Canadian Poetry* 5 (1979), <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrnl/vol05/mezei.htm>.

107 Isto.

ali Tschachler v zvezi s Prattom, je eden od razlogov za to najbrž odsotnost ustreznega angleškega junaka, ki ne bi bil, tako kot angleški general Wolfe, nesprejemljiv za francosko govorečo skupnost.¹⁰⁸ Lampman se je zato raje osredotočil na domnevno zgodovinski dogodek z domnevno zgodovinskim junakom, pri tem pa ni povsem jasno, v kolikšni meri se je zavedal sporne vloge izbrane figure. Adam Dollard – Lampmanov Daulac – naj bi bil namreč v različici, ki ji je sledil Lampman, petindvajsetletni poklicni vojak, ki naj bi s skupinico prostovoljcev preprečil povezavo dveh irokeških formacij in tako kljub porazu preprečil napad Indijancev na francoska kolonizirana ozemlja. Takšna je bila vsaj prevladujoča obravnava Dollardovega dosežka med francoskimi nacionalističnimi zgodovinarji ob koncu 19. stoletja, pa tudi v zgodovinopisju Francisa Parkmana, za katerega Margaret Kennedy dokazuje, da je bil najbrž Lampmanov edini vir.¹⁰⁹

V dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja se je v anglokanadski historiografiji pojavil resen dvom o tem, ali je Dollardov podvig sploh vreden zgodovinske pozornosti. Novejše zgodovinske teorije so dogodek razlagale v kontekstu trgovine s kožuhovino, od katere so bili odvisni prebivalci takratne Ville-Marie (današnjega Montreala) in katere pot so blokirala irokeška plemena, da bi uničila kolonijo. Dollard, ki naj bi s smelim načrtom Irokezom želel iztrgati kožuhovino, je zaradi domnevnih ugodnosti, ki jih je pri tem pričakoval zase, predvsem v popularni kulturi 20. stoletja izgubil status zgodovinskega junaka in obveljal kot nepremišljeni koristolovec.¹¹⁰ Lampman je tudi glede na svoj domnevni vir dogodek temeljito oklestil. Podobno kot pri Prattu je tudi pri njem bistvena izbira detajlov in dejstev, ki jih vključi v pesem; spoznavne prvine, ki nagovarjajo kanadskega bralca, pridobivajo svojo vrednost iz dokumentarnega konteksta, natančneje, iz njegovega vključevanja in izključeva-

108 Glej v pričujoči knjigi na strani 185 opombo 72.

109 Margaret Kennedy, Lampman and the Canadian Thermopylae „At the Long Sault: May, 1660“, *Canadian Poetry* 1 (1977), <http://uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjr/volo1/kennedy.htm#bk9>.

110 Ena zanimivejših ironizacij revizionističnih teorij se pojavi v že omenjeni knjigi *Barneyjeva verzija* Mordecaija Richlerja, kjer po tem, ko novi lastniki preimenujejo bivališče glavnega junaka v Le château Dollard des Ormeaux in med stanovalci zaokroži protestna peticija, preberemo: Za mitskega heroja Nove Francije Dollarda in njegovih šestnajst kompanjonov nekateri pravijo, da so ob brzicah pri Long Saultu spopadli s hordo irokeške drhali in junasko žrtvovali življenje za Montreal, no, za Ville Marie, kot se mu je reklo leta 1660. No, zlobni jeziki pa znajo povedati drugače. Da je bil Adam Dollard eden od trgovcev s krznom, ki je prežal na lastno korist, in ga je doletel zaslužen konec, ko so njegovo lovsko bando iz zasede napadli Indijanci. Ni važno ... Richler, *Barneyjeva verzija*, 94. Sicer pa prim. Peter Stone, Dollard des Ormeaux – Unwitting Hero of Long Sault, *Suite101, Canadian History*, 16. avgust 2010, <http://www.suite101.com/content/dollard-des-ormeaux---unwitting-hero-of-long-sault-a274874>; Redekop, *Authority and the Margins*, 45.

nja. Vendar pri Lampmanu ostaja odprto vprašanje, koliko je v nekaterih primerih selekcija njegova in koliko je ni prevzel že po svojih virih. To pa seveda lahko relativizira tudi Lampmanovo nacionalnoideološko motivacijo za pisanje pesmi, čeprav na drugi strani lahko nakazuje, da je Lampman bolj ali manj nekritično sprejel spodbude prav tistih zgodovinarjev, ki so v Dollardovem poizkusu iskali nacionalno pomembni, tako rekoč utemeljitveni dogodek.¹¹¹

Sama pesem se prične *in medias res*, s čimer Lampman hote ali nehote – zaradi privzemanja virov – prepreči dvome o Daulacovi/Dollardovi pravi motivaciji za podvig. Za namen pesmi je še pomembneje, da pripovedovalec s tem prepreči možne pomisleke o neučinkovitosti in samouničevalnosti Daulacove namere, ki je iz historičnih virov sicer razmeroma jasno razvidna. Še posebej pomembni sta v pesnitvi dve izpustitvi. Prva zadeva način, kako naj bi bila Dollardova četa poražena, saj naj bi Dollard sestavil improvizirano granato, ki jo je razneslo sredi njegovih tovarišev, jih nekaj ubilo, na ta način pa naj bi bila odprta možnost za irokeški vpad mednje. Lampman je prav na tem mestu v primerjavi s prvimi osnutki pesmi izpustil devetindvajset vrstic, ki so opisovale irokeški napad, s čimer je predvsem dosegel, da se bralec poistoveti z natančno določenimi spoznavnimi prvinami, nepotrebne prvine, kakršna je v tem primeru epizoda z granato, pa je izpustil. Druga izpustitev zadeva prisotnost huronskih in algonkijskih Indijancev v Dollardovi obrambi. Molk glede njihove prisotnosti je razumljiv, saj omogoča veliko bolj hierarhizirano, vrednostno opredeljeno predstavitev civiliziranih belcev v odnosu do divjaških Irokezov. Lampman se tako izogne eksplisitnosti Parkmana, ki že z uporabljenim diskurzom – da so huronski in algonkijski Indijanci »stali na mestu voljno, z obupom namesto poguma«¹¹² – jasno kaže, da se na Indijance ni (bilo) možno zanesti. Vendar molk o njihovi prisotnosti v Lampmanovi pesmi nima zgolj kompozicijske, marveč tudi tematsko vrednost, in kaže, da se je Lampman v želji, da bi Dollarda prikazal kot nacionalnega zgodovinskega junaka, z izpustitvijo »plemenitih« Indijancev hote ali nehote naslanjal na isti lojalistični mit, ki staroselce hierarhično podreja, kakor kasneje Pratt.

Razmerje med spoznavnimi in afektivnimi prvinami, ki je najpomembnejši dejavnik interpelacije bralca, se pri Lampmanu osredinja v afektivnih nasprotnostih, ki izhajajo iz opisnih kontrastov med idiličnim življenja Francozov in oblegano Daulacovo četico ter med oblegano četi-

111 Kennedy, *Lampman*.

112 Isto.

co in tiho, ogrožujočo hordo Irokezov. Oboje nasprotnosti se tudi tu naslanjata na spoznavne prvine, zajete v za kanadskega bralca dovolj standardnih opisih narave, ki nihajo med idiličnim in ogrožujočim in ki so, kot ugotavlja Bentley, na formalni ravni podprti s kontrastom med tradicionalnim in prostim verzom:¹¹³ prvim uporabljenim v idiličnih pasażah, drugim v opisih narave kot grozeče sile. Zgodba o grozeči naravi in zgodba o nasilju Indijancev sta potemtakem med seboj povezani, iz česar je razvidno, da Lampman sledi istovetenju med divjo naravo in divjimi Indijanci, na kakršnega kot del kanadske mitološke strukture opozarja zlasti Atwoodova. Povezava je za Lampmana značilna: v sopostavitvi idilične, nič hudega sluteče narave na začetku in na koncu pesmi ter njene grozljive, negostoljubne, ravnodušne podobe v središču pripovedi prevlada zlasti tik pred odločilnim spopadom podoba slednje, na enak način, kot s popolno izpustitvijo Daulacovih indijanskih zaveznikov prevlada podoba divjih Indijancev. V opisu narave potemtakem najdemo niz spoznavnih prvin, ki temeljijo na enačenju ravnodušne grozljivosti narave in Indijancev, s čimer je podana osnova za identifikacijo s položajem Daulaca znotraj tako dojetega sveta.

Zato ni težko formulirati sklepa, da ideološki apel v pesmi *At the Long Sault* temelji na dveh narativnih vzorcih: na poenotenju hierarhično višjih kolonizatorjev v odnosu do Indijancev ter na identifikaciji s položajem človeka na robu t. i. »severne meje«. S tem pa se Lampmanova pripovedna poezija uvršča v model prav tiste nacionalne poezije, na kakršno je opozarjal Frye.

Archibald Lampman kot lirični pesnik

Moč Lampmanove lirike je nemara najizraziteje v zgodnji kanadski poeziji povezana z njegovimi opisi pokrajinskih detajlov in z njegovim osebnim odzivom nanje, posebej v šestdesetih letih prejšnjega stoletja pa so se ob vnovični obravnavi konfederacijskih pesnikov vse pogosteje pričela pojavljati opozorila o posebnosti Lampmanovega odnosa do narave.

Izredno mesto v njegovi poeziji in v njegovem odnosu do narave ima vztrajna raba besede »sanje« (dream), ki so jo literarni zgodovinarji po večini tolmačili bodisi v povezavi z romantičnim pojmovanjem ljubezni in njene transcendence bodisi kot transcendentalistično težnjo k lepoti narave. Toda Mezeijeva meni, da Lampman umetnosti ne pojmuje ne tipično romantično ne tipično transcendentalistično, marveč vse-

113 D. R. M. Bentley, A New Dimension: Notes on the Ecology of Canadian Poetry, *Canadian Poetry* 7 (1980), <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/volo7/bentley.htm>.

lej skozi filter jezika in oblike.¹¹⁴ Kadar opazujemo odnos njegovega pesniškega govorca do narave in njenega »duha«, to pomeni, da opazujemo nepopolno spojitev z njo. Prav ta značilnost – nepopolna spojitev s pozitivnim duhom narave, njegova »popolna osamitev« v naravi, je tista, ki Lampmana razlikuje tako od britanskih romantičnih vzornikov kot od ameriških transcendentalistov, še posebej pa od Emersonovih nazorov, filozofije in prakse.¹¹⁵ Djwajeva in L. R. Early Lampmanovo nepopolno identifikacijo z naravo povezujeta z darvinizmom in evolucijskim idealizmom poznega 19. stoletja, ki naj bi pripomogla k dvojnosti med njegovo radikalno čustvenostjo in radikalno intelektualnostjo.¹¹⁶ Toda njegova osredotočenost na obliko in ustvarjalni akt, ki naj posameznika osami od okolja, je najverjetneje v enaki ali celo v večji meri povezana z idejami postromantike, čeprav je Lampman sam večkrat izrazil nasprotovanje sodobnim angleškimi postromantičnim tokovom.¹¹⁷

Kontekst Lampmanove postromantike je prvi opredelil Johh Ower ob obravnavi pesmi *Heat*,¹¹⁸ v kateri zaznava radikalno analogijo med delovanjem človekove psihe in numinoznim »weltgeistom«, ki je univerzalno prisoten v naravi. Vendar Ower postromantiko še pojmuje kot ustrezen okvir, znotraj katerega je bilo takšno sintezo vsaj deloma mogoče doseči,¹¹⁹ kar se posebej pri Lampmanu zdi dvomljivo. Zdi se, da je na specifično, dvojnostno naravo kanadske postromantike ustrezneje pokazal Les McLeod,¹²⁰ ki opozarja, da so konfederacijski pesniki bolj ali manj zavestno prevzeli romantični besednjak, deloma pa tudi pristop v opisovanju naravne pokrajine, ki jim je bila blizu zaradi geografske in kulturne pogojenosti, vendar so ju nehote preoblikovali. Poleg ironije je izkušnja narave, posebej v spodleteli retorični figuri t. i. čustvovanjskega prenosa (pathetic fallacy), temeljni vir za razcep subjekta in njegove zu-

114 Mezei, *Lampman Among*.

115 Archer, *The Story*, 51; Cook, *Imagining*, 13 isl.

116 Djwa, *The Canadian Forum*; Louis MacKendrick, Al Purdy, v: *Canadian writers and their works: poetry series*, ur. Robert Lecker, Jack David, in Ellen Quingley, let. 7 (Downsview, ON: ECW Press, 1991), 157–159.

117 Archibald Lampman, *Essays and Reviews – The Modern School of Poetry in England*, Canadian Poetry: An Electronic Resource, *Confederation Poets*, 20. julij 2005, http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/Archibald%20Lampman/essays_reviews/the_modern_school_of_poetry_in_england.htm.

118 Archibald Lampman, *Among the millet and other poems* (Ottawa: J Durie & Son, 1888), 12–13, <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/08300?id=45c5eda67d88e703>. Kritična hipertekstna izdaja pesmi je dostopna na naslednji povezavi: http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/Archibald%20Lampman/among_the_millet/heat.htm.

119 Ower, *Portraits*, 140.

120 McLeod, *Canadian Post-Romanticism*.

nanjosti in nato za vznik subjektovnega samozavedanja. »To močno zavedanje sebe nasproti naravi,« zapiše McLeod, »je temeljna izkušnja kanadske poezije poznega 19. stoletja.« Konfederacijski pesniki so v postromantiki torej našli idealno sredstvo za izraz lastnega mita, ki ni dopuščal popolnega spoja z naravo in njenim univerzalnim duhom, temveč je želel poudarjati distanco, ogroženost in človekovo krhkost. V obširni obravnavi Lampmanove pesmi *April* McLeod prepričljivo pokaže, kako dvoumna in paradoksalna je uporaba podobja, povezanega z naravo, posebej v šesti kitici pesmi, kjer so za njen na videz idiličen opis uporabljene leksemi zaprtosti in zavozlanosti:¹²¹

The old year's cloaking of brown leaves, that bind
 The forest floor-ways, plated close and true —
 The last love's labour of the autumn wind —
 Is broken with curled flower buds white and blue
 In all the matted hollows, and speared through
 With thousand serpent-spotted blades up-sprung,
 Yet bloomless, of the slender adder-tongue.

Plašč rjavih listov, postaranega leta, ki veže
 poti čez gozd, stisnjen in pozlačen –
 zadnje ljubezni trud, ki jo jesenski piš poleže –
 zlomljen in s kodrastimi popki pobeljen
 po vsch prekritih strganinah, ves preboden
 z zelenimi rezili, s kačjimi jeziki, ki brez cvetov
 koničasti, v tisočih so vzdignili se čez pokrov.
Among the millet and other poems, 2–4, v. 36–42.

Plašč listov na eni strani nakazuje zimsko zaščito in povezovanje, šivanje (»bind«); nakazuje, da listi držijo skupaj gozdna tla – a tudi, da vežejo, da delujejo kot utesnenost; na videz so pozlačeni, prevlečeni s kovino (»plated«), a so obenem oklep, ker so tudi spleteni (»plaited«), obenem pa še skriti/zatohli/stisnjeni (»close«).¹²² Tudi v nadaljevanju imamo dvoumne, nelagodne podobe votlosti, ostrine (meča, rezila), kačjega jezika. Pesem, ki naj bi bila hvalnica, le na površinski plasti – nekakšnem dessusu – kaže mirno, lepo naravo, s katero bi se bilo možno poistovetiti, medtem ko na globinski ravni (dessousu) podobje sugerira neskladnost

121 Hipertekstna izdaja je dostopna na povezavi: http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/Archibald%20Lampman/among_the_millet/april.html.

122 Prim. McLeod, *Canadian Post-Romanticism*.

s prvotno zunanjo podobo:¹²³ navaja na neprivlačno, neprijazno ali vsaj brezbrizžno podobo okolice.

Iz iste zbirke, *Among the Millets* (1888), sem sledeč Richardu Arnoldu že prikazal še enega izmed značilnih primerov,¹²⁴ in sicer pesem *Morning on the Lièvres*, kjer na videz mirni prikaz veslanja po reki prebadajo zlovesče podobe lene reke, ki kot plenilec sesa vase krvavenje potoka; potopljena, mrtva debla, ki jih je zaradi dvoumne pomenske rabe besede »wreck« mogoče brati tudi kot ostanke brodoloma, nenaden prikaz in kasneje zlasti negotovo izginjanje rac. Že v prvi zbirki pa Lampman včasih ne sledi logiki površine in globine v uporabo ambivalentnih podob in leksemov, ampak je neposrednejši v izražanju tesnobe, strašljivega, neznanega. Poglejmo si obe možnosti – najprej *Jutro na reki Lièvres*:

From amid a stretch of reeds,
Where the lazy river sucks
All the water as it bleeds
From a little curling creek,
And the muskrats peer and sneak
In around the sunken wrecks
Of a tree that swept the skies
Long ago
On a sudden seven ducks
With a splashy rustle rise,
Stretching out their seven necks

Sredi trsja lahnega,
kjer potoka kri privre
v leni rečni tok, da jo
voda vase posesa,
kjer skrivaj oprezajo
pižmovke ob deblu, ki
že pometlo dol nebó
je nekoč,
kar naenkrat dvigne se,

123 Izraza dessus/dessous uporabljam po analogiji z opredelitvijo t. i. tableauxja pri Gustavu Flaubertu, o čemer sam Flaubert govori v svoji korespondenci z Louiso Colet. Gl. Gustave Flaubert, Correspondance: année 1853 (Édition Louis Conard), Centre Flaubert / Laboratoire Cérédl, *Lettres de Flaubert*, 7. julij 2010, v pismu s 6. aprila 1853, <http://flaubert.univ-rouen.fr/correspondance/conard/outils/1853.htm>.

124 Marcello Potocco, Problem identitete v angleški kanadski poeziji: Iskanje prostora v kanadski poeziji, *Dialogi* 37, št. 3–4 (2001), 17–38.

stezajoč svojo glavó,
 sedem rac v zrak jutranji
Among the millet and other poems, 21–22, v. 26–30.125

In pesem *Midnight*:

Yet some wild thing is in mine ear;
 I hold my breath and hark;
 Out of the depth I seem to hear
 A crying in the dark

Vendar v ušesih nekaj divjega zveni;
 prisluhnem, zadržim svoj dih;
 kakor da se nekje globoko v temi
 oglasil je jék – ali vzdih.

Among the millet and other poems, 37–38.¹²⁶

Nekateri interpreti so v Lampmanovih napetostih sicer opažali težnjo k razrešitvi dihotomij,¹²⁷ vendar o nezmožnosti pomiritve priča dejstvo, da Lampman v poznejši liriki nemalokrat povsem opusti pastoralo. To še zlasti velja za njegove zadnje objave v zbirki *Alcyone* in posthumne objave (npr. pesmi *A vision of Twilight* in *The Autumn Waste, Winter Solitude*):¹²⁸

Soon, soon shall fly
 The glorious vision, and the hours shall feel
 A mightier master; soon from height to height,
 With silence and the sharp unpyting stars,
 Stern creeping frosts, and winds that touch like steel,
 Out of the depth beyond the eastern bars,
 Glittering and still shall come the awful night.

125 Pesem je dostopna tudi na http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/Archibald%20Lampman/among_the_millet/morning_on_the_lievres.htm.

126 Pesem je dostopna na naslovu http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/Archibald%20Lampman/among_the_millet/midnight.htm.

127 Daniells, *Confederation to*, 391–396; Eric Ball, Life 'Only Sweet': the Significance of the Sequence in Lampman's Lyrics of Earth (1), *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 25 (1989), <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjr/vol25/ball.htm>; Eric Ball, Life 'Only Sweet': the Significance of the Sequence in Lampman's Lyrics of Earth (2), *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 26 (1990), <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjr/vol26/ball.htm>.

128 Archibald Lampman, *Alcyone* (Ottawa: J. Ogilvy, 1899), 28–32, 78, <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/09997?id=45c5eda67d88e703>; Archibald Lampman, *At the Long Sault and Other New Poems*, ur. Duncan Campbell Scott in E. K. Brown (Toronto: Ryerson, 1943), 21; prim. MacKendrick, Al Purdy; Dick Harrison, 'So Deathly Silent': the Resolution of Pain and Fear in the Poetry of Lampman and D. C. Scott, v: *The Lampman symposium*, ur. Lorraine McMullen (Ottawa: University of Ottawa press, 1976), 75 isl.

Brž, brž se umakne
to krasno videnje in potlej čas podleže
mogočnejšemu mojstru; brž se od tam do tod,
v jeklenem pišu pod gluhih zvezdnim svodom
tihho priplazi rezka slana; do koder seže
iz prostranstev – razprostrtih pred Vzhodom –
némi lesket strašne noči najavi svoj prihod.

*Alcyone, 97*¹²⁹

Nič manj značilen ni v predhodni zbirki *Lyrics of Earth* sonet *Snow*:¹³⁰ tam Lampman s tremi vodilnimi semantičnimi polji – tišino (padajočega snega, travnikov, vode, gozdov, zraka, zemlje), zabrisovanjem (gozdov, ceste, hribov v daljavi, neba) in težo (snega na ograjah in strehi) jasno aludira na odtujenost v neprijaznem, osamelem okolju.¹³¹

Lampmanova semantična polja, zlasti, kadar jih uporablja v okviru *dessusa/dessousa*, izrazito spominjajo na moreča popačenja štorov, raztegnjene skale, kričeče barve in strašilaste zimzelene, značilne za slike umetniške skupine *The Group of Seven*. Gre za prikritost nečesa, kar se ne izrazi neposredno, marveč kot potlačena slutnja nečesa v naravi, kar bi še najlažje opredelili kot prikrivanje drugosti/drugačnosti neznanega oziroma nedomačega, torej kot *unheimlich*. Prav zato Arnold opaža, da Lampman sicer skuša slediti transcendentalistični filozofiji, a je ni sposoben popolnoma sprejeti.¹³² Vsakokrat ko njegov pesniški subjekt skuša doseči popolno identifikacijo z naravo, je v podobju na globinski ravni mogoče zaznati grozeče, nejasne semantične konotacije. To dikcijo McLeod tolmači radikalno, in sicer kot izraz govorečevega zavedanja, da se subjekt lahko čuti le kot opazovalec narave, ne kot njen del, ker bi (zanj) enotnost z naravo pomenila smrt.¹³³ Prikritost nečesa, kar še ni priplavalo na dan, *nedomačega*, torej McLeod neposredno poveže z izpostavitvijo Lampmanovega subjekta, kajti če lirski subjekt željo po spojitvi z naravo tolmači kot željo po smrti, poskus enotnosti preprosto mora spodleteti in pesnik ter bralec morata začutiti, da je spodletel, tako da delita isto izkustvo eksistencialne groze.

129 Pesem je dostopna na naslovu: http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/Archibald%20Lampman/alcyone/winter_evening.htm.

130 Archibald Lampman, *Lyrics of earth* (Boston: Copeland and Day, 1895), 45, <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/08383?id=45c5eda67d88e703>.

131 Besedilo je v hipertekstni različici dostopno na: http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/Archibald%20Lampman/lyrics_of_earth/snow.htm.

132 Richard Arnold, "The Clearer Self: Lampman's Transcendental-Visionary Development," *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 8 (1981), <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjr/volo8/arnold.htm>.

133 McLeod, *Canadian Post-Romanticism*.

V zvezi z Lampmanom je potemtakem mogoče ugotoviti, da transcendentalistični filozofiji, ki jo pogosto omenjajo v povezavi z njim, ni mogel docela slediti, ker se je med transcendentalizem in njega vrivala distanca nedomačega v naravi, ki jo lahko tolmačimo tudi kot distanco prikritih eksistencialne groze. Ta je, kot sem že skušal pokazati, del standardnega kanadskega imaginativnega repertoarja, vendar se ta imaginarij pri Lampmanu izraža na kompleksen način. Za semantične konotacije strahljivosti, tesnobe, mraza in podobnega namreč ni mogoče reči, da delujejo kot element, ki bi bralca neposredno interpeliral v tipski imaginarij. Zlasti v dvoumnih, na videz idiličnih pesmih globinska raven podobja, ki sem jo po analogiji s Flaubertom imenoval *dessous*, deluje na afektivni ravni, torej kot spodbujevalka nasprotnosti, dialoški in s tem fikcijskosti v pesmi, s čimer onemogoča poenostavljena, enopomenska branja. To pa pomeni, da bi v teh pesmih težko govorili o kakršni koli ideološkosti ali enoznačnem spoznavnem apelu. Pravzaprav je v njih mogoče zaznati svojevrsten paradoks, in sicer da tipične podobe kanadskega imaginarija bralcu prenašajo s pomočjo afektivnih prvin, ki so same po sebi preprečevalec poenostavljenega branja. Kolikor skozi te pesmi potemtakem lahko interpelira nacionalni poziv – četudi bi ga povezovali s standardnim imaginarijem narave –, je to možno kvečjemu »per negationem«, in sicer v toliko, v kolikor prav te afektivne prvine spodbijajo neko drugo »enopomensko« teznost, namreč enotnost idejnih paradigem, iz katerih Lampman izhaja, to pa je predvsem paradigma ameriškega transcendentalizma. Pripomniti bi nazadnje veljalo, da emocionalno-afektivne prvine, ki sprožajo dihotomijo, pri Lampmanu prav tako delujejo na ravni drugih retoričnih sredstev, ki učinek podobja podpirajo ali ga nadomeščajo – tako na primer, zvočni učinki, še posebej geminacije, ali pa sintaktična delitev verzov na dva dela, od katerih drugi del verza v primerjavi s prvim pogosto uvaja vsebinski, notranji kontrast.¹³⁴

Lampman torej na paradoksalen način reproducira tipično kanadsko reprezentacijo narave, a se za razliko od njegove pripovedne poezije v lirskih pesmih ta izraža v dialoški, fikcijski strukturi, ki je ni mogoče brati popolnoma enoznačno.

134 Louis MacKendrick, *Sweet Patience an Her Guest, Reality: the Sonnets of Archibald Lampman*, v: *The Lampman symposium*, ur. Lorraine McMullen (Ottawa: University of Ottawa press, 1976), 56; Barry Davies, *The Forms of Nature: Some of the Philosophical and Aesthetic Bases of Lampman's Poetry*, v: *The Lampman symposium*, ur. Lorraine McMullen (Ottawa: University of Ottawa press, 1976), 84, 87.

Dihotomije pri drugih konfederacijskih pesnikih

Lampman je glede dihotomij resda izstopajoča figura, so pa te nedvomno prisotne tudi pri drugih konfederacijskih pesnikih. Don Precosky in Jean Mallinson jih, skupaj s podobno nagnjenostjo k ostrejši in neprijazni naravi, zaznavata v Robertsovih uspelejših sonetih.¹³⁵ Kenneth Stich, Dick Harrison in Gordon Johnston pa jih opažajo zlasti pri Duncanu Campbellu Scottu,¹³⁶ pri katerem je dihotomija mestoma eksplicitno predstavljena kot nasprotje med divjino in idiliko starega, tj. evropskega sveta,¹³⁷ vendar – kljub »negativnemu« misticizmu, ki ga Bentley pripisuje vplivu Maurica Maeterlincka¹³⁸ – s precej manj pretečim in nelagodje zbujajočim podobjem.

Predvsem je ambivalentnost pri Scottu – podobno kot tudi pri Isabelli Vallancy Crawford – prisotna v reprezentaciji Indijancev. Njegova podoba Indijancev je še posebej zanimiva, ker je bil kot visoki uradnik zadolžen za t. i. indijanske zadeve. Po Johnstonovem mnenju Scott Crawfordovo, pri kateri je kljub rabi indijanskih arhetipov in mitologije še vidna neproblematična asimilacija staroselske kulture,¹³⁹ presega zato, ker Indijancev ne predstavlja zgolj kot dekorativen ali ilustrativen element. S tem naj bi bil izpolnjen prvi pogoj za opisovanje Indijancev zunaj stereotipnih podob, zajetih v opoziciji plemenitega divjaka in izrojenega primitivca.¹⁴⁰ Pa vendar je bil Scott kljub obžalovanju razdiralnih učinkov bele civilizacije kot uradnik prepričan, da se bodo odnosi s staroselci razrešili šele ob asimilaciji Indijancev. Iz značilnosti tega mišljenja brez dvoma izvira dvojnost, ki jo zasledimo v njegovem ustvarjanju in ki se še najbolj pokaže v odnosu med motivno-tematsko ravno in zu-

135 Don Precosky, "The Need that Irks": Roberts' Sonnets in Songs of the Common Day, *Canadian Poetry* 22 (1988), <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/vol22/precosky.htm>; Jean Mallinson, Kingdom of Absence, *Canadian Literature* 67 (1976), 32, 34.

136 Stich, *The Rising Village*; Harrison, *So Deatbly Silent*, 70; Gordon Johnston, Duncan Campbell Scott, v: *Canadian writers and their works: poetry series*, ur. Robert Lecker, Jack David, in Ellen Quingley, let. 2 (Downsview, ON: ECW Press, 1983), 259.

137 Tako, denimo, v pesmi *Night Hymns on Lake Nipigon*, kjer Scott kontrastira prizor tihega jezera s krščansko himno *Adeste Fideles* (Scott, 1926, 23–24). Hipertekstna različica te pesmi je dostopna na: http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/DCCScott/poems/dc_scott_poems.html#nipigon.

138 D. R. M. Bentley, A Deep Influx of Spirit: Maurice Maeterlinck and Duncan Campbell Scott – Criticism on Duncan Campbell Scott, *Canadian Poetry: An Electronic Resource, Confederation Poets*, 20. julij 2005, <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/DCCScott/criticism/maurice.htm>.

139 Ann Yeoman, Towards a Native Mythology: The Poetry of Isabella Valancy Crawford, *Canadian Literature* 52 (1972), 42–43.

140 Woodcock, *Introduction Vol. 2*, 20; prim. Johnston, *Duncan Campbell*.

nanjo formo njegovih lirskih pesmi, skušal pa jo bom strnjeno prikazati ob eni Scottovih najznačilnejših pesmi *On the Way to the Mission* iz zbirke *New World Lyrics and Ballads* iz leta 1905.

Pesem je tako kot številne druge – *The Height of Land, Powassan's Drum, At Gull Lake: August 1810 in A Scene at Lake Manitou*, če omenim le najbolj znane¹⁴¹ – pisana v narativnem prostem verzju namesto v tradicionalnih metričnih oblikah, ki jih Johnston v pesmih, kot so *The Onondaga Madonna, The Half-Breed Girl* ali *Watkwemies*, sicer tolmači kot Scottov prikaz, kako tradicija belega človeka pritiska na staroselce. Kadenčne, proste vrstice v pesmi *On the Way to the Mission* naj bi po Johnstonovem mnenju skušale oponašati govor indijskega pripovedovalca.¹⁴² To značilnost, ki jo zapaža Johnston, bi bilo možno tolmačiti kot poskus privzemanja pozitivno tolmačene govorne vloge jezika pri Indijancih, ki je del reprezentacijskega dualizma v podobi staroselcev v celotni kanadski literaturi.

Vendar že Johnston ugotavlja, da pri tovrstnem približevanju Indijancem Scott ni nujno uspešen in še manj dosleden, kajti v njih vidi bodisi praznoverne divjake bodisi plemenite, intuitivne »prokristjane«.¹⁴³ Njegova interpretacija staroselcev potemtakem izhaja iz eksplicitno religijskega horizonta, ravno zaradi tega pa se ne oddalji od tipične dualistične reprezentacije Indijancev. V pesmi *On the Way to the Mission* je značilno, da je razlog za poistovetenje pripovedovalca in bralca z Indijancem podan čisto na koncu: zdaj mrtvi Indijanec je prenašal svojo pokristjanjeno mrtvo ženo, da bi jo pokopal v misijonu. Poleg afektivnih prvin v zunanji formi, ki jim je ob uporabi narativnega verza podobno kot pri Lampmanu treba dodati še izrazito zvočno oblikovanje, preprosto identifikacijo v pesmi sicer onemogočajo obrnjene vloge obeh kultur v okviru dualizma divjak/plemenitež, ki spodbijajo neproblematično hierarhijo belčeve večvrednosti. V hotenem ali nehotenem ironičnem obratu se kot barbari izkažejo belci, morilci iz koristoljubja, medtem ko je Indijanec žrtev. Posebej kompleksen je njegov sočutni odziv, ko zazna svoje morilce:

The Indian's face was calm.
He strode with the sorrow of fore-knowledge,

141 Vse v pričujočem poglavju naštepe pesmi – iz zbirke *The Poems of Duncan Campbell Scott* (Toronto: McClelland and Stewart, 1926) – so dostopne na spletnem naslovu: <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/DCScott/poems/index.html>.

142 Johnston, *Duncan Campbell*, 256–257.

143 Isto, 244, 250–251.

But his eyes were jewels of content
Set in circles of peace.

Indijančev obraz je bil miren.
Korakal je z obžalovanjem slutnje,
toda v njegovih očeh so bili dragulji radosti,
ki so počivali v krogih spokojnosti.
The Poems of Duncan Campbell Scott, 24, v. 16–19.

Indijančevega odziva tudi tukaj ni mogoče brati, ne da bi upoštevali dejstvo, ki se izkaže v drugi polovici pesmi – da gre za *krščansko* spokojnost in mir; za udejanjenje načela o vnaprejšnjem oproščanju v imenu ljubezni do bližnjega. To je razvidno iz poimenovanja morilcev kot »služabnikov pohlepa«, ¹⁴⁴ s čimer Scott morilca postavlja v odnos do Indijanca, ki ga – po logiki binarne opozicije – lahko dojamemo tako, kot je izraženo v krščanski teologiji, kot služabnika bližnjega in s tem »služabnika Gospoda«. ¹⁴⁵ Tako je mogoče reči, da na tematski ravni spoznavne prvine vendarle vsiljujejo interpelacijo belčeve krščanske hierarhične večvrednosti, podobne tisti pri Prattu. Indijanec je sprejemljiv kot Indijanec samo, če je asimiliran v evrocentrični krščanski horizont.

Scottov odziv v pesmih o Indijancih je zato izmed vseh, ki sem jih doslej omenjal, najmanj preprost. Značilnost – ali problem – njegove poezije je še vedno, da ne more sprejeti spoznavne in zlasti emocionalno-čustvene vrednosti indijanskih mitov in kulture, zato jih lahko uporablja samo v nižjem hierarhičnem odnosu do lastne, pretežno krščanske kulture. ¹⁴⁶ Po drugi strani je v njegovih pesmih mogoče zaznati pogoste, čeravno omejene simpatije do staroselcev. S tem se vpisuje v in sooblikuje angleško različico kanadskega imaginarija, ki zadeva odnos med iz Evrope prineseno in tradicionalno, staroselsko kulturo, skupaj z njim pa tudi strukturo kanadske kulturne mitologije na sploh. In če ravno sam ni zmožen relativizacije lastne anglokanadske kulture, napoveduje kasnejše pesnike, ki bodo staroselce obravavali v bistveno drugačnem okvirju.

John Newlove: preboj

Čeprav sem o Prattovi poeziji govoril kot o nacionalni epiki in je v odnosu do konfederacijskih pesnikov pomenila velik premik v smer eks-

¹⁴⁴ Scott, *The Poems*, 24, v. 30.

¹⁴⁵ Za uporabo izraza služabnik gl. npr. *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: slovenski standardni prevod iz izvornih jezikov*, druga izd. (Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije, 1997), Mr 10, 45; 1 Pt 4, 10; Flp 2, 6–7 idr.

¹⁴⁶ Janice C. Simpson, *Healing the Wound: Cultural Compromise in D. C. Scott's 'A Scene at Lake Manitou'* 18 (1986), <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/vol18/simpson.htm>.

PLICITNEGA MITOTVORJA, JE DO POGLATIVNE SPREMEMBE V KANADSKI TRADICIJI – in v pojmovanju t. i. dolge pesmi – prišlo z generacijo, ki je pesniške tekste pričela objavljati okoli leta 1960. Približno vzporedno s Prattovo nacionalno epiko je vse do današnjih dni sledila vrsta pesnitev, ki so zaznavale angleško kanadsko tradicijo in bi lahko potrjevale trditev Livesayjeve, da gre za tipično kanadsko zvrst – med njimi npr. *The Psalter of Avram Haktani* (izšl. 1944) in *The Portrait of a Poet as a Landscape* (izšl. 1948) Abrahama M. Kleina (1909–1972), dokumentarne pesmi same Livesayjeve (1909–1996), morda najznačilneje pesnitev *David* (izšl. 1942) Earla Birneyja (1904–1995) itn.

Clément Moisan v zvezi z avtorji, kot so John Newlove (1938–2003), Leonard Cohen (1934), Al Purdy (1918–2000) in Margaret Atwood (1939), govori o poeziji osvoboditve ali tudi o »vstopu prave liričnosti v njihovo poezijo«. ¹⁴⁷ Prav tako drugi literarni zgodovinarji ob t. i. »generaciji šestdesetih« omenjajo umetniško sproščanje njihove poezije, govorijo o metaforičnem prenosu glasov preteklosti in pokrajine v prisposodbo za splošno človeško in psihološko stanje (pri Purdyju) ali v neposredno notranjo psihologizacijo (pri Atwoodovi). ¹⁴⁸ Zato je mogoče reči, da njihova reaktualizacija pokrajine ter kanadske in staroselske zgodovine na raven mita v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja – hkrati s sočasnim metaliterarnim delovanjem – pomeni radikalizacijo in obenem že preseganje nacionalnoideoloških teženj. Motivi potopljenosti, identifikacije z živalmi, staroselci in njihovimi bogovi, zanimanje za prednike, celo za geološko preteklost, motiv garnizije in še drugi podobni motivi, ki bi lahko bili tipična poenotujoča narativa, so še posebej pri Atwoodovi postavljeni v kontekst spreminjajočega se sveta brez centra in brez »velikih zgodb«. Pri Georgu Boweringu (1935) prevladuje uporaba pastiša, parodije in citatnosti (npr. v zbirki *The Rocky Mountain Foot*, 1968, ali v *Kerrisdalskih elegijah*, ki so parodični citat Rilkejevih *Devinskih*), pri Robertu Kroetschu težnja k diskontinuiteti in paradoksu. Glede na to, da gre v vseh teh primerih za dovolj tipične značilnosti postmodernizma, ¹⁴⁹ bi lahko sklepali, da je nova literarnosmerna in

¹⁴⁷ Moisan, *A Poetry of Frontiers*, 39 isl.

¹⁴⁸ Poleg tega pri Atwoodovi omenjajo tudi heraklitstvo, feministično noto, pri Newlovu pesimistično, v osnovni modernistično vizijo sveta in človeka v njem, pri Purdyju narativizacijo in sprostitve verza itn. Glede splošnih značilnosti poezije pri omenjenih avtorjih, lahko podrobnejše zarise dobimo v številnih, zelo raznolikih virih, gl. npr. Tom Marshall, *Harsh and lovely land: the major Canadian poets and the making of a Canadian tradition*. (Vancouver: University of British Columbia Press, 1978), 89–98, 154–161; Frank Davey, *From there to here: a guide to English-Canadian literature since 1960* (Erin, Ont.: Press Porcepic, 1974), 30–33 idr.; MacKendrick, *Al Purdy* idr.

¹⁴⁹ Da gre za tipične postmodernistične značilnosti, nas prepričuje slovenska duhovnozgodovinska metoda, prim. Tomo Virk, *Strah pred naivnostjo* (Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2000).

duhovnozgodovinska paradigma tudi pri spremembi, povezani s prisotnostjo nacionalnih tem v literaturi, odigrala bistveno vlogo.

Toda v odnosu do nacionalne identifikacije nova paradigma sama po sebi ni mogla zadostovati za spremembo. Že iz primerjave poezije konfederacijskih pesnikov ter zlasti Prattovega dela je jasno, da sprememba iz postromantičnega v modernistično pisanje na to vprašanje ni imela bistvenega vpliva. Kanadski literarni zgodovinarji so sicer veliko pozornosti posvetili vprašanju modernizma, a so pojav po navadi omejili na formalne premike – prehod v prosti verz, uporabo jezika in podobja, primerne moderne senzibiliteti; razširitev snovi in tematike –, niso pa se posvečali duhovnozgodovinskim spremembam in tudi ne vprašanju, zakaj je celo v modernizmu načelo nacije, kot je vidno pri Prattu, blokiralo načelo subjekta, ki je vendarle glavni temelj modernistične literature. Tudi v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja se vsi pesniki, ki so vstopali v literarni sistem, niso odvrnili od modernizma. Prav John Newlove, pri katerem je mogoče najznačilneje opazovati odmik od sprva poudarjenega vprašanja o kulturni identiteti k neobremenjenemu in že popolnoma neideloškem odnosu do nje, je skozi ves svoj opus vztrajal pri prikazovanju modernistične subjektivitete, pa četudi je pri tem pogosto uporabljal sproščeni, narativni verz, ki ga včasih povezujemo z ameriško postmodernistično ali – kot opozarja Matevž Kos – v resnici anti-modernistično poezijo.¹⁵⁰

Pristno fikcijsko napetost, nasprotnosti in dialoškost v vsebini in strukturi njegovih pesmi kritiki najpogosteje zaznavajo v natančni uporabi ritmičnih in retoričnih sredstev, povezujejo pa jih zopet z ironijo, z uporabo vsakdanjega jezika in tém, ki naj bi bile protipol strogo literarnim konvencijam. Obenem se v njegovih pesmih svet kaže posredovan skozi spomin – imaginacijo, ki je hkrati tudi napačna, subjektivna predstava, in tako smo priče razkroju konvencionalnih vzorcev pomena, ki postajajo vse bolj nesmiselni ali smiselni zgolj za lirski subjekt.¹⁵¹ To potezo seveda lahko tolmačimo kot modernistično, prav tako pa lahko kot tipično modernistično tolmačimo poseganje k mitu,¹⁵² na katerega v zvezi z Newlovom opozarjajo kanadski literarni zgodovinarji, pa čeprav oziroma ravno zato, ker se miti pri njem – kot pravilno opaža Atwoodova – razkrajajo, razpadajo v koščke subjektovega jaza, dežele, zgodovine,

150 Matevž Kos, *Prevzetnost in pristranost: literarni spisi* (Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 1996), 105–106.

151 Brian Henderson, Newlove: Poet of Appearance, *Essays on Canadian Writing* 2 (1975), 9–27.

152 O poseganju k mitu kot konstitutivni značilnosti modernistične poezije prim. Vid Snoj, Moderna mitopoeza Boža Voduska in Gregorja Strniše, *Sodobnost* 72, št. 2 (2008), 225–235.

časa in identitete.¹⁵³ Tako je jasno, da poezija lahko ustvari kakršen koli občutek o preteklosti samo še kot del osebno prisotne, bolj ali manj raztreščene mitologije, ne pa kot del historičnih ali poenotenih »mitskih« dejstev.¹⁵⁴ Prav v tem je mogoče videti tudi bistveno razliko med Newlovom in E. J. Prattom, ki mit opisuje z modernističnimi tehnopoetskimi sredstvi, njegova polastitev mita v imenu kolektivnega subjekta pa je izrazito predmodernistična.

Razkroj vsakršne tudi na videz ideološke predstave o kulturni identiteti ali o skupnem kulturnem mitu je viden že iz sosledja Newloveovih zbirk; tega Douglas Barbour opiše kot tok, ki vodi od osebne in regionalne zgodovine (prerije) preko kanadske in severnoameriške zgodovine, vključno z uničenjem Indijancev, k svetovni zgodovini, kozmologiji in slednjič k fantastičnemu, nadrealističnemu opisu uma.¹⁵⁵ V tem sosledju obstaja točka, na kateri je možno zaznati bistveni premik v drugačno predstavo o kulturni identiteti in je značilna tudi za celotno angleško kanadsko poezijo v sedemdesetih letih 20. stoletja. To je pesnitev oz. t. i. »long poem« *The Pride* (Ponos).¹⁵⁶

Ponos

I.
Podoba / pawneejev
v svojih vigvamskih vaseh,
jasna podoba
tetonskih sjujev, divjih
nestanovitnih ljudi kot pravi letopisec,

divjih psov, ljudi
privezanih z usnjenimi jermeni
k mučilnemu kólu, ki se borijo do smrti,

153 Margaret Atwood, How Do I Get Out of Here: the Poetry of John Newlove, *Open Letter* 2, št. 4 (1973), 68.

154 Glede narave mitskih dejstev pri Newloveu prim. Susan Wood, Participation in the Past: John Newlove and *The Pride*, *Essays on Canadian Writing*, št. 20 (1980), 231.

155 O jasno zaznavnem razvoju Newlovovih zbirk govorita tako Barbour kot Henderson; prim. Douglas Barbour, John Newlove, v: *Canadian writers and their works: poetry series*, ur. Robert Lecker, Jack David, Ellen Quingley, let. 10 (Downsview, ON: ECW Press, 1992), 298; Henderson, Newlove, 24–25.

156 Žanrsko bi bila ustrežnejša oznaka najbrž cikel pesmi, vendar je Newlove svoje cikle pojmoval podobno kot v Sloveniji Gregor Strniša, torej kot enovito pesem, razdeljeno na več med seboj tesno povezanih delov.

podoba: arikarasi
 s prikupčevanimi španskimi rezili,
 nataknenjimi na dolga
 kopja za ubijanje bizonov,
 dohitijo sjuje,
 kentavri, konjeniki,
 ki so preleteli širne prerije
 v vojni ali na lovu,
 dokler jih niso pomorile koze,
 4,000 vojščakov,

podoba – osamele dežele,
 tiste dolge poti med ognjišči,
 nenajdenimi jezeri, prividi, hladnimi skalami,
 in samotnih mož, ki gredo mimo,
 bojevnikov z dobrimi puškami,
 ki vzbujajo grozo v atkabaski,
 med prebivalci, prestrašenimi
 plemeni iz kamene dobe, "takimi,
 ki so se razbežali na milje daleč
 že ob pogledu na čuden dim."

II.

Ta dežela zahoda, napolnjena
 z duhovi indijancev,
 ki se prikazujejo po obalnih skalah in bregovih,
 z gozdom poraslih pacifiških otokih,
 gorah, hribih in prerijah:

ob oceanu ethlinga,
 mož z lune, izprazni
 svoje vedro, ob
 znaku, ki mu ga dá Duh
 Vetra ethlinga
 izprazni svoje vedro, osveži
 zemljo, potem dežuje
 na bela mesta;

tisti črni šaljivec, zlomljen
 čez pol kljuna, Krokro, ki ga

haide in cimšijanci
 čez vse čislajo, pleše tudi
 v kvakiutlskih maskah –
 on je bil ta, ki je človeku
 prinesel ogenj, hrano in vodo,
 goljuf;

in Viharna ptica hilunga,
 ki haide nanjo
 redko mislijo, ker tam
 ni neviht, pride
 z mnogimi imeni, imenitnimi preoblekami
 izrezljanimi v poslikan les,
 kot nootka tootooč,
 ki je požirala kite – s krili,
 iz katerih slišiš grom, in z jezikom
 ali z bleščečimi očmi,
 ki prožijo divje bele bliske,

pri kvakiutlih kot kvunusela,
 ona je bila ta, ki je podirala debela
 za hiše ljudem, kjer se je
 dotaknila zemlje, kvunusela;

v polni moči in smelosti
 in v grozovitosti zakona, orel –
 je oblast, sonce je nekega
 dne prevzelo njegovo obliko,
 sonce, ki je bilo prej
 detlovo jajce, brez-
 hibno spremenjeno;

in zlohota pride v deželo,
 divja ženska iz gozdov;
 ki se reži; v lasih
 ji ždi kolibrij,
 d'sonoqua, nora ženska –

vse je pripravljeno,
 da jih najdemo, legende

in ljudi, ali
vse njihove duhove in spomine,
karkoli je zadosti močno,
da jih pomnimo.

III.
A kakšne podobe, začudeni
sin vseh ljudi
pod vročim soncem,
ti častiš,
kakšno dovršenost
upaš pridobiti
iz teh zgodb,
napol razumljeno mogočnost, privid
v človeških možganih – kaj
pravzaprav hočeš;

s kolikšno silo
boš šel naprej
po črti,
ne ravni, niti kratki,
ki ji prihodnosti
ne moreš poznati
ali predvideti konca,
ki ji je smisel
zakrit, ko se pripetljaji
dogodijo in vrstijo?

IV.
Dežela se premakne dalje;
v notranjosti so sadovnjaki,
gorski prelazi
so zlomljeni, predgorja
prekrita z govedom in ograjami,
in pojemajoče hribovje prekrito;

a prerija je pusta,
ne opustela, lahko je zame
ljubiti njene ljudi,

ljubiti njene ljudi,
ne da bi izbiral.

V.

Leta 1787, stari indijanec saukamaptee, ki je imel mogoče 75 let, je takrat pripovedoval, kaj se je godilo v času, ko jih je imel 16, ko je bil komajda moški; pripovedoval davidu thompsonu o nenadnih vpadih šošonov, kač, proti zahodu - ki so prišli do pejšanov, o njihovih vojnih odredih, da so včasih jezdili 10 dni do sovražnega tabora, in o možeh, vseh v bojnih vrstah, pripravljenih na spopad, prihuljenih za svojimi velikanskimi ščiti; pejšani, oboroženi s puškami, so kače pognali iz prerije, iz prerije, kjer je bila njihova moč, kjer so živeli, odkar pomnijo (čeprav ne pomnijo ničesar, kar je izpred časa njihovih dedov), proti zahodu Skalnih gora;

ti ljudje so se selili brez prestanka,
nazaj in naprej, skupaj z vetrom,
z letnimi časi, z igro, velike črede
v lakoti in izobilju –

poleti in ob krvavih jesenih
so se zbrali na planjavah smrti,
polni in polni barv, zabavali
so se v razkošju vojne in smrti,

osvobojeni od tóka spoznanja,
utolaženi s potokom krvi
in s pôtom, hlapečim iz sveže kože
in utrujenih konjev, prenašali so svoj ponos
na preznojenih konjih, svoj ponos.

VI.

Vse to so zgodbe;
ponos, velika pesnitev
o naši deželi, o zemlji sami
bo prišla, dobrodošla in
iskana, in najdena
v vrstici bežečega verza,
preznojena, naš ponos;

oprimemo se
 tistega, kar se je zgodilo prej,
 samo ena vrstica
 bo zadosti,
 ena sama vrstica in
 potem nas obsijana blesteča podoba preplavi
 z razumevanjem, trči v našo
 pozornost, in vse hrepenenje
 se ustavi, ostane sólo;

mi ostanemo sólo,
 nič več osamljeni
 ampak imamo korenine,
 in ukoreninjene besede
 se vrnejo v misli, se zrcalijo, tako da
 ne vztrajamo, ne temeljimo nikjer drugje,
 ganjeni, ponavljamo jih,
 končno doma,
 svobodno, začudeno;

“neupogljivo réklo,
 uglašeno s časom,”
 stvar, narejena
 iz našega hrepenenja
 ne iz besed, ne le
 iz njih, ampak iz nečesa
 drugega, tega po čemer
 tako goreče hrepenimo, tega kar
 ne bo prišlo, ko
 je poklicano sólo,
 ampak raste v nas
 in poležava in se skriva
 dokler ne pride pravi čas –

spoznanje
 naših pokolenj, in kje
 smo zares,
 čigava zemlja je to
 in še bo.

VII.
 Neupogljivo réklo:
 ko bo pravi čas, takrat
 se bo zagnalo nad nas
 iz naših lastnih ust,
 neopaženo, neustavljivo
 v svojem spoznanju, popolno –

ne to prgišče
 drobcev, kakor indijanci
 niso sestavljeni iz
 romantičnih zgodb, ki krožijo
 o njih, ali iz zgodb,
 ki jih pripovedujejo le oni, ampak
 še vedno prejezdijo to zemljo
 v nas, izsušijo v kosteh delček
 prahu v naših očeh,
 potreben in nadležen
 v njihovem siju, v
 naši sapi, v naših
 ušesih, v naših ustih,
 v naših celih telesih, v naših mislih, dokler
 končno ne postanemo oni

v našem hrepenenju, našem hrepenenju,
 prividih, zrcaljenjih, ki so njihova,
 neusmiljenem hrepenenju, in
 postanejo naši resnični predniki, izoblikovani
 z istim vetrom in dežjem,
 in v tej deželi smo
 mi njihovi ljudje, ki smo se
 vrnili v življenje.
 John Newlove, »Pesmi«.

Pesem *Ponos* – zaradi dolžine jo navajam le v svojem slovenskem prevodu¹⁵⁷ – je bila objavljena l. 1968 v zbirki *Black Night Window*. V kanadski literarni zgodovini je obveljala kot paradoksalni dosežek, ki so

157 Prevod je bil skupaj s pesmimi *Zelena ravnina*, *Pesem s krokerji* in *Odjezd is slebernega horizonta* objavljen leta 2006 v reviji *Poetikon*.

18
Emily Carr, *Blunden harbour totems*,
olje na platnu, ok. 1930. National
Gallery of Canada, Ottawa.
© Vancouver Art Gallery.

ga njegovi generacijski kolegi razume-
li kot enega najpomembnejših ciklov
generacije, ki pa mu je po mnenju lite-
rarnih zgodovinarjev mogoče očitati
tudi naivnost ali rasizem.¹⁵⁸ Pesem ali
cikel je treba obravnavati v kontekstu
cele zbirke, zadnje, v kateri Newlove
še vidneje uporablja topos prerije kot
element, ki ga je mogoče povezovati z
vprašanjem narodne in kulturne iden-
tite. Tudi očitek E. F. Dycka o na-
ivnosti in rasizmu lahko razumemo v
kontekstu kanadske nacionalne ideo-

158 Za razmeroma raznolika mnenja o Newlovovem *Ponosu* gl. Barbour, *John Newlove*, 292; Atwood, *Survival*, 103–104; Atwood, *How Do I Get Out*, 68; Wood, *Participation in the past*, 231; E. F. Dyck, Place in the Poetry of John Newlove, *Canadian Literature* 122–123 (1989), 79; Jan Bartley, Something in Which to Believe for Once: the Poetry of John Newlove, *Open Letter* 2, št. 9 (1974), 23.

loškosti, obravnavati pa ga je možno na treh ravneh: na ravni mešanja dveh mitoloških kontekstov, na ravni govorne, inkantacijske uporabe jezika in na ravni naracije.

Na ravni mitoloških kontekstov se kot bistveni problem postavlja vprašanje raznorodnosti obeh vrst mitologij, na katerega je opozarjal New, predvsem pa hierarhičnih odnosov med njima in posledično hierarhičnega – ali nehierarhičnega – odnosa belcev, ki iščejo svojo pristnost v deželi in njeni preteklosti, do staroselcev.¹⁵⁹ Newlove drugega ob drugega postavi sistem evropskih oziroma starogrških mitov in mitov staroselcev. Podoben postopek je bil značilen že za konfederacijske pesnike, pri katerih pa je bila mitologija staroselcev le redko uporabljena, ne da bi jo prevedli v univerzalnejše pomene. Ob oporni točki evropskih mitologij, kot na nekakšnem vnaprejšnjem vzorcu, ki mu je bilo treba prirediti kulturo staroselcev, se je, kot trdi Maia Bhowjani, izkazal »globoko vsajen krščanski občutek nadmoči nad primitivci« celo kadar je med staroselci in belci obstajala kontinuiteta.¹⁶⁰ Tudi Newlovov lirski govorec se z mitologijo staroselcev identificira le ob primerjavi z dediščino belca, ki daje vzorčne podobe kentavrov za indijanske jezdece (I, v. 14), Prometeja za Krokarja (II, v. 19); orlu pripisuje znamenja Rimskega cesarstva – in Združenih držav – (II., v. 37–39), besno žensko D'Sonoquo pa deloma poistoveti z Evo oziroma s Pandoro (II, v. 44–48). Vprašanje je torej: ali govorec zmore k indijanski mitologiji dostopati, ne da bi z interpretacijo, ki je njegova edina možnost spoznavne identifikacije, že izkazoval svojo premoč, posebej zato, ker so aluzije na evropsko dediščino mestoma precej nejasne? Problem *Ponos*a, če ga opazujemo v okviru hierarhičnih razmerij med kulturami, je potemtakem nejasno razmerje med racionalnim, intelektualnim prisvajanjem staroselske mitologije, ki indijanske mite prilagaja evropskim vzorcem, in možnostjo njihovega pristnega intuitivnega razumevanja – kar se še posebej zrcali na ravni pesniške naracije in uporabe govornega jezika.

Kot sem pokazal v članku, posvečenem Newlovovi poetiki,¹⁶¹ tam, kjer vztraja pri logični in poenotujoči naraciji – tj., v prvi, drugi in deloma v peti pesmi cikla –, lirski govorec ostaja tudi pri intelektualnem prisvajanju indijanskega mitološkega gradiva. Naracija je v *Ponosu* poveza-

159 Da je to ena centralnih Newlovovih tematik, prim. Barbour, *John Newlove*, 8.

160 Maia Bhowjani, A Northern Pantheism: Notes on the Confederation Poets and Contemporary Mythographers, *Canadian Poetry* 9 (1981), <http://www.canadianpoetry.ca/cpjrn/volo9/bhowjani.htm>.

161 Marcello Potocco, Problem identitete v angleški kanadski poeziji: pretok kanadske narave v imaginacijo – pesnik John Newlove, *Dialogi* 37, št. 7–8 (2001), 14–38.

na s kroniškiimi zapisi in z dokumenti prvih raziskovalcev, ki so palimpsestni vir uporabljenih podob in med njimi najbolj izstopajoče splošne podobe osamele, divje tuje dežele. Ti delujejo kot apel na bralca, da belčevo (pripovedovalčevo) interpretacijo dežele sprejme kot končno interpretacijo lastnega odnosa do nje in torej kot del lastne kulturne identitete. A dejanska odsotnost dokumentarnih virov – še bolj kot pri Lampmanu in povsem drugače kot pri Prattu – interpelacijo bralca vseeno krha. Izhajajoč iz te odsotnosti je treba brati tudi palimpsestno primerjanje obeh mitologij in totemskih figur zlasti v drugi pesmi, ki je videti kot nekakšna intelektualna antropološka raziskava, v sklepu katere govorec sicer eksplicitno poziva, naj bralec figure in zgodbe privzame (v. 45–50), vendar v podtonu nakazuje dvom, da so ostanki dediščine zares osmišljivi in dostopni za skupno identifikacijo. Da gre v resnici za dvom, ki je hkrati dvom v moč logične naracije, nam na tematski ravni potrjuje zanikanje intelektualnega polaščevalskega poizkusa v nadaljevanju, ko se – v tretji pesmi – lirski govorec iz opisovanja zunanosti obrne v introspekcijo in se zateče k podobi dežele in njene zgodovine kot črte (linije, vrstice verza), ki sicer izhaja iz preteklosti, a je njena prihodnost nejasna in je »ne moreš poznati / ali predvideti konca« (III, v. 16–17). Na najbolj ambivalenten način je mehčanje logične naracije in njenega prisvajanja tuje izkušnje prisotno v rabi indijanskih imen. Mezeijeva že pri Crawfordovi in Lampmanu opaža, da indijanska imena – lastna in geografska – uporabljata kot podobe, na način inkantacije.¹⁶² A če njihovo (iz)rabo pri obeh konfederacijskih pesnikih lahko razumemo kot polaščevanje s strani hierarhično višjega belega človeka in njegove iz Evrope posnete tradicije, skuša Newlove z ritimično in strukturno izpostavljenostjo staroselskih imen od prve pesmi cikla naprej deklarativno ravnati drugače (gl. npr. začetek 1. pesmi, v. 1, 9, 19), da bi jezik staroselcev naposled vključil v svojo, pristno identifikacijo.

Po Barbourjevem mnenju Newloveu v *Ponosu* kljub ali celo zaradi svoje sodobnosti uspe uloviti značaj govorne in slušne poezije, ne da bi oratoričnost jezika imela negativni prizvok.¹⁶³ Tako je mogoče reči, da je v *Ponosu* zaznavna prav značilnost, ki jo je Goldie označil kot pozitivni vidik procesa, »v katerem ‘jaz’ belčevega teksta vključi ‘drugega’ – Indijanca – v svoj pogled, in pri tem hkrati predoča ‘socialni in historični’ pogled drugega«. ¹⁶⁴ Inkantacija imen želi delovati kot vez do notranje-

162 Mezei, *Lampman Among*.

163 Barbour, *John Newlove*, 9.

164 Goldie, *Semiotic*, 116–118.

ga sveta splošnega človeka, homunkulusa, ki skuša biti nosilec (indijanske) mistične enosti z deželo.¹⁶⁵ Toda tema in vsebina cikla ritmičnih elementov pravzaprav ne podpirata. Zadnji poskus linearne, logične naracije v *Ponosu* najdemo v začetnem odseku pete pesmi, kjer je dokumentarni vir – gre za parafrazo odlomka iz potopisa Thompsonovega potopisa *Narrative of his Explorations in Western America* – jasen in zato toliko bolj »polaščujoč se«, kjer pa intelektualistično prisvajanje naglo preide v svoje nasprotje. Ko se logična naracija po začetni, izpostavljeni thompsonovski narativi zlomi, Newlove preide v strogo ritmično in ponavljajočo se poezijo. Prelom je oster in ga v kasnejših, popravljenih izdajah podpira prehod iz formalno proznega odseka v svobodni verz s strogo obvladanim ritmom, s paralelizmom členov in s ponavljanjem ključnih besed, zlasti besede »ponos«. ¹⁶⁶ Ta beseda brez enovitega pomena je na tehnopoetski ravni osnova za poizkus, da bi dosegel poistovetenje z nelinearno, brezčasno, intuitivno indijansko kulturo. Z njo se lirski govorec skuša dokončno odreči pogledu belca, čeravno z na videz paradoksalnim retoričnim obratom. Lirski subjekt – pripovedovalec – sicer v sklepnih pesmi dokončno zanika belčevo narativo – tj. dokumentarne vire raziskovalcev, ko zatrjuje, da » indijanci / niso sestavljeni iz / romantičnih zgodb, ki krožijo / o njih, ali iz zgodb, / ki jih pripovedujejo le oni« (gl. VII, v. 8–12). Namesto tega naj bi bil ponos osnova skupne belčeveve in indijanske identifikacije s prostorom, ki naj bi temeljila na neposredni oziroma z zgodbami neposredovani prezenci (dežele in preteklosti), dostopni obojim, belcem in Indijancem. Toda Dyck upravičeno opozarja, da beseda »ponos« cikel obrne od navidezne teme, tj. Indijancev na planjavah, k njegovi pravi temi: subjektovemu – četudi gre za kolektivni subjekt – *odnosu* do Indijancev in planjav, to pa pomeni k ponosu nad prostorom, ki ga naseljuje.¹⁶⁷ Pri tem smo nehote priče razliki med neposrednostjo prezence pri Indijancih in subjektovim odnosom do takšnega indijanskega odziva; prav tukaj pa se pokaže skrita aporija cikla.

165 Tema homunkulusa, ki se identificira z drobci nasilja in brezsmiselnosti indijanske situacije, se pojavlja že v prejšnji Newlovovi zbirki *Moving in alone* (Toronto: Contact Press, 1965). Značilna je v njej pesem *Pripomočki, neka prst* (Resources, Certain Earths). Gl. Resources, Certain Earths. Isto, 74–77. V njej lirski govorec, ki se v nekem trenutku eksplicitno identificira s homunkulusom, skuša najti skupno točko med (indijansko) zgodovino, pokrajino in splošnim človeškim stanjem, a je uspešen na paradoksalen način, saj se mu kot edina skupna identifikacija pokažeta nasilje in smrt, ki vodita k izbrisu smiselne interpretacije.

166 Slovenski ponatis prevoda sledi tej prozni inačici, ki jo je Newlove uporabil v obeh inačicah izbranih del *The Fat Man in Apology for Absence*; gl. *The Fat Man: selected poems 1962–1972* (Toronto: McClelland & Stewart, 1977); *Apology for absence: selected poems 1962–1992* (Erin, ON: Porcupine's Quill, 1993).

167 Dyck, *Place*, 79.

Tudi v *Ponosu* Indijanci, tako kot pogosto v kanadski literaturi, niso predstavljeni v sodobni, resnični podobi, marveč stereotipno – v idealizirani luči, celo kadar se dotakne njihovega na prvi pogled surovega življenja. Kot opozarja Goldie, historičnost, v okviru katere se sleherni tovrstni tekst nanaša na indijansko kulturo in s tem na kronološko določenost te kulture, staroselca oblikuje v historični artefakt, v ostanek »zlate dobe«, za katero se zdi, da nima dosti povezav s sodobnim življenjem.¹⁶⁸ Mitična oddaljenost in heroičnost tudi pri Newloveu oblikujeta Indijance kot idealne figure, kot »plemenite divjake«, čeprav je ta razlika v odnosu od sedanjosti in dejanskosti lirskega govorca prikrita prav z ritmičnimi in drugimi afektivnimi sredstvi. Poizkus, da bi Newlove vzpostavil dobesedno sorodnost s tako idealiziranimi prvobitnimi ljudmi dežele, je, kot opozarja Dyck, celo premišljeno podprt na tehnopoetski ravni. Obenem s prehodom naracije v zaklinjanje in z uvedbo besede »ponos« lirski subjekt v zadnjih dveh pesmih preide iz zaimka »jaz« v kolektivni subjekt »mi«. Ta »drugi glas«, kolektivni, publiko nagovarja joči »mi«, ki je po mnenju Hendersona prenapihljen,¹⁶⁹ ima specifičen namen. Skupaj z ritmičnim in zvočnim posnemanjem govornega jezika skuša programatično naznačiti prehod iz zasebnega belčevega iskanja lastnega smisla na raven narodnega in direktnega, intuitivnega poenotenja. Da gre v temelju za ideološki poizkus, podprt s posnemanjem govornega jezika, ne kaže le primerjava z drugimi Newlovovimi pesmimi, ki Indijance kažejo v veliko manj idealizirani in mitologizirani luči,¹⁷⁰ marveč predvsem dejstvo, da *Ponos* kot pesem temelji na retorični figuri, ki si za lastno in narodno identifikacijo prisvaja indijansko realnost. Dyck narmreč prepričljivo pokaže, da je cikel utemeljen v primerjavi med indijanskimi bojevniki in pesnikom, *tertium comparationis* te primerjave pa ni nič drugega kot *ponos*: nad obvladovanjem konjev pri Indijancih in nad obvladovanjem ritma ter jezika pri pesniku. *Pesem o deželi* kot opus – izraz – lirskega govorca potemtakem ustreza oziroma naj bi ustrezala indijanski verujoči istovetnosti z zemljo in tako »poetika dvajsetega stoletja (podoba, fraza, linija) postane temelj za prisvajanje dežele«. ¹⁷¹

Še ena retorična figura v *Ponosu* omogoča poskus prisvajanja dežele in kaže, da je cikel indijansko mistično prezenco sposoben doseči le tako, da Indijance same spremeni v totem: v sliko, podobo, ki bi jo častil in bi

168 Goldie, *Semiotic*, 119–120.

169 Henderson, *Newlove*, 23.

170 Wood, *Participation in the past*, 238.

171 Dyck, *Place*, 89.

mu dala občutek identitete. Že prva beseda v ciklu je beseda »podoba«, ki – kot v retorični analizi pokaže Dyck – vseskozi nastopa kot sinekdoha in je sprva rabljena kot splošen izraz za vrsto posameznih podob (Indijancev in dežele). Narava te sinekdohe se spremeni natanko ob uvedbi besede »ponos« in kolektivnega subjekta »mi«, na prelomu med peto in šesto pesmijo, ko izraz »podoba« postane rabljen kot posamezni del druge celote, poezije. Pesnikova zahteva, njegovo prisvajanje dežele, je potemtakem prav v tem, da je zmožen posamične primere *njenih* podob vključiti kot del v abstrakten, splošen pojem poezije.

Dyck torej posredno pokaže, da v primeru *Ponos*a ne moremo govoriti o verujoči istovetnosti z deželo, ki bi bila skupna belcem in staroselcem. Nasprotno, v zadnjih pesmih *Ponos*a gre očitno za ideološki poziv, čeprav njegovo idejno in spoznavno plast – stereotipno predstavo o Indijancih – najučinkoviteje podpirajo predvsem ritem in retorični postopki. Z drugimi besedami: natančno odpoved naraciji, posnemanje govornega jezika in poskus poistovetenja z indijansko mistično prezenco si ideološko prisvajajo indijansko izkušnjo in še delujejo hierarhično. Toda že sam poizkus prehoda v govorni jezik, diskontinuirana zgradba in tehnopoetsko nihanje med neposredno zgodbo o deželi, impresijo, introspekcijo in refleksijo o odnosu do dežele kažejo tudi, da gre vendarle za bistveni korak naprej. *Ponos* je za Newlovea vstopna točka, priprava, da Indijance vendarle sprejme kot enakopravne partnerje, s katerimi si zares deli(jo)/ delimo deželo.

Newlovov odmik od ideološkosti

Newlovova poezija se zdi paradigmatiski primer spreminjajočega se pesniškega odnosa do narave in do zgodovine kot dveh izmed določil kanadske mitološke strukture. Med njegovimi zbirkami, ki so izšle še v sozvočju z ontarijsko nacionalistično strujo in njenim prevpraševanjem kulturne identitete, ter tistimi, ki so izhajale po letu 1968, pa ne nastajajo le razlike, ki jih opazimo v odnosu do konstituentov kanadskega mita, marveč se vse bolj spreminja odnos do mita na sploh.

Za Newlova je značilno, da ima pri tematizaciji prostora in zgodovine pri njem bistveno vlogo jezik kot sredstvo posredovanja. Prostor in zgodovina pri njem obstajata predvsem kot posredovana oblika. Že za pesem *East From the Mountains (Vzhodno od gora)* iz zbirke *Moving in Alone* (1965) Dyck ugotavlja, da je utemeljena v binarizmu <pevec/pesnik, prerija>, ¹⁷² se pravi na odnosu med prostorom in njegovo jezikovno posredovanostjo. S prvim verzom – »*the single, faltering, tenuous line*

of melody« (ena sama, obotavljiva, nežna črta napeva) – je uvedena za Newlova značilna retorična transformacija, ki črto pesmi/verza spremeni v geometrijske linije pokrajine: železnice, gora, razdalj med mesti itn., ki se opazujočemu subjektu ponujajo v pogled.¹⁷³ Pokrajina je torej zapisana kot del procesa, ki se vrši v subjektovi percepciji; govorec »jaz« se – pravzaprav tipično modernistično – vsili v akt percepcije, med svet in njegovo tolmačenje, zato se pokrajina, zgodovina, otroštvo, sodobnost in celo spomin spreminjajo, kot se izrazi Henderson, v niz gledišč; vrstečih se preoblek, med katerimi je tudi mit.¹⁷⁴

Mit, če ga razumemo na ta način, se tudi – in še posebej – pri Newlovu kaže kot popačenje dogajanja in zgodovine, ki je dejansko ni mogoče spoznati na sebi. Za razliko od *Ponosa*, katerega ideološki poziv je izhajal tudi iz neproblematičnega slikanja Indijancev v »zlato dobi«, je drugi možni (neideološki) odnos do mita, dežele, njene preteklosti in prebivalcev ta, da jih slika v neposrednem stiku s sedanostjo, kot niz drobcev, ki jih lirski govorec demitologizira. Izkustvo nezmožnosti dokončnega prepoznanja nanizanih drobcev, ki je še edini, najboljši možni približek »mistični« identiteti, tudi odnose med različnimi kulturnimi mitologijami okarakterizira kot nekaj nedoločljivega. Newlovova četrta zbirka *Black Night Window* poleg *Ponosa* vsebuje še dva cikla t. i. »long poems«, ki staroselce, na katere se deloma navezujeta, postavljata v bistveno dvoumnejši odnos do belca. Prvi od obeh, *Samuel Hearne in Wintertime* (*Samuel Hearne pozimi*) deklarativno pobija stereotipne predstave o staroselcih in o ideji »severa« nasploh: *It is a romantic world to readers /.../ especially if their houses are heated* (To je romantični svet za tiste, ki berejo /.../ posebej, če so njihove hiše zakurjene).¹⁷⁵ Njegova glavna téma je »vzdržljivost«, za katero se zdi, da jo Newlove obravnava kot skupno točko tako belcev in staroselcev kot sedanosti in preteklosti. Vendar pri njem nima enoznačne, ideološke podobe, kakršno ji je kasneje, v študiji *Survival* želela pripisati Atwoodova, ko jo je – v odnosu do narave – obravnavala kot skupno, mitološko identifikacijsko točko vseh Kanadčanov. Vzdržljivost se, nasprotno, kaže predvsem kot še ena podoba nespoznatnosti in eksistencialne brezsmiselnosti, prisotne najprej v izkušnji Samuela Hearn, ki, kot beremo v tretji pesmi, v svoji historič-

173 Takole se črta pesmi, zmešane z vetrom, spreminja v pokrajino: *To listen to the high-pitched wind / in winter removes the idea of hills, / makes clear the real geometry / of the land: east from the mountains / and east to the giant lakes and the river / no single distinction to ruin / the total wholeness of sweep / of the earth.* Gl. Newlove, *Apology for absence*, 30.

174 Henderson, *Newlove*, 17–18, 20.

175 Newlove, *Apology for absence*, 79, v. 5–8.

ni izkušnji raziskovanja »ni le vzdržal«, a ne le pri njem; kajti neopisljivost – nezmožnost z opisom osmisлити izkušnjo – je atribut obeh avtorjev: Hearn, katerega slavni potopis si kot palimpsestni vir za pesmi jemlje Newlove, in pesnika-govorca v njegovem »sodobnem«, (o Hearnu) reflektirajočem stanju:

The Indians killed twelve deer.
It was impossible to describe
the intensesness of the cold.

Indijanci so ubili dvanajst jelenov.
Nemogoče je bilo opisati,
kako silovit je bil mraz.
Apology for absence, 80, v. 15–17.

2. One child is back from the doctor's while
the other one wanders about in dirty pants
and I think of Samuel Hearne /.../

It's Christmastime /.../
No praise in merely enduring.

2. En otrok se je vrnil od zdravnika; in
drugi v umazanih hlačah pohaja naokoli,
a jaz premišljujem o Samuelu Hearnu /.../

Božič je /.../
Nobene hvalnice, ko le vztrajamo.
Apology for absence, 79, v. 1–10.

V drugačen kontekst je postavljena zlasti najbolj razypita epizoda iz izvirnega, leta 1795 objavljenega potopisa: uboj eskimske deklice, ki ga Hearne opisuje takole:

In a few seconds the horrible scene commenced; it was shocking beyond description; the poor unhappy victims were surprised in the midst of their sleep, and had neither time nor power to make any resistance; men, women, and children, in all upward of twenty, ran out of their tents stark naked, and endeavoured to make their escape; but the Indians having possession of all the landside, to no place could they fly for shelter. One alternative only remained, that of jumping into the river; but, as none of them attempted it, they all fell a sacrifice to Indian barbarity!

The shrieks and groans of the poor expiring wretches were truly dreadful; and my horror was much increased at seeing a young girl, seemingly about eighteen years of age, killed so near me, that when the first spear was stuck into

her side she fell down at my feet, and twisted round my legs, so that it was with difficulty that I could disengage myself from her dying grasps. As two Indian men pursued this unfortunate victim, I solicited very hard for her life; but the murderers made no reply till they had /154/ stuck both their spears through her body, and transfixed her to the ground. They then looked me sternly in the face, and began to ridicule me, by asking if I wanted an Esquimaux wife; and paid not the smallest regard to the shrieks and agony of the poor wretch, who was twining round their spears like an eel! Indeed, after receiving much abusive language from them on the occasion, I was at length obliged to desire that they would be more expeditious in dispatching their victim out of her misery, otherwise I should be obliged, out of pity, to assist in the friendly office of putting an end to the existence of a fellow-creature who was so cruelly wounded. On this request being made, one of the Indians hastily drew his spear from the place where it was first lodged, and pierced it through her breast near the heart. The love of life, however, even in this most miserable state, was so predominant, that though this might justly be called the most merciful act that could be done for the poor creature, it seemed to be unwelcome, for though - much exhausted by pain and loss of blood, she made several efforts to ward off the friendly blow. My situation and the terror of my mind at beholding this butchery, cannot easily be conceived, much less described; though I summed up all the fortitude I was master of on the occasion, it was with difficulty that I could refrain from tears; and I am confident that my features must have feelingly expressed how sincerely I was affected at the barbarous scene I then /155/ witnessed; even at this hour I cannot reflect on the transactions of that horrid day without shedding tears.¹⁷⁶

Hearnov potopis s poudarjanjem barbarskosti, indijanskega ironičnega zasmehovanja in – kot se izrazi sam pripovedovalec – brutalnosti »klanja« predvidenega bralca nedvoumno nagovarja, da se poistoveti s podobo staroselcev kot naravnih divjakov. Newlove, na drugi strani, osredini podobo okoli Hearn, ne več okoli njegovih indijanskih pomočnikov, in z glasovno figuro ponavljanja (*help, helpers*) v osrednji kritici poudari paradoks med Hearnovo željo, da bi pomagal, in njegovim nujnim zavezništvom z nasilnimi Indijanci. S tem za razliko od Hearnove pretirano čustveno obarvane pripovedi izpostavi primat materialnega interesa in belčeve odvisnosti od Indijancev nad sočutjem. Obenem pa Newlovov prikaz epizode premakne težišče s konkretnega dogodka in celo konkretnega odnosa med belcem in staroselcem na raven eksempla-

176 Hearne, *A journey*, 179–180.

19 Samuel Hearne (vir: Library and Archives Canada, www.collectionscanada.gc.ca).

rične figure, saj se tudi ta odlomek in z njim cikel zaključita z izpostavljenimi idejami možnosti oziroma nezmožnosti spozna(va)nja:

5. There was that Eskimo girl
at Bloody Fall, at your feet,
Samuel Hearne, with two spears in her,
you helpless before your helpers,
and she twisted about them like
an eel, dying, never to know.

5. Tam, ob Hudičevih slapovih,
 je bila tista eskimska deklica, ob tvojih nogah
 Samuel Hearne, prebodena z dvema kopjema,
 ti brez moči ob svojih pomočnikih,
 a ona se je zvijala okoli njih kakor
 jegulja, umirajoč, in nikoli ne bo vedela.
Apology for absence, 80.

Prenos izvornega vira na eksemplarično raven – na raven figure, v kateri zlasti Hearnovo življenje nadomešča (ne)smiselnost življenja na sploh – omogoča izrazita formalna razsrediščenost pesmi, v katerih ne Samuel Hearne ne pesniški govorec in ne ideja vzdržljivosti niso os, okoli katere bi se strukturiralo govorečvo ali bralčevo (osmišljeno) izkustvo. Diskontinuiteta onemogoča objektivno pripoved, zato se Newlovov palimpsestni vir in njegov avtor – prehajajoč skozi filter pesnikovega oz. govorečevega upovedovanja – spreminjata v čisto fikcijo in ne funkcionirata več kot za t. i. »long poem« značilen dokumentarni vir. Pretrgana naracija, ki niha med preteklostjo in sedanjostjo, pa je tudi tista prvina, ki ustvarja zavest o tekstualni oblikovanosti pripovedi in ki med akt pripovedi in branja vsiljuje izgovarjajoči »jaz«, s tem pa opozicionalnosti in pomenske nedoločenosti, ki onemogočajo enovito, enoznačno ali celo ideološko bralčevo izkustvo.¹⁷⁷

Na enak način, z brisanjem dokumentarne osnove, eksemplaričnost dosega drugi (oziroma tretji) cikel iz iste zbirke *Ride Off Any Horizon (Odjezdi s slehernega obzorja)*. Za razliko od vseh doslej obravnavanih ali omenjenih pesmi v tem primeru niti ni več možno govoriti o dokumen-

¹⁷⁷ Natančna analiza retoričnih postopkov na tem mestu ni mogoča, opozoril pa bi rad vsaj na nekaj vidnejših in značilnejših. Geminacije imajo v ciklu ponavadi funkcijo intenziviranja – oziroma poizkusa, kako afektivno intenzivirati izkušnjo, ki je po svojem bistvu nespoznatna, tako kot v prvi pesmi: *Hearne, your camp must have smelled / like hell ... / hell smeared with human manure / hell half-full of raw hides, / hell of sweat, Indians, stale fat, / meat-hell, fear-hell, hell of cold*. Gl. John Newlove, *Apology for absence*, 79, v.10–16. Kot vidimo tudi iz navedenega primera, še očitneje pa se to pokaže na drugih mestih, interpunkcija ne deluje le kot ritmično sredstvo, ampak posamične izjave razsredišči, zaradi cezure iztrga iz njihove povezanosti s kontekstom. Močne cezure zato prevladajo nad sicer dovolj pogostimi enjambementi, ki so rabljeni kot sredstvo dvoumnosti – npr. pozicija, ki potencira kolikost otokov in šele z enjambementom tudi njihovo napolnjenost, poraslost v sledečem primeru: *the islands: / the islands, many / of them abound ... / with dwarf pines* – ali ironizacije: *It is a romantic world / to readers of journeys ... / especially if their houses are heated / to some degree*, Samuel Newlove, *Apology for absence*, 79, v. 5–9, 80, v. 6–8; kurziva je moja. Med tehnopoetskimi načini, ki razsrediščajo naracijo v ciklu, je najzanimivejši primer iz tretje pesmi, kjer začetno omembo Hearnova v drugem verzu prekine štiri kitice dolg oklepaj, ki središče pesmi prenese na opis prostora, za katerega ni jasno, ali gre za na videz objektivni opis dežele, po kateri naj bi potoval Hearne, ali pa za govorečvo meditacijo, ki se po koncu oklepaja spet vrne k podobi Hearnove vzdržljivosti.

tarni pesmi,¹⁷⁸ saj tu ni več mogoče določiti (morebitnih) dokumentarnih virov oziroma kot intertekstualna referenca nanizanih drobcev in zgodb delujejo splošna »enciklopedična« dejstva iz kanadske zgodovine. S tem je povezana še močnejša motivna razsrediščenost, ki se izmika stereotipiziranim prikazom in ki jo najznačilneje spet pokaže presek podob Indijancev: ti so – zunaj dualizma plemeniti divjak/barbar – predstavljeni kot mrtve kosti in duhovi (v drugi pesmi iz cikla), brezdelneži, ki igrajo bilijard (v tretji pesmi) in uporniki-žrtve (v četrti pesmi). Vse tri reprezentacije so uporabljene kot skupna točka človeške eksistence nasploh, bodisi kot del kalejdoskopa prerijskih in podeželskih podob (druga, tretja pesem) bodisi kot del historičnih drobcev o zatrtju obeh kanadskih indijanskih uporov v 19. stoletju. Še posebej značilno je nanašanje na zgodovino t. i. severozahodnega upora:¹⁷⁹

mr poundmaker,
gentle sweet mr big bear,
it is not unfortunately
quite enough to be innocent,
it is not enough merely
not to offend –
at times to be born
is enough, to be
in the way is too much –
some colonel otter, some
major-general middleton will
get you, you –
indian

g. izdelovalec obor,
ljubeznivi prijazni g. veliki medved,
saj na vso žalost ni
čisto zadosti biti nedolžen,
ni zadosti zgolj
ničesar zagrešiti –

178 Dorothy Livesay namreč ta dva izraza uporablja pretežno kot sinonim.

179 Severozahodni upor je bil leta 1885 zadušen s pomočjo vojske pod vodstvom generala Fredericka Middletona (1825–1898) ter ob asistenci polkovnika Williama Otterja (1843–1929). Ob vodji upora Louisu Rieli, ki je bil obsojen na smrt, so sodili tudi drugima dvema, za upor pomembnejšima indijanskima poglavarjema, čeprav nobeden izmed njiju ni dejavno sodeloval pri spopadih z vojsko. Oba, Big Bear (1825–1888) in Poundmaker (1842–1886), sta bila obsojena na triletno zaporno kazen, medtem ko so osem drugih indijanskih vodij tako kot Riela obsodili na smrt z obešenjem.

včasih je zadosti,
 da se rodiš, in če si
 komu na poti, je preveč –
 kak polkovnik otter, kak
 generalmajor middleton
 te bo že dobil, ti –
 indijanec
Apology for absence, 64, v. 7–15.

Glede na to, da je bil upor deloma pogojen z gradnjo železnice, lahko njegovo reprezentacijo pri Newlovu razumemo kot protipol nacionalnemu mitu v Prattovi *Towards the Last Spike*, kjer je predstavljen le kot ena izmed stranskih epizod, dvomov, ki jih beli Kanadčan – Macdonald – avtoritarno utiša na poti k politični uresničitvi nacionalnega projekta. Newlove, tako kot pri Hearnu, tudi tukaj dogodek izvzame iz empiričnega, historičnega konteksta. Čeprav je Indijanec nedvoumno predstavljen kot žrtev kolonialnega in rasnega predsodka, Newlove z dvoumno retoriko – s ponovitvijo besede »you« v 14. verzu in zatem s kitičnim enjambementom, ki izpostavlja »ti« kot bralca – staroselca reprezentira kot slehernika.

Reminiscence na poglavarja Poundmakerja reprezentacijo Indijancev neposredno povežejo z glavno temo, ki se na ravni forme izkazuje kot napetost med semantično odprtostjo pesemske naracije in formalno, ritmično zaprtostjo verza. Uvodni triverzni refren, ki posamične pesmi povezuje v celoto – »*Ride off any horizon / and let the measure fall / where it may*« (Odjedi s slehernega obzorja / in naj mera pade / kamor že) –, se namreč z izrazom »mera« zopet nanaša na pesniški ritem in obzorje spreminja v metaforo za oblikovanost in formalno zaprtost verza, vendar sugerira tudi iz-mero, tj. poskus opisa in prek opisa osmislitve navrženih drobcev in zgodb. Prav ob izpostavljeni reminiscenci na upor Newlove uporabi edini neposredni citat v ciklu. Poundmaker je po sodbi, ob razglasitvi zaporne kazni dejal: »I would rather prefer to be hung than to be in that place«. ¹⁸⁰ Izjavo skoraj dobesedno ponovi Newlove:

It is no good to say,
 I would rather die
 at once than be in that place –

180 Making of Treaty 6 – Trial of Poundmaker, *Alberta Online Encyclopedia* (Heritage Community Foundation, 23. september 2010), http://www.albertasource.ca/treaty6/making_of_treaty6/trial_of_poundmaker.html.

though you love that land more,
you will go where they take you.

Ne pomaga če rečeš,
raje umrem takoj
kot da pridem v tisti kraj –
čeprav to deželo bolj ljubiš,
boš šel tja kamor te odpeljejo.
Apology for absence, 64, v. 19–23.

Ideja staroselcev o popolni svobodi, ki ji je zaprtost nekaj nepojmljivega, je tako že s formo prenesena na dvoumnejšo raven. A odprtost sveta, v katerem staroselci prebivajo, se ne le na formalni, ampak tudi na motivni in tematski ravni povezuje z drugimi, med seboj povezanimi podobami: podobo »roba stisnjene prerije«, kjer reka »nepretrgano teče stran« v prvi pesmi,¹⁸¹ primerjave brezmejnosti (»brezrobnosti«) prerije z okroglo zemljo, katere neomejenost v tretji pesmi lirski subjekt nato zanika¹⁸² – in slednjič v zadnji pesmi cikla s podobo mesta, v katerem posamezniki pogledujejo mimo robov in s tem mimo meja, ki jim jih predstavlja fizična prezenca drugih ljudi, v katerem pa jim »betonski horizont« – pravzaprav dejanski, »konkretni«, ker se Newlove poigra z dvoumnostjo besede »concrete« – enako dokončno zapira pogled.¹⁸³

Tako na ravni formalnih, retoričnih postopkov kot na semantični ravni imamo torej opravka z napetostjo, ki ji kljub zadnji, navidez determinirajoči pesmi, ni mogoče najti enoznačne razrešitve. V okviru te napetosti, ki kanadsko zgodovino in pokrajino jemlje kot eksempl za človeško stanje, pa je problematika identifikacije kljub »kanadski« motivi ki sekundarna – in v množstvu nasprotujočih si pomenov, ki jih dobivajo motivi prerije, Indijancev in mesta, je kakršen koli poizkus poenotujočega branja mita ali zgodovine otežen, če ne nemogoč. Takšna, lahko bi ji rekli eksistencialna, eksemplaričnost je za zrelega Newlova značilna. Toposa prerije in Indijancev se v poznih zbirkah postopoma umikata. Reprezentacije Indijancev neposredno kažejo na razkroj stereotipov o staroselcih, tako da je mit zlate dobe – kot v pesmi *Like a River* (*Kakor reka*) iz zbirke *Lies* (1972) – v najboljšem primeru prikazan kot nostalgična, za vselej izgubljena preteklost, in namesto prikrievanja kot razkrivanje nasilnih hierarhičnih odnosov belcev v razmerju do staroselcev:

181 Newlove, *Apology for absence*, 61, v. 15–17.

182 Isto, 62–63.

183 Isto, 65.

The raiders no longer ride over. Their horses are small now,
used for bareback races at country rodeos. Drunks in the hot sun
whoop and bet a dollar at random on Indians.

Before stolen horses were gained from the South, before
the muskets came in the West, before trade-liquor,
Fort Whoop-Up, before a man could own land forever,
himself alone, if he were white, the bands drifted

Bojevniki ne jezdijo več čeznjo. Njihovi konji so zdaj majhni,
uporabljajo jih na podeželskem rodeu brez sedla. Pijanci se derejo pod
vročim soncem
in tjavendan stavijo kak dolar na Indijance.

Preden so dobili ukradene konje z juga, preden
so na Zahod prišle muškete, pred trgovanjem s pijačo,
razgrajaskimi utrdkami, preden je človek za vedno lahko posedoval deželo,
on, sam, če je bil belec, so se po njej drenjale tolpe
Apology for absence, 120, v. 3–10.

Drugi način razkroja mita o zlati dobi je prav njegova eksemplifikacija, ki doleti tudi topos prerije. Začetna podoba prerijskega sončnega zahoda, v katerega se usede reaktivno letalo kot v reko in kot v skledo, v pesmi *Like a River* nakazuje, da je prerija postala simbol ne le za prebivališče, ampak za eksistencialno stanje sodobnega slehernika. Na podobno posplošitev naletimo v zbirki *The Green Plain (Zelena ravnina/planjava, 1981)*, ki jo izpostavljam, ker gre za zadnji pomembnejši primer, kjer Newlove še uporablja oba toposa.¹⁸⁴ Na topos prerije oziroma Indijancev, če odštejemo naslov, v *Zeleni planjavi* naletimo trikrat. Od tega dvakrat v povezavi s temo neskončne odprtosti, ki jo Newlove na podoben način kot v ciklu *Ride Off Any Horizon* tematizira že v pesmi *Like a River*, kjer prerijska mesta primerja s koncentracijskimi taborišči duše,¹⁸⁵ nomadstvo Indijancev pa spremeni v primero brezizhodnega nomadstva sodobnega človeka:

We Wander. It is our way. The people with whom we have no relation
went also, they on regular trails in search of food,
we on highways, railways, in planes, hungry with curiosity,

184 Zbirko *Zelena planjava* je sicer mogoče brati bodisi kot cikel med seboj povezanih pesmi ali kot enovito pesem. V prvi izdaji je bil vsak odsek zbirke/pesmi natisnjen na svoji strani, kar je impliciralo, da gre za skupek posamičnih kratkih pesmi, medtem ko je v kasnejših antologijskih natisih pesem natisnjena kontinuirano, kot da gre le za različne kitice oziroma odseke.

185 Newlove, *Apology for absence*, 120, v. 15.

forgetting as soon as we learn, wanting rest
and ownership something in which to believe for once.

Klatimo se. To je naša pot. Ljudje, s katerimi nas nič ne veže,
so prav tako šli, oni po običajnih stezáh, iščoč hrano,
mi po avtocestah, železnicah, v letalih, lačni in žejni od radovednosti,
pozabljamo takoj, ko se naučimo, hrepenimo po počitku
in posedovanju, nečem, v kar bi vsaj enkrat lahko verjeli.
Apology for absence, 120, v. 21–25.

V petem odseku *Zelene planjave* Newlove uporabi zelo podobno primerjavo: *Even the nomads roaming the green plain, for them / at last no land was ever enough* (Celo nomadi, ki se klatijo po zeleni planjavi, za nje / končno nobena dežela ni bila zadosti velika).¹⁸⁶ Drugič se topos odprte prerije v *Zeleni planjavi* pojavi v osrednjem, 18. odseku, neposredno potem, ko je bila izpostavljena povezava, prav tako prisotna že v *Ride Off Any Horizon* – med (zeleno) neskončnostjo prerije in neskončnostjo zemeljske krogle:

And the land around us green and happy,
waiting as you wait for a killer to spring,
a full-sized blur,
waiting like a tree in southern Saskatchewan,
remarked on, lonely and famous as a saint.

In dežela okrog nas, zelena in srečna,
čaka, kakor čakaš na morilca, da se bo pognal kvišku,
madež v naravni velikosti,
čaka kakor drevo v južnem Saskatchewanu,
ki ob njem pripominjamo, samo in slavno kot svetnik.
Apology for absence, 152, kitica/pesem 18.

Dežela – prerija – madež v naravni velikosti, je preko semantičnega polja madeža poistovetena z Zemljo, ki je bila pred tem primerjana z »letečo piko« (flyspeck), Newlove pa nato dokončno preide v območje kozmične motivike, v okviru katere njegovi mehanizmi, ljudje, »živimo / znotraj zvezd, / gorimo, gorimo« (We live / inside the stars, / burning, burning).¹⁸⁷ Prerija, kot opozarja Dyck, je pri tem doživela pomembno transformacijo – iz odtujenega, zaprtega in opustošenega prostora (v *Ride Off Any Horizon* in *Like a River*) v zeleni vrt, ki ga je mogoče inter-

¹⁸⁶ Isto, 149.

¹⁸⁷ Isto, 153, kitica/pesem 22; Isto, 152, kitica/pesem 21.

pretirati, upoštevajoč raznolike mitološke in druge intertekstualne kontekste, kot krščanski rajski vrt, Adonisov vrt itn.¹⁸⁸ Newlove torej v trenutku, ko se dokončno odpove preriji kot toposu (nacionalno) omejene kulturne identifikacije, ta prostor postavi iz območja obupa v območje upanja, kar je zanj sicer nenavadno in redko, a je še posebej izpostavljeno zaradi tega, ker že naslov pesnitve/zbirke, deloma pa tudi struktura, ironično zrcalita Eliotovo *Pusto deželo* (*The Waste Land/The Green Plain*).

Od mrzle divjine do ... (namesto sklepa)

Čeprav Dyck zatrjuje, da je prerija neobhodni topos vseh pomembnejših Newlovovih pesmi, zlasti ob zadnjih obravnavanih primerih ni mogoče spregledati sprememb v njenem upodabljanju. Kot smo videli, se je pri Newlovu na enak način spreminjala tudi obravnava staroselcev iz prikrito stereotipne, polaščujoče se, v eksemplarično, rasno enakovredno; spreminjal pa se je tudi odnos do mita, ki se je v zgodnejših zbirkah navezoval na mite staroselcev, v *Zeleni planjavi* pa ob sklicevanju na raznolike mite preberemo tudi tole relativizacijo poskusa, da bi se z mitom identificirali: »*Which myths / should capture us, since we do not wish / to be opened, to be complete? – or are they al the same?*« (Kakšni miti / naj nas preganjajo, ker se ne želimo / razkriti in biti dovršeni? – / ali pa so vsi isti).¹⁸⁹

Odmik, ki sem ga skušal opisati, sledeč motiviki staroselcev, pririje in subjektivnemu odnosu do mita, je pokazal, da Newlove motivne drobce širjave prostora in (ne)spoznatnosti narodne, etnične ali kulturne preteklosti zlasti z retoričnimi figurami, med katerimi prevladujejo geminacije in raba enjambementa, postopoma dinamizira v igre nasprotnosti, jih poplošuje in z večpomenskostjo in/ali diskontinuiteto onemogoča enoznačno branje. Pri tem se spremeni tudi narava retoričnih postopkov, ki so v *Ponosu* še kazali težnjo k skupni identifikaciji s tradicijo staroselcev, v vseh drugih analiziranih primerih pa pravzaprav onemogočali ideološko, »nacionalno« branje, za katerega je glede na materialne in družbene dejavnike, predvsem glede na spremembe na založniškem trgu in v šolskem sistemu, najbrž mogoče reči, da danes ni več potrebno.

Newlovovo poezijo je zato mogoče obravnavati kot tipičen, nemara najbolj tipičen primer iz kanadskega pesniškega ustvarjanja v drugi polovici 20. stoletja, ki kaže, da je literarni nacionalizem sicer doživel vrh v šestdesetih in deloma v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, vendar se v spremenjenih okoliščinah, ob večji nacionalni samozavesti in ob širitvi

188 Dyck, *Place*, 86.

189 Newlove, *Apology for absence*, 150, kitica/pesem 7.

drugih aparatov nacionalne interpelacije že zgodaj, v sedemdesetih letih, pokaže hkratna težnja k posplošitvi in s tem k odmiku od enoznačnega pisanja in branja, ki bi podpiralo nacionalno identifikacijo. Pravzaprav bi bilo mogoče ugotavljati, da celo pri Atwoodovi, ki jo kanadski literarni zgodovinarji pogosto označujejo kot skrajno nacionalistko, obstaja nespregledljiva razlika med njenimi literarnimi stvaritvami in metaliterarnimi izjavami, iz česar je možno sklepati, da je možnost kulturnega nacionalizma, ki se je izrazil tudi in še zlasti v literarnem kritištvi in v literarni zgodovini v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja, razbremenila potrebo, da nacionalno interpelacijo nase prevzema leposlovje.

Sodobna kanadska poezija je torej – kot smo videli pri Newlovu – tipične tematske sklope, značilne za kanadsko nacionalno identifikacijo, prenesla na raven retoričnih figur in »metaforičnega mišljenja«, še posebej s simbolizacijo in/ali alegorizacijo (v kolikor tudi eksemplaričnost razumemo kot izraz teh dveh retoričnih postopkov). V jeziku kognitivne lingvistike bi lahko rekli, da so »nacionalne« podobe prenesene z ravni tematike v rabo t. i. konceptualnih metafor. Toda nekaj podobnega je že desetletja pred kognitivno lingvistiko izražal Frye, ko je opozarjal, da »zrela«, tj. nacionalno in estetsko neobremenjena literatura družbene principe in način razmišljanja prenaša v metaforični princip, torej na raven metaforičnega, konceptualnega mišljenja.

Avtor študijo o imaginarnem, nacionalni ideološkosti in njeni vlogi v literaturi oziroma v literarnih sistemih v Sloveniji in Kanadi oblikuje kot niz v sebi razmeroma samostojnih poglavij, ki skušajo zajeti literarne in še bolj družbeno-historične in sociološke vidike obravnavanega problema.

Potocco obravnavo začne s predstavitvijo imaginarnega kot izvora družbenih identifikacij. Pri tem predstavi pojmovanje imaginarnega, kot ga je zasnoval Cornelius Castoriadis in po katerem je imaginarno razumljeno kot prvobitna zmožnost tvorjenja podob, natančneje, kot prost, v sebi nezamejen tok podob, ki pa je – za razliko od kaosa – razpoložljiv za zamejitev v simbolne odnose. Prav takšna zamejitev je podstat za identifikacijo, ki jo posameznik udejanji pretežno z nanašanjem na institut družbe oziroma družbenozgodovinskega, v okviru katerega sebe osmišlja sleherna skupnost. Medtem ko je družbenozgodovinsko kot institut dejavnik zamejevanja, ki skrbi za relativno kontinuiteto in stabilnost v družbi krožečih pomenov in identifikacij, je imaginarno v interakciji z družbo izvorno nezamejena, a v določene (instituirane) oblike zamejljiva »magma« podob oziroma smislov, ki zato v družbo prinaša vdor spremenljivosti in nefiksosti. Zgodovinske skupnosti so vselej skušale fiksirati izvorno spremenljivost družbeno imaginarnih smislov, pri tem pa je še zlasti za družbo t. i. moderne značilna posebej močna fiksacija razlik, povezana z logiko razstavljanja in klasificiranja, ki jo Castoriadis imenuje »la logique ensembliste-identitaire«, lahko pa bi ji rekli tudi racionalno-analitična logika. Potocco nakaže, da sta prav racionalno-analitična logika in obstoj v njej utemeljene družbe povezana z vzni-

kom avtonomnega subjekta, kakor tudi z modernim zasnutkom družbene identitete oziroma identifikacij.

V nadaljevanju se knjiga osredinja na vprašanje naroda in narodnih identifikacij. Izhaja iz dvoma v predpostavke nekaterih najvplivnejših slovenskih filozofov in literarnih zgodovinarjev (Pirjevec, Hribar, Urbančič, Kos, Rupel) ter opozarja na nesprejemljivost hegeljanske ideje naroda, po kateri je narod fiksna, iz ljudstva ali etnije izvirajoča tvorba. Vendar opozarja tudi na pomanjkljivosti t. i. neesencialističnih hipotez, po katerih je narod imaginarna konstrukcija. Potocco opozarja, da je narod tvorba, ki je utemeljena v nekaterih – ne vselej prisotnih in nikoli privilegiranih – materialno-kulturnih dejavnikih, kot so jezik, skupna kultura, skupni teritorij ipd., a tudi v skupni etnosimbolični tradiciji, pri čemer takšna tradicija ne implicira ne enostavnega odnosa ena etnija – en narod ne biološke ali genetske etnične kontinuitete, marveč skupno mitološko gradivo, ki služi kot osnova identifikacije. V skladu s tezo Paula Ricoeurja, da je vsaka identiteta tolmačenje dogodkov v enotni narativi, je kot narativno identiteto mogoče razumeti tudi narodno identifikacijo. Za poenoteno samoreprezentacijo nacionalnih mitov skrbi vrsta razmeroma razpršenih dejavnikov, pri čemer je že althusserjanska teorija ideologije ugotovila, da je na enem od privilegiranih mest šolski sistem, eden od privilegiranih dejavnikov pa je tudi literatura, ki izhaja iz istega strukturnega temelja kot mit, tj. primarnosti naracije. Interpretacija nacionalnih mitov in zlasti njihova reprezentacija v literarnem sistemu sta torej dva izmed temeljnih dejavnikov za razumevanje nacionalne identifikacije.

Tretje poglavje služi kot centralna točka teoretskega razpravljanja, v kateri Potocco združuje pojmovanje imaginarnega, ideologije ter literature, natančneje, vprašanja, kako je ideološkost prisotna v strukturi literarnega dela. Izhaja iz definicije funkcij pri Janu Mukařovskem, ki je estetske pojave že razumel kot družbene pojave, iz althusserjanske definicije ideologije, opira pa se tudi na Castoriadisovo pojmovanje imaginarnega, ki ponuja primernejše izhodišče za raziskavo specifičnega odnosa med družbeno homogenizacijo in literarno fiktivnostjo od althusserjancev, saj slednji literaturo reducirajo na materialno prakso, uporabljeno za ideološko naslavljanje, ne da bi upoštevali njeno specifično literarnost. Ideologijo Potocco razume kot specifično (moderno) udejanjenje družbeno imaginarnega, ki teži k fiksaciji pomena, v tem pa je pravzaprav diametralno nasprotna dinamiki literarnih del. Estetika recepcije (Jauß, Iser) ter teorije Northropa Fryja in Paula Ricoeurja nudijo temelj za analizo odnosa med tovrstno ideološkostjo, njenimi relaci-

jami do bralca in specifično literarno fiktivnostjo. Predvsem razumevanje fiktivnega in imaginarnega pri W. Iserju omogoča vnovični premislek o odnosih med literarno strukturo, recepcijo literature in ideologijo. Literature tako ni mogoče razumeti le kot materialno ideološko prakso. Ideologija, ki je razumljena kot »uporaba pomena za ohranjanje odnosov moči«, se po prepričanju Potocca lahko udejanja samo kot ideološka funkcija, ki ne ruši nujno estetskega izkustva, saj ne ustvarja lastnih pomenskih svetov. V literarni strukturi najdemo prvine, ki omogočajo močnejšo identifikacijo z zunajtekstualnimi svetovi, to so predvsem identifikacije s pomeni iz družbeno imaginarnega, ki zato lahko služijo kot sredstvo ideološkega naslavljanja. Nasproti tem, t. i. spoznavnim prvinam, Potocco postavlja afektivno-čustvene elemente, ki so temelj fiktivnega in imajo v literarnem delu z ideološko funkcijo sekundarni značaj. Za strukturo ideološkega dela je torej značilno, da v njem – v nasprotju s čisto fikcijo, kjer prevladujejo afektivne prvine – pogloblitno vlogo prevzamejo spoznavni elementi, ki spodbujajo bralčeve enopomensko identifikacijo z zunajtekstualnimi svetovi; obenem delo z ideološko funkcijo ohranja odnos med označevalci in označenci, kjer označevalec enoznačneje napotuje na označence iz družbeno imaginarnega. Kljub temu, opozarja Potocco, bo udejanjenje ideološke funkcije, ki je potencialno prisotna v delu, vselej odvisno od družbenih, zunajtekstualnih interpretativnih kodov, ki vodijo bralčovo interpretacijo. Ideologija bo lahko naslavljala le kot družbenozgodovinska silnica, ki jo bo bralec vselej do neke mere vsiljeval strukturi teksta.

Drugi del knjige uvaja analiza kanadskega utemeljitvenega mita. Ni se mogoče izogniti tezam o kanadskem kulturnem mitu, ki so jih postavili Northrop Frye, Margaret Atwood in t. i. tematološke študije, kakor tudi ne očitkom na njihov račun. Potocco, izhajajoč iz prepričanja, da je Fryjevo obravnavo treba razumeti v širšem kontekstu njegovih teoretskih študij (zlasti *Anatomije kritičtva*), ki jih vulgarizirajo že kanadske tematološke študije, opozarja, da Fryeve opredelitve kulturnega mita nimajo namena opredeljevati fiksne identitete; opozarja pa tudi, da Frye odnos posameznika do grozečega okoliškega prostora, ki ga definira kot bistvo kanadskega mita, razume kot subjektivni, konstruirani odziv. Potocco zato podaja zgodovinski in sociološki zaris različnih dejavnikov, ki so sooblikovali kanadski imaginativni odziv, predvsem problematično odvisnost od velikobritanske imperialne ideje, ki je nastajala v nasprotju do druge velike sile, Združenih držav Amerike. Med konstituenti kanadskega imaginativnega odziva poleg odnosa do prostora izpostavlja odnos do drugega (predvsem etničnega drugega) ter hierarhično

razmerje med angleško in francosko kanadsko skupnostjo ter staroselci, katerih mitološko tkivo si obe skupnosti mestoma prilaščata.

Knjiga kot poseben problem izpostavlja kanadsko večkulturnost, zlasti v okviru literarnega sistema. Upoštevač nekaj tipičnih zastavkov, zlasti teorijo Charlesa Taylorja, naslanjajoč se na njeno filozofsko podlago v Gadamerjevi ideji stapljanja horizontov in v Bahtinovich poznih študijah, skuša avtor prikazati pomisleke ob kanadski večkulturni teoriji in praksi. Kljub nesprejemljivosti ameriškega »monološkega« modela t. i. talilnega lonca pa kanadski model soobstajanja v prostoru prinaša nevarnost prevelike razmejitve horizontov in zato nevarnost, da zamre aktivna, dialoška komunikacija med posamičnimi etničnimi skupnostmi in literaturami, kar vodi v stereotipno razumevanje in v samo-getoizacijo. Ta nevarnost je inherentna kanadski družbi vsaj zato, ker izhaja iz kolektivnega imaginarija, zaznavnega v kanadski literaturi, npr. v poeziji E. J. Pratta, ki ga je formuliral literarni teoretik N. Frye in definiral kot »garnizijsko mentaliteto«. Frye garnizijsko mentaliteto namreč definira kot mentaliteto izolirane skupnosti, zaprte same vase, brez aktivne komunikacije z zunanjim svetom. Izkaže se, da kanadska večkulturnost v sebi nosi sled tovrstne mentalitete izolacije, predvsem pa, da teoretično poučdarjanje različnosti sodeluje pri maskiranju družbenega in ekonomskega podrejanja (nekaterih) v družbi prisotnih etničnih skupin.

Poizkus zarisa utemeljitvenega mita sledi tudi ob primeru slovenskega imaginarija in nacionalne identifikacije, kjer Potocco prav tako sledi Castoriadisovi teoriji družbeno imaginarnega ter Fryjevi in Ricoeurjevi ideji narativne konstrukcije družbe. Opredeliti skuša standardne, t. i. množične odzive oziroma vloge, ki so nastajale v nacionalni identifikaciji, kakor tudi vzroke zanje. Predvsem se ukvarja z dvojnostjo kulturnih odzivov, ki se izkazuje kot razcepljenost ter nepopolna formiranost v družbi krožečih identifikacijskih različic, ter z množično vlogo ogroženosti, ki jo v slovenski literaturi zaznava Boris Paternu in ki se izvrstno pokaže v Prešernovem *Krstu pri Savici*; vire za oboje pa je mogoče zaznati v prevladi janzenizma, konfliktu z nemškim diskurzom avstro-ogrske monarhije ter slabo razvitem meščanstvu. Kako je oboje vplivalo na umanjkanje širokega kroga identifikacijskih različic, ki bi sooblikovale nacionalno identiteto, avtor pokaže ob primeru političnega slogaštva ter zlasti ob kratkem zarisu Bleiweisovih *Kmetijskih in rokodelskih novic*.

Kljub širšemu horizontu Fryjevih definicij je prav njegov poseg v literarno zgodovino, še toliko bolj pa poseg t. i. tematoloških študij, izvrsten primer nacionalistične obravnave literarne zgodovine in literarnega sistema nasploh. V nadaljevanju se besedilo posveča prav vplivu naci-

onalne interpelacije v literarni zgodovini, in sicer v luči primerjalne književnosti. Besedilo se sooča s težnjami sodobne literarne vede k obravnavi literature kot ene izmed diskurzivnih praks (T. de Zepetnek, S. Bassnet, Bernheimer) in podaja kontekst radikalnejših tovrstnih tendenc predvsem v Kanadi (Tötösy). Ob pragmatičnih, materialnih vzrokih so k tovrstnemu obratu v Kanadi pripomogli tudi vsebinski razlogi, ki jih ni mogoče iskati zgolj v prevladi poststrukturalističnih metodoloških praks, marveč v potrjevanju nacionalne identitete, ki je vidna tako v primerjalno usmerjeni kot v nacionalni literarni vedi. Celo prevlada večikulturnih študij izhaja iz težnje po sooblikovanju nacionalnega mita – le da je kot mit v njem vzpostavljena raznoterost kultur. Stanju v kanadskem literarnem sistemu se močno približajo nekateri posegi v slovenski literarni zgodovini in kritiki. Posebej sta si podobna Fryjev *Sklep k Literarni zgodovini Kanade* (1965) in *Kulturni problem slovenstva* Josipa Vidmarja, saj obe besedili iz literarne zgodovine oziroma kritike prehajata v kulturno zgodovino. Tej značilnosti v Sloveniji v večji ali manjši meri sledijo vsaj še Pirjevčeva *Vprašanje poezije. Vprašanje naroda* in Ruplov *Slovenski kulturni sindrom*. Takšno stanje pritrjuje tezi, da sta tako kanadska kot slovenska literarna zgodovina (oziroma oba literarna sistema) izhajali iz splošnejše paradigme evropskega in neevropskega kulturega nacionalizma.

Drugi del knjige sklepa daljše poglavje, ki se ukvarja z materialnimi ter institucionalnimi dejavniki, spričo katerih je bila tako v Kanadi kot v Sloveniji nacionalna interpelacija močno izražena v literarnem sistemu. Prvi dejavnik takšnega razvoja je bilo pomanjkanje političnih in zlasti drugih kulturnih institucij, ki bi nase prevzele nacionalni poziv. Ob razmeroma naglem porastu kulturnih institucij v Kanadi po l. 1957 ter v slovenskem primeru ob prevzemu večine institucij po razpadu Avstro-Ogrske je tudi narodni poziv naglo ošibil. K temu je bistveno pripomogel drugi dejavnik – vzpostavitev narodno identiteto potrjujočega šolskega sistema. Za kanadski šolski sistem je bil do konca druge svetovne vojne na vseh ravneh šolanja značilen anglokonformizem, poudarjanje Kanade kot dela imperija, izpostavljanje angleških (britanskih) kulturnih dosežkov itn. Organizacija šolanja je sledila britanskim (in francoskim) zgledom, prav tako so bila iz Britanije večinoma uvožena šolska gradiva. V šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja so zabeleženi nagel porast kanadskih učnih gradiv, obrat k poučevanju kanadske zgodovine in literature ter vznik podpornih ustanov za pomoč učiteljem pri poučevanju kanadskih vsebin. V slovenskem primeru so zaznavni podobni »kolonizatorski« mehanizmi v šolskem sistemu, točka kon-

frontacije pa je bila uporaba slovenskega jezika. Šele z Ilirskimi provincami in po njih z vzpostavitev stolic za slovenski jezik se je slovenski jezik na višjih ravneh šolanja postopoma uveljavil kot učni predmet. Dokončno pa se je slovenščina kot učni jezik uveljavila ob ustanovitvi slovenskih gimnazij in nato po prvi svetovni vojni. Zapleten politični položaj v Kraljevini SHS je omogočil dosledno slovenizacijo slovenskega šolstva in uporabo – izključno – slovenščine tako v šolah kot v učnih gradivih. Tretji dejavnik je bilo funkcioniranje založniškega trga. V Kanadi je založniški trg lahko računal na majhno število bralcev in na konzervativni okus, ob specifični carinski politiki pa je bil preplavljen z britanskim in predvsem z ameriškim gradivom. Obenem so kanadski avtorji svoja dela primarno objavljali zunaj Kanade, to pa je pomenilo, da so se morali prilagajati tujemu recepcijskemu horizontu, kar je imelo ambivalenten vpliv na prisotnost nacionalne interpelacije v literaturi. Za slovenski založniški trg je bila do l. 1909 oz. 1919 značilna prevlada konzervativnega čtiva, ki je spodbujalo cesarski legitimizem (Mohorjeva družba, časopis *Novice*) oziroma ni v večji meri spodbujalo političnega nacionalnega osamosvajanja. V okviru naštetih parametrov Potocco interpretira dve značilni besedili patriotskega nacionalizma – sonet *Canada speaks of Britain* Charlesa G. D. Roberta ter odo *Slovenja presvitlimu, premilostljivemu gospodu in cesarju Ferdinandu Pervimu ob veselim dohodu njih veličanstva* v Ljubljano Jovana Vesela Koseskega. Obe se izkažeta kot primer neradikalnega, lojalističnega, zgolj kulturnega nacionalizma, povezanega z miselnostjo, ki jo kanadska literarna zgodovina večkrat imenuje z izrazom »kolonialna mentaliteta«.

V tretjem delu študija obravnava primere iz kanadske literarne zgodovine in ob njih preverja prisotnost oziroma odsotnost nacionalne interpelacije v besedilih. Osrednja nit obravnave je žanr t. i. »long poem« (pesnitev, daljša pesem), mestoma imenovan tudi »dokumentarna pesem«, ki je prav zaradi svoje dokumentarnosti in s tem prevladujočih spoznavnih prvin najprimernejši medij za nacionalno interpelacijo. Pesmi so obravnavane predvsem z vidika reprezentacije staroselcev ter z vidika reprezentacije prostora. Lirika E. J. Pratta je najjasnejši primer nacionalne interpelacije. V Prattovi pesnitvi *Brébeuf in sobratje* je bistvena izbira junaka, ki omogoča angleško in francosko bikulturno identifikacijo v nasprotju z divjaštvom staroselcev. Afektivne in spoznavne prvine podpirajo razmerje med obema kulturama (metafore boja z jezikom). V celoti se Pratt izogiba afektivnim prvinam, še več, z nevsiljivo rabo citatov iz zgodovinskih virov izoblikuje strukturo, kjer je poudarjena identifikacija z zunajtekstualnim svetom, narodni poziv pa podpira tudi ka-

toliška interpelacija. Še izraziteje je to vidno v Prattovi najambicioznejši »narodni narativi«, v pesnitvi *Towards the Last Spike*. Tu je namesto staroselcev potlačeni element narava. Gradnja železnice je jasno predstavljena kot narodni mitološki dogodek z mitološko metaforiko (omemba kuščarja, kaosa, parlamentarni boji), ki je utemeljena v identifikaciji z grozečo deželo. Tema je poleg tega predstavljena še dosledneje dokumentarno, brez poudarka na lastni fikcijskosti.

Prattov predhodnik Archibald Lampman je kompleksnejši primer. V Lampmanovi dolgi pesnitvi *At the Long Sault*, ki je izjema v avtorjevem opusu, so sledovi narodnega poziva vidni v izbiri zgodovinskega dogodka, zlasti pa v izbiri in v izključitvi historičnih detajlov ter deloma v izbiri junaka, kar vse omogoča identifikacijo tako angleški kot francoski skupnosti, zopet na račun potlačitve staroselcev. Medtem ko tukaj spoznavni elementi prevladujejo, v Lampmanovi krajši liriki prevladujejo ravno afektivni elementi, zaradi česar se sledovi narodnega poziva skrivajo kvečjemu v pretirani postromantični krhkosti, vidni v odnosu do narave, s čimer Lampman hote ali nehote zavrača sprejem ameriškega transcendentalizma. Podobno velja za liriko D. C. Scotta, ki je zlasti v odnosu do staroselcev še kompleksnejša.

V šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja beležimo vznik z nacionalnim pozivom popolnoma nezaznamovane poezije, ob hkratnem izrazito močnem metaliterarnem nacionalizmu. Lirika Johna Newlova, tako kot poezija A. Purdyja ali M. Atwood, je tipični primer prehoda iz ene v drugo paradigmo. Newlovova najbolj znana pesem-pesnitev *Ponos* je pomembna točka preobrata, ker v njej Newlove uporablja prvine staroselske govorne narative, a le zato, da privzeto narativo, v kateri afektivne prvine uspešno rušijo njeno enotnost, na koncu pesmi s pomočjo retoričnih sredstev spremeni v zahtevo po prilaščanju dežele oziroma po prisiljeni identifikaciji z njo in z Indijanci. To je še zadnja sled iskanja skupne identitete, ki se mu Newlove kasneje odpove. Svet postane metafora splošnega človekovega izkustva, v katerem staroselci niso več predstavljeni idealizirano, pa tudi ne več kot morebitni skupni predniki ali kot vir skupne zgodovine.

The book *National Imaginary, Literary Imaginary* is structured as a series of separate, but intertwined studies on the topics of imaginary, national ideology and their role in the Slovenian and – primarily – in the Canadian literary system. The author tries to cover both literary phenomena as well as their socio-historical basis.

To begin with, the author focuses attention to the imaginary as a common ground of social identification. Following Cornelius Castoriadis' theoretical basis, the imaginary is understood as a capacity to produce images. The radical imaginary must be limited by entering into symbolic relations if the individual is to conceive one's own identity, the latter being limited by the institution of society. While each historical society tends towards the closure of imaginary significations and their fluidity, the "post-platonic" societies seem to be characterized by a particularly forceful fixation. The study suggests that such a society is deeply related to the emergence of the autonomous subjectivity, as well as to the modern way of conceiving one's own social identity and identifications.

The following essay focuses on the problem of national identification and starts by evaluating studies by several Slovenian philosophers and literary historians (Dušan Pirjevec, Tine Hribar, Ivan Urbančič, Dimitrij Rupel and Janko Kos). It also focuses on some key aspects, as well as the disadvantages of constructivist theories of nation and identity. Based on the theories of Anthony Smith and Adrian Hastings, it argues for a definition of the nation that takes into consideration both its constructed nature as well as the relative stability and continuity of national identifications. These are inevitably constructed by using exist-

ing material and symbolic elements (language, ethnosymbolic tradition, common mythology, territory, etc.). However, national identifications can be primarily understood as narrative identifications. Paul Ricœur's idea of identification as a narrative identity thus serves as a link for interpreting the junction of national identification and literature as one of the possible agents of national self-representation. Although several social and material practices may serve as a basis for (self)representation – that is, for the production and dissemination of national myths (e.g., the school system, as Althusserian theories imply) – literature may become one of the dominant practices in this process because it is itself constructed as a narration. However, literature may become such an agent mainly if the nation is constructed on the basis of common ethnic and cultural heritage instead of the principle of *jus soli*, because in such cases the principle of mythological narration overpowers the principle of common territory.

In the section “Literature, Ideology and the Imaginary,” the elusive relation between literature and ideology is analysed. The notion of the “social imaginary” – as developed by Castoriadis – brings the possibility to reconsider the relation between the literary structure, its reception, and ideology. While ideology is seen as a radical expression of the social imaginary in modern society, it can only manifest itself through the ideological function, which does not necessarily destruct the aesthetic experience. In a literary structure, elements may exist that enable a strong identification with the extra-textual world, but this involves primarily identifications with significations of the social imaginary. In an ideological text, affective elements play a secondary role, while conceptual, and subject-material elements provide the basis for the reader's identification. An ideological structure retains a largely conventional, “pragmatic” relation between the signifiers and the signified, linking them to the social imaginary and, possibly, a uniform interpretative code. Nevertheless, the (non-)realization of the ideological function within a text always depends on the social, extra-textual codes of interpretation, since ideology can only interpellate as a socio-historical force imposed by the reader on a text.

The second part of the book starts by discussing narratives of the so called Canadian founding myth. In the Canadian literary history, two opposing theses may be discerned in regard to space as a basic agent of Canadian national self-perception – especially as represented in the literary corpus. Even 30 years after their rise, one cannot ignore the influencing assumptions made by Northrop Frye and Margaret Atwood in

regard to Canadian space/nature. However, it is equally impossible to ignore fierce criticism of their work. Frye's treatment of hostile nature as a basic constituent of the Canadian founding myth should be understood in the framework of Frye's general theory, which shows Canadian so-called thematic criticism in a wider perspective. Frye obviously does not want to define a single, fixed identity, while in his works the response to hostile nature is already understood as a (socially and individually) constructed response. The chapter focuses on the political and social mechanisms that played a significant role in constructing a typical Canadian response to space. The Canadian response is thus primarily understood as a set of conventions determined by the opposition between the encountered land and the horizon of expectations by at least two significant Canadian groups, the so-called royalists and the so-called loyalists, the latter escaping from the USA and identifying their experience with the experience of the Israelite exodus.

The analytical description of the Canadian founding myth is also treated in a specific relation to the political and social phenomena of Canadian multiculturalism. Potocco addresses the multicultural dilemmas that may be summarized in contradicting notions of assimilation, integration and ethnic diversity. The author stresses the impossibility of unreserved ethnic diversity as a consequence of the still present hierarchical relations between ethnic groups. In the Canadian case, this impossibility is complicated by the political question of Quebec, but the main problem, as can be seen in Charles Taylor's *Politics of Recognition*, is recognising the value of the Other. Instead of Gadamer's concepts of merging of horizons, which are taken up by Taylor, a Bakhtinian notion of dialogue is more acceptable. The interlocutors' dialogic utterances serve as basic points of discursive cohesion, but it is not possible to enter the dialogic sociality without renouncing one's own superiority over the Other. While such a sociality presupposes some degree of cultural and ethnic conflict, Taylor's notions of diversity and the merging of horizons may, on the contrary, prevent a proper dialogic sociality and preserve hidden hierarchical relations between the interlocutors. Diversity may thus avoid ethnic assimilation, but it does not escape hegemonic relations in a given society. This is particularly true of Canada despite its official politics of multiculturalism, as many studies point to the hidden socio-economical discrimination of certain ethnic groups precisely due to the overemphasised idea of cultural diversity. Potocco also tackles the problem of multiculturalism in terms of the Canadian founding myth, claiming that multiculturalism in its relation to the "self" may

be understood as one of the realisations of the so called “northern frontier” and therefore as a continuation of Frye’s definition of the Canadian founding myth.

Following Castoriadis’ theory of social imaginary, as well as Frye’s and Ricœur’s concepts of the narrative construction of society, a similar notion of a founding myth is discussed in regard to the Slovenian national identification. The constitution of the founding myth is intertwined with material praxis and the so called stock responses (the term is Frye’s). The study shows some of the key mechanisms involved in the formation of Slovenian national identification, especially the feeling of endangerment and the bifocality of identification, which are both understood as typical stock responses in the Slovenian identity construction. As the 19th century and the rise of Jansenism were crucial in forming these stock responses, the author gives a brief description of the ideological and the aesthetical basis of the magazine *Kmetijske in rokodelske Novice*, which was established in 1848.

Before attempting to describe some of the key factors for a particularly forceful national interpellation in the Canadian and Slovenian literary systems, Potocco focuses on the analysis of national literary history, especially against the grain of comparative literature. The crisis of comparative literature, which has often been hinted at after the publication of Tötösy de Zepetnek’s *Comparative Literature: Theory, Method, Application*, has been affected by the rise of poststructuralism and the anti-essentialist tendencies that led to converting Comparative Literature into Comparative Cultural Studies. Although this development has to be ascribed also to pragmatic reasons, in Canada it may be attributed to the “emotional and intellectual primacy” of the nationally oriented research of literature. Despite its earlier beginnings, the urge to define a single Canadian identity became dominant only in the 1960s and in the 1970s, with the criticism of N. Frye, and with the rise of nationalism, especially with the so called thematic criticism. Thematic critics were widely attacked in the 1980s and later, but many of their commentators themselves used the research of literature to reflect national identity. Poststructuralist authors noted that, in the works of thematic critics, literary criticism actually became cultural criticism. Both tendencies – research on mainly Canadian literature and the tendency towards cultural criticism – are also evident in studies of multiculturalism, although here cultural differences are set as the Canadian unifying principle. Systemic and empirical approaches to literature took this as a fertile ground for studying the intersections of Canadian literatures in

the context of the common Canadian framework. According to some comparatists (Blodgett), this context is available to the comparative research on its differing discourses and literary traditions. The situation in Canada is compared to similar attempts in Slovenian literary history and is analysed with reference to works by Josip Vidmar, Dušan Pirjevec and Dimitrij Rupel, as well as France Kidrič and Ivan Prijatelj.

The analysis of intertwined factors in the political, social and literary spheres is concluded with a chapter that tries to define the causes for a particularly strong presence of national interpellation in the Canadian and Slovenian literary systems. The lack of diversified political and cultural institutions has long since been acknowledged as one of the main factors for such a development in Slovenia (e.g. by D. Pirjevec). Potocco shows that national interpellation in literature as well as in literary history has weakened with the diversification of cultural institutions (including the national broadcasting system) in Canada in the years following 1957, and with the Slovenian assimilation of the ex-Austrian institutions after the fall of the Austro-Hungarian empire. The school system played a central role in this process. In Canada, the school system followed British or French sources and didactic materials prior to the 1960s and 1970s, while the 1970s saw a rapid rise in the use of Canadian materials. In Slovenia, language policy was one of the main points of contention. Although the status of Slovenian language had gradually improved, the total Slovenisation of the school system – including the didactic materials – became possible only in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. The third factor determining the national interpellation was in both cases a relatively conservative publishing market (along with a conservative horizon of expectation), while in Canada, it was also material factors that favoured the publication of foreign books. In the framework of these factors, Potocco analyses two characteristic texts of didactic national patriotism – the sonnet “Canada speaks of Britain” by Charles G.D. Roberts, and the ode “Slovenja presvitlimu, premilostljivimu gospodu in cesarju Ferdinandu Pervimu ob veselim dohodu njih veličanstva v Ljubljano” by Jovan Vesel Koseski. Both are shown as examples of non-radical, loyalist cultural nationalism which was – at least in Canadian literary history – often designated with the term »colonial mentality«.

The third part of the book is dedicated to the study of English Canadian poetry in view of its implicit or explicit national interpellation. The study focuses on selected examples of the so called »long poem« or »documentary poem«, a genre that is most suitable for ideological

functioning due to its documentary, i.e. subject-material, elements. Special attention is paid to the representation of space and the representation of indigenous people. E.J. Pratt's epic poetry is seen as the clearest example of national interpellation. The choice of hero in "Brébeuf and his Brethren" is suitable for the British-French (bicultural) identification due to the hero's origin. The identification is achieved through the suppression of the natives, which culminates thematically in the comparison of the Iroquois language of torture with the European "high" code of honour/saintliness. Even the affective-cognitive elements (metaphorical language) sustain this duality (the metaphor of a language battle). On the whole, Pratt avoids affective elements or any emphasis on the work's fictiveness. On the contrary, with the unobtrusive use of historical quotations (from *The Jesuit Relations*), he provides a framework where centrifugal forces prevail: identification with the extra-textual world is hardly put into the "as if" relation. Moreover, „Brébeuf“ may be read as a double ideological narrative, where a national narrative and a Christian narrative are linked and do not contradict each other. Pratt's most obvious "national narrative", "Towards the Last Spike," is similarly structured. Instead of the natives, the suppressed element here is nature (the Laurentian Shield, in particular). The building of the railway is clearly presented as a national mythological event, based on the cognitive identification with the hostile land (the imagery of the Lizzard, the parliamentary battles). The treatment of the theme is even more documentary and the selection of material even more "objective", without irony and emphasis on the fictive structure.

Pratt's poetry was preceded by the poetry of the so called Confederation poets, in particular Archibald Lampman and D.C. Scott. Lampman's "At the Long Sault" proves to be specific and different from the majority of other Lampman's works. Structurally, the traces of national interpellation are found – again – in the choice of the character (enabling identification for both French and English language groups), choice of the historical event itself and especially in the selection and exclusion of details, which further enables identification with the presumed hero. Similarly as in Pratt's Brébeuf, the British-French identification is based on the suppression of the natives. The reader's identification in this unique Lampman's long poem is based on rational and cognitive elements, while the national interpellation in Lampman's short, lyric poetry is, by contrast, traceable in affective elements, whose role in the poem is an excessive use of post-romantic fragility and the rebuttal of a "naive" American transcendentalism. In D.C. Scott's lyric poems, there

is a similar use of affective elements, while the relation towards the natives is even more complex, ranging from their inclusion to total assimilation.

In the 1960s and 1970s, a shift occurred in the English Canadian poetry. While strong nationalist tendencies existed in the extraliterary field (esp. in M. Atwood's criticism), ideological tendencies seldom appeared in literary works. Newlove's poems, along with references to Al Purdy's, M. Atwood's and G. Bowering's texts, are treated as an example of ideologically unaffected literature. However, Newlove's probably most famous poem – "The Pride" – is regarded as a turning point. Newlove employs elements of an indigenous oral narrative – where affective elements successfully break its unity – only to turn the appropriated narrative, through rhetorical means, into a claim for the ownership of the land, or a rather forced identification with the land and the natives. This seems to be the last trace of searching for a fixed identity, which Newlove later abandons. The hostile world becomes a metaphor for the general human condition. Similarly, in Purdy's and Atwood's poems, the thematic material of the hostile land is transformed into a profoundly human psychological reality.

- Althusser, Louis. Ideologija in ideološki aparati države. V: *Ideologija in estetski učinek: zbornik*, ur. Zoja Skušek-Močnik, 38–98. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980.
- —. O razmerju umetnosti do spoznanja in ideologije. V: *Ideologija in estetski učinek: zbornik*, ur. Zoja Skušek-Močnik, 322–327. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980.
- AMICUS Web Advanced Search. Library and Archives Canada. *AMICUS*, 25. maj 2011. http://amicus.collectionscanada.ca/aaweb-bin/aa-main/advanced_search?sessionKey=1306314330063_142_78_200_11&l=0&v=0.
- Anderson, Benedict. *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost, 1998.
- Archer, Anne. The Story of an Affinity: D. G. Jones, Archibald Lampman, and 'Kate These Flowers'. *Canadian Literature*, št. 122/123 (1988): 42–54.
- Arens, Katherine. Central Europe and the Nationalist Paradigm. Center for Austrian Studies, University of Manitoba. *Working Papers*, 1996. <http://www.cas.umn.edu/assets/pdf/WP961.PDF>.
- Arnold, Richard. 'The Clearer Self': Lampman's Transcendental-Visionary Development. *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 8 (1981). <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/vol08/arnold.htm>.
- Artibise, Alan F. J. Social Science Federation of Canada. Encyclopedia of Music in Canada. *Historica-Dominion*, 2011.

- nadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0007528.
- Atwood, Margaret. How Do I Get Out of Here: the Poetry of John Newlove. *Open Letter* 2, št. 4 (1973): 59–70.
- . On Writing Poetry (lecture). O.W.Toad – Margaret Atwood Reference Site, 1995. <http://www.web.net/owtoad/q.htm>.
- . *Survival: a thematic guide to Canadian literature*. Toronto, Ont.: McClelland & Stewart, 1996.
- Bahtin, Mihail M. *Estetika in humanistične vede*. Ljubljana: SH - Zavod za založniško dejavnost, 1999.
- Balibar, Etienne, in Pierre Macherey. O literaturi kot ideološki obliki. V: *Ideologija in estetski učinek: zbornik, ur. Zoja Skušek-Močnik*, 237–266. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980.
- Ball, Eric. Life 'Only Sweet': the Significance of the Sequence in Lampman's Lyrics of Earth (1). *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 25 (1989). <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjr/vol25/ball.htm>.
- . Life 'Only Sweet': the Significance of the Sequence in Lampman's Lyrics of Earth (2). *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 26 (1990). <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjr/vol26/ball.htm>.
- Barbour, Douglas. John Newlove. V: *Canadian writers and their works: poetry series*, ur. Robert Lecker, Jack David, in Ellen Quingley, 10:279–336. Downsview, ON: ECW Press, 1992.
- Bartley, Jan. Something in Which to Believe for Once: the Poetry of John Newlove. *Open Letter* 2, št. 9 (1974): 19–48.
- Bauman, Zygmunt. From Pilgrim to Tourist – or a Short History of Identity. V: *Questions of cultural identity*, ur. Stuart Hall in Paul DuGay, 18–37. London, Thousand Oaks: Sage, 1996.
- . *Modernity and ambivalence*. New York: Ithaka, 1991.
- Beattie, Munro. Pratt. V: *Literary history of Canada: Canadian literature in English.*, ur. Carl F. Klinck, 742–750. Toronto: University of Toronto Press, 1965.
- Behiels, M.D. Francophone-Anglophone Relations. *The Canadian Encyclopedia*. *Historica-Dominion*, 16. junij 2011. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0003025>.
- Bentley, D.R.M. *A Deep Influx of Spirit: Maurice Maeterlinck and Duncan Campbell Scott - Criticism on Duncan Campbell Scott*. Cana-

- dian Poetry: An Electronic Resource. Confederation Poets, 20. julij 2005. <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/DCScott/criticism/maurice.htm>.
- . A New Dimension: Notes on the Ecology of Canadian Poetry. *Canadian Poetry* 7 (1980). <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrnl/vol07/bentley.htm>.
- . Essay 1: Monumental Tensions - the Commemoration of British Political and Military Heroes in Canada. *Canadian Poetry: An Electronic Resource. Mnemographia Canadensis: Essays on Memory, Community, and Environment in Canada (Volume 1)*, 7. junij 2004. http://www.canadianpoetry.ca/architexts/mnemographia_canadensis/essay_1.htm.
- . Essay 4: Savages and Relics - the Commemoration of Native Peoples in the Nineteenth Century. *Canadian Poetry: An Electronic Resource. Mnemographia Canadensis: Essays on Memory, Community, and Environment in Canada (Volume 1)*, 7. junij 2004. http://www.canadianpoetry.ca/architexts/mnemographia_canadensis/essay_4.htm.
- . Essay 6: Colonial Colonizing - the Long Poem on Canada. *Canadian Poetry: An Electronic Resource. Mnemographia Canadensis: Essays on Memory, Community, and Environment in Canada (Volume 1)*, 7. junij 2004. http://www.canadianpoetry.ca/architexts/mnemographia_canadensis/essay_6.htm.
- . Oliver Goldsmith and The Rising Village. *Text.Serial.Journal. Studies in Canadian Literature*, 1. januar 1990. <http://journals.hil.unb.ca/index.php/SCL/article/viewArticle/8111/9168>.
- . Through Endless Landscapes: Notes on Charles Sangster's *The St. Lawrence and the Saguenay*. *Essays on Canadian Writing*, št. 27 (1983): 1–24.
- Bentley, Roy. *Canadian Perspective: Some New Directions in Teaching English in Canada*. *The English Journal* 63, št. 6 (1974): 22–23.
- Bernheimer, Charles. *Comparative literature in the age of multiculturalism*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1995.
- Bhabha, Homi. *Culture 's in between. V: Questions of cultural identity*, ur. Paul DuGay in Stuart Hall, 53–60. London; Thousand Oaks: Sage, 1996.
- . *Nation and narration*. London: Routledge, 1990.
- . *The location of culture*. London: Routledge, 1994.

- Bhowjani, Maia. A Northern Pantheism: Notes on the Confederation Poets and Contemporary Mythographers. *Canadian Poetry* 9 (1981). <http://www.canadianpoetry.ca/cpjrn/vol09/bhowjani.htm>.
- Bishop, Charles A. Native People: Eastern Woodlands. *The Canadian Encyclopedia*. Historica-Dominion, 2011. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0009067>.
- Bissoondath, Neil. *Selling illusions: the cult of multiculturalism in Canada*. Toronto: Penguin Books, 1994.
- Biti, Vladimir. Identiteta. *Primerjalna književnost* 23, št. 1 (2000): 11–22.
- Blodgett, E.D. Comparative Literature, Canadian. *The Canadian Encyclopedia*. Historica-Dominion, 2011. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0001821>.
- . *Five-part invention: a history of literary history in Canada*. Toronto: University of Toronto Press, 2003.
- Bourdieu, Pierre. *Language and symbolic power*. Reprint. Cambridge: Polity Press, 1994.
- Brandt, Gail Cuthbert. Canadian National Histories: Their Evolving Content and Uses. *The History Teacher* 30, št. 2 (1. februar 1997): 137–144.
- Brehaut, Willard. Secondary School. *The Canadian Encyclopedia*. Historica-Dominion, 2011. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0007257>.
- Brown, E.K. *On Canadian Poetry*. Toronto: Ryerson Press, 1943.
- Brown, Russel Morton. Critic, Culture, Text: Beyond Thematics. *Essays on Canadian Writing* 11 (1978): 151–183.
- . The Practice and Theory of Canadian Thematic Criticism: A Reconsideration 70, št. 2 (2001): 653–689.
- Buckner, Phillip Alfred. *Canada and the British Empire*. Oxford University Press, 2008.
- Buitenhuis, Peter. E.J. Pratt. V: The Canadian imagination: dimensions of a literary culture, ur. David Staines, 46–68. Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1977.
- . E.J. Pratt and his work. V: Canadian writers and their works: poetry series, ur. Robert Lecker, Jack David, in *Ellen Quingley*, 3:109–156. Toronto: ECW Press, 1987.

- Cameron, Barry. *Theory and Criticism, Trends in Canadian Literature*. V: Literary history of Canada, ur. William New. 2nd iz. Toronto: University of Toronto Press, 1990.
- Campbell, Willam W., Duncan Campbell Scott, in Archibald Lampman. At the Mermaid Inn. Canadian Poetry: An Electronic Resource. Confederation Poets, 2005. http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/mermaid_inn/dec_3_1892.htm.
- Campbell, William W. *Beyond the Hills of Dream*. Boston: Houghton, Mifflin, 1899.
- Canadian Multiculturalism Act (R.S.C., 1985, c. 24 (4th Supp.)). Department of Justice Canada. Consolidated Acts - Canadian Multiculturalism Act, 2011. <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-18.7/>.
- Castoriadis, Cornelius. *Imaginary Institution of Society*. Cambridge: Polity Press, 1997.
- . *Logic, Imagination, Reflection*. V: Psychoanalysis and the Imagination, ur. A. Elliott in S. Frosh, 16–35. London: Routledge, 1995.
- Cazeneuve, Jean. *Sociologija obreda*. Ljubljana: ŠKUC; Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1986.
- Chilton, Myles. *From Thematic to Theoretical: The Historical Urge in Canadian Criticism*. 49th Parallel: An interdisciplinary journal of North American studies 12 (2003). http://www.49thparallel.bham.ac.uk/back/issue12/chilton.htm#_edn23.
- Chittick, Kathryn. 'Making Literature Hum': Canadian Literary Journalism in the Twenties. *Text.Serial.Journal. Studies in Canadian Literature*, 6. junij 1981. <http://journals.hil.unb.ca/index.php/SCL/article/viewArticle/7968>.
- Ciperle, Jože. *Srednje šole in višji študiji na slovenskem ozemlju do leta 1918*. *Kronika* 24, št. 3 (1976): 137–150.
- Clever, Glenn. *Pratt as War Poet*. V: *The E. J. Pratt Symposium*, ur. Glenn Clever, 91–103. Ottawa: University of Ottawa Press, 1977.
- Cogswell, Fred. *E.J. Pratt's Literary Reputation*. *Canadian Literature* 19 (1964): 6–12.
- . *Literary Activity in the Maritime Provinces (1815–1841)*. V: *Literary History of Canada: Canadian Literature in English.*, ur. Carl F. Klinck, 102–125. Toronto: University of Toronto Press, 1965.
- Cohen, Leonard. *Beautiful losers*. Toronto: McClelland and Stewart, 1966.
- Collins, Robert. *E.J. Pratt: The Homeric Voice*. *Review of National Literatures* 7 (1976): 83–109.

- Cook, Eleanor. Seeing and Unseeing in the Eye: Canadian literature and the sense of place. V: *A Passion for Identity: an introduction to Canadian studies*, ur. David Taras in Beverly Rasporich, 289–303. 2nd iz. Scarborough Ont.: Nelson Canada, 1993.
- Cook, Ramsay. Imagining a North American Garden: Some Parallels & Differences in Canadian & American Culture. *Canadian Literature*, št. 103 (1984): 10–23.
- Cvirn, Janez, Marko Vidic, Igor Grdina, Martin Ivančič, Janko Prunk, Igor Longyka, Peter Štih, idr. *Ilustrirana zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Mladinska knj., 1999.
- Čepič, Zdenko. *Zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979.
- Dahlie, Hallvard. Self-conscious Canadians. *Canadian Literature*, št. 62 (1974): 6–17.
- Daniells, Roy. Confederation to the First World War. V: *Literary history of Canada: Canadian literature in English.*, ur. Carl F. Klinck, 191–209. Toronto: University of Toronto Press, 1965.
- . High Colonialism in Canada. *Canadian Literature*, št. 40 (1969): 5–16.
- Davey, Frank. *From there to here: a guide to English-Canadian literature since 1960*. Erin, Ont.: Press Porcepic, 1974.
- Davies, Barry. The Forms of Nature: Some of the Philosophical and Aesthetic Bases of Lampman's Poetry. V: *The Lampman symposium*, ur. Lorraine McMullen, 75–99. Ottawa: University of Ottawa press, 1976.
- . 'We Hold A Vaster Empire Than Has Been': Canadian Literature and the Canadian Empire. *Text.Serial.Journal. Studies in Canadian Literature*, 1. januar 1989. <http://journals.hil.unb.ca/index.php/SCL/article/viewArticle/8092/9149>.
- Daymond, Douglas, in Leslie Monkman, ur. *Towards a Canadian literature: essays, editorials, and manifestos*. Ottawa: Tecumseh Press, 1984.
- Deahl, James, in Terry Barker. *New Canada or True North*. CV II, 1983.
- Debeljak, Aleš. *Individualizem in literarne metafore naroda*. Maribor: Obzorja, 1998.
- . *Postmoderna sfinga: kontinuiteta modernosti in postmodernosti*. Celovec; Salzburg; Wieser, 1989.
- Derrida, Jacques. *Izbrani spisi*. Krt 91. Ljubljana: ŠOU, 1994.

- Dewart, Edward Hartley. *Introductory Essay. V: Selections from Canadian poets with occasional critical and biographical notes and an introductory essay on Canadian poetry*, ix–xix. Montreal?: s.n., 1864. <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/05265?id=3dd18060b145ccf6>.
- Dimić, Ljubodrag. *Kulturna politika u Kraljevini Jugoslaviji 1918-1941 3, Politika i stvaralaštvo*. Beograd: Stubovi kulture, 1997.
- Dimić, Milan V. *Canadian Literatures of Lesser Diffusion: Observations from a Systemic Standpoint*. *Text.Serial.Journal. Canadian Review of Comparative Literature*, 5. julij 2008. <http://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/crcj/article/view/2917/2311>.
- . *Comparative Literature in Canada*. *Neohelicon* 12, št. 1 (1985): 59–74.
- Djwa, Sandra. *Canadian Poets and the Great Tradition*. *Canadian Literature*, št. 65 (1975): 42–52.
- . *Introduction. V: Complete poems 1*, ur. Sandra Djwa, xi–xlviii. Toronto: University of Toronto Press, 1989.
- . *The 1920s: E.J. Pratt, Transitional Modern. V: The E. J. Pratt Symposium*, ur. Glenn Clever, 55–67. Ottawa: University of Ottawa Press, 1977.
- . *The Canadian Forum: Literary Catalyst*. *Text.Serial.Journal. Studies in Canadian Literature*, 1. januar 1976. <http://journals.hil.unb.ca/index.php/SCL/article/viewArticle/7822/8879>.
- Dolenc, Ervin. *Kulturni boj: slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918-1929*. V Ljubljani: Cankarjeva založba, 1996.
- Dović, Marijan. *Sistemske in empirične obravnave literature*. Ljubljana: Založba ZRC ZRC SAZU, 2004.
- Doyle, James. *Canadian Poetry and American Magazines, 1885-1905*. *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 5 (1979). <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/vol05/doyle.htm>.
- Driedger, Leo. *Changing Visions in Ethnic Relations*. *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie* 26, št. 3 (1. julij 2001): 421–451.
- Duffy, Dennis. *Gardens, covenants, exiles: loyalism in the literature of Upper Canada Ontario*. Toronto: University of Toronto Press, 1982.
- Dunton, A. Davidson, in Claude Couture. *Biculturalism*. *The Canadian Encyclopedia*. *Historica-Dominion*, 16. junij 2011. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ART0000725>.

- Dyck, E.F. Place in the Poetry of John Newlove. *Canadian Literature* 122-123 (1989): 69–91.
- Eagleton, Terry. *Ideology: an introduction*. London; New York: Verso, 1991.
- Eaman, Ross, in Sasha Yusufali. *Canadian Broadcasting Corporation. The Canadian Encyclopedia. Historica-Dominion*, 2011. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTAA0001266>.
- Eccles, W.J. Seven Years' War. *The Canadian Encyclopedia. Historica-Dominion*, 2011. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTAA0007300>.
- Edgar, Pelham. *Canadian Poetry. V: Twentieth century essays on Confederation Literature*, ur. Lorraine McMullen, 120–127. Ottawa Canada: Tecumseh Press, 1976.
- Eliade, Mircea. *Kozmos in zgodovina: mit o večnem vračanju*. Ljubljana: Nova revija, 1992.
- . *Zgodovina religioznih verovanj in idej*. Ljubljana: DZS; Društvo za primerjalno religiologijo, 1996.
- Erjavec, Aleš. *Ideologija in umetnost modernizma*. Ljubljana: Partizanska knj., 1988.
- Fetherling, Doug. The Canadian Goldsmith. *Canadian Literature*, št. 68:69 (1976): 121–124.
- Flaubert, Gustave. *Correspondance: année 1853 (Édition Louis Conard)*. Centre Flaubert / Laboratoire Cérédl. *Lettres de Flaubert*, 7. julij 2010. <http://flaubert.univ-rouen.fr/correspondance/conard/outils/1853.htm>.
- Flynn, Kevin. The Railway in Canadian Poetry. *Canadian Literature* 174 (2002): 70–95.
- Freud, Sigmund. *Metapsihološki spisi*. Ljubljana: ŠKUC; Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1987.
- . *Očrt psihoanalize: (1938)*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 2000.
- Frye, Northrop. *Anatomija kritičtva*. Ljubljana: LUD Literatura, 2004.
- . *Anatomy of Criticism*. Princeton: Princeton University Press, 1957.
- . *Conclusion. V: Literary History of Canada: Canadian Literature in English.*, ur. Carl F. Klinck, 1965:821–849. Toronto: University of Toronto Press, 1965.
- . *Haunted by Lack of Ghosts. Some Patterns in the Imagery of Canadian Poetry. V: The Canadian imagination : dimensions of a literary*

- culture, ur. David Staines, 22–45. Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1977.
- —. *Myth and Metaphor: Selected Essays, 1974-1988*. Charlottesville: University Press of Virginia, 1990.
- —. *The Bush Garden*. /Toronto/: Anansi, 1971.
- —. *The Great Code: The Bible and Literature*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1983.
- —. *The Stubborn Structure*. London: Methuen, 1974.
- Gadamer, Hans-Georg. *Resnica in metoda*. Ljubljana: Literarno Umetniško Društvo Literatura, 2001.
- Gaffield, Chad. Education, History of. *The Canadian Encyclopedia*. Historica-Dominion, 2011. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0002538>.
- Du Gay, Paul, in Stuart Hall. *Doing cultural studies: the story of the Sony Walkman*. London: Sage; The Open University, 1997.
- Gellner, Ernest. *Nations and nationalism*. Ithaca: Cornell University Press, 1983.
- Gestrin, Ferdo, in Vasilij Melik. *Slovenska zgodovina: od konca osemnajstega stoletja do 1918*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1966.
- Giddens, Anthony. *Modernity and Self-identity: self and society in the late modern age*. Stanford: Stanford University Press, 1991.
- Goldie, Terry. *Semiotic Control: Native Peoples in Canadian Literature in English*. V: *Studies on Canadian literature : introductory and critical essays*, ur. Arnold Davidson, 110–123. New York: Modern Language Association of America, 1990.
- Goljevšček, Alenka. Arhaičnost: civilnost. *Nova revija* 8, št. 57 (1987): 119–129.
- Grafenauer, Bogo. *Karantanija: izbrane razprave in članki*. Ljubljana: Slovenska matica, 2000.
- —. Slovenski zgodovinski prostor in država. *Nova revija* 12, št. 134?135 (1993): 693–713.
- —. Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj. Uredil Janko Prunk. Ljubljana: Slovenska matica, 1987.
- —. *Zgodovina slovenskega naroda, 1: od naselitve do uveljavljanja frankovskega reda (z uvodnim pregledom zgodovine slovenskega ozemlja do naselitve alpskih Slovanov*. 2nd iz. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1964.
- —. *Zgodovina slovenskega naroda, 5: začetki slovenskega narodnega prebujenja v obdobju manufakturne in začetkov industrijske proiz-*

- vodnje ter razkroja fevdalnih organizacijskih oblik med sredo XVIII. in sredo XIX. stoletja. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1974.
- Grdina, Igor. *Od rodoljuba z dežele do meščana*. Ljubljana: Studia humanitatis, 1999.
- Green, Joyce A. The Difference Debate: Reducing Rights to Cultural Flavours. *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique* 33, št. 1 (1. marec 2000): 133–144.
- Grossberg, Lawrence. Identity and Cultural Studies - Is That All There Is? V: *Questions of cultural identity*, ur. Stuart Hall in Paul Du Gay, 87–107. London: Sage; The Open University, 1996.
- Grosz, Elizabeth. *Jacques Lacan: a feminist introduction*. London: Routledge, 1990.
- Guasco, Delia. *Una storia degli Indiani del Nord America*. Colognola ai Colli, It: Demetra, 1999.
- Gudgeon, Christopher. *Out of this world : the natural history of Milton Acorn*. Vancouver: Arsenal Pulp Press, 1996.
- Hall, Stuart. Introduction. V: *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, ur. Stuart Hall, 1–11. London; Thousand Oaks: Sage; Open University, 1997.
- . *Representation: cultural representations and signifying practices*. London: Sage; The Open University, 1997.
- . *The Work of Representation*. V: *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, ur. Stuart Hall, 13–64. London; Thousand Oaks: Sage; Open University, 1997.
- . *Who Needs 'Identity'?* V: *Questions of cultural identity*, ur. Paul DuGay in Stuart Hall. London; Thousand Oaks: Sage, 1996.
- Harker, W. John. *Canadian Literature in Canadian Schools: From the Old to the New Internationalism*. *Canadian Journal of Education / Revue canadienne de l'éducation* 12, št. 3 (1. julij 1987): 417–427.
- Harper, Helen. *Difference and Diversity in Ontario Schooling*. *Canadian Journal of Education / Revue canadienne de l'éducation* 22, št. 2 (1. april 1997): 192–206.
- Harrison, Dick. 'So Deathly Silent': the Resolution of Pain and Fear in the Poetry of Lampman and D.C. Scott. V: *The Lampman symposium*, ur. Lorraine McMullen, 63–74. Ottawa: University of Ottawa press, 1976.
- Hastings, Adrian. *The construction of nationhood ethnicity, religion, and nationalism*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1997.

- Hearne, Samuel. A journey from Prince of Wales's fort in Hudson Bay to the northern ocean, in the years 1769, 1770, 1771, and 1772. -- New ed. Toronto: Champlain Society, 1911. <http://www.archive.org/stream/journeyfromprinc00hearuoft#page/n5/mode/2up>.
- Heidenreich, C.E. Huron. The Canadian Encyclopedia. Historica-Dominion, 2011. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0003920>.
- Henderson, Brian. Newlove: Poet of Appearance. *Essays on Canadian Writing* 2 (1975): 9–27.
- Herrity, Peter. Konstituiranje slovenskega knjižnega jezika: vloga zgodovine in lingvistike. V: *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*, ur. Ada Vidovič Muha, 531–539. Obdobja 20. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003.
- Hinz, Evelyn J. Introduction. *Mosaic* 29, št. 3 (1996): vii–xiii.
- Hladnik, Miran. Mohorjanska pripovedna proza. Osebna spletna stran. Članki v znanstvenih revijah in zbornikih, 2008. <http://lit.ijs.si/mohproza.html>.
- . Slovenska diskusija o zgodovinski povesti in zgodovinskem romanu. *Slavistična revija* 44, št. 2 (1996): 201–221.
- Hobsbawm, Eric, in Terence Ranger. *The invention of tradition*. Canto ed., reprinted. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Hodgetts, A. B. *What culture?: What heritage? A study of civic education in Canada*. Toronto: Ontario Institute for Studies in Education, 1969.
- Hopwood, Victor G. *Explorers by Land (to 1860)*. V: *Literary History of Canada: Canadian Literature in English.*, ur. Carl F. Klinck, 1965:19–40. Toronto: University of Toronto Press, 1965.
- Hou, Feng, in T. R. Balakrishnan. *The Integration of Visible Minorities in Contemporary Canadian Society*. *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie* 21, št. 3 (1. julij 1996): 307–326.
- Hribar, Tine. Slovenska državnost. *Nova revija* 8, št. 57 (1987): 3–29.
- Hughes, Kenneth J. Oliver Goldsmith's 'The Rising Village'. *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 1 (12. oktober 2000). <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/vol01/hughes.htm>.
- Hunt, Peter. E.J. Pratt's Brébeuf and his Brethren - The Critics and the Sources. V: *The E. J. Pratt Symposium*, ur. Glenn Clever, 69–89. Ottawa: University of Ottawa Press, 1977.

- Irvine, Lorna Marie. Pluralism, Diversity, Heterogeneity: Continuing the Debate. *Mosaic* 29, št. 3 (1996): 141–153.
- Iser, Wolfgang, in Huimin Jin. Literatura kot dejanje prestopanja meje: intervju-pogovor s profesorjem dr. Wolfgangom Iserjem. *Primerjalna književnost* 25, št. 2 (2002): 77–88.
- Iser, Wolfgang. *The fictive and the imaginary: charting literary anthropology*. Baltimore: J. Hopkins University Press, 1993.
- Jackel, David. Goldsmith's Rising Village and the Colonial State of Mind. *Text.Serial.Journal*, 1. januar 1980. <http://journals.hil.unb.ca/index.php/SCL/article/viewArticle/7941/8998>.
- Jaenen, Cornelius J. Seven Nations. *The Canadian Encyclopedia*. *Historica-Dominion*, 2011. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0010704>.
- Jauß, Hans Robert. *Estetsko izkustvo in literarna hermenevtika*. Ljubljana: LUD Literatura, 1998.
- Jensterle-Doležal, Alenka. Ontološka razsežnost slovenskega jezika. V: *Slovenski knjižni jezik - aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*, ur. Ada Vidovič Muha, 27–28. Obdobja 20, 2003.
- Johnson, Emily Pauline. Canadian Born. *Canadian Poetry: An Electronic Resource*. *Confederation Poets*, 10. julij 2006. http://www.canadian-poetry.ca/confederation/johnson/canadian_born/index.htm.
- Johnson, James F. Brébeuf and His Brethren and Towards the Last Spike: The Two Halves of Pratt's National Epic. *Essays on Canadian Writing* 29 (1984): 142–151.
- Johnston, Gordon. Duncan Campbell Scott. V: *Canadian writers and their works: poetry series*, ur. Robert Lecker, Jack David, in Ellen Quingley, 2:235–281. Downsview, ON: ECW Press, 1983.
- Jones, Douglas. *Butterfly on rock: a study of themes and images in Canadian literature*. Toronto: University of Toronto Press, 1970.
- Jurak, Mirko. Northrop Frye in Margaret Atwood: Njun odnos do kanadske samobitnosti in kulture. *Zbornik ob sedemdesetletnici Franceta Bernika* (1997): 227–240.
- Juvan, Marko. *Imaginarij Kersta v slovenski literaturi: medbesedilnost recepcije*. Ljubljana: Revija Literatura, 1990.
- —. Modernost Krsta pri Savici? V: *Romantična pesnitev: ob 200. obletnici rojstva Franceta Prešerna*, ur. Marko Juvan, 347–360. Obdobja 19. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2002.

- —. Od literarne teorije k teoriji literarnega diskurza: fragmenti za uvod. V: *Perspektive slovenistike ob vključevanju v Evropsko Zvezo : Slovenski Slavistični Kongres, Bled 2003*, ur. Marko Jesenšek, 81–94. Ljubljana: Slavistično Društvo Slovenije, 2003.
- —. 'Slovenski kulturni sindrom' v nacionalni in primerjalni literarni vedi. *Slavistična revija*, št. 1 (2008): 1–17.
- —. *Vezi besedila: študije o slovenski književnosti in medbesedilnosti*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2000.
- Kedourie, Elie. *Nationalism*. 4th iz. Oxford: Blackwell, 1994.
- Keith, William J. *The Rising Village Again*. *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 3 (1978). <http://www.uwo.ca/english/canadian-poetry/cpjrnl/vol03/keith.htm>.
- —. *Third World America. V: Studies on Canadian literature : introductory and critical essays*, ur. Arnold Davidson, 5–16. New York: Modern Language Association of America, 1990.
- Kennedy, Margaret. *Lampman and the Canadian Thermopylae 'At the Long Sault: May, 1660'*. *Canadian Poetry* 1 (1977). <http://uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrnl/vol01/kennedy.htm#bk9>.
- Kidrič, France. *Ustanovitev slovenske stolice v Ljubljani*. *Ljubljanski zvon* 54, št. 4,5,6 (1934): 208–215, 300–307, 374–382.
- Kimball, Stanley B. *The Austro-Slav Revival: A Study of Nineteenth-Century Literary Foundations*. *Transactions of the American Philosophical Society* 63, št. 4. New Series (1. januar 1973): 1–83.
- Klinck, Carl, ur. *Literary History of Canada: Canadian Literature in English*. Toronto: University of Toronto Press, 1965.
- Koren, Evald. *Prešernov posebni verzifikacijski hommage Matiju Čopu?* *Primerjalna književnost* 24, št. posebna (2001): 19–39.
- Kos, Janko. *Duhovna zgodovina Slovencev*. V Ljubljani: Slovenska matica, 1996.
- —. *Lirika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije; Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1993.
- —. *Literatura. Literarni leksikon 2*. Ljubljana: Državna založba Slovenije; Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1978.
- —. *Morfologija literarnega dela*. Ljubljana: Državna založba Slovenije; Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1981.
- —. *Na poti v postmoderno. Novi pristopi*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 1995.
- —. *Primerjalna zgodovina slovenske literature*. 2nd iz. Ljubljana: Mladinska Knjiga, 2001.

- Kos, Matevž. *Prezvetnost in pristranost: literarni spisi*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 1996.
- Köstler, Erwin. *Prešernov Krst in Máchov Máj: podobnosti in različnosti v recepciji dveh 'nacionalnih epov'*. V: *Romantična pesnitev: ob 200. obletnici rojstva Franceta Prešerna*, ur. Marko Juvan, 329–334. Obdobja 19. Ljubljana, 2002.
- Kuret, Primož. *100 let Slovenske filharmonije 1908–2008*. Ljubljana: Slovenska filharmonija, 2008.
- —. *Ljubljanska Filharmonična družba 1794–1919. Kronika ljubljanskega glasbenega življenja v stoletju meščanov in revolucij*. Ljubljana: Nova revija, 2005.
- Kushner, Eva. *Is Comparative Literature Ready for the Twenty-First Century?* *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 2, št. 4 (1. december 2000). <http://docs.lib.purdue.edu/clcweb/vol2/iss4/13>.
- —. *The living prism: itineraries in comparative literature*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2001.
- Lacan, Jacques. *Spisi*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 1994.
- —. *Štirje temeljni koncepti psihoanalize*. Seminar. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980.
- —. *Zrcalni stadij kot oblikovalec funkcije jaza*. *Delta* 10, št. 1?2 (2004): 43–49.
- Lampman, Archibald. *Alcyone*. Ottawa: J Ogilvy, 1899. <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/09997?id=45c5eda67d88e703>.
- —. *Among the millet and other poems*. Ottawa: J Durie & Son, 1888. <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/08300?id=45c5eda67d88e703>.
- —. *At the Long Sault and Other New Poems*. Uredil Duncan Campbell Scott in E.K. Brown. Toronoto: Ryerson, 1943.
- —. *Essays and Reviews - The Modern School of Poetry in England*. *Canadian Poetry: An Electronic Resource*. Confederation Poets, 20. julij 2005. http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/confederation/Archibald%20Lampman/essays_reviews/the_modern_school_of_poetry_in_england.htm.
- —. *Essays and Reviews - Two Canadian Poets*. *Canadian Poetry: An Electronic Resource*. Confederation Poets, 20. julij 2005. http://www.canadianpoetry.ca/confederation/Archibald%20Lampman/essays_reviews/two_canadian_poets_a_lecture.htm.

- —. *Lyrics of earth*. Boston: Copeland and Day, 1895. <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/08383?id=45c5eda67d88e703>.
- Larraín, Jorge. *Ideology and cultural identity: modernity and the Third World presence*. Cambridge: Polity Press, 1994.
- Lecker, Robert. 'A Quest for the Peaceable Kingdom': The Narrative in Northrop Frye's Conclusion to the Literary History of Canada. *PMLA* 108, št. 2 (1. marec 1993): 283–293.
- —. Response to Frank Davey. *Critical Inquiry* 16, št. 3 (1. april 1990): 682–689.
- —. The Canonization of Canadian Literature: An Inquiry into Value. *Critical Inquiry* 16, št. 3 (1. april 1990): 656–671.
- Lee, Dennis. *Cadence, Country, Silence: Writing in a Colonial Space*. *Open Letter* 2, št. 6 (1973): 34–53.
- Lefort, Claude. *Les Formes de l'histoire: essais d'anthropologie politique*. Paris: Gallimard, 1978.
- Leland, Marine. *Quebec Literature in its American Context. V: The Canadian imagination: dimensions of a literary culture*, ur. David Staines. Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1977.
- Levstik, Fran. *Zgodovinaslovenskegaslovstva. Ljubljanskizvon* 1, št. 6 (1881). <http://www.dlib.si/v2/Preview.aspx?URN=URN:NBN:SI:doc-I48TELM4>.
- Library and Archives Canada. *Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism*. Library and Archives Canada. Comissions of Inquiry, 3. julij 2011. <http://epe.lac-bac.gc.ca/100/200/301/pco-bcp/commissions-ef/dunton1967-1970-ef/dunton1967-70-eng.htm>.
- Lighthall, Willam Douw, ur. *Introduction. V: Songs of the great Dominion voices from the forests and waters, the settlements and cities of Canada*, xxi–xxxvii. London: W Scott, 1889. <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/24303?id=f473e76e98c2399d>.
- —. *Songs of the great Dominion - voices from the forests and waters, the settlements and cities of Canada*. London: W Scott, 1889. <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/24303?id=f473e76e98c2399d>.
- Lipset, Seymour Martin. *Historical Traditions and National Characteristics: A Comparative Analysis of Canada and the United States*. *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie* 11, št. 2 (1. julij 1986): 113–155.

- Loriggio, Francesco. Multiculturalism and Literary Criticism: Comparison and Possibilities. *Mosaic* 29, št. 3 (1996): 187–203.
- MacDonald, Mary Lu. Some Notes on The Montreal Literary Scene. *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 5 (1979). <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/vol05/macdonald.htm>.
- Macdonell, Diane. *Theories of discourse: an introduction*. Oxford: Basil Blackwell, 1986.
- Macherey, Pierre. Nekaj temeljnih konceptov. V: *Ideologija in estetski učinek: zbornik*, ur. Zoja Skušek-Močnik, 143–235. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980.
- MacKendrick, Louis. Al Purdy. V: *Canadian writers and their works: poetry series*, ur. Robert Lecker, Jack David, in Ellen Quingley, 7:133–190. Downsview, ON: ECW Press, 1991.
- . Sweet Patience an Her Guest, Reality: the Sonnets of Archibald Lampman. V: *The Lampman symposium*, ur. Lorraine McMullen, 49–62. Ottawa: University of Ottawa press, 1976.
- Mackenzie, Alexander. Voyages from Montreal on the river St. Laurence, through the continent of North America, to the frozen and Pacific oceans, in the years 1789 and 1793: with a preliminary account of the rise, progress and present state of the fur trade of that country. London: T Cadell et. al., 1801. <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/33950?id=80437e447e8fb550&Language=en>.
- MacKinnon, Neil. Bitter Verse: Poetry, Verse and Song of the American Loyalists in Nova Scotia. *Dalhousie Review* 65, št. 1 (1985): 111–121.
- Makarovič, Jan. *Od Črne boginje do Sina božjega: slovensko ozemlje kot sotočje verskih tokov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede; Dipartimento di linguistica Università degli studi di Pisa, 1998.
- Making of Treaty 6 - Trial of Poundmaker. Alberta Online Encyclopedia. Heritage Community Foundation, 23. september 2010. http://www.albertasource.ca/treaty6/making_of_treaty6/trial_of_poundmaker.html.
- Malavašič, Franc. Domorodni listi: Slovensko pesništvo. *Kmetijske in rokodelske novice*, 1847. <http://www.dlib.si/v2/Details.aspx?URN=URN:NBN:SI:DOC-OPONXNY6>.
- Mallinson, Jean. Kingdom of Absence. *Canadian Literature* 67 (1976): 31–38.
- Marshall, Tom. *Harsh and lovely land: the major Canadian poets and the making of a Canadian tradition*. Vancouver: University of British Columbia Press, 1978.

- Marsh, James, in Jocelyn Harvey. *Cultural Policy*. The Canadian Encyclopedia. Historica-Dominion, 2011. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0002068>.
- Massey, Vincent. Report of the Royal Commission on National Development in the Arts, Letters, and Sciences. Library and Archives Canada. Royal Commission on National Development in the Arts, Letters, and Sciences 1949-1951, 1951. <http://www.collectionscanada.gc.ca/massey/h5-400-e.html>.
- Mazoff, C.D. Strategies of Colonial Legitimation in the Early Canadian Long Poem. *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 36 (1995). <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/vol36/mazoff.htm>.
- McGregor, Gaile. A Case Study in the Construction of Place: Boundary Management as Theme and Strategy in Canadian Art and Life. *Invisible Culture: An Electronic Journal for Visual Culture* 5 (2003). http://www.rochester.edu/in_visible_culture/Issue_5/McGregor/McGregor.html.
- . *The Frontier Anthitesis. V: A Passion for Identity: an introduction to Canadian studies*, ur. David Taras in Beverly Rasporich. 2nd ed. Scarborough Ont.: Nelson Canada, 1993.
- McKay, Don. Baler Twine: Thoughts on Ravens, Home, and Nature Poetry. *Text.Serial.Journal*. *Studies in Canadian Literature*, 1. januar 1993. <http://journals.hil.unb.ca/index.php/SCL/article/viewArticle/8179/9236>.
- McKinnon Pfaff, Catherine. Pratt's Treatment of History in 'Towards the Last Spike'. *Canadian Literature* 97 (1983): 48 – 71.
- McLeod, Les. Canadian Post-Romanticism: the Context of Late Nineteenth-Century Canadian Poetry. *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 14 (1984). <http://www.canadianpoetry.ca/cpjrn/vol14/mcleod.htm>.
- Meinecke, Friedrich. *Weltbürgertum und Nationalstaat*. Let. 1969. München: R. Oldenbourg Verlag, 1969.
- Meis, Joanne. *Little magazines and Canadian war poetry 1939-1945; with some reference to poetry of the first World War*. Magistrska teza. Vancouver: University of British Columbia, 1971. https://circle.ubc.ca/bitstream/handle/2429/34425/UBC_1971_A8%20M45.pdf?sequence=1.
- Melik, Vasilij. Ilirske province v slovenski zgodovini. *Zgodovinski časopis* (1986): 423–429.
- Merrell, Floyd. *A semiotic theory of texts*. Berlin: Mouton, 1985.

- Mezei, Kathy. *Lampman Among the Timothy*. *Canadian Poetry* 5 (1979).
<http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/vol05/mezei.htm>.
- Moisan, Clément. *A Poetry of Frontiers: comparative studies in Quebec/Canadian Literature*. Victoria, BC: Press Porcépic, 1983.
- . *Works of Literary History as an Instance of Historicity*. *Poetics Today* 12, št. 4 (1991): 685–696.
- Monkman, Leslie. *A native heritage: images of the Indian in English-canadian literature*. Toronto: University of Toronto Press, 1981.
- Moodie, Susanna. *Life in the clearings versus the bush*. London: R Bentley, 1853. <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/43989?id=a4a9ebc2976f378>.
- . *Roughing it in the bush; or, Life in Canada: Moodie, Susanna, 1803-1885, 1852*. <http://www.archive.org/details/roughingitbush00moodrich>.
- Morgan, Henry J. (Henry James). *Bibliotheca Canadensis, or, A manual of Canadian literature*. Ottawa?: s.n., 1867. <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/11068?id=6f25fbdb2322bc80>.
- Moss, John, in Christine Hamelin. *John Moss: Consciousness as Context, An Interview*. *Text.Serial.Journal. Studies in Canadian Literature*, 1. januar 1995. <http://journals.hil.unb.ca/index.php/SCL/article/view-Article/8216/9273>.
- Moss, John. *Patterns of isolation in English Canadian fiction*. Toronto: McClelland and Stewart, 1974.
- Mukařovský, Jan. *Estetske razprave*. Ljubljana: Slovenska matica, 1978.
- Mulvihill, James. *The 'Canadian Bookman' and Literary Nationalism*. *Canadian Literature*, št. 107 (1985): 48–59.
- Munton, Ann. *The Structural Horizons of Prairie Poetics: The Long Poem*, Eli Mandel, Andrew Suknaski, and Robert Kroetsch. *Dalhousie Review* 63, št. 1 (1983): 69–97.
- Nankov, Nikita. *Narratives of National Cultural Identity*. *Canadian Review of Comparative Literature* 27, št. 1?2 (2000): 94–127.
- Newlove, John. *Apology for absence: selected poems 1962-1992*. Erin, ON: Porcupine's Quill, 1993.
- . *Moving in alone*. Toronto: Contact Press, 1965.
- . *Pesmi*. Prevedel Marcello Potocco. *Poetikon*, 2006.
- . *The Fat Man: selected poems 1962-1972*. Toronto: McClelland & Stewart, 1977.
- Newton, Norman. *Classical Canadian Poetry and Public Muse*. *Canadian Literature*, št. 51 (1972): 39–54.

- New, William H. *A History of Canadian Literature*. London: Macmillan, 1991.
- —. Literature in English. *The Canadian Encyclopedia*. Historica-Dominion, 2011. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0004709>.
- Noel, Patrizia. Integrating quantitative meter in non-quantitative metrical systems: the rise and fall of the German hexameter. *Metrica*, št. 1 (2006). http://irodalom.elte.hu/mezura/articles/noel/0612_noel.pdf.
- Nyland, Agnes C. Pratt and History. V: The E. J. Pratt Symposium, ur. Glenn Clever, 105–116. Ottawa: University of Ottawa Press, 1977.
- Office of the commissioner of official languages, in Barbara J. Burnaby. Language Policy. *The Canadian Encyclopedia*. Historica-Dominion, 16. junij 2011. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0004522>.
- Otto, Rudolf. Sveto: o iracionalnem v ideji bozjega in njegovem razmerju do racionalnega. Ljubljana: Nova revija, 1993.
- Ower, John. Portraits of the landscape as poet: Canadian nature as aesthetic symbol in three confederation writers. V: *Twentieth century essays on Confederation Literature*, ur. Lorraine McMullen, 140–151. Ottawa Canada: Tecumseh Press, 1976.
- Pacey, Desmond. *The Goldsmiths and their Villages*. V: *Essays in Canadian Criticism, 1938-1968*, 53–66. Toronot: Ryerson, 1969.
- —. *The Writer and His Public*. V: *Literary history of Canada: Canadian literature in English.*, ur. Carl F. Klinck, 477–495. Toronto: University of Toronto Press, 1965.
- Padolsky, Enoch. Multiculturalism at the millennium. *Journal of Canadian Studies* 35, št. 1 (2000). http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3683/is_200004/ai_n8891947/.
- Pahor, Boris. *Srečko Kosovel*. Ljubljana: Društvo 2000, 2008.
- Palmer, Howard. Canadian Immigration and Ethnic History in the 1970s and 1980s. *International Migration Review* 15, št. 3 (1. oktober 1981): 471–501.
- Parker, George L. *Literary Journalism Before Confederation*. Canadian Literature, 1976.
- Paternu, Boris. *Estetske osnove Levstikove literarne kritike*. Ljubljana: Slovenska matica, 1962.
- —. *Obdobja in slogi v slovenski književnosti: študije*. Ljubljana: Zal. Mladinska knjiga, 1989.

- —. Pogledi na slovensko književnost: študije in razprave, 1-2. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1974.
- —. Razpotja slovenske proze. Novo mesto: Dolenjska založba, 1993.
- —. Slovenska literarna kritika pred Levstikom. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1960.
- Pavlović, Miodrag. Poetika žrtvenog obreda. Beograd: Nolit, 1987.
- Pêcheux, Michel. Diskurz in ideologija(e). V: Ideologija in estetski učinek, ur. Zoja Skušek-Močnik, 101–140. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980.
- Pirjevec, Dušan. Vprašanje o poeziji, Vprašanje naroda. Maribor: Obzorja, 1978.
- Platon. Zbrana dela. Celje: Mohorjeva družba, 2004.
- Pompe, Gregor. Evropska glasba? – nemuzikološko vprašanje. Ars & Humanitas, 2008.
- Pontuale, Francesco. Brébeuf: Christian Ideology and Contradiction. *Rivista di Studi Canadesi/Canadian Studies Review* 5 (1992): 73–81.
- —. Survival, ovvero: ma la letteratura canadese e davvero così catastrofica? *Rivista di Studi Canadesi/Canadian Studies Review* 7 (1994): 35–44.
- Potocco, Marcello. Problem estetskega v liturgični drami, 2. *Dialogi* 36, št. 3/4 (2000): 11–23.
- —. Problem identitete v angleški kanadski poeziji. *Dialogi* 37, št. 1?2 (2001): 22–39.
- —. Problem identitete v angleški kanadski poeziji: pretok kanadske narave v imaginacijo – pesnik John Newlove. *Dialogi* 37, št. 7?8 (2001): 14–38.
- —. Problem identitete v angleški kanadski poeziji: Iskanje prostora v kanadski poeziji. *Dialogi* 37, št. 3?4 (2001): 17–38.
- Praprotnik, Tadej. Ideološki mehanizmi produkcije identitet: od identitete k identifikaciji. Ljubljana: Študentska založba, 1999.
- Pratt, Edwin J. Complete poems 2. Uredil Sandra Djwa. Toronto: University of Toronto Press, 1989.
- Precosky, Don. 'The Need that Irks': Roberts' Sonnets in Songs of the Common Day. *Canadian Poetry* 22 (1988). <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrnl/vol22/precosky.htm>.
- Prijatelj, Ivan. Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina. Ljubljana: Državna Založba Slovenije, 1958.
- Prunk, Janko. Slovenski narodni vzpon: narodna politika, 1768-1992. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992.

- Rajan, Bachalandra. *Theory and Criticism, Trends in Canadian Literature*. V: *Literary history of Canada*, ur. William New, 133–158. 2nd iz. Toronto: University of Toronto Press, 1990.
- Rasporich, Beverly. *Native Voices in English-Canadian Literature: Ancient and Contemporary*. *Text.Serial.Journal. Canadian Review of Comparative Literature*, 5. julij 2008. <http://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/crcl/article/view/2925/2319>.
- Ravvin, Norman. *Foundational Myths of Multiculturalism and Strategies of Canon Formation*. *Mosaic* 29, št. 3 (1996): 116–128.
- Redekop, Magdalene. *Authority and the Margins of Escape in Brébeuf and His Brethren*. *Open Letter* 6, št. 2:3 (1985): 45–60.
- Renan, Ernest. *Kaj je narod*. *Napredna misel* 2, št. 4 (1914 1913): 110–125.
- Richards, David. *Language and Identity in Canadian and Irish Poetry*. V: *Canadian Story and History 1885-1985: Papers Presented at the Tenth Annual conference of the British Association for Canadian Studies*, ur. C. Nicholson in P. Easingwood, /92/–101. Edinburgh: Edinburgh University, 1986.
- Richler, Mordecai. *Barneyjeva verzija*. Prevedel Marcello Potocco. Tržič: Učila International, 2011.
- Ricoeur, Paul. *Konfiguracija časa v fikcijski pripovedi*. Ljubljana: Društvo Apokalipsa, 2001.
- . *Krog med pripovedjo in časovnostjo*. Ljubljana: Društvo Apokalipsa, 2000.
- . *Sé come un altro*. Reprint. Milano: Jaca Book, 2002.
- . *Zgodovina in pripoved*. Ljubljana: Društvo Apokalipsa, 2001.
- Ricou, Laurence. *Vertical man, horizontal world; man and landscape in Canadian prairie fiction*. Vancouver: University of British Columbia Press, 1973.
- Ricou, Laurie. *Prairie Poetry and Metaphors of Plain/s Space*. *Great Plains Quarterly* 3, št. 2 (1983): 109–119.
- Risser, James. *Hermeneutics and the voice of the other: re-reading Gadamer's Philosophical hermeneutics*. Albany: State University of New York Press, 1997.
- Roberts, Charles G. D. In *Divers Tones*. Boston: E Lothrop, c, 1886. <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/12497?id=45c5eda67d88e703>.
- Robins, Kevin. *Interrupting identities: Turkey/Europe*. V: *Questions of cultural identity*, ur. Stuart Hall in Paul Du Gay, 61–86. London: Sage; The Open University, 1996.

- Ross, Malcolm. *The impossible sum of our traditions: reflections on Canadian literature*. Toronto: McClelland and Stewart, 1986.
- Rotar, Janez. *Skrb Primoža Trubarja za avtonomnost slovenskega knjižnega jezika v luči pisem apostola Pavla*. V: *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*, ur. Ada Vidovič Muha. Obdobja 20. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003.
- . *Slovenščina in slovenstvo: pojavi, izkušnje, pogledi*. Maribor: Obzorja, 1996.
- Roy, Patricia E. *The Fifth Force: Multiculturalism and the English Canadian Identity*. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 538 (1. marec 1995): 199–209.
- Rupel, Dimitrij. *Literarna sociologija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- . *Odgovor na slovensko narodno vprašanje*. *Nova revija* 8, št. 57 (1987): 57–73.
- . *Svobodne besede od Prešerna do Cankarja: sociološka studija o slovenskem leposlovju kot glasniku in pobudniku nacionalne osvoboditve*. Koper: Založba Lipa, 1976.
- Rutherford, Jonathan. *Identity: community, culture, difference*. London: Lawrence & Wishart, 1990.
- Sanfilippo, Matteo. *Margaret Atwood, il Canada e gli Stati Uniti*. *Rivista di Studi Canadesi/Canadian Studies Review*, št. 7 (1994): 19–34.
- Sarup, Madan. *An introductory guide to post-structuralism and post-modernism*. New York, 1993.
- Scargill, M.H. *English Language*. *The Canadian Encyclopedia*. *Historica-Dominion*, 16. junij 2011. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0002622>.
- Schmidt, Vlado. *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem 1, Od naselitve do 1805*. Ljubljana: Delavska Enotnost, 1988.
- . *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem 2, 1805–1848*. Ljubljana: Delavska Enotnost, 1988.
- . *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem 3, 1848–1870*. Ljubljana: Delavska Enotnost, 1988.
- Schoeck, Richard. *Reflections on Canadian Poetry*. *Review of National Literatures* 7 (1975): 77–82.
- Scott, Duncan Campbell. *Addresses, Essays, and Reviews - A Decade of Canadian Poetry*. *Canadian Poetry: An Electronic Resource*. Confederation Poets, 2009. <http://www.uwo.ca/english/canadianpoet>

- ry/confederation/DCScott/address_essays_reviews/vol1/decade_of_cdn_poetry.html.
- —. *The Poems of Duncan Campbell Scott*. Toronto: McClelland and Stewart, 1926.
- Sekulic, Dusko, Garth Massey, in Randy Hodson. *Who Were the Yugoslavs? Failed Sources of a Common Identity in the Former Yugoslavia*. *American Sociological Review* 59, št. 1 (1. februar 1994): 83–97.
- Selby, Joan. *The Transmutation of History*. *Canadian Literature*, št. 6 (1960): 32–40.
- Sharman, Vincent. *Illusion and an Atonement, E.J. Pratt and Christianity*. *Canadian Literature* 19 (1964): 21–32.
- Simpson, Janice C. *Healing the Wound: Cultural Compromise in D.C. Scott's 'A Scene at Lake Manitou'* 18 (1986). <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/vol18/simpson.htm>.
- Skušek-Močnik, Zoja. *Uvod. V: Ideologija in estetski učinek: zbornik, ur. Zoja Skušek-Močnik*, 5–34. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980.
- Slodnjak, Anton. *Zgodovina slovenskega slovstva, 1-2*. Klagenfurt: Drau-Verl.- und Druckges, 1968.
- Smith, Anthony. *The ethnic origins of nations*. Oxford: Blackwell, 1999.
- Smith, Karen E. *The United States-Canada Border Dispute*. *American University Web Site. ICE Case Studies*, 14. junij 2011. <http://www1.american.edu/ted/ice/alaska.htm>.
- Sniderman, Paul M., Joseph F. Fletcher, Peter H. Russell, in Philip E. Tetlock. *Political Culture and the Problem of Double Standards: Mass and Elite Attitudes toward Language Rights in the Canadian Charter of Rights and Freedoms*. *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique* 22, št. 2 (1. junij 1989): 259–284.
- Snoj, Vid. *Moderna mitopoeza Boža Voduška in Gregorja Strniše*. *Sodobnost* 72, št. 2 (2008): 225–235.
- Spence, Lewis. *North American Indians*. London: Senate, 1994.
- Stevens, Peter. *Language and Man in the Poetry of E.J. Pratt. V: The E. J. Pratt Symposium, ur. Glenn Clever*, 32–42. Ottawa: University of Ottawa Press, 1977.
- Stich, Kenneth P. *The Rising Village, the Emigrant and Malcolm's Katie: The Vanity of Progress*. *Canadian Poetry* 7 (1980). <http://www.uwo.ca/english/canadianpoetry/cpjrn/vol07/stich.htm>.
- Stone, Peter. *Dollard des Ormeaux - Unwitting Hero of Long Sault. Suite101*. *Canadian History*, 16. avgust 2010. <http://www.suite101.com/content/dollard-des-ormeaux--unwitting-hero-of-long-sault-a274874>.

- Stouck, David. Notes on the Canadian Imagination. *Canadian Literature*, št. 54 (1972): 9–26.
- Stratford, Philip. All the polarities: comparative studies in contemporary Canadian novels in French and English. Toronto: ECW Press, 1986.
- Stritar, Josip. Zbrano delo 6. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1955.
- Surette, Leon. Here is Us: The Topocentrism of Canadian Literary Criticism. *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 10 (1982). <http://www.canadianpoetry.ca/cpjr/vol10/surette.htm>.
- Sutherland, Ronald. Second image; comparative studies in Quebec Canadian literature. Toronto: New Press, 1971.
- Sveto pismo Stare in Nove zaveze: slovenski standardni prevod iz izvirnih jezikov. 2nd iz. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije, 1997.
- Taylor, Charles. Sources of the self: the making of the modern identity. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- . The Politics of Recognition. V: *Multiculturalism: examining the politics of recognition*, ur. Amy Gutmann, 25–73. Princeton N.J.: Princeton University Press, 1994.
- The Jesuit Relations and Allied Documents 1610 to 1791. Creighton University Web Server. The Jesuit Relations: Index, 2011. <http://puffin.creighton.edu/jesuit/relations/>.
- Therborn, Göran. Ideologija moči in moč ideologije. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1987.
- Thompson, David. David Thompson's narrative, 1784-1812. Uredil Richard Glover. Toronto: Champlain Society, 1962. http://link.library.utoronto.ca/champlain/item_record.cfm?Idno=9_96867&lang=eng&query=thompson%20AND%20david&searchtype=Author&startrow=1&Limit=All.
- Thompson, John. Studies in the theory of ideology. Cambridge: Polity Press, 1984.
- Thompson, Lee Briscoe. Lands Without Ghosts: Canadian and Australian Historical Poetry. V: *The history and historiography of Commonwealth literature*, ur. Dieter Riemenschneider, /167/–175. Tübingen: G. Narr, 1983.
- Thompson, Lorraine. Canadian Learning Materials in Elementary and Secondary Education - A Literature Review. Saskatchewan School Boards Association. SSTA Research Centre Report #S16, 2011. <http://www.saskschoolboards.ca/old/ResearchAndDevelopment/ResearchReports/Curriculum/s16.htm>.

- Thomson, Dale. Language, Identity, and the Nationalist Impulse: Quebec. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, št. 538 (1. marec 1995): 69–82.
- Tötösy de Zepetnek, Steven. *Comparative literature: theory, method, application*. Amsterdam, Atlanta: Rodopi, 1998.
- Trail, Catherine Parr. *The backwoods of Canada being letters from the wife of an emigrant officer, illustrative of the domestic economy of British America*. London: C Knight, 1836. <http://www.canadiana.org/ECO/ItemRecord/41930?id=ae4a9ebc2976f378>.
- Troper, Harold. Nationalism and the History Curriculum in Canada. *The History Teacher* 12, št. 1 (1. november 1978): 11–27.
- Trudel, Marcel. Champlain, Samuel de -. *The Canadian Encyclopedia*. Historica-Dominion, 2011. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0001505>.
- Tschachler, Heinz. The Cost of Story, Ideology and Ambivalence in the Verse Narratives of E.J. Pratt. *Canadian Literature* 122–123 (1989): 93–106.
- Urbančič, Ivo. Jugoslovanska 'nacionalistična kriza' in Slovenci v perspektivi konca nacije. *Nova revija* 8, št. 57 (1987): 30–56.
- Velikonja, Mitja. Dom in svet, kultura in študije naroda. V: *Cooltura: uvod v kulturne študije*, 283–97. Ljubljana: Študentska založba, 2002.
- Verhoeven, V.M. How Hyphenated Can You Get?: A Critique of Pure Ethnicity. *Mosaic* 29, št. 3 (1996): 97–116.
- Vidmar, Josip. *Kulturni problem slovenstva*. Ljubljana: Tiskovna zadruga, 1932.
- Vincent, Thomas B. Eighteenth-Century Maritime Verse. *Essays on Canadian Writing*, št. 31 (1985): 23–34.
- Vinkler, Jonatan. Pesniki so za to, 'da domovini rodijo zdrave otroke' - Kulturne razmere na Slovenskem ob začetku parlamentarizma. V: *Jenko, njegov čas in njune reprezentacije*, 111–122. Koper: Fakulteta za humanistične študije, 2011.
- Virk, Tomo. *Moderne metode literarne vede in njihove filozofsko teoretske osnove*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani - Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, 1999.
- . Primerjalna književnost danes – in jutri. *Primerjalna književnost* 24, št. 2 (2001): 9–32.
- . Slovenska nacija in slovenska literatura. *Nova revija* (1993): 254–260.

- —. Strah pred naivnostjo. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2000.
- Vrečko, Janez. Ep in tragedija. Maribor: Obzorja, 1994.
- Vrečko, Janez. Kons IKARUS, TIGER in fašizem. Keria: *Studia Latina et Graeca* 11, št. 2 (2010): 345–360.
- Vygotskij, Lev. Psihologija umetnosti. Beograd: Nolit, 1975.
- Wagner, Peter. *A sociology of modernity: liberty and discipline*. London: Routledge, 1998.
- Walker, Fred. *Flying His Own Colours: the Patriotic Poetry of Sir Charles G.D. Roberts*. *Journal of Canadian Poetry* 3, št. 2 (1981): 48–54.
- Warkentin, Germaine. *The Aesthetics of E.J. Pratt 's Shorter Poems*. V: *The E. J. Pratt Symposium*, ur. Glenn Clever, 15–32. Ottawa: University of Ottawa Press, 1977.
- Watson, A John. *Marginal man the dark vision of Harold Innis*. Toronto, Ont.: University of Toronto Press, 2006.
- Watt, Frank. *Literature of Protest*. V: *Literary History of Canada: Canadian Literature in English.*, ur. Carl F. Klinck, 457–473. Toronto: University of Toronto Press, 1965.
- Westfall, William. *On the Concept of Region in Canadian History and Literature*. V: *A Passion for Identity: an introduction to Canadian studies*, ur. David Taras in Beverly Rasporich, 335–344. 2nd iz. Scarborough, ON: Nelson Canada, 1993.
- White, Jay. *Alaska Boundary Dispute*. Western Washington University Web Site, 2004. <http://www.ac.wvu.edu/~jay/pages/dan.html#ARBIT>.
- Williams, Raymond. *Navadna kultura: izbrani spisi*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2005.
- Woodcock, George. *Introduction*. V: *Canadian writers and their works: poetry series*, ur. Robert Lecker, Jack David, in Ellen Quingley, 2:5–23. Downsview, ON: ECW Press, 1983.
- Wood, Susan. *Participation in the Past: John Newlove and 'The Pride'*. *Essays on Canadian Writing*, št. 20 (1980): 230–240.
- Woodward, Kathryn. *Identity and difference*. London: Sage - Open University, 1997.
- Woollatt, Richard. *Poems of a snow-eyed country*. Don Mills Ont.: Academic Press Canada, 1980.
- Wygotski, Lev S. *Kunst als Katharsis*. V: *Ästhetische Erfahrung und literarisches Lernen*, ur. W. Dehn, 81–89. Frankfurt am Main: Fischer Athenäum, 1974.

- Yeoman, Ann. *Towards a Native Mythology: The Poetry of Isabella Valancy Crawford*. *Canadian Literature* 52 (1972): 39–48.
- Zgonik, Nadja. *Podobe slovenstva*. Ljubljana: Nova revija, 2002.
- Zirald, Christiana. *The Massey Report, Enacting the Nation*. *Rivista di Studi Canadesi/Canadian Studies Review*, št. 11 (1998): 89–102.
- Zwitter, Fran. *O slovenskem narodnem vprašanju*. Ljubljana: Slovenska Matica, 1990.
- Žunec, Ozren. *Mimezis*. Zagreb: Biblioteka Latina et Graeca, 1988.

A

- Althusser, Louis 36, 39, 40, 41, 130, 139, 246, 253
Anderson, Benedict 29, 33, 130, 253
Aristotel 26, 44, 51
Atwood, Margaret 72, 73, 74, 75, 82, 97, 118, 124, 133, 144, 150, 239, 243, 246, 251, 254, 264, 274

B

- Bahtin, Mihail M. 89, 90, 91, 240, 247, 254
Balibar, Etienne 36, 40, 41, 49, 254
Bauman, Zygmunt 23, 24, 26, 43, 44, 254
Bernheimer, Charles 241, 255
Birney, Earle 74
Bissoondath, Neil 83, 86, 89, 90, 91, 93, 96, 256
Biti, Vladimir 30, 256
Bleiweis, Janez 108, 109, 110, 111, 112, 144, 150, 155, 160, 161, 240
Blodgett, E.D. 86, 126, 127, 249, 256
Bohorič, Adam 104

- Boucher, Pierre 80
Bourdieu, Pierre 37, 99, 108, 160, 162, 256
Bygotskij, Lev 54, 55, 278

C

- Cameron, Barry 63, 64, 119, 122, 257
Campbell, William C 157, 254, 257, 264, 266, 274, 275
Cankar, Ivan 136, 253, 254, 258, 259, 266, 268, 272, 274, 275, 276
Cartier, Jacques 76
Castoriadis, Cornelius 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 34, 35, 39, 42, 43, 44, 45, 82, 99, 237, 238, 240, 245, 246, 248, 257
Cohen, Leonard 97, 257
Crawford, Isabella Vallancy 77, 279

Č

- Čop, Matija 112, 120, 160, 265

D

- Dalmatin, Jurij 104

D'Arcy McGee, Thomas 117, 140
 Debeljak, Aleš 21, 44, 258
 Dewart, Edward Hartley 117, 259
 Dimić, Milan V. 125, 127, 259
 Dollard, Adam 275

E

Eliade, Mircea 51, 260
 Erjavec, Aleš 44, 260

F

Foucault, Michel 23, 40
 Freud, Sigmund 15, 16, 260
 Frye, Northrop 49, 50, 52, 57, 65, 69,
 71, 72, 73, 74, 75, 83, 94, 96, 117,
 118, 119, 121, 125, 133, 155, 156,
 159, 162, 239, 240, 246, 247, 248,
 260, 264, 267

G

Gadamer, Hans Georg 35, 87, 88,
 240, 247, 261, 273
 Garneau, François Xavier 141
 Giddens, Anthony 23, 26, 34, 44,
 261
 Goldie, Terry 97, 261
 Goldsmith, Oliver ml. 79, 255, 260,
 263, 264, 271
 Goldsmith, Oliver ml. Goldsmith
 148
 Grant, George 68, 133, 159
 Gubec, Matija 100

H

Hall, Stuart 20, 23, 31, 36, 40, 41, 44,
 99, 254, 255, 258, 261, 262, 273
 Hansiz, Marko 107
 Hart, Julie Catherine 117, 259
 Hasting, Adrian 31, 32, 245, 262

Hearne, Samuel 263
 Hegel, G.W.F. 26, 27
 Hobsbawm, Eric 28, 31, 35, 263
 Hodgetts, A.B 263
 Hopwood, Victor 74, 263
 Hribar, Tine 27, 32, 103, 238, 245,
 263

I

Innis, Harold 68, 133, 134, 141, 159,
 278
 Iser, Wolfgang 15, 16, 18, 39, 45, 48,
 52, 53, 238, 239, 264

J

Janežič, Anton 110, 144, 150, 161
 Jauß, Hans Robert 46, 48, 53, 88
 Jenko, Simon 112, 277
 Jones, D.G. 73, 118, 253, 264
 Jurčič, Josip 150, 161
 Juvan, Marko 100, 105, 106, 107, 109,
 120, 121, 123, 127, 130, 264, 266

K

Kant, Immanuel 26
 Kette, Dragotin 136
 Kidrič, France 121, 129, 143, 249
 Klein, Abraham Moses 155
 Klinck, Carl F. 254, 257, 258, 260,
 263, 265, 271, 278
 Klopstock, Friedrich Gottlieb 154
 Kopitar, Jernej 120
 Koseski, Jovan Vesel 109, 111, 153,
 154, 155, 156, 159, 160, 162, 242,
 249
 Kos, Janko 28, 32, 108, 110, 245
 Kosovel, Srečko 271
 Kumerdej, Blaž 104

L

Lacan, Jacques 15, 16, 18, 29, 41, 262, 266

Lampman, Archibald 77, 97, 117, 140, 158, 243, 250, 253, 254, 257, 258, 262, 265, 266, 268, 270

Larraín, Jorge 23

Lee, Dennis 63, 81, 129, 156, 267, 276

Lefort, Claude 43, 267

Levstik, Fran 129, 139, 144, 155, 159, 160, 161, 267, 271, 272

Lighthall, W.D. 72, 156, 267

Linhart, Anton Tomaž 102, 105, 107, 108

M

Macherey, Pierre 36, 40, 41, 49, 254, 268

Mackenzie, Alexander 76, 268

Malavišč, Franc 112, 268

Masseyjevo poročilo 133, 134, 135, 148, 149, 151, 269, 275, 279

McGregor, Gaile 73, 81, 269

Mencinger, Janez 109

Merrel, Floyd 54, 269

Moisan, Clément 63, 126, 270

Moodie, Susanna 79, 270

Moss, John 73, 75, 118, 270

Mukařovský, Jan 39, 46, 48, 54, 55, 56

Murn, Josip 136

N

Newlove, John 97, 224, 243, 251, 254, 260, 263, 270, 272, 278

New, William H. 65, 76, 94, 97, 139, 149, 150, 156, 157, 224, 243, 251, 254, 255, 257, 258, 260, 261, 262,

263, 265, 266, 270, 271, 272, 273, 274, 276, 278

O

Ondaatje, Michael 98

P

Pajk, Janko 110

Paternu, Boris 105, 106, 110, 112, 129, 156, 240, 271

Pêcheux, Michel 272

Petre, Fran 100

Pirjevec, Dušan 27, 37, 105, 121, 129, 130, 238, 241, 245, 249, 272

Platon 26, 44, 46, 47, 51, 272

Pohlin, Marko 105

Pontuale, Francesco 63, 272

Poundmaker, poglavar 268

Praprotnik, Tadej 16, 31, 272

Pratt, Edwin John 73, 74, 77, 95, 96, 121, 240, 242, 243, 250, 254, 256, 257, 259, 263, 264, 269, 271, 272, 275, 277, 278

Prešeren, France 100, 101, 103, 106, 107, 111, 112, 120, 121, 144, 154, 159, 160, 240, 264, 265, 266

Prijatelj, Ivan 100, 121, 129, 249, 272

Purdy, Al 251

R

Ramusio, Giovanni Battista 76

Razlag, Radoslav 110

Richler, Mordecai 98, 273

Ricoeur, Paul 34, 35, 50, 51, 52, 53, 238, 240, 246, 248, 273

Roberts, Charles G.D. 151, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 162, 242, 249, 272, 273, 278

Rupel, Dimitrij 121, 129, 238, 241,
245, 249, 274

S

Sangster, Charles 255

Sarah Jeannette 97, 158, 254, 257,
264, 266, 274, 275

Scott, Duncan C. 97, 243, 250, 254,
255, 257, 262, 264, 266, 267, 274,
275

Shelley, Percy Bishe 154

Smith, Anthony 31, 32, 33, 37, 245,
275

Smith, Anthony J. M. 158, 159

Smith, Goldwin 67

Sutherland, Ronald 75, 126, 276

Š

Šafařík, Pavel Josef 120

T

Taylor, Charles 11, 43, 83, 84, 85, 86,
87, 88, 91, 240, 247, 276

Therborn, Göran 48, 276

Thompson, David 44, 76, 78, 81, 88,
276

Thompson, John 44, 76, 78, 81, 88,
276

Tötösy de Zepetnek, Steven 115,
122, 241, 248, 277

Traill Parr, Catherine 79, 277

Trubar, Primož 104, 274

Trudeau, Pierre Elliott 83, 123, 124

Turner, Frederick Jackson 73

U

Urbančič, Ivan 27, 32, 238, 245, 277

V

Velikonja, Mitja 36, 277

Vidmar, Josip 100, 120, 121, 241, 249,
277

Vinkler, Jonatan 112, 277

Vodnik, Valentin 108, 155, 161

W

William, Raymond 20, 278

Wolfe, James P. 39, 264

Woodward, Kathryn 30, 31, 278

Wordsworth, William 154

Ž

Žemlja, Jožef 103

Župančič, Oton 106, 132, 136

DK

1-53084 9 789612 701321 >

9 789612 701321 >

 VAD